ספר

דברים פכתבם

דרושים

מאת

יהודה ליב גרויפארט

טורונטו (קנדה)

הושתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים נשטיא

יוצא לאור
בהשתתפות הרב הגאון המפורסם ר' שמואל אהרן הלוי
עורך ירחון השרדם בשיקגו

ת'ר צ"ב

כתובת המחבר:
RABBI L. GRAUBART
TORONTO (CANADA)

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"א

Sale & Gellman Publishing Co.
1714 Chestnut St., St. Louis, Mo.

הקדמה.

"עין רואה ואוזן שומעת וכל דבריך בספר נכתבים". — אלה הם דברים שבעל פה, מדברותי אשר נשאתי באזני השומעים. עתה שפכתי שיחי בעפי ותריקותי אותם על גליון ויכתבון מלי ויחקו בספר. וכל עין תראה דברים — בכתבם.

אינני בא ברב ענין בטרי דאגדתא להתהלך בחקר תחום האגדה ומדרשי רבה. לא אעשה מטעמים למתגענעים ונוחים אתרי מילי מעליותא ודברי צחות וצחצחות. אין כאן פירושים וחדושים ולא קושיות ודקדוקים על כתובים ופסוקים. לא המדרש עיקר ולא אקבל שכר על הדרישה על העמק כדרושים. כזה רק דברים נתעצים, לכל הפציהם דרושים. ענינים רציגים והכרחים אליבם אישים. חנני קורע הלונות להשקיף על החיים במראה ולא בחדות ואשלח אמרתי ארץ, ולא אחליק מחמאות לעדתי, נאוה תחלה: מה יפית ומה נעמת, והכל שריר וקים, — כי אשר אראה אניד ואעורר את הקהל על כל כוכ. קול אומר קרא, דבר כעתו כפי צרכי השעה.

ואני תפלה נדבה פי רצה נא ה'. יהיו נא אמרי לרצון להשכיל להטיב, כי זה "סותר אדם" לפ"ק.

כ"א תמוז תרצ"א.

תוכן העניינים.

הקדמה.

דרושים למועדי השנה.

		דף
א	שבת הגדול	9
ב	" "	13
ג	" "	22
ד	" "	26
ה	" "	36
ו	זמן תורתנו	43
ז	חג החרות	49
ח	חדשי השנה	58
ט	שביעי של פסח	55
י	יזכור (ח' פסח)	59
יא	חג הגדיש	62
יב	שבועות	66
יג	"	69
יד	תורתנו	73
טו	ראש השנה	78
טז	" "	80
יז	" "	83
יח	" "	85
יט	קול השופר	87
כ	כוונת התקיעות	90
כא	שבת השובה	96
כב	" "	99
כג	" "	105
כד	" "	113
כה	יום הכפורים	118
כו	הזכרת נשמות	120
כז	שמיני עצרת	124
כח	פורים	126
כט	"	130

תוכן העניינים.

דרושים על איזו סדרות התורה.

ל	פרשה חיי	135
לא	" תולדות	141
לב	" "	145
לג	" ויצא	152
לד	" יתרו	155
לה	" "	158
לו	" משפטים	164
לז	" תצוה	167
לח	" שמיני	170
לט	" קדושים־אמור	173
מ	" שלח	179
מא	" פינחס	182
מב	" עקב	185
מג	" ראה	187
מד	" שופטים	191

דרושים לעת מצוא.

מה	שבת	197
מו	"	201
מז	"	204
מח	"	207
מט	מסעד על הרוגי ארץ ישראל	210
נ	משא הברון	213
נא	מחאה	215
נב	מחאת נגד בריסקיה	218
נג	לעזרת יהודי פולין	221
נד	תלמוד תורת עץ חיים	225
נה	יובל תלמוד תורה	230
נו	תלבשת ערומים	235
נז	יסוד מקוה	238
נח	יום המלוים	241
נט	אספת הרבנים	245
ס	ספרות חיפה	248
סא	תתונה	250

(א)

דרושים למועדי השנה

דרוש א.

שבת הגדול.

היום שבת הגדול, מנהג ישראל להגיד בו ההגדה. זו הגדה לשמה, בלי סעודה וכוסות, ואנחנו אם לא נאמר אותה, נדבר על אודותה, נבאר אותה, והבאור הזה טוב יותר מכמוי שפתים מעשה מבונה, אמירה בעלמא.

אחי, ההגדה איננה א ג ד ת ושיחת שעשועים להתענג בה. רק ה ג ד ה ברורה, ספור מאיר נתיב ומורה דרך, תורה שלמה. ברוך שנתן תורה לעם ישראל, וכנגד ארבעה בנים דברה תורה.

האחד ח כ ם . רבים מלגלגים על חכם זה שהוא מסתפק ושואל, מה החכמה בשאלה זו? ועל מי שאיננו מבין אומרים: הוא חכם בחכם של מה נשתנה, ובעיניהם, סתם שואל, סתם מקשן — לא חכם יחשב.

ולפי דעת ההמון, "איזהו חכם?" — איש שאינו צריך לשאול והכל שואלים אותו ולומדים ממנו. "ואיזהו גבור?" — הכובש את יצרו. "איזהו עשיר?" — מי שיש לו רכוש גדול. "איזהו מכובד?" — אדם שהכל הולכים לו כבוד.

אבל היה לנו איש חכם ובן זומא שמו והורה שיטה אחרת להיפך לגמרי. "איזהו חכם?" — השואל ולומד מכל אדם. "איזהו גבור?" — מי שכובש את יצרו ותאוות כבודו ואיננו מנצח בל איש. "איזהו עשיר?" — לא מי שכספו תועפות לו, רק השמח בחלקו, מסתפק במועט ונכי עניותא יאי לו. "ואיזהו מכובד?" — מי ש ח ו א מכבד את רבל. : י שבן זומא מסמיך את השואל ותמץ לדעת — ל ח כ ם .

אבל החכם שלנו איננו בלל שואל שלא מדעת, מפני חסרון ידיעה לא, הוא שואל מדעת, מתוך השקפה בהירה. הוא מתבונן על נאולת מצרים שיצאנו

מעבדות לחרות, ודואה את הגולל כי החרות היתה רק לזמן קצר ואחר כן "דבות צרדוני", תבפו עלינו צרות ונליות ונזרות, ומתפלא על שמחת חג הפסח, לשמחה מה זה עושה ומה יתרון לחרות בזאת שמופה שעבוד ואסונות רבים, והוא תוקר הבל ומוקר בעינים פקוחות ובא לידי הכרה, כי זמן חרותנו אין הכוונה להרהה הוכרית. גאולה מעבדות ח ד ם ר — ולבנים, רק חרות רוחנית, חרות הנפש, שהיינו לעם הרות, עם התורה. יום חגנו הוא מקרא קודש. חג של תורה. אין לנו יום טוב שיש בו הלכות רבות וצריך למוד כחג הפסח.

חכם מה הוא אומר: "מה העדות והחוקים והמשפטים?". הלא עלינו ללמוד ולדעת העדות החוקים והמשפטים. "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח", אמנם כן. יפה כוונת, כי תעודת החג היא התורה, נכסי הרות, ואך על ידה אנו בני חורין, כי היא תעודד את העם ובכל התלאות יעמוד ויתקיים.

וזאת שההגדה מגדת: "עבדים היינו — ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצדים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו". והדבר יפלא על המבטא "עבדים היינו", הלא גם עתה עבדים אנחנו ואכתי עבדי אחשורוש אנו, ותועלת יציאת מצדים מה היא, כיון שנודדים אנו ומתהלכים מגוי אל גוי ומגלות לגלות.

אך במצדים לא היתה לנו תודה, כי רק "בצאת ישראל ממצדים — היתה יהודה לקדשו", ואלו לא יצאנו משם, היינו נממעים ונבלעים בעם לועז ולא היה שאר וזכר לנו. אבל עתה שיש לנו תודה "ועכשו קרבנו המקום לעבודתו", אף אם אנו בגולה, אם אך התורה עמנו נמצא נותם. "העיד הקודש והמתוזות, היו לתרפה ולבזות — ואין לנו שיוד רק התורה הזאת", ביון שהתודה נשתיירה אנו תיים וקיימים. ולבן "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", כי ההריום שאינו מרגיש רק את תרות הגוף, עתה בגלות, לבו עליו דוי ואם הוא מספר ביציאת מצדים הוא עושה זאת בלאחר יד ובקצרה, בי הוא שרוי בצער, אבל המרבה לספר ביציאת מצדים, סימן שהוא מבין, שתרות הנפש עיקר וקבלת התודה והמצות, והוא אדם המעלה ו מ ש ו ב ת.

וזה מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ובו' — בל אלה החכמים היו כבר אחר התורבן בעת הגלות, ובבל זאת היו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה מפני שהשמתה והשבח על הגאולה, הכוונה רק על דוממות הנפש.

ו ה ד ש ע כנגדו, מתמרמר על הפסח. הלא המה כת הוללים, שבעיניהם אושר היא חיי הפקר והתמבר לתאוה, הם מביטים בפנים זועפות על התודה

שהיא למכשול להם בדרך תייהם ועול כבד למתויקים בה. "את זה לא תעשה, את זה לא תאכל". וביותר קובלים על חג הפסח שבו חומרות חמרים־חמרים על בל צעד, ואם נפל גרגיר שעורה במאכל, בולו אסור, ואם נגע איש נכרי ביין, היין ישפך. "מה העבודה הזאת לכם?" — שואל — וכי זה זמן תרותכם? הלא זה זמן עבדותנו, כי הוציאנו ה' מבית עבדים מכור ברזל ז מ נ י, והביאנו לכור ברזל נ צ ח י, לעבודה יותר קשה, ונתן עול ברזל על צוארנו.

ו ה ת ם: אנשים תמימים שהתורה יקרה להם והם מכבדים ומוקידים גם מנהגים עתיקים מקובלים באומה וממלאים אחריהם, והם שואלים על בל מנהג "מה זאת?" מה הנמוק, למה הנהינו לעשות בכה?

ו ש א י נ ו י ו ד ע ל ש א ו ל: שתקן, לא שתיקה כהודאה, אך מין "לא אכפת לי". אין התודה שוה בעיניו לשאול עליה, איננו שואל בלל, איננו יודע, אינו תפץ לדעת, למה לו לדעת ולשאול?

כנגד ארבעה בנים, ה' ארבע השאלות של מה נשתנה:

א) הלילה הזה כולו חצה — זו שאלת חכם, למה בל השנה החמץ בשר וישר הוא, ושתי הלתם מצותם בתמץ, ובפסח דוקא מצה, ומשהו חמץ פוסל הבל?

ב) בולו מרור — זו תלונת הרשע על מי התורה בי מרים הם והפסח מפרד את חייו בתוסרותיו הרבות, ואנו בי יש לנו בנים סודדים ומודים כאלת היושבים עמנו אל השלחן, שבת משוש לבנו ונהפך לנו עונג לנגע ואין נתת, כי השביעונו ב מ ד ו ד י ם.

ג) הלילה הזה שתי פעמים — שאלת התם על מנהגים ישנים ושנויים: "מה זאת?".

הלא זה דבר מענין ותמוה, השמעתם, זה אלפי שנה תרדים ודואגים אלף אלפי יהודים ושואלים מדוע מכבילים את הכרפס במי מלח והמרור בתרוסת? ועניין זה לא יתן מנוח לאומה, מרם תרע מעם שני המבולים.

אך הבוז לבז לקמנות כאלה; הוא מעיד על עצמו שאיננו מבין בי הקטן — נדול הוא. המנהגים העתיקים הם תומר לבנין האומה, הם נבלעו בתיינו ומנהג ישראל תורה, אלה זברונות ימי קדם ואנדות אם זקנה "ואל תפרש תורת אמך", והתמימים השואלים ומוקידים את המנהגים — "תוסת ישרים תנחם".

ד) הלילת הזה כולנו מסובים — זה קרידות דות של שאינו יודע לשאול. אין הבן שואל, אין כראי למניו ויבו בעיניו לשאול. ו ת א ב ו ת אותיות

פלך שתיקה ואינם שמים על לב לגורל בניהם. אלו היה הדבר נוגע בממון, אלו היו הבנים נורמים להם הפסד בכסף ומתן, בודאי היו מתקצפים ומתערבים ברבר. אבל בענין רוחני, אם הבנים מקילים ראש ברת, בפסח, אין האבות רואנים ומצטערים על הדור הצעיר שמואס הרת ואבדה האמונה מלבו, הם מחרישים ושוכבים ומסובים — "הלילה הזה" בענין הלילה הזה, הנוגע לפסח, לרת, "כולנו מסובים" פרושים על טמת ההסבה במנותה שלימה. זו מחלה הנקובה "שאינו יודע לשאול". בטול התושים, קרת רות, שיון נפש, אינדיפירנטיות, ועל זאת ירוו הרווין, הה, ב ו ל נ ו מ ס ו ב י ן !

"ושאינו יודע לשאול את פתח לו" — אינגו יודעים פשר הפתיחה הזאת, באיזה מפתח פותחים המגעל הנעול, הפה הסגור, "את פתח לו", אם לפתות לפניו ברחבה הפתח, להכניסו, להביאו אלינו, או לפתות הפתח להוציאו מן הבית החוצה ?

אחי ! אם הנך נאנח ונעצב, אם עמל ובעש תבים להנהגת הבן ולבך יזוב דם, אז אם יש בך קורטוב יושר, תן תורה בי בך האשם בטרגריה זו. אתה גרמת, אתה אשמת, זה צער גרול בנים: לא נתת לבנך, לבתך, כל חנוך רתי, תמיר הנך עסוק במשלח ירך, בעל הבית מרוד בפעליו. והגקלה היה בעיניך להשגית על עתידות בניך, "את פתח לו" א ת ה פתחת לו הפתח לנוס מן היהרות, פתח של "שפוך תמתך" ואם הוא משחית עלילה, מה שהנחת אתה נופל והרי שלך לפניך.

אם למורת רוחך להיות לך בנים שאינם יודעים לשאול, אל תשב בחבוק ירים, לא תהיו כולכם מ ס ו ב י ן , עמור על המשמר. תנוך לנער על פי דרכו, שים עין על דרכי צאצאיך מנתר, פ ת ח ל ו , פתח פיך, למדהו תורה ודת, ותנאי עקרי, עליך לשמור תורה בעצמך. כי אם אתה מיקל ומזלזל בה, איך ישמע בנך מוסר אב, הלא יאמר לך "פול קורה מבין עיניך". "והנרת לבנך" השתדל כי מעשיך יתאימו עם פיך ואז תוכל להגיר לבנך כי ילך בעקבותיך. "בעבור זה" למטרה זאת יצאנו ונשתחררנו ממצרים, לנמוע בלב בנינו אהבת תורה. ורק קיום הרת זו היא יציאת מצרים. ו ח נ ר ת ל ב נ ך !

דרוש ב.

שבת הגדול.

שבת זה זכה לשם התואר ה נ ד ו ל . לכאורה, לפי מנהג המדינה, שכל הרבנים הסה "נאונים", ואין בלל רב שהוא רק "גדול" ולא "נאון", — לפי השקפה זו לא ינתל השבת כבוד מתואר "הגדול" ואינו כתר לראשו, אין זו גדלות רק קסנות. זו תעודת עניות וחוא אומרת: שבת הקטן. ופלא שזה ימים רבים לא עלה מעלה לתואר "שבת הגאון". זה מראה כי תוא אינני מחולדות מדינה זו רק מארץ אחרת, ששם לא חיו עור נוהגים תוארים שלנו ותואר הגדול תית ג ד ו ל .

מפני מה הוא נקרא שבת הגדול, יש מעמים שונים. ויש לומר יען כי חג הפסח תוא ראש החגים, היותר חשוב ו ג ד ו ל , כמו שאמרו: באחר בניסן ראש חשנה לרגלים. רגל שבו ראש חשנה לרגלים (ר"ח ד.) "בראש כל מועדים נשאת פסח". ושבת שלפני פסח חיו לפנים שואלים ודורשים בהלבות הפסח וקבעו לאמור בו פיום "אלקי הרוחות לכל בשר", הכולל בל הדינים, ועל כן קוראים לשבת, שבת הגדול, שבת של חג הגדול, חג הפסח.

ביום טוב זה חית מנהג ישראל לשאול, כבתוב בתורה: "והיה כי ישאלך בנך" "והיה כי יאמרו אליכם בניכם". ובתלמוד: מה נשתנה, כאן הבן שואל. חכם בנו שואלו, אשתו שואלתו, תוא שואל לעצמו, שואלים זה לזה. (פסחים קט"ו.) ודאוי לקרוא לו: זמן ש א ל ו ת י נ ו .

גם אנו נקח רשות לשאול שאלת על השאלות האלת. בנוהג שבעולם שאול ישאלו פשר רבר על רבר מסובך, לא מובן, למען יתברדו ויתלבנו הרבים, אבל מה ענין לשאלות על חג הפסח שהוא גלוי וידוע לבל? הנה רבבות אנשים, רצוצים, מדוכאים, רוממים בתעסר ולובנים לבנים, חיים בעבדות ושעבוד, ופתאום בטופתים נוראים הם יוצאים לחרות ונעשים לעם גדול, זו

עובדא שאין דוגמתה. "או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך?". והעם הוגג שנה שנה ביום ההוא את חג תרותו. היש דבר יותר פשוט מזה? — והנה רכר נא באזני העם וישאלו! קול ענות במתנה, המון שאלות מתעוררות ובאות, הכל באים בשאלות, כולו מקשה, מה זאת? מה העבודה הזאת? מה נשתנה? — הלא הכל אמת ויציב ונכון, וישר ונאמן, ולא קשה סירי.

אכל, השאלות מלמדות אותנו עיקר העקרים. השאלות על הפסח לא ללמד על עצמו יצאו, אלא ללמד על כלל התורה, התורה רורשת שלא נעשה כל מצוה מעשה קוף בעלמא, כלי טעם, רק בישוב הדעת, ה ש כ ל ו י ד ו ע. וכאני שהפסח הוא אילן שענפיו מרובים וממנו יתר ממנו פנה לכל המצות ואין לנו רכר נדול מיציאת מצרים, והוא מסל ומרכז היהדות וסגולת המצוות. לכן צוחה תורה ביתור עליו לחקור ולדרוש, להעמיק שאלה, לשאל ולהשיב, ולעסוק כו בכובר ראש, למען להשריש על ידו כלב הבנים עקרי התורה, להפיח בם רשפי רת ובל בניך למודי ה', "ושכחת את הדבר הזה לחץ לך ולבניך עד עולם". התורה מצוות "זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו". לערוך משתה שמנים ולשתות ארבעה כוסות כל בן נכר יוכל לעשות. אכל ז א ת ח ו ק ת ה פ ס ח, עליכם לעשותו באופן בזה בלמור ועיון, ולהשפיע על ירו השפעה רוחנית שבל בן נכר לא יחקה אותו ולא יוכל לעשות כמוהו.

ואלה הדברים רבן נמליאל היה אומר בל שלא אמר שלשה רברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח מצה ומרור — לא חסאבל עיקר, אין אנו יוצאים ידי חובתנו באכילת פסח מצה ומרור, בלי האמירה, ההבנה, הרדישה, הטעם. פסח מצה ומרור הסה ת ב נ י ת שלשת יסודי האומה.

א) פסח סודה על ח ב ר ל ח. ה' פסח על הפתח והבדיל בין ישראל למצרים, ועלינו להחזיק בעיקר הפסח, לחיות עם מיוחר ולא להתאחר עם כל עם. "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב". אין זו נאוה לאומית נפרזה, ש ו ב י נ י ז ם, אין מצחנו למסוע ברגל נאוה על ראש עמים אחרים, אין אנו נוגעים בשל עם אחר כתום השערה, אין חכוונה כאן על דבר כח, רכוש, מסחר, רק על אודות תרבותנו, סגולת נפשנו, רוחניותנו, לשמור את טהרת רמינו וקדושתנו מערב רב של תרבות זרות שכחן נשקפה סכנה לקיום לאומנו, עלינו להשמר מפני כתות מן התורן, לבל ישטפו את מחננו וירחו את סגולתנו

ויהיו לנו למוקש. "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים". הננו מקריבים קרבן פ ס ח לסמן את החברלת. "והיח תרם לכם לאות", לאות ולסמל, שתמיר לא תתערבו בם וישכון ישראל בטח בודד.

ב) מ צ ה — סמל הבטחון. "מצה זו שאנו אובלים על שלא הספיק בצקן להחמיץ". זה מוקשה מאר מה התעלת בזה שיצאו שעה אחת קודם ומה הפסר היה אלו היו מאחרים לצאת עד שיחמיץ בצקם?

אך מי שמע בזאת, אלפי אלפים נפשות עוזבים ארץ טובה, בנן ה' בארץ מצרים, והולכים המדברה בלי אובל, בחוסר כל, הלא זה מקרה יחירי ברברי היסים. אכל זה ערות נאמנה בי חיה לאבותינו במתן בה' והאמינו בו "אבותי בי במתו בשם אלקי צורי". ולבן לא התבוננו על דרבם אנה הם עולים ויצאו בתפזון בלי צירה לדרך, ובאשר מבלים הנביא "זכרתי לך חסר נעוריך אהבת בלילותיך לכתך אתרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמי' ב. ב).

מצה זו שאנו אובלים — עלינו למעום טעם מצה תמיר, לדבוק אמון בה' ולהשליך עליו יהבנו והיה ה' מבטחנו. בי תמיר דרך האומה איננה סונה בשושנים ותמיר צורי מבשול לפניה, ועל פי חשבון ושבל אין לה בל כח ואחיות, אך הבטחון הוא רגלה ומשגבה ובו מתקייסת, והוא שעמד לאבותינו ולנו.

ג) ו מ ר ו ר זה מלמדנו לשאוף ל ח ר ו ת, לצאת מן הגולה ולשוב לארצנו, בי באמנה אין מובן על פח זה התאוננו אבותינו על סר נורלם במצרים ותעל שועתם מן העבודה, ומה בכך אם עבדו בתוסר ובלבנים ובכל עבודה בשרה, הלא תייהם לא תיו הפקר ואבלו לשובע כתוראת בעל רין: "בשבתנו על סיר הבשר באבלנו לחם לשובע". "זכרנו את הדנה אשר נאכל במצרים חנם". הפועלים עתח הנועים כרעב היו מאושרי עולם אלו חיח להם די מחיתם כמוהם אז, ומח הרעש ותצעקה אם אנשים עובדים ואובלים, חן אדם לעמל יולד ומי מבכר תיי במלה ועצלות על העבודה?

אכל התלונה וחזעקת היו על חעדר החרות, לא על חעבודה, רק על ה ע ב ד ו ת. הרוח חיה כבוש בלוא ונרכה ולנתרשתים הנגש, חעם לא חי חיים עצמיים רק כמי התו אשר התנו המצרים לפניו והיו כפעומות תחת אסטרופוסותם וישח אדם וישפל איש, וחיים כאלה אינם חיים, ולכן חיו מרי נפש ויצעקו מרה. זח תוא ה מ ר ו ר.

ומרור זה אנו מועמים ואובלים גם עתה אחרי עבור יותר משלשת אלפי שנה, ונורלנו לא טוב מגורלם. עברים היינו לפרעה ועברים הננו עתה לפרעות איב לפורעי פרעות ולכל מיני פורעניות. יושבים בגולה אל עקרבים, בתוך עמים רבים, ואם גם תעבור איזת תקופה בלי הרג ופרעות, אך רוח משסחה

בוערה תמיד סביבותינו, בוז וקלס ולעג השאננים על כל צער וחיינו הבלבליים תלוים על בליטה וסרתמים כאויר, וחסרי האנושיות והציביליזציה משענת קנה רצוץ.

המרור קורא אלינו "שובה לאהליך ישראל!" עלינו לדבוק לנו ארץ ומקלם כטוב, לדבק את חיינו ולעמוד ברשות עצמנו, לשמר ולפתח שם את סגולותינו הטובות. "צדקה תרומם גוי". אשרי יושבי ביתך, אשרי עם ישב בארצו וחי בצדקה, כמשפט כדין. — "וחסר לאומים חטאת". אם נחיה בגלות, כשפלות ורלות, כחסר לאומים, זה חטאת, זה מרור, כל חיי הגלות אף אם נשבע לחם הוא מרור. השכיענו — כמרורים.

כל הפסח הוא מלמד להועיל, ומצוה עלינו לעסוק בו, וכנגד ארבעה בנים דברה תורה.

ארבעה בנים אלה אינם אנשים יחידים בודדים. הם טפוסים סטויים. אומתנו נחלקת לארבע מפלגות:

א) מפלגה אחת: ת מ י מ י ם. יהודים כשרים שומרי תורה ומצוות, אבל שכחו שיש איזו ארץ ישראל, אין דעתם נוחה לעזוב חיי הגלות. כל השתדלות בנוגע לארץ נחשב להם לריפורמה, לחרש האסור, כי מה חסר לנו בגולה וכאשר חיינו זה אלפים שנה בארצות נבריות, ככה נחיה לאלה.

ב) ובנגדה, יש מפלגה שנית שאין את אמונה בכמצהה, כל התורה כמלה ואין לה כל מסורה ונחלת קדומים, רק א ר צ י ו ת ו ל א ו מ י ו ת, רגלם: "לאום מלאום יאמץ". "ולאומים יהגו". וצועקים: "א ר ץ, א ר ץ" ארבע אמות קרקע — זה הכל. אבותינו שעמלו בתורה ועשו ספרים הרבה היו במלגים מבלי עולם. כמל ציון להם תחת אות וטוטפות של תפלין, ואם החלוצים מחללים שבת ואוכלים טרפות אין רע, כי העמידו כל התורה על הארץ ועל השפה, וכל המצוות והחוקים יגרו הלאה.

ג) ויש כת שלישית, שהתרחקו יותר מן המחנה, אין להם כל צביון, "כלי ריקן", כולם שלילה, חפשים מכל עול, אין תורה ולא שפה וארץ, מוחקים זכר ציון, מסאנים לשוב לארץ ישראל. מ ש מ ש שלהם: כ מ ו ש ב ו ת י כ ם, בכל מקום שאתם יושבים, פרנסו דארעא חד הוא, מ ת ב ו ל ל י ם. בני נח או בני גומר, והמה יהודים רק על פי המולדת.

ובעל ההגדה מתוכח עם הבנים, עם הכתות. ועורך שאלותיהם, שימותיהם, והשובותיו אליהם.

א) לבעלי כת ראשונה הוא משיב: אם כרבריכם כן הוא שאין

אנו צריכים כלל לארץ, למה זה יצאנו ממצרים. ולמה היו כל הנסים והנפלאות, וה' הבמיחם "והבאתי אתכם אל הארץ". והתורה מבלמת, "זכור את היום אשר יצאת ממצרים" הלא גם במצרים יכלו לשמור תורה, "ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם". זאת אומרת שמוב תורה עם ארץ, ורק בשתיהם יחר האומה משוכללת.

תם מה הוא אומר מה זאת? — אין צריך לצאת מן חגלות וכי בתורה כלי ארץ. — ואמרת אליו: "בחוק יר" (על ירי רוב נסים למעלה מן המבע) "הוציאנו ה' ממצרים מבית ע ב ר י ם". התורה מתנגרת לעברות והשתעברות, ורק עם חפשי כארצו, עומר ברשות עצמו, זה עם אמיתי.

ב) ולאנשי מפלגה השניה ה ל א ו מ י י ם הוא מניר. כי אנו עם התורה, והתורה היא לאומיותנו וכל רברי ימינו יתנו עריהם על זה, כי רק המצווה החיו את האומה והאריכו ימיה וקימוה ער היום וכל מנהיגי ישראל מן משה עד האברבנאל ור' מנשה, היו גדולי התורה ופרנסים כלי תורה לא היו לנו מעולם, ואך זה עתה קמו עלינו אלופים לעמור בראשנו, מסוללי מסלות תרשות כלי תורה ומצות, ומראניי־קומיריה היא כי הם מתפארים בנצחיות ישראל ופיהם מסלל רברכן על נפלאות קיום האומה זה אלפי שנים, והנחנתם היא מחירה ומחאה על רבריהם, ומעשיהם התפשיים מסמחים על פניהם, ורמאות חיוף נורא להתהלל בשקר, כי אלו עשינו עד חיום במעשיהם לא חיה כל זכר לנו וירדנו לתהום נשיה.

אנשי כת זו שמחים ביציאת מצרים וביום טוב פסח כאשר הוא ז מ ן ח ר ו ת נ ו, כלי כל חוב כלי כל עול, כלי כל רושם שם רת, הם אינם יודעים לשאול, לא ישאלו כל שאלה ברת,כי הכל מוחר להם.

ו ש א י נ ו י ו ד ע ל ש א ו ל את פתח לו! באר לו כי זמן חרותנו הוא חג המצות, חג המצוות. מח שהרציאנו ה' ממצרים לא היתה מתנת חנם כלל, יציאה משום יציאה, כן תורין לשם כן תורין, רק על מי תנאים מפורשים וחובות עלינו, שה' דורש מעמנו בהמלת עלינו על מצוות "קרש לי כל בכור — ולא יאבל חמץ — תפלין והיה לך לאות". "ו כ ע ב ו ר ז ה עשה ח' לי", בעבור קיום המצווה האלת וכאלה יצאנו ממצרים, ודתנו ואמונתנו היא ל א ו מ י ו ת נ ו.

ג) עם שתי מפלגות אלה יש לדבר. אך יש עור מפלגה שתרחיקת לכת, כת ח מ ס ת ב ו ל ל י ם, עמם אין להתוכח, רק לתאנח בשברון מתנים אנחה נדולה שהגענו לחברה משחתה הכופרים בכל, שאין להם חלק לא בתורה

ולא בלאומיות. — "אולי הגרם מרוצים בארץ אכות?" — "לא, למה לנו לעזוב את כל העולם ולהצפפצם במדינה קטנה". — "אולי תסביכו למצער על השפה העבריה המזכירה את מחצבתנו?" — לא! אנו לועזים, מדברים אנגלית, צרפתית, אשכנזית, ארמית, אשדודית". ואם אחרי כסידתם בכל העקרים יקראו לנפשם שם "י ה ו ד י ם", הרי זה כאומר על עץ שהוא אבן ועל לאו הן.

תברי הכתה הזאת אם ישמעו כי נערך פוגרום על יהודי אחת הארצות, הם משימים עצמם רשעים, מרשיעים את עצם ומצדיקים את השודדים ואומרים צדוק הדין, כיון שרבים קמים עליהם, הדין עם הרוב והיהודים אשמים, כי למה חמה נבדלים מהעמים, מדוע אינם אובלים משלחנם ואינם מתחתנים עמם. והם פוערים את כל היהרות בשאלה אחת: "מ ה ע ב ו ד ה ז א ת ל כ ם ?" ותרופתם האחת היא לעזוב את הדת אשר היא למכשול ובעוברי העם, ועל ידה הוא נושא עמל ותלאה, ואז תוסרנה כל החציצות והמחיצות ויאור הסיר המבריל בין ישראל לעמים ואז ייטב וירוח לנו.

בימי אנטיוכוס מלך יון היתה ראשית התברה הרעה הזאת: מרשיעי ברית (דניאל יא לב.) המתיונים. ומאז פסקו ולא נורעו בקהל עד זה כאה וחמשים שנה בזמן הריפורמה באשכנז. עמם אין כל מקום לוכוח, האם אפשר להתוכח עם שכור? כל הדברים ינעים, אל תדבר עמם ממוב ועד רע.

ר ש ע מה הוא אומר? הרשע, המרשיע את עמו ומוען כי בולו חייב אומר: "מה ה ע ב ו ד ה הזאת לכם?" עבודת האומה, הכל הכל וצריכה במהל, אין צריכים לזבר קרומים גם לא לעתידות. "אמור לו לי ולא לו". ל י יהיה קיום אם ל א ל ו, רק בלתו בלעדו. באשר לא יהיה מין זה בתוכנו, אבל ע מ ו, אם יתחבר עמנו, אז יבולע לנו, כי ישחית את כל העם. — "אלו היה שם לא היה נגאל", כי היה צועק: פרעה הצדיק, ואני ועמי הרשעים, ובדין ובמשפט מגיע ליהודים עונשים וצרות, ובאמת ל א ה י ה נ ג א ל כי אינו נמנה בסחנה ישראל בכל רק בסחנה מצדים.

* *
*

הנה ראינו שלשה בנים, שלש כתות. אבל עוד נשאר העיקר, "ב ן ח ב ם", כת רביעית. אין אנו כולנו חכמים, כולנו נבונים, החכמים

מעטים. "לא רבים יחכמו". אבל על המועט הזה עולמנו עומד. העיקר הם י ח י ד י סגולה. "ל ש ר י ד י ם אשר ה' קוראי".

ה ב ן ה ח ב ם יש לו מבט רחב ומבין כי התוב לעשות דבר שלם, דבר ולא חצי דבר, וכי אין יוצאים במחצה. להיות לעם זקוקים לשני תנאים: ת ו ר ה ו א ר ץ, כמו שאמר ה' במצרים: "וידעתם כי אני ה'. והבאתי אתכם אל הארץ". על איש עברי ללמוד תורה שבכתב ושבעל פה, ולשבת בארצו, בארץ העברים, ושם יתפתח ויהיה חייו הוא.

בתורה יש ח ו ק י ם, מצוות בין אדם למקום, במאבלות אסורות, קרבנות, שעטנז, ועוד. ויש מ ש פ ט י ם, נמוסים בין אדם להברו, מה שהשכל מחייב, ויש גם ע ד ו ת סמני וסמלי לאומיות, זברונה האומה, זכר ליציאת מצרים. ההכם יודע שבולם צריכים, ושואל ודורש טעמו והסבר על בלם: "מה הערות והחוקים והמשפטים?" — "ואף אתה אמור לו בהלבות ה פ ס ח".

אין דבר המבליט והממען חיי לאום, חיי עם חפשי בארצו ויזיננו נע ונד בארצות נבר, בחג הפסח, זמן ח ר ו ת נ ו. ואין מה שמראה ומדגיש שמירת הדת בריוק כפסח, שהתורה הזהירה פעמים רבות על מהמצת וחמץ במשהו, ועל ידי פרוד פעוט שנמצא בפרוד כל משתה הסדר פנול ופסול. מה נהדר מראה סדר הפסח, ששון עליזים ודקדוקי כשרות. "לחם עוני, לחם שעונים עליו דברים הרבה" (פסחים לו:) לחם (משתה שמנים) עוני. (עברי ה' מהללים את שם ה'). הפסח הוא הרונמא והצורה היותר מוכשרה ומתאימה להראות היי עם מתענג על עליצות החיים ועם זה נזהר בשמירת חוקי התורה. "ואף אתה אמור לו בהלבות הפסח אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן" — למוד עמו מסבת פסחים עד תומה עד —"אין מפטירים" שהיא סוף המסבתא. במסבת זו ישנם דיני החמץ והמצה וקרבן הפסח. וגם מפורש שם (פ"י מ"ו) ברכת "שמחים בבנין עירך" שעלינו לבנות עירנו וארצנו. וזה ב ה ל ב ו ת ה פ ס ח: הפסח הוא סמל ותמונת איש יהודי שלם ותמים.

הנה העברתי לפניכם ארבעת הבנים, וכמה כולכם מבקשים כי בניכם לא יהיו כרשע וכשאינו יודע לשאול רק מסוג החכם. אל נא תחשבו כי חכם או רשע הוא נורל המטרה שתום העין, לא כן, הכל תלוי בנו, מה נעשה לנער היולד, לפי החנוך, ככה יהי משפט הנער ומעשהו. הבן הרשע, שינא דתו ועמו, לא בפתע פתאום היה לרשע, לאם לאם נמלה רעתו, ואנו אחראים וחייבים עליה, כי היא פרי החנוך הפרוע. לא אפרש בזה את כל מנרעות

התנוך, כי זה דורש אריכות דברים ופרק מיוחד, רק בקצרה אומר, כי גם התנוך ה ט ו ב של בנינו איננו מתאים לתעודתו, מתוסר סרדים וסוב מעם ויופי.

הנה סרד הלמוד: הנער לומר למודי ח ו ל בבית ספר העידוני ולמודי ק ו ד ש בתלמוד תורה או בחדר. בבית הספר, החדרים והרהיטים נקיים וטהורים. הרצפה חלקה וסודסת, המודה מקולסר ומגוהץ, הלמוד מסודר. הנער מתענג על הסראה וחן המקום עליו, הוא שבע רצון ולומד בחשק, ומשנה לשנה הולך מחיל אל חיל ונוסר למודיו.

ובתלמוד תורה "מנישים על מזבחי לחם מגואל". החדרים מלאים קורי עכביש, הרצפה מלאה אבק ועפר, האויר מעופש, על השלחנות מפוזרים קמעי נייר, המודה אינו מקפיד אמנקיותא. ויותר מכה שהחיצונית פגומה, הפנימית גרועה יותר, רבה העזובה ואין סדר למשנה, המורים אינם אמנים פרנונים, שתי שנים קורא הנער בסדוד וסמץ שנתים ימים ערום יוצא בקריאה משובשה ולא יבין לדבר כן, וכיון שאיננו יכול אין לו תשוקת הלמוד ויקוץ בו. הוא רואה את הנגוד שבין בית הספר והתלמוד תורה ויודע להבדיל בין הקודש והחול ונותן יתרון לחול ולמודי הקודש הטה לו למעסקה ולזרא.

ואם תשאלו: מ ה נ ש ת נ ה? מאני מה אבותינו בדורות הקודמים, גם בחדרים ובסודרים כאלה נדלו והצליחו ועשו פרי והיו לבעלי תורה? — התשובה היא, כי או היה זמן הלמוד כולו לה', כל ימי הילדות והשחרות שקדו רק על דלתות החדרים ולנו בעמקה של הלכה, ולא בקדו בכל בית ספר חולני, ויצא הספר חסרונות הסרד בשכר רבוי הזמן והכל לפי ד ו ב ה מ ע ש ה. מה שאין כן עתה, שרוב היום הנערים נותנים חילם ללמודי חול ורק מעומו נשאר לקודש. ועניני חול וקודש משתמשים בערבוביא במוח התלמיד: הר עמנא ושנים אוחזין נפגשו. ידיעת החשסל וביטוא — ו"שור שנגח" מתנגשים יחדו. ועל כן חוב קדוש עלינו לאחוז בכל תחבולה להכנים בבתי תלמוד תורה סרד ויופי. ש פ ד ו מעשיכם משופרי שופרי, למשוך את התלמיד בחבלי נועם לחבב את התורה בעיניו שיערב עליו שיחה וישים תשומת לבו לאמרי שפר למודי הקודש, וידע אותם כראוי.

אין אנו מעודדים בלב בנינו את אהבת השבת, לסגר להם אגדות וסיפורים ימים על שכר שמירת שבת, ובשעה שאנחנו מסובים בסעודה שבת, חנערים מצחקים בחוצות ומשתוללים בקלות ראש.

אין אנו משניחים כי בנינו ירחצו ידיהם לסעודה, כי יברכו על המזון, כי יתפללו, כי יניחו תפלין ועוד. ומה יש לנו צדקה להתאונן עליהם בגרלם

אם יפירו דת, אם אנחנו לא נטענו בלבם רגשי קודש ולא השפענו עליהם בל מאומה, וינדלו פרא.

עתידות הבנים תלויה בנו. אם בנינו חכמים, בצדק נתהלל בחכמתם "ויולד חכם ישמח בו", כי חנכנו אותם בדרך ישרה. ואם רשעים — ידינו במעל הזה, כי לא שמרנו עליהם וחבנו בשמירתם והכשרנו את נזקם.

"רשע מה הוא אומר" בשמעך טענת רשע אל תתלונן ע ל י ו, "ואף א ת ה אמור לו", גם א ת ה שותפו וחבר לאיש משחית, כי לא תנכתו מנוער. "חכם — ו א ף א ת ה". גם לך יש חלק בחכמתו וישרו.

* *
*

אחי! אל תקלו ראש בתרד הספית, כי כולו למוד, עבודת הקודש ובר גרתב לחנוך הבנים, שימו על לב כי יין הכוסות יסצא בנכם גם במקום אחר ולא יחסר המזג. אבל אם תספרו לו על הסרד סאודי המסה ויציאת מצרים בשום שכל באר היסב, אז ער זקנה ושיבה יזכור זאת חסרד של אביו ויתקיים ביחדותו. ו ש מ ר ת ם את ח ד ב ר ה ז ה ל ח ק ל ך ו ל ב נ י ך ע ד ע ו ל ם!

דרוש ג.

שבת הגדול.

היום שבת הגדול, מרוזרו הפסח והדרשה היא מירוש להגדה, והעיקר מירוש על ארבעת הבנים, שהם עצם מעצמינו, עצם החיים. תבה נראה את שלום הבנים, המה הדורות, התקופות.

א) ה כ ם : דור ראשון. לפנים בישראל חית דור תופשי תורה. כל מגמת האבות ושאיפות האמהות היתה שבניהם יהיו למדנים. זאת היתה שירת הערש. כל הבנים היו למורי ה', לומדי תלמוד, ולעונג יום טוב היה לפלפל בתורה גם כמשתה הסדר. אז נדברו ברברי דת ודין מענין היום, דבר בעתו, ושאלו: מה הערות והחוקים והמשפטים ? והשיבו כהלכה כ ה ל כ ו ת ה פ ס ח .

כ) ת ם : דור הולך ודור בא, התורה איננה נדרשת עוד כמלפנים, אין עוד לומדים מופלגים. כבר נושב רוח אחר כמחנה. אי־אפשר להקדיש כל הזמן קודש לה'. עול הכלכלה כבר, העת דורשת ללמוד גם למורי ההול, חכמות חיצוניות. נדולי רבני אשכנז נופלים בתורה הרבה מרבני דור הקודם, אבל הם צדיקים שומרי משמרת הקודש לכל יפרצו חומת הדת. היהדות עומדת על תלה, ההמון מעומי תורה, אבל תרדים לדבר ה' ואינם משנים ממנהגי אבותם. אין התנגשות בין האבות והבנים. אין כל וכוחים, אם האב מניד לבנו כי כן המצוה או המנהג, ישמע בנו לו. אם הבן שואל כ ת ו ם ו : "מה זאת ?" — מספיקה לו למדי תשובת האב: כ ח ו ז ק י ד הוציאנו ה' ממצרים.

ג) ר ש ע : אבל העת לא תעמוד על עמדה, המצב הולך ונשתנה ויורד ממה ממה. אין זכר לתודה של דור ראשון גם תמימות דור שני איננה עוד. מהפכה נדולה קמה. בני הנעורים עוזבים את התנוך הישן, משליכים את הדת ופונים עורף לכל סדדים עתיקים והם כזים ליקהת אם. כ ל אחד

להם כי כל ישן מעופש, הפך טעמו וריחו נמר. פסול ולא יצלח ומשליכים עליו נעל. על כל התורה יש להם קושיות ושאלות, ככל מוצאים מגרעות. היהדות הנושנה היא להם לרועץ ומשחתה בה, והם כופרים בכל ושואלים: מ ה ה ע ב ו ד ה ה ז א ת ל כ ם ?

מה יש להשיב, והאם תעיל תשובה לאדם שכבר חרץ את המשפט והוציא דינה של הדת לחוכה, והוא ל נ ם ש ו פרק מעליו את שעבוד התורה ועול המצוות ופסק הלכה למעשה שהכל מותר לו ויצא לחרות ולהפקרות והוא רוצה נם לזכות את הרבים, להשכילם להאיר את עיניהם "לכם ולא לו" כל דאנתי ל כ ם , למענכם, להנאתכם ולטובתכם. — כל תשובה לא תכשר בעיניו כי איננו חפץ בתשובה, וכוונתו ומגמתו רק שהיהדות תהי מופשה. לכך נש זה, המענה הנאמן הוא: " א ל ת ע ן ! " מדוד לו כמדתו ואמור " ל י ו ל א ל ו " , כיון שאתה כן חורין, מה לך ולנו, אינך מחותן כהחתונה, ואל יתערב זר.

ד) ש א י נ ו י ו ד ע ל ש א ו ל : דור זה האחרון בכל ר ש ע , יורע מעט עברית ומבין מה בין ל כ ם ל י ו ל ו . אך ההדיומות מתגברת והולכת קדימה ובא דור אחר נרוע יותר. כרשעות והפקרות הוא רוצה לדור שלפניו, אבל הוא עולה עליו בכוזרות ועם הארצות "שאינו יודע לשאול". איננו מבין נם תיבה אחת כתנ"ך, נתרוקן מכל תוכן יהודי. וממילא אי אפשר להקהות את שיניו בפסוק שבתורה, כיון שאיננו שומע עברית ואינו יודע כלום.

הנה תמונת סדר משפחה בליל שמורים כמדינה זו: איש זקן, בנו ובן בנו. הזקן יליד פולין או ליטא, עומה לבנים, עורך הסדר כמשפט, כפי ההרגל. בנו בא הלום בילדותו ושכח כבר כל מנהגי ישראל, מביט בהנדה הפתוחה כתרגנול, קורא כרוחק איזה תיבות בנמגום ובשגיאות נסות, אין לו חפץ בכל העסק, והוא עליו למשא ויושב אל השלחן רק משום כבוד אביו. נכר הבא נולד בזה, מבין רק שפת המדינה וכל הסדר זר ומחזר בעיניו והוא משתומם על "ספיר" (סעודת הערב) זה: מה זה ועל מה זה ?

וכאן הזקן שואל: מה נשתנה ? כי תחת אשר בארץ מולדתו היה הסדר מקור שמחה לילדים ומשך את לבם בחבלי קסם ומשאת נפשם היתה מתי יניע ליל הפסח ויתענגו על הדר יקרו ועל המורותיו המלאים זיו וסמיקים נוגה. וגם האבות שמרו על ליל שמורים להשפיע בו על בניהם תורת מוכר הדדת ותרדת קודש, אור זרוע לצדיק. — ותחה פנה זיו הסדר, פנה הדדי. ונפשו

יבשה ולבו כבד עליו והוא יושב ולמחר כאשמופיעה קרת ונזכר בעצב את מחמדיו מימי קדם. וחנכד מצחק על המנהגים הפראים. ואם הוא מבקש פשר דבר מעם אביו ושואל: איזה לחם ושכר? "שאל אביך וינדך". אבל אביו לא יוכל לפתור שאלתו כי כמוהו ככנו כור וחדיום, והוא משיב לו: "זקניך ויאמרו לך" הסבא יודע טעמו של דבר, אך דא עקא, כי חזקן בלעני שפה ובלשון אחרת ידבר וחנכד לא ישמע לשונו, וכה נשאר הסדר להידה ולעג, מוקשה כאין פותר.

וכפסח כולם התהום הספריד בין האכות והבנים והמרחק הרב כין דור חדש לישן, כין השואל כפסח על חשש משהו חמץ וכין השותח כו כוס שבר ואוכל לחם חמץ, ואין לאמור: לשנה הבאה כני חורין, כי גם עתה הדור כן חורין מן התורה והמצוות.

נסב עינינו מסחזה תונת. נעכור מאת הכנים ונרכר על מאכלי החג: פסח מצה ומרור.

ח פ ס ח הוא נחלת העבר ועתה כבר איננו, רק שמו נשאר, ח ג ה פ ס ח, "לא לנו כי לשמך" וכפועל אין לנו ממנו כל מאומה וזלתי מה שמדברים אורותיו ו א מ ר ת ם ז כ ח פ ס ח. אך המצה והמרור אנו אוכלים גם עתה, ונבאר מהותם מה אלה לנו.

ה ט צ ה עומדת כראש. כה מתחילים את ההגדה "כהא לחמא עניא די אכלו אכהתנא כארעא דמצרים". הוא לחם עוני, מזכרת לימי עוני כמצרים, ותכליתה לזכור את העניים אשר כתוכנו, "כל דכפין ייתי וייכול" זה עקרו של החג כי גם העניים יאכלו וישתו וישבעו. ככל תפוצות ישראל היה מנהג מכוע לאפוף כסף לחלק לעניים לצרכי הפסח והיה נקרא "מעות חטים". פה כרוך ה' אין רעכ־לחם, אכל יש לנו אחים לצרה די והותר מעכר לים. דכני פולין סוכלים מחטור. הא לכם כזה כמאה מכתבים, כולם תוכן אחד שפה אחת ודברים אחרים: "הכו לחם!" האם נוכל להתענג כחגנו על שלחן מלא דשן וכוס רויה, כעת נפש הרכנים עיפה מזלעפות רעב, היערב לנו משתה ליל הפסח כירענו כי נדולי התורה יושכים כתג כחדר אופל וככיתם אין כל להשקיט רעכון כני כיתם המבקשים אוכל ואין?

הגנו קוראים כהגדה: "מעשה כר' אליעזר ור' יהושע ור' אליעזר כן עזריה ור' עקיבא ור' טרפון שהיו מספרים כיציאת מצרים". — ההגדה היא כתקנה רק עם מעשה כר' אליעזר וכו'. אם ר' אליעזר וחכריו המה כחכרתנו וגם המה מסוכין כסדר. אכל כ ל ת ם ההגדה חסרה ואין הסדר ס ד ר.

עלינו לערוך את הסדר שנם חכמי ישראל ישכו על הסדר ויספרו כשמחה כיציאת מצרים, או יהי הסדר שלנו סדר. "וכל המרכה לספר כיציאת מצרים הרי זה משוכח". אין די ש ה ו א ל כ ד ו ן מספר, אלא שהוא מ ד כ ה ל ם ד, עלינו להשתדל שנם אחרים יערכו סדר ויספרו כיציאת מצרים ואז הוא משוכח.

ומ ד ו ר ז ה: זה ענין לענות כו, רב הכמות והאיכות. רק תחת "שאנו אוכלים" צריך לנסח: " ש מ א כ י ל י ם אותנו". כי כל העמים עשו יד אחת למרר את חיינו ולהשכיענו כ מ ד ו ר י ם. אין מלה מ־ניש את מצכנו האיום, רק ח מ ר ו ר, זה סמל הנלות, חיי האורח, הנודד הנצחי "חצר מהלכת", זה נורל האומה ממצרים ועד הנה. חכל מנרשים אותנו ואין לנו פנה לשאוף רוח.

ואף כי איננו מכינים מה זאת ומדוע נורלנו כה מר, אכל ככה היא תעורתנו. ואמנם טוב לנבר כי ישא עול. הנלות עכדה ופתחה את כשרונותינו, על ידה קנינו נסיונות שלא לנו כור הכרזל, היא הקשיתה כשמיד וכשיש את נידינו ותחזק את עוקינו ותעש אותנו מקשה להלחם ולעמור על נפשנו.

העתיד נסתר מאתנו, ואין לנו משקפים להכיט כאותיות הלוטות כערפל, אכל אנו רואים גם עתה מחזה ח ד נ ד י א: שה פזורה ישראל. כל העמים כחיות טורפות שואפים לכלעו "כי אכל את יעקב". ואתא שונרא ואכלה לנריא. ואתא כלכא. ואתא חומרא: ואתא נורא. ואתא מיא. (אזי עכר על נפשנו ה מ י ם הזדונים). ואתא תורא (ארכעה אכות נזקין ה ש ו ר). ואתא השוחט (הכל שוחטין, כצאן לטכח יוכל). ואתא מלאך המות. אכל סוף סוף כל אלה ספו כלו, כל העמים העתיקים ידרו מן הכמה ואינם, וישראל נשאר, עם נצחי נ צ ח י ש ר א ל. נדולח הכבשה ש ע ו מ ד ת כין שכעים ואכים. וחד נריא — ח ד נ ד י א, חי וקיים!

דרוש ד.

שבת הגדול.

קושיא עתיקה, מפני מה שבת שלפני הפסח נקוב בשם ש ב ת ה ג ד ו ל, כאיזה גדלות הוא מצטיין יותר מכל שבתות השנה?

אך הנה לפנינו קהל גדול נאסף למען שמוע דבר חדש, כל אחד מתפעל מאיזה דעיון חדש. "על מה שלא שמע אומר לא שמעתי", אבל על מה ששמע — אומר: "כבר שמעתי" ומאן לשמוע שנית. ואם כן יפלא מאד. הן הרב דורש מדי שנה בשבת זה ונושא הדרוש הוא "יציאת מצרים". ענין ישן נושן, מאין לו דרשות לתת לעם הזה? מאין להדורש חומר חדש ורעיונות חדשים בכל שנה ושנה, מה יכל להדש ולהניד דברים שלא שמעתן אוזן עוד?

ומוכרח להיות אחת משתי אלה: או כי הוא מרכז חדשות, וזה חידוש ופלא ודבר ג ד ו ל. וכצדק נקרא זה שבת ה ג ד ו ל. (כמו יכמות ז: החצר ההרשה שחדשו כה דברים). ואם אין כל חדש והרב חוזר על הראשונות. "חדשים גם ישנים" נראים כחדשים אף שהם ישנים, והוא סומך על שכחת הקהל ועל ידי כן יכול לשנותם ולהנידם עוד הפעם. "כל הדברים ינעים", מינעים, הם למשא ולזרא מפני שכבר נשמעו כין החיים ואינם ראוים עוד להנידם. "לא יוכל איש לדבר", אך "אין זכרון לראשונים" והם בעיניהם כחדשים, ודאי גם זה בת ג ד ו ל שכל השומעים שכחו. "העלם דבר של צבור" — וגם כן הוא שבת ה ג ד ו ל.

ובאמת תלוי באיכות ההסטה, אם ממיעים דברים של מה בכך דברים כטלים, הם נשכחים כמו שאמרו (בפאה פ"ו פ"ד) "לאחריו יש שכחה". מה שהוא טפל, "אחר נווך", " ג ם " אלה — תשכחנה. אבל ענינים חשובים, רשומם ניכר, חקוקים על לב השומע ולא ישתכחו בעיר. "לעולם לא אשכח פקודיך, ותורתך לא שכחתי". ולכן נקבע פרשת התודש למני שבת הגדול לדעת להכין אומר מן התדש לשבת זה. ולא יצטרך הדורש לעזרת

"פורה" מלאך השכחה. ונמליץ זה "כי זכר כל המעשים לפניך בא" אף שהקהל יזכרו דרשת אשתקד, מכל מקום — "ואתה דורש!" כלי מורא, פן יאמרו: הן זה כבר נלוי וידוע, ומה קמשמע לן?

אך שאלה זו על השנות הדברים, תסוב גם על ההנרה שהננו מנידים מעודינו ועד עתה, וכל ישראל מספרים שנה שנה באותו נוסח ישן בלי כל שנוי "ואפילו כולנו חכמים מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים" — מה טעם מצוה זו לספר דבר נלוי וידוע ומפורסם לכל, מה תועלת בזה?

יש כריחה ידועה: שואלים, למה בכל שנה מרחיבים הגדות הדרשות, מדוע אין די כישנה? ומשיבים מפני שכל דור צריך לומר והולך כמעשים טובים, והוא הולך ומשתנה לדעת ויודע יצירה רוחנית, והרשע מאשתקד עתה צדיק יחשב, ואיננו יוצאים בו עוד לשם רשע וצריכים לרשע חדש בן הדור.

יותר שזו הלצה וכריחה — היא אמת, כי אמנם הזמנים משתנים ואנו עמהם. קול התור (הזמן) נשמע, דור דור יש לו מרשנים אחרים, ויתכן שהחכם נערך לפי דורו, והחכם לפנים, עתה כעיני הדור הזה הוא אויל ואיננו תופס את ערכו, כל דור יש לו חכם שלו ורשע שלו. דור דור וצריקיו, דיד דור ורשעיו, דורות חדשים, זמנים חדשים, צפרים חדשות, השקפות חדשות.

ואין לחשוב שעם כולו יהיה לו "טפום" אחד ושיטה אחת קבועה, ועל פי הטבע תמיד תהייצה שנויי דעות והשקפות שונות מתנגדות אלו לאלו. וזה יתרון אומה שיש כה כתות כתות, ואין איש סומך על חברו ועושה על דעתו, רק אדרבה הוא חולק עליו ועושה את הישר כעיניו ונשען על בינתו, וזה מורה על מותר האדם בשכל ודעת.

ולכן אומר כעל ההנרה "ברוך המקום — כנגד ארבעה כנים דברה תורה. ולכאורה יפלא שמן פתיחת המאמר "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל" הננו רואים שאיננו מרכז על ענין מיוחד על חג הפסח רק על כלל התורה, ואמנם כן שארבעה כנים אלו לא כאו לחג הפסח כי שאלת החכם "מה העדות" היא שאלה על כ ל התורה ככתוב כסדרא "ואתתנן". וכן תשובתנו לבן התם "ואמרת אליו כחוזק יד" נאמרה בתורה על שאלת ככור אדם ובכור בהמה ואינה נוגעת כפסח כלל. ואם כן שאלות ותשובות אלה שייכים ומתאימים לחג השבועות זמן מתן תורה, ולמה הזמננו את השואלים האלה אל משתה הסדר כליל פסח?

אבל ההנדה מבמאת כזה עיקר גדול, שפסח, הננו הראשון, ערש מולדת האומה, נקרת צור הלאום, איננו חג־לאומיות, אלא זמן חרותנו על ידי תורתנו.

"אל תקרא חרות אלא תרות", חרות על הלוחות. פסח הוא התחלת זמן תתורה כמו שאמר ה' במצרים "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים" ואת עשרת הדברות פתח "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וכל התורה היא זכר ליציאת מצרים. ודע למטרה זו לקיום התורה נגאלו. וזמן חרותנו וזמן מתן תורתנו וזמן שמחתנו קשר אחד הם וחוט המשולש, כי אין שמחתנו שמחה של הוללות רק שמחת תורה, ולכן את ארבעה הכנים שהם חלוקי שיטות בתורה — העמיד בעל הנדה בפסח, להעמידנו על יסוד חשוב זה.

וכדכר האמור כי החכמים והרשעים מתחלפים מדור לדור, הבה נתבונן, מי מהכנים ישנם בתוכנו ואם לא אברו לנו.

דרך התנרים מראים את הפסולת תחלה (במדבר רבה פמז, ט). "ברישא חשובא והדר נהורא" (שבת עז:) הדיוט ועז פנים קופץ בראש (מגילה יב:) ועל כן יעמוד ה ר ש ע !

חלק נדול מהצעידים המהנרים מפולין, הם מכת ה ס ו מ נ ח , ו י מ ו ר ם : הישן אסור. כל מה שריח ישן נודף ממנו לא יבא בקהלם. כל התורה, כל מנהני ישראל פסולים. העבר — בטל ומבוטל.

ואף כי להיות ק ו מ נ י ם נאמן, די לכמל מצות התורה שכממון: לא תנגוב, לא תנזול, לא תעשוק, כיון שלשיטתו אין כל רבוש פרמי, אין אדם שליט על הוט, והוא שיך לכל העולם, כים אחד לכל. "קרוץ מתמר מה מועילו ? — מה שיש לו אינו שלו". נם שמירת שבת מתנגדת לפרינציפיון של השימה.

אבל מה ענין לקומונה ולתפלין ולמאכלות אסורות, מה יכולע להבת אם חבר פלוני יניח תפלין ולא יאכל חמץ בפסח, ומה תרי האף הזה על כל תורת משה ?

אך הם מרגישים בחושם, כי תורה תתומה נתנה ומשפמי ה' צדקו יחדו. מצוה נוררת מצוה, כל מצוה יש לה קשר וחבור עם כל המצוות, ומי המכבר את התורה יתקוממ נם נגד בטל קנין־הפרם, ולכן הוציאו משפם כי תורה שכתוב בה "לא תנגוב ולא תנזול" כולה פסולה. והם כופרי הכל, מבמלי הכל, מוחקי הכל, שוררים כל הנשוים ומנתקים כל הקשרים.

לפני ארבעים שנה לא היה מין זה בתוכנו. אמנם היו עבריינים מפירי דת, פורעי מוסר, חמאו — והתחרמו, שכו וחמאו, הטיבו מעשיהם או לא הטיבו כי לא יכלו לכבוש את יצרם, אבל ירעו כי אין דרכם דרך ישרה ואין

מעשיהם כהונן. ואם לפעמים הפליטו מפיהם רבור רע של כפירה, לא היו רבריהם היוצאים מן הלב, רק כדי לחפות על התעבותיהם כלפי הבריות אמרו כי אין כל פשע "ומומאה הותרה".

בילדותי שמעתי, כי הפקח מ א ט י ל מ ו נ ע ר ז ' פנע הפעם כמסבת חברת לציס הוללים, מצחקים ומתענגים כמשתה היין, ויפנה אליהם בשאלה: "הן כל רבר בעולם טעון ברכה, איזה ברכה מברכים עליכם?" ויענו לו בצחוק: "הלא למדן הנך, הנירה אתה לנו". ויאמר: לדעתי היא ברכת "בורא מיני מזונות". ויוסיפו לצחק וישאלוהו פשר חרבר, ויפרש להם את מעמו: כי ה מ י נ י ם מלפנים, לא על נקלה עלתה המינות והאפיקורסית בימם, רק על ידי חקירות רבות וניקור ושקוע ושקירה על ספרי פילוסופיא, יצאו מדעתם "ויקצצו בנמיעות" והניעו למינות. אבל אתם לא חקרתם, לא עמלתם, לא קראתם ולא שניתם, ואינכם יודעים נם שמץ מפילוסופיא, אך הנכם חומאים לתאבון, תתאוו תאוה. עוברים על כל התורה מפני יצרכם הרע ובדי לכסות על ערותכם הנכם טוענים כי לית דין ולית דיין, ובאמת הנכם מלאים חרמה ולבבם נוספבם מאימת הרין. ואם אתם מתהללים, כי הנכם אפיקורסים ומינים, תשאו את השם הזה לשוא ולשקר ואין עמרה זו הולמתכם כלל. ולכם ולכמותכם נאה ברכת: בורא מ י נ י (מינים) "מזונות" (מן תאות ז נ ו ת וזמה) כי רק מן התאוה נבראה כפירתכם ומינותכם, כלי שום יריעה תחלה וסוף.

אלה היו קלי עולם בשבבר הימים. אבל פריצי דור הזה פורצים נדרות עולם ביד רמה ומורדים בגלוי נגד כל החוקים ורומסים ברגל כל מוסר ומדות וישתבחו בעיר כי בן עשו. המה מלמדים "תועים" בינה היינו: אותנו המפשים, הולכי חשכים, מחזיקים בישן "ויטינם" (תודתם, מדת דינם) ימין שקר והמה אומרים להפוך סדרי בראשית ולשנות פני תבל ולהצליח את כל העולם כולו כשימתם.

על אלה חשבו עינינו. האמון הזה נדול מחורבן ירושלים, כי אז נשארו היהודים באמונתם. ואתים נפשעים אלה מסיתים ומריחים את ההמון ומעבירים את בני הנוער על הדת. "בניך ובנותיך נתונים לעם אחר" והם הוציאו את עצמם מן הכלל וכפרו בעיקר.

בעל הנדה נוער בבן הרשע הטוען "לכם ולא לו" וחורץ משפמו לנירושין, ולא יהיה לו חלק ותחלה בנאולתנו "אלו היה שם לא היה נגאל" והוא ייצא מן הבית כחרפה.

אבל הגזרה הזאת מגוחכת לרשע דנן, והפסק דין: "לי ולא לו ואלו היה שם לא היה נגאל" אינו עונש וחוב בעיניו, כי לזה הוא שואף וזה כל ישעו וחפצו, לבלי להיות חבר וכן אומה מיוחדת, איש יהודי — רק בן אדם הראשון עם ה א ר ץ . וכל הארצות עימה אחת. ואלו לא היה בור והבין עברית, כי אז היה מבטח את הפתגם הזה בהנחה קטנה: " א ו ל י (לו, הלואי,) היה שם, לא היה נגאל" — כי היה אומר: מה טוב להשאר שמה והיה ממאן לצאת, והתערב ונבלע בתוך המצריים.

לא! הרשע של הדור החדש אינו בן רשע של ההנדה. הכה נבקר בסחנה שומרי דת ונראה מי מיתר בני הנדה נמצא בם.

יש לנו, כדוך השם, כתה נדולה של יהודים תדרים, מקייסי מצות, מניחים תפלין, שומרי שבת, נוהרים מאכול טרפה, ויש מהם לומדים לפעמים דף נמרא. — ואם כן הם החומר היותר טוב, היהודים הנאמנים, ואין עליהם טענות ותרעומות.

אבל אם נתבונן היטב נמצא לדאבון נפשנו כי מעשיהם מעשה מכונת־אבטומט, כלי דוח חיים. מה תאמרו על איש העוסק באומנותו, והנה אש נדולה פרצה, כל הבתים מסביב בוערים באש, והוא איננו מפסיק ממלאכתו ואיננו שם אל לבו את המבנה, ובי ישאלוהו על ככה יענה: "מה לי ולשרפה, אני עובד עבודתי ועוסק במלאכתי" — אמנם שקרן הוא, עובר תרוץ הוא, אבל איננו בנדר א י ש בלל. כן רבים מן התמימים האלה. אש של בעירה מלהטת מסביב ואוכלת את רוב בני הנוער "כי תצא אש ומצאה קוצים" (הקרבנות הראשונים היו הקוצים, הריקנים, עמי הארץ) אבל "ונאכל נדיש או קמה" תבואות השרה, השבלים הטובות, מעט מעט האש מתלקחת ותאכל את התלמידים בני התורה, ועוד מעט ואין בחורי חמד. והאבות מחרישים, עושים מעשיהם בתמול שלשום, עוברים עבורתם כאלו אין דבר, ואם תעורר אותם ותשאלם: "אחים! הכי אינכם רואים את המהפכה, את הארץ המתרחב ומתרבה מיום אל יום. את מבול הכפירה אשר נבר בארץ. בניכם הרכים נלכדים במצורה רעה של המריחים, יוצאים תוץ לשיטה ומתפקרים, יגדל נא כתכם ושחדו מכספכם לעשות ישיבה להחזיק תורה ולהציל את שארית הפלטה". — אתה מוצא אונים תרשות, ומולך בקול בתהו יליל ישימון, והם הזקנים עובדים עבודתם כאשר עשו זה תמשים שנה, ועל כל שאלה הנם משיבים בתמימות כשאלה: " מ ה ז א ת ? " מה הרעש והצעקה ומה יום מיומים ?

"אכלו זרים כחו והוא לא ידע". כחות זרים אוכלים את בני הנוער — והוא

לא ידע. "נם שיבה ורקה בו". נם האב בעצמו נשתנה ואין בו אהבת התורה וחרת כמקדם "והוא לא ידע". כל רוחות הזמן עוברים עליהם והם לא יתרשו ולא ירנישו. העולם מתחדש. לעינינו, נעשים מעשים אשר לא ראו אבותיך ואבות אבותיך. נלים של אסונות שאין דוגמתם בעולם. אומה שלמה שוקעת ושובעת בים צרה, מבוקה קשות ונוראות נקרו ויאתיו. כמאתים אלף נפש מבני ישראל נרצחו באוקרינא בענויי תופת. כרוסיה נורת שמד, שריפת התורה ותרפת רעב. יהודי פולין נמקים ברעב ותוטר כל. ולעומת זה, הנה ארץ ישראל פתחה שעריה לנו, ולאלפים מעתיקים משכנם שמה, אנשים סותרים אשר לא ירעו מעידם מה את ומה מזמרת, מה תרוש ונבוש, תורשים וזורעים ועושים כל עבודה כשרה, מבוצצים אבני חלמיש, עומדים ערומים כל היום באנמים ומטהרים את הבצות. האין אלה נפלאות עולם? ואתם אינכם מתפעלים מכל זה, אינכם מתרנשים, אינכם מרנישים, ומסיחים דעתכם מכל המביב, אינכם מסייעים לאיריאל"ם הקרושים, אינכם משתתפים בצער האומה. קופאים על שמריכם ו ע ו ש י ם כ ל א כ ת כ ם .

אתם תשבו אל הסיר ותשכרו לעשות בריוק נמור על פי סימן "קרש ורחץ" ותשתו ארבעה הכוסות על הנאולה ועל התרות ותאכלו כזית מרור לשם מצוה. באשרכם כי שפר נורלכם, כי מי מאושר כמי שלא חלי ולא מרניש כלום, ולו הכל אתי שפיר!

ת ם מה הוא אומר: מה זאת? — למה הנכם מעוררים שאון ובאים בקולי קולות ומרעישים עולמות וצועקים על תמיכות בספים ולא תתנו דמי — אני עשה כמימים ימימה, וכאשר נהנו בשנות שפ"ח תפ"ה, תקפ"ה, בן הנני נוהג בשנת ת ר פ " ה — ואמרת אליו: כיון שכל עוברות ומאורעות והרפתקאות והשעות הרעות אין פועלים עליו, כל אירואלים לא יחוש, כל המעוררים והנוקפים לא יוכלו לו — הנה לו! אין מה לרבר עם מי שאיננו רואה את הנעשה לעיניו, עם מי שאין לו כל הוה, עם מי שאיננו בן דורו. עם איש כמוהו אין מרברים דבר כ ע ת ו , רברים של עכשיו, מה שחזמן נרמא, כי יחרד לכיסו וכספו — "ואמרת אליו בתוזק יר תוציאנו ה' ממצרים". ספר לו ספור ישן נושן, על אודות יציאת מצרים שחיתה זה 3237 שנים. מעשה זה ישמע ברצון, בידעו כי אין ברוכה כו תביעת כסף.

פטרנו את הרשע, ואת התם השואל שאלה נצחת: מ ה ז א ת ? יש לנו עוד שני בנים: תכם ושאינו יודע לשאול, נראה פניהם מי אלה ואם יש תקוה שישמעו לנו.

ח כ מ י ם : יש דור צעיר, בתורי בית המדרש, ח כ מ י ם יודעי תורה, למדו מעט גם למודים תולניים, יודעים הליכות עולם, יודעי עתים, חרותות החרשים המנשבים בעולם. הציונות חביבה עליהם, עודם עומדים במחנה האורתודוכסית, נוהגים כדת וכשורת, מקריבים קרבן שבת: סובלים הפקר על ידי השביתה ולא יחללוהו. אבל מתוך שהם קרובים אל בעלי שיטות אהרות, יש לפחוד פן יפסחו על שתי הסעיפים, פן תגבר הליכה על הקרושה, פן חברים רעים יוליכו אותם שולל לצד אחר.

חובה קרושה עלינו לדבר ולהשתעות עמם בעוד מועד, בעוד שהם נשמעים לנו, לחזק ולאמץ את רוחם ברברי קודש מן המאור שבתורה: מתג"ך מתלמוד שהם מוקירים, שלא יתחברו לרשעים וישאירו בקרב מחנינו "מבער לצמתך". כי אם חלילה ילכו מאתנו ויאברו לנו, לא תהי לנו שארית ו ר ר א ח ס ר מ ה ק נ י ?

ולכם אחינו הצעירים נאמר, זברו ושימו על לב כי בל מה שהאומה סבלה צרות זה אלפי שנה ועבוד דרך רם ואש וחמרות עשן, היה רק בשל התורה. מאות דורות הקריבו את חייהם למענה, ורק היא היתה עונן חצלת האומה ונתנה לעם עוז וחעצומות והיא שעמדה לאבותינו ולנו ער חלום. ואתם שלאומיות וקיום האומה יקרה לכם, תדעו כי רק לאומיות של תורה היא קיומנו, אבל בלי דת איננה בלום. "בני אמי נחרו בי" המדרש אומר: ב נ י א ו מ ת י (שה"ש א מב). לאומיות לברה חיא כנגדנו, נ ח ר ו ב י . שמחים אנו כי אחינו החלוצים עוברים ארמתנו ועושים חיל, אבל שמחתנו נהפכה לתוגה ולבנו דוי ורע עלינו המעשה בשמעגו כי החלוצים חלוצים הם מן תרת, אובלים טרפה ומחללים שבת בפרהסיא. היובל עמנו לשבוע רצון מבנים לא אמנן בם כאלו ?

עם כן חכם זה, הרור הצעיר, עלינו לדבר השכם ודבר ולהרחיקו מבן רשע שבנו הקרוב אליו. ואם הוא שואל "מה העדות והחקים והמשפטים?" ומבקש ברור דברים על תעודת בללי המצות ופרטיהן, לא נפטור אותו כלאחר יד בקצרה, רק עלינו לפרש לו בטוב טעם ושבל טוב את בל הטוב והיפה אשר בתורתנו. "אמור לו בהלכות הפסח", בל יקר ותוסן אשר בחג הפסח: הלכות ודינים, אגדות, השתלשלות דברי ימי האומה ממלדתה במצרים, למען יסלא ספקו בתורה ולא ילך לרעות בשרה אחר ללמוד תרבות זרה ולטעום מטורי נפן נבריה, אשר יפינו טעם פרי עץ החיים. "אין מפטירים אחר הפסח" (אחר בשר קודש) "אפיקומן" (מסעמי חול).

ו ש א י נ ו י ו ד ע ל ש א ו ל : ההמון, עמי הארץ, בעלי "חומר", פותחים חניותיהם בשבת. אין להם בל עול תורה ומצוות. הם אינם בעלי שיטה, לא תיו חובשי בית המדרש, לא חוקרים ומינים, לא ציונים ולא קומר ניסטים, לא היו עבריך מרגלים, לא למדו ולא שבתו מאומה, לא נכנסו בבל מפלגה. הסה גולמי בלי, אפימון שאין עליו צורה, אין להם בל אידיאל "שאינו יודע לשאול" אין בהם רעה לשאול. "את פתח לו" השתרל להכנים בהם צנור של רוחגית ולרכוש אותם לך. "והנרת לבנך בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". ספר להם בי אנו עם עולם, יש לנו עבר נדול ממצרים ועד הנה ועוד יהי לנו עתיר נדול, ובי אין חיי התומריות עיקר. אולי ישמעו אליך ברב או במעט.

במטו מכם אל תילונו על תמיות בן התכם שאיננו חכם מוחלט, שלם, מוצק, רק מרוסרס, מתנידד, שטחי.

ואם נעמיק חקר יש לאמר בי יש לנו משא ומתן עם בן אחר המורכב מן ארבעה בנים ביחר, מין ח ר ש ת חרש (חכם רשע שאי"ל תם). לפנים חיו המתורות מין אחר, אם צמר חיה "עמר נקי" ותבלת ב ל י ל תבלת. וככה האנשים היו בעלי שיטה קבועה, מקשה אחת, צדיק נמור, רשע נמור, חכם אמתי. אבל עתה המתורה מעורבבת, בלאים, שעטנז, והאנשים מסובסבים, מתבוללים, אינם כעור אחר. עוסקים בהלכות תערובות, בני התערובות.

תבן מדבר עתה ב ח כ מ . הוא עלם בן תורה, זובר נרסא דינקותא, מקשה קושיא בתלמור, הוא מתגעגע אל הגמרא הישנה אשר למר מפי סלמד זקן בביח מדרש חישן בעירתו הישנה. אבל לא יעמוד מעמו בו. אחר שעה קלה נם ליתו, חכמתו נסתלקה, נצוץ הקרושה נבבת, והוא נהפך לאיש אחר ויש בו חלק הגון של ח ר ש ע והוא מטליץ ומלמד זכות על שיטת הקומוניזם. לפעמים הוא ת ם , מתמם עם תמימים, מסיח לפי תומו. וכמו רגע הוא הפוך ושוכח כל התורות, גם את התורה הגאמנה חישנת, גם תורת התמאת ואשם של הרשע ודותה את כל החשבונות, תיניו רק אל תבצע ועושה מעשים סכתרים וסנונים, וכח הוא פרשם צורה ולובש צורת, והוא עובר לאיריאלים ולאלילים.

"חכם מה הוא?" — חנבם שואלים, מה הוא בעצם, באמת, איזה שם אשר תקראו לו, ביון שהוא הפכפך ותבור נגורים והתנגשות. "רשע מה הוא?", האם הנהו רשע? — "אומר!" התשובת, הוא סטנוא, אספסוף של צרופי ספוסים, הוא בן הרנע. ולפי רוח חיום, לפי תכונתו באותת שעה כך

הוא א ו מ ר . הוא לא בן דו פרצופים, רק "ארבעה פנים לאחת", ועליך לענותו כאולתו וכחכמתו, וכתומתו וכרשעתו, ארבע תשובות, כי הוא בעל תשובות רבות.

* * *

גם זה רעה חולה, התורה דברה בבנים. "כי ישאלך בנך" — "כי יאמרו אליכם בניכם". אם השואלים המה בנים, נערים, יש לנו תשובה, יש אולי עצה להנחותם הדרך הישרה וחנוך לנער על פי דרכו. ולבן הרשע עונים דברים קשים, דברים כנידים "ושני בנים תקהינה". אבל בדור הזה אין לנו עסק עם נערים לבד, רק עם זקנים באים בימים כי נרדים נעשו ת י ש י ם , הנערים גדלו ויהיו לאנשים. ה ב ן של ההגדה לפנים הוא עתה א ב ו ה א בחוצפתו קודא תגר על הסדר ומניח מכשולים על כל משמרת ונדר. מבזה את התורה ונושאי דגלה בשאלת "מה העבודה הזאת לכם?" — ואיך נכיים: והנרת ל א ב י ך ?

ואין להשיב לו "לי ולא לו" כי הוא איננו בודד ל ו "איננו רשע בעני עצמו", כי הוא מתון: " א נ ח נ ו " בשם הרבים, והוא דוכש לו חברים לרעה אחים לצרה ואחריו כל אדם ימשוך לתרחר ריב לשלוח מדנים ולסלף דברי צדיקים, ואף אם המנהיג הוא איש חיל ובידו שבט פושל למרבה המשרה, מקל נועם לישרים ומקל חוכלים להכניע נאון אנשי זדון, "מוט מקל והך על קרקר". "ואתא חומרא והכה לכלבא" (עוי פנים, כלבים עזי נפש, כלבין דחציפין), אך בל זה אם הרשע הוא יחיד או מתי מספר, אבל אם רבים קורחי אש מאזרי זיקות, כי תצא אש ותלהט סנריש ער קמה, "ואתא נורא ושרף לחומרא", נפלנה העיר וכל השתות יתרסון "ושמנא נצח". (תמיד לכ).

ונשוב לתשובתנו לרשע הראשון: "אלו היה שם לא היה נגאל". הכוונה: אלו היה שם במצרים, היה משחית כל הסביבה ועל ידו ה ע ם ל א ה י ה נ ג א ל .

אין להתוכח עם בן מסר זה כמו שאמרו חכמים "אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר מפי" (סנהדרין לח:) רק להבדל ממנו שחברתו לא תהי לנו למוקש וכמו שעושים בשעת המגפה שמפרידים את הבריאים מן הנגועים ומציליה אותם לבל ידבק בם הנגף ולמי שכבר נגף אין מרפא.

"את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נתר" (יחזקאל טו. ו). מצד אחר "הרשע": הקומוניסטים המבערים אחר כל רת. אחריהם "שאינו יודע לשאול": בעלי התוסר, שאין להם בעולמם אלא הנאתם ותאותם. והעדיות שלנו "התם" התמימים אינם רואים כל מאומה, שואלים תמיד "מה זאת"?

העיקר להרחיב הדבור עם "בן חכם" הדור הצעיר בעל תורה וחכמה היודעים שיש עם ישראל וכלל ישראל בעולם, לבאר להם את הערות והחוקים והמשפטים אשר עלינו לשמור. חשיבות מסורתנו "בהלכות הפסח". אתם המבינים אשר נחלו על שבר יוסף המרנישים את צרות ישראל, ב ח ו מ ר , כי כל האומה הולכת ומתנונת, רצוצה ורעבה ואין לה פנה ומקום ונוה שאנן להניח ראשה. וכדוחניות הרעה גדולה שבעתים כי התורה מתמוטטת ועתידה להשתכח והרת מחוללה, עליכם כל יהבנו. כנסת ישראל פונה אליכם, דור הבא, כי תחזיקו דגל התורה ברמה. כל העבר עינו רק עליכם כי תמשיכו את קיום המסורה העתיקה — ו ה ד ר ת פ נ י ז ק ן !

דרוש ה.

שבת הגדול.

(תר"צ).

הסדרה **ו י ק ר א** , ספר תורת כהנים, מדבר בעניני קרבנות. ענין קרבנות הוא מראש ימות עולם "וערכה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות" (מלאכי ג. ד.) "כימי עולם כימי נח, וכשנים קדמוניות כשנות הבל שלא היתה עבודה זרה בעולם" (ת"כ שמיני מכילתא מלואים כ"ג. ויק"ר צו ז').* הוא מנהג ישן נושן כהבריאה עצמה, רגש קדום, רגש הכרת טובה להבורא, כי היה מוזר בעיני האדם הקדמון להנות מן העולם מבלי לקדם פני ה' בתודה ולהראות כי מכירים הם שיש כח גבוה ואיתן למעלה המושל ורודה על כל החיים. והרעיון הזה מוסכם ומשותף לכל העמים, כולם הקריבו קרבנות לפני מתן תורה, והקרבן היה כליל לאש ולא היה נאכל (ירושלמי מגילה פ"א הי"א. זבחים קמז. ב"ר כב ועוד). כשנתנה תורה חדשה שאין צדיק להיות כולו לגבוה ודי לזרוק את הדם והבשר יאכלו הבעלים. בקרבן ראשון לבני ישראל, בפסח, נאמר "והיה הדם לכם לאות". ואחר כן "ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם", כי הדם הוא הנפש ובזריקת הדם מראים כי נותנים כחם וחילם לה' "הבו לה' כבוד ועוז".

נאולת מצדים היתה בדם "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי". נתן להם הקדוש ברוך הוא שתי מצות, דם פסח ודם מילה, "שיתעסקו כהם כדי שיגאלו" (מכילתא בא פ"ה, תרגום יונתן יהוקאל מז, ז).

*) ועי' תורת העולה לרמ"א מכאן ראיה שלא כדעת רמב"ם בסורת נבוכים שהקרבנות היו נגד עבודה זרה, אבל בעוללות אפרים חלק ב' עמוד ב' סי' לח כתב שהדרכה מכאמר זה ראיה לרמב"ם.

ועתה בגלות אם אין קרבנות אין דם. אבל ביסוד זה עלינו להתחזק לתת ראשית אוננו לה', וביותר צריך זרוז בשבתנו בתוך עמים אחרים שיש לפחוד מהשפעת שכנינו שלא יאצילו מרוחם ומתרבותם עלינו. ועלינו להתבצר בסגולותינו המיוחדות ולהגזר ולהבדל מהם, וגם עלינו לדעת כי הם אויבינו ובל מנמתם להרע לנו ואין לסמוך על היושר והומניטאריות שלהם, המנוצץ לעינים ותוכו נחר.

תם מה הוא אומר, מה זאת? ואמרת אליו בתוק יד הוציאנו ה' מצרים מבית עבדים — מה בוונת השאלה ומה זו תשובה?

אך רבן נמליאל אומר: "מצה זו שאנו אוכלים על שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם". היינו כמו שכתב הר"ן (פסחים קטז:) שמטעם זה נצטוו על המצה, על העתיד שהיה גלוי וידוע לפני ה' שינרשו אותם ולא יוכלו להתמהמה מלרש בצק עד הוסצתו.

המצה היא לתם יהודי מיוחד, משומר מבל משהו תערובות "ושמרתם את המצות". אין בל מצוה פרטית שכתוב בה שמור רק המצה. מצה זו אנו מריסים על נס לאות. היא סמל **ח ה ב ד ל ה** , מדה בי אנו בודדים, נרים, זרים. המצה מבלמת בי אנו עם נבדל ובגוים לא נתחשב ובל העמים הם שונאינו מסצרים ועד הנה. ובטו שהיה נכון בעיני פרעה לשעבר אותנו ולסרד את חיינו, ככה אין צדק ואין יושר לבל העמים בנוגע לנו. ראו סדת היושר ותודת חסר של אסריקה, בסנרה שעריה לנרים ובגזרה נזרות קשות על המהגרים ואומרה כמלך אדום: "אל תעבור בי", אף שאבותיהם או אבות אבותיהם של המושלים האכזרים האלה היו בעצמם נרים שם. הביטו מעשה כריסניה הנדולה שכתבה הצהרה לישראל ליסר לתם בארץ ישראל בית לאומי, אבל זה היה בשעה הראשונה בשעת חלך נפש והתפעלות, וגם אז היה חשבונה בי על ידי ההצהרה יכידו בל העמים את זכות אפטרופסותה (סנדט) על הארץ, באשר בי היא עושה משפט עשוקים ועוסרה לימינם. אבל עתה בשוך התפעלות וממשלתה איתן בארץ, היא סתתרסת על התחה ובתחבולות שונות ממאנת לקיים הבסתתה. והיא שכתה בגורום שעשו הערבים בסוף העין, בתרפ"ם, בי נתן לח יד למצוא אסתלאות לחזור בח באסרה בי לא תובל להרגיז את השכנים הסתלונגים. ועוות הדין מביה המשפט בארץ ישראל שעושים את היהודים המאשימים לנאשמים צועק השמימה, ואין עצה ובל חכמה תתבלע נגד בח האגרוף המושל בגבורתו עולם.

לפנים נתנו הגוים אסתלא לשנאת ישראל מפני "שדתיהם שונות מבל

עם", כי במנהגינו ובנדינו התרחקנו מעם הארץ, איננו נוהגים כמנהגיהם ומשונים בכל אפני חיינו, אבל הדור התרש ברובו השליך רוב המצות אחר גו, עזב מנהגי ישראל, והוא מעורב עם העמים ובכל זאת הנסיון הורה כי השנאה לא רפתה, ועוד הריסה ראש ואין כל משפט בעבודנו, והננו נרדפים על צואר כמקדם, ואם כן מה בצע לישראל בשנותו את טעמו, בפריקת עול המצות ובהתקרבות ויתור והנחה להעמים ?

"ותרבי ותגדלי ותבאי בערי עריים — ואת ערום ועריה ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי".

הראיתם תמונה כזאת? נערה מתקשטת בערי עריים, נומס באזניה, צמידים מעולפי ספידים על ידיה וחרוזי פנינים על צוארה ורגליה יחפות וכצקות ואין לה שמלה לכסות מערומיה, שלית ערמילאי וסיים מסאני ? (סומה ח:).

אבל הנביא מתאר בזה את מצב ישראל בשעה שהוא מתקרב לעמים והולך בדרכיהם ומחקה את מעשיהם ועוזב את חוקי הרת, והוא מתמרמר ומוכיח את האומה: "ותבאי בערי עריים" הנך מתיפה בברק חיצוני, הולכת בחוקות הגוים, בכל מנהגי המורה. — "ואת ערום ועריה": "את", עצמותך, יהדותך — ערומה, בטלה, ויתנצלו בני ישראל את ערים מהר חורב, ועזבת את המדות המובות שהיו בני ישראל מצוינים בהן. "ואעבור עליך". הנני בא לראות פניך ולדעת אם למצער, לכל הפחות, מצבך התחמרי טוב, ואם זנחת את תרבותך והתנצלת את מסורתך, טוב הארץ תאכלי והנך נהנית מכל הזכיות, תחיי בנועם ותתענגי על רב שלום. אכל — "ואראך מתבוססת בדמיך". מה נחזה בשולמית? — אף שהנך עוברת על דת ומתערבת בגוים, הנך שגואה כמקדם, הכל מצידים לך ושופכים את דמך כמים והנך למרמס כמים חוצות. "ואומר לך בדמיך חיי". אם הנגע עומד בעינו, שוא כל עמלך למצוא צדק ומשפט, ואין תקוה לברית אהבה ואחוה, למה לך למכור בכורתך לחנם, להתחרה להתמזג עם עם הארץ, הלא טוב לך להתחזק ברתך, בשרשך, בעיקרך, בדמיך, לבל להתבולל ולהתערב בעמים, כי סוף סוף לא יעלה בידך מאומה ואהבתם לא תרכשי, כי את והם, שני עולמות רחוקים ונפרדים. התזיקי ביסור ההברלה: שלי שלי ושלך שלך, ובדמיך חיי!

"תם מה הוא אומר מה זאת?" הוא שואל על המצה מה תלמדנו ומה היא לנו? — "ואמרת אליו: בתוזק יד הוציאנו ה' ממצרים". המצה תספר

לדור רשעת הגוים "כי בתוזק יד הוציאנו". לא היושר המריצם כי נוכחו לדעת כי עול ואון הוא לשעבד עם ולאסרם בכבלי ברזל, וינחמו על הרעה וישתררו אותנו. — רק האומם הכביד אכפו עליהם וכעל כרחם הוציאנו ה' ויצילנו מידם. "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך". עלינו לזכור ולדעת כי תמיד בכל דור ודור לא יהיה היושר למנן בעדנו. אל נאמין בהשכלה, בפרוגרס, ביתרון ציביליזציה, כי חק הוא: כל דאלים גבר. ועל כן, "הבדלו מהם!" ומשל ההברלה מן העמים היא המצה.

וזה באור פיום "אז רוב נסים הפלאת בלילה", שמסיים בכל סונר ויהי בחצי הלילה, ויפלא מה הכוונה בזה?

אך על פי הנסים והנפלאות אשר הגריל ה' לעשות עמנו והושיע אותנו מאויבינו וישב עליהם את אונם וברעתם הצמיתם, היה ראוי והשכל נותן וההגיון מחייב, כי העמים יקחו מוסר וייטיבו דרכם ומעלליהם, כי עין בעין ראו מפעלות אלקים נורא עלילה ויד ה' אשר היתה בם על חמס יעקב, ויכירו וידעו כל יושבי תבל, כי עד צדק ישוב משפט ועולתה תקפץ פיה ונפץ התושך ונסו הצללים, וזרחה שמש צדקה והלכו עמים לאורה, ואור תרש יאיר אור לישרים.

אבל לא כן הוא, כי עב הענן הולך וגדול, ערפל יכסה ארץ וימש תושך. העמים היו במורדי אור לא הכירו נתיבות משפט ולא נערו כפיהם משוד ושערורה. דור הולך ודור בא והארץ סלאה חמס, הבוגד בוגד והשודד שודד ואנו עם בזוז ושסוי. רבות צרותינו ולא הונח לנו, והננו אספוסת ומרמס לכל עם ועם.

הפייטן מגולל לפנינו עוברות ועלילות. סופר ומונה מעשים רבים, עודכם במערכה וכונסם יחד, ומחזות קרומים כאוב עולים ונצבים חיים לעינינו, וכולם מעידים, כי אין בין דור ראשון לדור אחרון ומה שחית הוא שיחית, ותמיד לעתות בצרה אך מופתים עמדו לנו להצילנו מרשעת הגוים אבל המה היו רחוקים מצדקה ולא שבו מדרך משעם, לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו, ויהי בחצי חלילה.

והוא מספר: אז רוב נסים — "נר צדק נצחתו כנחלק לו לילה". אברהם התעבר על ריב עשוקים ויעמוד לימינם "וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו" ובמתי מעט הכריע חיל ארבעה מלכים. אך המופת הזה לא עשה רושם בעולם והעמים לא נספתו לאמונתו ולא שמעו בקולו כאשר קרא בשם ה' ועיניהם לא ראו אור זרוע לצדיק. ויתי בחצי הלילת.

"דנת סלך גרר בחלום הלילה". אותר הרכרים האלה, הנה שוב נעשה נם לאברהם. אביסלך סלך פלשתים לוסח את שרה והסלך וכל ביתו נופלים למשכב בחלי כבר "כי עצור עצר ה' בער כל רחם". "הפחרת ארמי באסש לילה", אחרי מאה שנה רודף לבן הארמי את יעקב לקחת את נפשו ולעקור את הכל, וה' מאיים ומפחיד אותו בחלום "השמר לך פן תרבר עם יעקב מטוב ועד רע", ולבן בעל ברחו שב אחנר ולא ימית זממו. "וישראל ישר לאל", כאשר נחלץ מלבן, נלחם בו מלאך ומתאבק עמו, אבל ישראל ישר אליו ויכול לו ומנצחהו "בי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל". ובל אלה פלאי ה' אינם משפיעים על המון נוים בי ישנו את דרכם ויראו אור ה', הבל עוברים לאליליהם כתמול שלשום. ו י ה י ב ח צ י ה ל י ל ה .

"ורע בכורי פתרום". הנה אכזריות ותריצות מצרים המטרים את חיי בני ישראל וה' עושה נוראות בארץ חם ומשמידם ומטביעם בים סוף "ושמעו עמים ירנזון — תפול עליהם איסתה ופחר". "מיסת נניך חרושת". ממצרים מם הפיימן טיסה רבתי ועיניו משוסטות למרחוק על מחנה סיסרא שנפל לפי חרב, "ומן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם עמו". — והעולם כמנהגו נוהג, לא קבל צורה אחרת ואיננו מודה כי אלקים מושל בעולם. ו י ה י ב ח צ י ה ל י ל ה .

"יעץ מתרף". שוב פוסע פסיעה נרולה, עובר על משך זמן של הרבה מאות שנה ובא לתקופת חזקיה, ומספר על מנחריב מלך אשור אשר "ינופף ירו הר בת ציון", אבל באורת פלא "יצא מלאך ויבה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וישב בבושת פנים לארצו". "כרע בל" אחר מאה שנה כרע נפל בל, יופיטר אליל הבבלים, נבוכדנצר חלם חלום נורא, והרטומיו אינם יודעים לפתרו ורק רניאל היהודי פותר אותו לאמתו. — ואחר המופתים החותבים אלה, אין שנוי וחליפות בעולם. פרעות ותועבות כסקדם. ו י ה י ב ח צ י ה ל י ל ה.

"משתכר בכלי קורש — פותר בעתותי לילה". מאורע הנורא במשתה בלשאצר. אצבע יד נעלמה כתבה על קיר הארמון דבר סוד, והמלך והשרים רעדה אחזתם. ודניאל קורא כתב הרזים וצפנת פענח למפלת בבל, ובאותו לילה המלך נהרג ומסלכת בבל פסקה. "שנאה נטר אנני וכתב ספרים בלילה". ואחרי שנים מועטות לא נרתע המן ולא נמנע להסית את אחשורוש להשמיד ולהרוג את היהודים עם רניאל, ואין מתעורר על צדק ועומד בפרץ להמליץ עלינו, ולא יראו חמת ה'. "עוררת נצחך עליו בנרך שנת לילה", ורק הערות לנפלאות ה' "ובלילה ההוא נרדה שנת המלך" נצלנו ממות ולא תמנו לנוע.

וכבה בבל רור ודור עומדים עלינו לכלותנו ויעקב למשיסה וישראל לבוזים ולהם התרב מתהפך עלינו, ואף כי מלאה הארץ רעה וההשכלה עלתה מעלה ראש, אך משטרי רשע ושוד לא זזו ממקומם. ענני אופל מתקררים על ראשנו, צלמות ולא סדרים.

ועל השאלה: "שומר מה מליל?", מתי תעבור תקופת החושך ויהי אור? — באה התשובה: "אתא בוקר". לשרות שחניעה עת בוקר— "נם לילה" עוד חשבת לילה, נר אלקים כבה, וישרים בתושך ירמו, הרשעת לא תכלה והיושר לא ירומם, האנרוף יורה רעה ומטה זרון יפרח ובל ראלים נבר. אין עצה וחבונה לרפא משובה ושרירות לב ואין תקוה לחרש בקרב העטים רוח נכון. מלאו מחשבי ארץ נאות חמס ואין קץ לחושך — ו י ה י ב ח צ י ה ל י ל ת .

עלינו להחזיק בתורתנו, במסורתנו, לחנך את בנינו בדרכי התורה והמצוה, כי מה נשיב לכנינו אם תחת שאלת "מה נשתנה?" ישאלונו שאלה אחרת: מה התנוך שאתם מחנכים אותנו להיות ליהודים נאמנים בני רת, במה תשמרו על רוח ישראל לבל ישטפוהו זרמי תרבויות העמים ומה הנשק אשר נתתם לנו להתאבק ולהנן על עצמיותנו על יהרותנו ?

וביחוד על האבות להיות למופת לבניהם בהנהגתם, לנשם את התורה בחיי הבית ובקשר עם החיים, בי יראה חכן את אביו מתפלל וישמר שבת. למען יחקה אותו כנדלו ויעשה במעשהו.

וכבה עלינו לשום לב ולהתענין בתנוך הבנות, שהן הן יסורות המשפחה, והן תהיינה אמהות הדור הבא, ואיכבה נובל להתעלם מהן ?

ולבאורה יפלא, הלא בשביל נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים (סוטה יא:) והיה לנו להזכירן לטובה ולברבה "בהנרה של פסח" ולמה זה נפקר מקומן שם ?

אך באמת נזכרו מפורש. "צא ולמר מה בקש לבן הארמי — שפרעה לא נזר אלא על הזכרים ולכן בקש לעקור את תכל". ותמוה: א) מה "צא ולמר" איות למוד יש בזה, אין זאת אלא ידיעה בלבר. ב) הלא כל ההנרה נוסרה על נאולת ישראל מתחת שעבור פרעה ומצרים, ובמאמר זה אנו מקטינים את ערך רעת פרעה ואומרים שנגר רשעת לבן הארמי במוהו באין ולא הניע פרעה לסדרנתו.

אך במדרש (ויק"ר בו, יא) "א"ר לוי אוי להם לרשעים שהם מתעסקים בעצות על ישראל ובל אחר ואחר אומר עצתי יפו מעצתך. עשו אמר שומה

היה קין . . . פרעה אמר שוטה היה עשו שאמר יקרבו ימי אבל אבי . . . המן אמר שוטה היה פרעה . . ." הרי שבל אחד מצודדי ישראל ידע ממעשי רשע של הצודד מקודם, והוסיף להרע יותר מסנו, ואם כן לא נעלם מפרעה כי לבן בקש לעקור את הכל ולמה מחק פרעה את איפת רשע ולא נזר אלא על הזכרים ?

אך הבי יעלה על הדעת כי מריב רנשי דתמנות והפלה הפליגו פרעה את הנקבות למובה, באמרו "ובל הבת תחיון?". אבל בוונתו כולמת ואין במוה לרוע, כי אם יאבד כל זכר מישראל, אז תהיינה הנקבות לנשים לאנשי מצרים ותתממנה בתוכם ובעצת בלעם "לך נא איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך"*). והבנים אשר יולדו יהיו לעם מצרים ויאבדו מתוך קהל ישראל, והסיפא "ובל הבת תחיון" רע יותר מהרישא "בל הבן הילוד היאורה חשליכוהו".

וזה שאמר "צא ולמד", שאם לבן בקש לעקור את הכל, לא נכהרה בקשת לבן מפרעה, ולמה לא נזר רק על הזכרים? אך צא ולמד שנם הוא נתבונן לבך למחות את האומה בולה והטביע את הבנים ביאור, ואת הבנות התיה בדי לאבדן מאתנו בשמר ובהתחתנות בעם נכר.

עלינו לייסר בית ספר לבנות ללמדן דינים, דברי ימי ישראל, ולחנבן בשמירת חוקי הדת, ולקיים : ב ל ה ב ת ת ח י ו ן .

* * *

אחי, עוד רב מסנו הדרך! ה ש ח א ה ב א : לעת עתה אנו בזה, בנלות, בתוך עמים רבים. ומי יודע עד מתי, ה' אלקים אתה ידעת! ועלינו להתאמץ בכל תוקף להחזיק בשלנו, ולא לתת לתרבות זרה לדבוק בנו ובבנינו ובבנותינו.

עלינו להגיד בכוונה שליטה : ש מ ו ר ת מ מ ך ולאמור לשם יחוד ולכוון בפסוק "בי אבל את יעקב" על מפשלות דוסיא פולין ורומניא. "ואת נוהו השמו" על הערבים ושותפיהם המקולטרים. בראש השנה התפללנו : "ובל הרשעה כולה בעשן תבלה בי העביר ממשלת זדון מן הארץ" ועוד לא נרשענו וכל האומה מתיפחת ושואלת : א ל י א ל י ל מ ה ע ז ב ת נ י ?

---

*) ואף דתנן תנולד לנברי סבת ישראל נחשב כמותת, זת רק אחר מתן תורת, אבל מקודם חיה נחשב על שם אביו כמו שכתב הרמב"ן פוף אמור.

דרוש ו.

זמן תרומתנו.

(תר"צ).

הנה ז מ ן תרומתנו! ליל התקדש חג. הננו באים לשוש משוש חננו בהוד והדר, כוס ישועות נשא והשתיה בדת. מה נבבד היום. אורה ושמחה וששון ויקר.

אבל אחי ורעי, הננו שמחים במועדנו, אבל אין אנו בודדים במועדנו, (ישעיה יד, לא). כי לנו אחים וחברים בל ישראל. הלא הנכם נבספים ביום שמחתבם לדעת איך אחיבם חיים בארצות תפוצותיהם. הירעתם בי מיום היות ישראל לגוי לא היה מצבו רע ונורא ולא מצאוהו רעות רבות וצדות ביום הזה. אמנם קרה פעמים רבות בי במדינה אחת היו אחינו מובים ונעימים, נדפים ואומללים, אבל אז דוח והצלה עמד ליהודים במקום אחר ובארצות אחרות מצאו מנוח, מחסה :מסתור, ולא נועצו אברנו ב ו ל נ ו .

אך עתה האסון ב ל י לבל העם, בבל מדינה ומדינה שבר על שבר והוה על הוה ואך חושך ישופנו, באלו בל הבריאה בולה קשורה קשר לדבא אותנו. ואיבבה ימלא לבנו לשבת במסבנו על שלחן מלא רשן ולשתות ארבעה נביעי יין המשמח בעור אשר בל האומה מובעת בים צרות, הנוכל להיות שבעי שמחות ומובי לב, אם אחינו נמסים לעינינו. לשמחת מה זה עושה ואיך נשיר ונקרא מקרא קודש, ז מ ן ת ר ו ת נ ו ?

בארץ הרשעה, ארץ ר ו ס י א , י ש ח ר ו ת למות ברעב בראש בל תוצות. לא בארץ מצרים היא לקרוא: "בהא לחמא עניא די אבלו אבהתנא". — אבותינו במצרים אבלו לחם עוני, אבל אחינו ברוסיא ארץ אובלת יושביה, אינם אובלים גם לחם צר. שני מיליונים יהודים סגורים בסטגרת צרה ומחניקה בארץ גורה. הארץ תהו ובהו ומלאבי תבלה מתהלבים

בה ורודים באבזריות תיפה ורוסיא סוגרת ומסוגרת ואין להמלט מעמק עכור, מגיא תופת, מטיט היון. היהודים מתים־חיים, שגורלם רע ממתים — מתים, כי המתים האלה לא חרלו רונו ולא ינוחו יניעי כח, כי קיבתם תובעת את תפקידה, והם מתמוננים מולעפות רעב ומרעידים מקור, תצר מות בלי מנוחת ארץ נשיה!

לפעמים גם בלי מזון יפצא הרעב פפוק ונותם ברוחניות ואינו מרגיש יסורי הגוף, כי בתורה ודת יחליף כח, והן יתנו לו עוז ותעצומות לשאת עול ותלאה ורותו מתרוממ ומתנער מעפר. אבל ברוסיא אחינו הם בתסרבל. חורבן הנפש שם גרוע עשרת טונים מחורבן הגוף והנפש לא תמלא מתורה ולא ימצאו תזון מה', כי מטעם הממשלה אסור לל מור תורה, אסור ללמד גם מקרא סדור התפלה, ובתי הבנסיות ובתי המדרשות החרמו ונהפכו לבתי מלאכה ובתי־עם (שבת לב). אחים נפשעים אשר לבשתנו נקובים בשם יהודים, מהרסינו ומחריבנו, מתרפים מערכות ישראל, מקרקרי היהדות ופורשים רשתם בכל הארץ לחנך את הדור הצעיר ברוח כפירה ומריתים אותם בנבליהם. משליכים שקוצים על התורה, ונותנים בעיניהם את האמונה למפלצת וסורים להבגים כי התנ"ך מלא רשעכסל ומגלים אותם לצוררי ישראל ושונאי אבותיהם. "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר בי לא שמרו אמרותיך ובריתך לא ינצרו". והם צוחקים על משבתנו אמרו בלענו ונתקיפה הקללה הנוראה: "בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות וכלות אליהם". ובה יכה יוסי את יוסי ויעקב הוא למשיסה מיד ישראל — בוזזים.

וולין היא קן הדלות. היהודים לוחמים מלחמת הלחם מלחמת הקיום בחרף נפשם, מפרכסים ומפרפרים בשארית כחם למצוא מחיתם במסחר, אבל אופקו צר ומצומצם בי שערי המדינה השבנות סגורים ואין ברית מסחר ביניהן, וגם "וישיטו עליו שרי מסים למען ענותו". מס המסחר כעול ברזל מעיק עליהם ומצמל אותם ואי אפשר להם לעמוד ולהתקיים, ולפעמים המס עולה על מחיר הסחורה אשר בחנות, והסוחרים הולבים ונובלים, הולכים ומתנונים, הולכים וכלים מעוצר רעב. ולבר זה בתור יהודים הם אסופה נדרסת, מורדפים בלי חשך, סובלים עושק ומרוצה מיד הפקידים והחוקים, והם מתהלכים כצללים בלי קרן אורה, בלי קו תקוה.

אונגריא, אשר לפני המלחמה היתה ארץ מבורכת ה', כגן עדן, הכל קנאו ביהודי המדינה בשפע פרנסתם ובתרות הציביליזאציה, עתה היא לקללה ולמארה. מחציתה נהפכה והיתה נחלת דומגיא הארורה וגם המחצית הנשארה לה היא קן האנמישימיות. היהודים נרדפים על צואר מן ההמון, מן המשבילים ומן המשלה אשר עשו יד אחת לרכא אותם. "סיחון קשה וארץ קשה". ומעשים בכל יום כי הפמורנמים, נושאי דגל ההשבלה, מביס וחובטים במקלות את חבריהם בני ישראל, מתנפלים ועורכים פוגרמים על היהודים ואין מציל.

רומניא: די להניר כי הכל במנהג המדינה כתמול שלשום: פוגרומים, מכות חדרי בטן, השלכה ממסלות הברזל, נזרות רעות. היהודים רצוצי משפט נתונים למרוף למשיסה וחייהם תלוים להם מנגד. והממשלה שולחת ספרים נלוים על פני תבל במצח נחושה: בי זכיות היהודים שוות לכל התושבים ומצבם מוב ויפה וכל השמועות הרעות הנפוצות בעולם הן עלילות ברויות ולהר"ם.

ולימא: "כביכול", מדינה קטנה ככף איש, נרולה היא בשנאת היהודים ויבולה להתחרות עם כל המשלות הנאורות. המשלת דוחקת את היהודים וספרדת את חייהם, והם עשוקים מזרע ומגזל משפט וצדק.

בארץ ישראל המצב מעציב ואיום, לא מפני פחד התקומות הערבים על אחינו היושבים שמה, כי הגנו מקוים בי לא תקום פעמים צרה וכי עתה בידענו בי הם מבקשים את נפשנו, אם יקומו עלינו נעמוד על נפשנו ונראה להם "למען ידעו" בי אף כי אין אנו מן הנפילים, אבל איננו נפלים "נבחרי קמילי" "ולד־אל־מות" ונבה את אויבינו אתור.

אך הצרה העקרית היא, כי המשלה הבריטית אשר אמרנו בצלה נחית ועליה נשענו, היא משענת קנה רצוץ עכ. השבה לנו לרועץ והיא לצרינו, וכל איש אשר איננו עור בם שולם (הבא בשכרו), רואה בי השופטים והחוקרים על הפורומים הם לצד הערבים, ומי התשר שיר פקידי הארץ היתה עם פורעי הפרעות איננו תשר בכשרים, ועל זת נפשנו עלינו תאבל בי תקותנו עליה היתה לאכזב. ומי יוכל לדון עם שהתקיף ממנו?

נשארות עוד כנאותי מדבר, נאות דשא (אוזוים) בתוך תהו ילל ישימון, ארצות הברית ראמריקה וקנדה. (כי בשאר המדינות מספר אחינו מצער הוא), ארצות ברוכות, ארצות החיים. מקום אין הברל בין עם לעם

ובין דת לדת וליהודים יש כל זכיות אדם באין נגרע דבר והם עושים חיל וטוב הארץ יאכלו.

ואמנם עב קטנה עולה להקדיר את השמים הבהירים והטהורים באמריקה, היא נזרת האפאסורטים המרחפת וטרחשת באויר. ואם חלילה תצא אל הפועל יבולע לאחינו "הנודדים הנצחים", בי ינורשו אלפי גרים יהודים מן הארץ ונוספו גם הטה על אחיהם האומללים מעבר לים.

אבל אם גם יש שבר באמריקה, הלא לא על הלחם לבדו יחיה האדם, היהודי, כי על כל מוצא פי ה', על התורה על הדת, שהיא חיינו ואורך ימינו. וגורל התורה פה ברע והדת היא בסתר הסרנה, ותחת שלש אלה דנזה ארץ: על ה ש ב ת, ט ה ר ת ה מ ש פ ח ה ועל ה ח נ ו ך.

ח ל ו ל ה ש ב ת. הוא התותח היותר איתן ועז ונבצר ממנו להחלישו, להרסו ולהפילו, ובל הכחות ינופצו אל המלע הזה. זו היא העבודה הקשה שבמקדש, בי שמירת השבת נודרת דרבי הפרנסה בעד הפועלים, מאין בתי תרושת השובתים בשבת והפועלים הדורשים עבודה אנושים לחללו. בן רוב המשא ומתן הוא בשבת וההכרח מכביד אבפו על האדם ומעביד אותו על דעתו ועל דעת קונו, ובין שהוא מחלל שבת, אומר: סוף סוף רשע אני, ואחת היא אם אהי זהיר במצות אתרות או לא, ובבתוב: "בל שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות בל רע" (ישעיה נו ב), רק אם הוא שומר שבת אז הוא נזהר מעברות. ועברה נדולה זו אוחזת בעקבה וגוררת עברות רבות והוא הולך מדחי אל דחי.

ב ט ה ד ת משפחות בית יעקב נבעו פרצות, דוב נשי דור החדש אינן שומרות חוק והמכשלה דבה.

ו ה ת נ ו ך העברי, הדתי, פרוע ומסולקל ורבה העוזבה. למודי החול בולעים את בל עתותי הנערים, בי נמל עליהם ללמוד בבתי ספר הכוללים מאז הבוקר עד השעה השלישית בין הערבים ואחרי בן לשנן את שעוריהם, ואין העת מספיקה להם ללמודי קודש, ורבים מהם שולחים אותם אבותיהם על השוק למבוד עתונים והם נדלים פרא, ורובם ככולם אינם מתפללים ואינם מניחים תפלין.

ועל אתת בסה ובמה הבנות, שבל התורה מוזרה להן ועקרי הדת ויסודי היהדות הסה בעיניהן בהנרות תפלות סרי טעם ומנהגים בלים ישנים אשר אבד עליהם בלת. והן הן תהיינה בית יעקב ואמות הדור.

הנה חג הפסח. האב חזקן עורך את הסדר בהלכה. אבל הבנים והבנות

— או בי הסה בבתי תיאטריות וקדקסיות (ולבן, שני בנים לא תקהינה), או מפני כבוד אביהם הם יושבים אל השלחן ומביטים כתרנגול על "בני אדם" על המחזה הזה באין דעת מה נ ש ת נ ה ה ל י ל ה ה ז ה מ ב ל ה ל י ל ו ת ? — או יותר רע בי בלבם משחקים על בל הסדר ובוז יבוז לו וחושבים: מה נזרא מבלות הזקנים העודבים צידמוניות מנוחכות כאלה, וכל רגע יביטו על השעון מתי תכלה הקומידיא המפשית ו ה מ ל ט ד ו ד מ ם ח.

אנה אנחנו עולים, וסה תקות ועתידות האומה מבנים זרים ונטמות ערטילאות באלה ?

הדור אתם ראו, אטמוספירה מתרידה, עולם מלא תלאות, טראנדיה תובקת זרועות עולם, אבדות הנוף ואבדות הנפש, ליל נלות שחור בלי קץ וסוף, צרות צרודור סביב סביב. אין סימן אור. אין אביב, לא נשמע ברן יחד כוכבי בוקר ואין אומר: ברקאי!". שמי עופרת נטוים על ראשנו והארץ אברה מתחת דנלינו. כאוב מארץ עולה יללה תרישית ט ר ו פ י א. "דנש מקבר" (סופי יום ב' של ד"ח), בי אסור לועוק ולהשמיע קול. קול צעקה נדולה תודד כליות ולב מ צ ר ע ו ל י ן, והקול קול יעקב, תאנית ואניה נשמע אלינו מסיף העולם עד סופו.

ואם אמנם נגד הצדות אשר מעבר לים, אזלת יד ולא בידנו סובנו, ואין אנו יכולים ל נ ק ו ם א ת נ ק מ ת נ נ ו. לאלקים פתרונים! אך עלינו לחוש ולהשתתף בצער אחינו ולהקדיש ענתות והטית לבבנו לשמם ולוברם ולנורלם הסר ולקונן א י ב ה, איבה היתה בזאת, סרוע ועל מה עשה ה' בבה? ולבקש מלפניו על עמנו בי צוד ישראל יקום לעזרת ישראל ומבל צרותיו יפרה יהודה וישראל.

אבל נגד מצב התודה ההרוס אשר בעולם החרש, עלינו ל ד ו ן את ד י נ נ ו. ולא נצא ידי חובתנו באיליניא וקינת א י ב ה, בי השאלה קולעת: "א י ב ה ?" איפה אתה, אתם, אנו? לעומת חצרה הרוחנית. סרוע אנו מחשים ואיננו סרנישים את הקודות אותנו ואיננו דואים את קודת בית הבר אשר בין עינינו? אבל אשמים אנחנו אם לא ננסה להרים מכשול ולנרוד פרץ.

אנו תונגים תמיד זמן תרותנו, תרות מכל מעשה, תרות מכל שעבור ועול. אנו תופשים מלך שתיקה ומתנסנמים "ותרדמה נפלת על אברם", וכשאנו

מתעודדים, בנסת ישראל מנהמת ביונה "ביונים הנה נהגה", נהגה נבאים, מצפצפים ומהגים, ממללים מלל, מסתפקים במליצות, בפרזות, בהספות. אבל אנו רלי מעש, פעוטי העבודה ופעולתנו מאפע. מה בצע באיריאות, במחשבות. תקופת אנשי הרוח (הומו = מאפיענס) עברה. אנו זקוקים לאנשי מעשה, (הומו = לסריס). כבר היו לנו לורא כל המאמרים והקולות, חרות על הלוחות ודבר שפתים, ואין כל מעשה.

אל נא נתבא אל הכלים, בנחשלים ועצלים, עלינו להיות עובדים ועמלים, הבו לה' בני אלים. עת לעשות לה' עבורות ממשיות ופעלים.

אנו צדיקים לכמה של פומבי לדבר השכם ודבר להזוק הרת. עלינו ליסך מרבדרוחני, א נ ו ר ת ב נ י ב ר י ת לנשת אל העבודה ולחלק את המלאבה לשלשה מקצועות. לשלש לשבות: ל ש ב ת ה ש ב ת. ל ש ב ת ט ה ר ת ה מ ש פ ח ה. ו ל ש ב ת ה ח נ ו ך.

ומי האיש אשר לו האפשרות לסייע באונו, בהונו, בשבלו לתחית היהרות, להחזיק את התורה, יעלה ויבא ויניע וירצה — וירצה. ולכל לראש, מי היודע איך למצוא לבסף מוצא להוצאות הרדושות, יניר, כי "בל האברים (הפעולות הצבודיות) תלוים בלב (לב מבין), והלב תלוי בבים" (בבסף. — ירושלמי תרומות ספ"ח). ובצל החבמה — בצל הבסף. ומעות יובל לתקון על ידי מעות וחסרון — יובל ל ה מ נ ו ת.

מי לה' אלינו. הבו לבם אנשים, התפרשו וקושו, וקראתם ד ר ו ר על ידי ד ר י ר י שורת בני ברית ומצריקי הרבים, וחפץ ה' יצלח בידנו ונצדק קודש "אל תקרי חרות אלא חרות" (במו אבות פ"ו, ערובין נר.). אם נשמור ונבונן את החרות על הלוחות, אז תהי ח ר ו ת אמתית, תתנשם ותתאמת החרות. ז מ ן ח ר ו ת נ ו!

דרוש ז.

חג החרות.

(מוצאי יום טוב הראשון לפסח תר"צ).

היום יום טוב פסח. חג המצות, אבל בסרור שלנו הוא ז מ ן ח ר ו ת נ ו. הסרור מבלים ומדגיש במה יקרה לנו החרות שהיא סמל ושלם ואות ודגם ליום חננו.

ובאמת התורה בולה אומרת חרות, ובשעה שבל עמי קדם לא ידעו מטושג זה בלל, החרות היתה זרה לרוחם, ממשפט אדם לא ידעו והעבדות היתה נוהגת בפומבי, או אמרה תורה "לא יעבדו מסברת עבד".

ואשר התירה תודה לשעבד את בני בנען, אין זה לרעתם רק למובתם, בי החרות היא לטובה ולברבה רק לאיש היודע להשתמש בה בסדה בזו שלא ישחית ולא יחבל להבריו, ולהסביבה. אבל בלי מעץ היא ביד פרא אדם ההולך בשרירות לבו, בי יפרוץ בל חוק, יהרוס גדרות עולם, ישחה שבוד יגנוב וינזול ויחמום וירצח נפש, והחרות תהי בעובריו ולאסון העולם, ואין זו חרות, רק ה פ ק ר ו ת. וטוב לו ולעולם להיות עצור תחת עול אדון אשר ישים עינו עליו וישמרנו לבל יצא לתרבות רעה.

וזאת שאמרה תורה: "א ר ו ר ב נ ע ן". כנען ברע הוא, סטבעו סקולקל המוג, משחת המדות, ואם יהי חפשי לנפשו, יהי בעיר פרא מזיק לבריות ומגור מסביב, לבן לתקון העולם ולאשרו הוא ולתועלתו, "ע ב ד ע ב ד י ם י ה י ל א ח י ו" אשר יפקחו עליו ויכניעו ערפו הקשה וישימו תחם באפיו ומעצור לרוחו.

חרות הגוף היא יתרון לבעל נפש, לבעל מוסר, אשר בהיותו משועבד אי אפשר להעמים עליו עבודת הדות בי הוא תלוי ברעת אחרים ולא בידו טובו,

ורק אם דרור קורא לו והוא נקי לביתו וברשות עצמו, אז יוכל לקבל עליו עול תורה ומצוות. "אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי". יען כי פתחת למוסרי והנני בן תורין, ושודד בביתי, יכול אני לעבוד את ה'. וזאת היא תרותנו: תרות הגוף — ועול דותני "כי עבדי הם ולא עבדים לעבדים". חפשים מעבודת בשר ודם, ועבדי ה'.

ואם כל העמים זכו והשינו את התרות, היתה זאת אך באחרית הימים, על ידי שפך דמים רבים. תרותם שתולה על נהרי נחלי דם. אתרי המרדות והמהפכה הצדפתית, אשר אז התמוטטו הליכות עולם, אחרי הדם והרס ואבדון ונפול דבבות ראשי אדם בסכנת ה ג ל ו ט י נ ה, באה תקופה חדשה ונראתה הקשת כענן, ועל משואות היסודות הישנים, התכוננה התחיה (דיניסמס) והיתה הרווחה. גם בסול העבדות וחופש השחורים באמריקה נקנה בדם סיליון נפשות כמלחמת הצפון והנגב. אבל אנו נחלנו הדרור בלי כל מחיר, בלי טפת דם אחת, רק כפסוק אחר שבתורה: "לא י ס כ ד ו ס ס כ ד ת ע כ ד".

וראשית התרות אנו מחשבים מתג הפסח, בו אנחנו חוגגים חג התרות, כי בו יצאנו מבית עבדים והיינו לעם חפשי, וחג הפסח חג התרות הוא לנו לאב החגים וראש המועדים. ואף כי בעבורו נשפכו דמינו כמים, כי לרגלו בראו העמים ע ל י ל ת ד ם וחג הפסח הוא שם נרדף עם המפלצת הזאת המפיצה שור ושבר. בני ישראל היו זבחי קרבן פסח "השה לעולה בני". האינקביזיציא הארורה העלתה אותנו על מזבח הרצח ובחמת פריצי חיות התקוממה עלינו בגלל המצות. ומי מנה וספר אלפי דבבות חללי ישראל על אודות העלילה הכוזבה. ערים המה ח ד ה י י ן ו ה ד ו נ י י כי נהפכו לדם מרמינו. אכל כל אלה הרציחות והאסונות לא הכחידו את אהבתנו להתג וכל אשר הוסיפו צוררינו להעיק לנו ויפילו מצדנו אלף ורבבה מימיננו, כן הוספנו להתוקק במעוז ביתר שאת ועז והיסודים הוסיפו לו אהבה וחביבות, והוא יקר לנו מכל יקר. הפסח מזכיר לנו את ערש ילדותנו, את תרותנו, ואת תקותנו לשוב ולחיות חיי עם חפשי על אדמתנו בארצנו.

הנה קראנו את ההגדה שתי פעמים. אם נאבה או נמאן אין זו א ג ד ה, ליגנדה, פנמזיה, דמיון תפל וחזיון שוא, אך ה ג ד ת ברורה ומוחלטת, פתגם איתן וחזק, דבור קיים, אמת לאמתו. אך אחי! האם נצא ידי

חובתנו בהגדה, באמירה בעלמא? אם הבן שואל: מה העבודה הזאת לכם? יש לכם תשובה, אבל אם אנו נשאל: מה "ההגדה" הזאת לכם? מה תהי תשובתכם?

אחי, לא האמירה עיקר, מאפס כל מעשה לא יצמח כל פרי. אנו הסכנו בגלות להחזיק בשיטת "ונשלמה פרים שפתינו" "אמור ואמרת" להרבות דברים, — לא זה הדרך! "ו ה י ה כ י ת ב א ו א ל ה א ר ץ ו ע ב ד ת ם א ת ה ע ב ו ד ה ה ז א ת". אם אנו מבקשים לשוב לארצנו, עלינו לעבוד ולעשות, אלמלי היו האנשים נוהגים כמעשי בעלי בתים הגונים שלום ושקטים, חיים חיי מרגוע בביתם, אוכלים בעתם וישנים בעתם, כי אז אנחנו לא היינו פה כולנו חיים, כי קולומבוס לא היה מגלה אמריקה. ועל פי שיטת המנוחה לא היה ל ע ס ע ם תופר את תעלת ז ו ע ץ בקצה הגלום המחברת את ים החיכון לים סוף, במקום שעברו אבותינו ממצרים לכנען. ולא כרה את תעלת ס ו ע ם באמריקה המאחדת את ים האטלנטיק והפסיפיק. ו ב ו י ד ר לא מצא מקומות תרשים בציר הדרומי, כי בעלי הבתים החשובים לא חרשו ולא יחדשו כל מאומה.

אם נאבה באמת להפטר מגלותנו ונדודינו, כי יבא הקץ לליל הארוך של הגלות, לראות אור שחר, עלינו גם מצדנו למעול ולעבוד. וזאת היא השאלת ההולמת פעם ומנסרת ראש: "ה ל י ל ה ה ז ה כ ו ל נ ו מ ס ו ב י ם?" — הלילה של גלות, אנו הוזים שובבים ונרדמים, ואיננו מניעים אצבע לעשות דבר, כ ו ל נ ו מ ס ו ב י ם? על משבבי "בלילות" בחבוק ידים. בעצלתים?

אנו צריכים לאחרות ועבודה משותפת בין כל שרדות העם. ברית אבות ובנים יחדו, ואמנם הוקנים לבדם אזלת ידם להוציא דבר אל הפועל, כי הם חלשים ורפי כח מבלי עזרת בני הנעורים. "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים", אם "כולנו ז ק נ י ם" לבד, אין לנו כלום "זמצוה עלינו לספר ביציאת מצרים" לפני בני הנעור, להביאם אל עבודת האומה.

אבל אין למסור את כל העבודה רק אל הצעירים לבדם, רק כי יהיו בקשר אתר עם חזקנים ועל פיהם יעשו על פי התורה והמצוה. הנערים בעבודתם והזקנים ברוחם ובעצתם.

"מעשה בר' אליעזר ור' יהושע וכל החכמים" — "וכנגד ארבעת בנים דברה תורה". זקנים עם נערים יחדו.

"האפיקומן" שירי מצוה, סמל היהרות, עלינו לשמרו מכל משמר. ואם איננו, נסל עלינו לחפשו ולמצאו. ואם ניגע ונתמשו חפש מחופש ומצאנו

אותו. אך איפה מקומו? — את האפיקומן נמצא — אצל הקטנים. אם נשתרל ונמשוך את הדור הצעיר בחבלי אהב, נרכוש אותו לנו, נהיה אגודה אחת, נעבוד יד אחת ושכם אחד באיש אחר חברים. ינעת ומצאת תאמין!

ישראל שיבה זרקה בו אבל עודנו רענן, לא כהתה עינו ולא נס ליחו "עיני ישראל לא כבדו מזוקן". ישראל ישן אבל לא נרדם. ישראל בא בימים אבל לא ה ו ק י ן. לא בלה ולא אבר עליו כלח ויום יום הוא מתחדש ומלא עלומים. הגלות לא כפפה את קומתנו, ולא לקחה את מעמנו. עוד כתנו אתנו והננו בתקופת השחרות והבחרות, הצמיחה והנרול.

נאמין בכחנו ובעוצם ידינו "נצח ישראל". נחזיק ביסור "אם אין אני לי מי לי?" נכבד ונזקיר חרות נפשנו, את יציאת מצרים. ונדע כי פסח מצרים הוא נשר מוביל "לפסח לעתיד". "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כ ל י מ י ח י י ך". אין די רק להזכיר העבר. חרותנו משכבר הימים. א ז, ב י מ י ם ה ה ם. — עלינו להתור לחרות מצרים, לחרות הנפש ב ה ו ה, ב ז מ ן ה ז ה. תמיד כל ימי תיינו, יהי ז מ ן ח ר ו ת נ ו!

דרוש ת.

תרשי השנה.

(מאת בני פנחס, הרב בפורט־וורטה).

הופעה נפלאה בלות העברי, שמספרנו שונה מכל עם, שלכל העמים יש רק מנין אחד: המושלמנים מונים מירת מהורם. הנוצרים מינואר (לירת משיחם, ועי' בספר העבור לר' אברהם ב"ד חייא ראש שער העשירי: "אנשי אדום מונים לאידיהם שנולר המעה אותם ונולר בשנת נ' תשפ"א ביום שבת תשעה במבת שנת י"ח למחזור". ומזה העלה הרב שי"ד המעם שכתבו במגילת תענית: בם' במבת מתענין", ומפני המורא העלימו מעם הרבר). ואנו יש לנו שניות, תשרי ר"ה מיותר לשנים, וניסן ראש השנה לחרשים. מה זאת?

במשנה ר"ה ב. ניסן ר"ה למלכים ושם ז. ר"ה לחרשים, ובאחר בתשרי ר"ה לשנים (ב. ת.) ואף רמחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע אי בתשרי או בניסן נברא העולם (ר"ה י: יא.) מ"מ נם ר' יהושע קורא לתשרי ראש השנה, רתשרי ר"ה לדין ומשפם כמו שאמרו ר"ה ת. ותום' יב. ר"ה למבול ומחני' מו. בר"ה כל באי עולם יעברון כבני מרון אתי אמילו לר' יהושע ועי' תום' כו. ר"ה, כמאן דזה היום תחלת מעשיך הוא נם לר"י וקאי על המשפם.

הנה לר' אליעזר בתשרי נברא העולם לכן תשרי ר"ה, אבל לר' יהושע יפלא למה תשרי ר"ה, וביותר קשה לר' יוסי דסבירא לי' (ר"ח מו.) ואדם נידון בכל יום ולר' נתן בכל שעה, מה חשיבות לר"ה ומה ענין או לאמירת מלכיות, ום"מ במשנה (ר"ה לב.) ר" יוסי אומר אם השלים בתורה יצא ובנמרא שם ר' יוסי אומר כמה דינים בענין מלכיות ועי' ר"ן ומהרש"א.

שניות זו, תשרי וניסן מסמנת ומראה על שתי התעורות אשר לנו: בתור בני אדם בני הטבע בכלל ובתור לאום מיוחד "יהודים" בפרט.

ארבע תקופות בשנה: קור וחום, קיץ וחורף. זה שורש ש נ ה על השנות התקופות והשתנות הטבע, וגם גימטריא של "שנה" — י"ב פעמים של חדשי הלבנה עולה שנ"ה ימים. תורש תשרי התחלה למחזור השנתי על פי הטבע ותבואת השנה שבהם תלוים חיי האדם. מתשרי מתחיל "היורה" הרביעה שבמשנה, אחר כך התרישה, הזריעה. אחר כך המלקוש, האביב, קציר השעורים, החמים, בציר תאנים, הגפן, הזית, ער האסיף שבתשרי שהוא קץ וסוף. ותורתנו מתחשבת תמיד עם תקופות השנה שהטבעו על ידי הטבע כאמור "ונתתי גשמיכם בעתם". "ונתתי טמר ארצכם בעתו". ובבן תשרי בתור התחלה לכל פעולות הטבע, היא העת היותר חשובה לקבוע אותה ראש השנה. ומפורש בתורה, "וחג האסיף ב צ א ת ה ש נ ה" (משפטים) "וחג האסיף ת ק ו פ ת ה ש נ ה (תשא).

זה ראש השנה לעם הארץ, לכל באי עולם.

אבל תעודה יותר נעלה ומיוחדת לנו בתור עם ישראל, לחודש ניסן, בי בו השתחררנו מכבלי העבדות והשעבוד במצרים והיום הזה היינו לעם. ולבן חודש ניסן ראשון הוא לנו לחדשי השנה כמו שכתוב: "החודש הזה לכם ראש חדשים" בולו ל ב ם, כולו עברי לאומי. לכן בתורה מזכיר סיפן לחדשים בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, הוא וכר ליציאת מצרים ומסמן שאנו עם מיוחד השומר בנאמן על זכרונות ימי קדם. "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך".

דרוש ה.

שביעי של פסח.

(תרפ"ז).

הים ראה וינוס — מה לך הים כי תנוס? — מלפני אדון
חולי ארץ מלפני אלקי יעקב. — ויאמר ה' אל משה
מה תצעק אלי? — דבר אל בני ישראל ויסעו.

יציאת מצרים וקריעת ים סוף. ביום הראשון יציאת מצרים, ביום שביעי קריעת ים סוף. היום עברנו את הים האדום ים סוף. למי יתר שאת, מה יותר גדול ותשוב, יציאת מצרים או קריעת ים סוף?

לכאורה לקריעת ים סוף משפט הגדולת, כי יציאת מצרים לא תיתה שנוי הטבע, כמה פעמים קרה בי עברים התקוממו ומרדו מתחת יד אדונים קשת, נלחמו בם וינצחום ויצאו לחרות "דיבולוציה", רוח תתרות הולך ומתפרץ בכח גדול, תעברים נותקים ומשברים כבלי העבדות. האנרגיה עושה גדולות. אבל קריעת הים, זת מאורע יחידי אין משלו. לא קרה מעולם בי הטבע ישנה תפקידו "והים ראה וינוס". חוקי הטבע איתנים וקבועים מעולם ער עולם. והוא טופת תורתך כי ה' מושל בגבורתו על הטבע וברצונו מקעקע כל סדר ומהפך עולם, המרגיז ארץ ממקומה ותמודיה יתמלטון, גוער בים ויבשהו.

אמנם זה הוא מקורת התשקפה של גבורת ה', נודע בתו לשנות את הטבע. אבל אם נבים על התעלת אשר הגיעה אלינו או נמצא הפץ גם עתה ביציאת מצרים כי היא יסוד העם "ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים תיינו למרעה במצרים". אבל קריעת ים סוף — "לא לנו — כי לשמך" בי מה בצע, מה שהמביע ה'

את המצרים הרמסונים לפני יותר משלש אלפי שנה בים סוף, ומה היינו תסרים אלו היו מתים על מסתם בדרך בל הארץ או אנו היינו נלחמים בם ומנצחים אותם כאשר נלחמנו עם עמלק וסיחון ועוג ויכולנו להם?

ובכלל שאלה גדולה היא, מה יתרון לנו שהראה ה' כחו וגבורתו לשנות המבע ולשרד המערכה? בשלמא אלמלי היינו חיים חיי המבע, אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה, אוכלים פרי הארץ. המבע מעניק לנו ממובו אך בקצה נבולו, במקום אשר אפס ממשלתו. נותן לנו ה' בח למעלה מן המבע "ויפתח לנו את א ר ו ב ו ת ה ש מ י ם", אז מה מוב ומה נעים נורלנו, כי יש לנו פי שנים בפלים לתושיה: מבע ולמעלה ממנו.

אבל עתה, ברבת המבע איננה לנו, אנו מובעים בתהום רלות, הארץ ומלואה חלק ה' לכל העמים "הארץ נתן לבני אדם". להם ארץ חמה ושעורה גפן ותאנה ורמון ולנו היה לפנים מן, להם א ר צ ו ת ג ו י ם ולנו אויד ורות. אין לנו אחוזות ונחלות רק נפים של קריעת ים סוף, ועל זה ירוו הדוים שאנו צריבים לממוך רק על נפים ומתנדדים בהם "אז דוב נפים הפלאת בלילה", ולא בכל שעתא מתרחש ניסא. פעם אחת לאלפי שנה ה י ם ר א ה ו י נ ו ס ה י ר ד ן י ס ו ב ל א ח ו ר?

איש עני שאין לו מזון סעודה אחת, ובה פעם אחת לאבול סעורה בסעורת שלמה, ולמחר הוא גוע ברעב בבתחלה. האם שמחה היא לו? הלא זה חלום והקיץ וריקה נפשו.

כן אחי, הננו מתהללים בקריעת הים שהיתה זה יותר משלשת אלפי שנה, וכל ימי שנותינו, הים הולך וסוער ונליו הומים ורועשים עלינו, והמה ממלמלים ומשליבים אותנו ממקום למקום. אלה הם חיינו וזה "המבע" שלנו.

והמשורר הקרוש שואל: מה הרוח בקריעת ים סוף? "מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור"?

אם נעביר מבמנו ונשקיף לזמן הרחוק ההוא, לזמן קריעת ים סוף, נמצא כי הנס היה נחוץ למובת האומה. אבותינו שהיו במצרים עברים מרודים לא ירעו את ה' כלל, במו ששאל משה את ה': "ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם?" רבקו בגלולי מצרים ובתעתועיהם כמו שנאמר ביחזקאל (כ.), המצרים התהוללו באמים והאמינו באלים רעים רבים ושונים. פרעה אמר למשה: "ראו כי רעה נגד פניכם". מדרש ורש"י: כוכב אחד ששמו רעה סימן דם והרינה. ס מ ו ד נ ו ם של הרומים ו ק ד א נ א ם של היונים שבלע את בניו היה נקרא אצל המצרים "Ras" וזה "רע־מסס".

"פר־עה", "חפ־רע", "פומים־רע". כולם נקראו על שם אליל רע. וזה עבודה זרה "בעל צפון" אליל היונים "Typhon" פועל הרע, אלהי התשך, זה "צפון" הנמוי על תוהו והשמש לא תגיע שמה.

וגם בני ישראל לא הרבה עלו ברוחם על המצרים, והיה נחוץ להורותם וללמדם חזוק אמונה, בי ה' מושל יחידי על בל הכתות ואין עוד מלברו. יציאת מצרים היתה תחת ה ג ד פ, וקריעת ים סוף הוא תחלי השוא, מתועבות מצרים. לשבר ולמגר ולעקור אמונת אופל וצלמות. וזה שאמר: "לפני בעל צפון נבתו תחנו על הים", קריעת ים סוף הוא בנגד בעל צפון, נגד בח התשך ומצפוני מחשכים תראו נם הים, נצחון האור על האפלה, ואז תשירו: מי במוך ב א ל י ם ה'?" כח איתן, אל גדול הנובר ומושל על בל.

וזאת היא התשובה על שאלת: מה לך הים? — א) "מלפני ארון תולי ארץ", להראות בח עליון מושל על הארץ ועל הים ועל בל המבע. ב) "מלפני אלקי יעקב" לא בוכב רעה, לא בעל צפון מקור התשך, רק כח מוב ומטיב ליעקב, הנם הוא לברבה ולא לקללה, בי הוא מטמיבם סאביהם א ל ו ק י ע ק ב.

ועור בוגע קריעת ים סוף: הנה יפלא, ישראל יראים וחרדים מטצרים, ומשה עומד ומתפלל, וה' משיב לו: "מה תצעק אלי? דבר אל בני ישראל ויסעו". מה זו תשובה?

אך זאת תשובה נאמנה. היא מ ת ו ד ה ותעורת העם. כי לא יחשבו בי יהיו חייהם חיים של מנותת שלום והשקם ובטח. חיים של בני עשירים סמוכים אל שולתן אבותיהם, חיי אדם הראשון בגן ערן, "איש תחת גפנו ותחת תאנתו". מחיים כאלה לא יצמח כל ענין חשוב. בחיים אלה ירדם השכל, תאדם לא יתרש דבר וחעולם לא יהי לו כל תועלת. אלמלא לא היה האדם חותר לעבור בחרוב נפש ולהכניע את חייו בסכנת, רק היה יושב בחדרו, ומתחמם כחום היום, בי אז לא היה ישוב העולם, רק עם שאיננו חובק את ידיו, איננו רואה בעבים, קור וחום לא יפחידוהו, עובר בזעת אפים וביניע בפים. בונה, חופר, יוצר, כובש, מרבת חרושת מלאבה, הוא מישב עולם, ומביא ברבה רבה לו ולבל התבל.

שאלו לפילוסופים: מה הוא אושר? — וכל אחד השיב באופן אחר:

ארסטוטלוס: חכמה. ארכימוס: נצחון על אויב. אפיקורס: תענוג. כריזים: בית נאה. דיארר: חסרון כל הרגשה. סמירנא. התפעלות, ועוד ועוד נפלגו ברעותיהם. אבל האושר האמתי הוא: לפעול ולעשות אף במסירת נפש, לברוא דברים מועילים.

עם ישראל, עם עני, הוא עובר תמיד את הים. תמיד עלינו לעבור ימים ונהרות ומדבריות. בכל עת משברי ים הומים נגרנו, "כל משבריך וגליך עלי עברו". כל הגוים דורפינו. "המון עמים רבים בהמות ימים יהמיון". ועלינו להזדיין בכל מרץ ואנרגיה, ללכת, לנסוע, לעבור ער אשר נשיג את אשר לנו. עליך ישראל, הנודד הנצחי, להחלץ חושים, להיות נכון לכל מקרה ופגע. קריעת הים היה סין למור וחנוך לך, כי אם תשתדל ותתאמץ ככל עוז, סוף סוף תנצח כל מכשולים, וכל פגע ומעצור ושטן לא יעמדו נגדך, ואף שהים הוא לפניך, אל תירא ואל תתת. עם החפץ להתקיים לא יסוג אחור מפני כל איתני ארץ רק ילך נכחו ער שיבא אל מטרתו. וזה הוא ה מ ס ע : ד ב ר א ל ב נ י י ש ר א ל ו י ס ע ו !

דרוש י.

יזכור.

(אחרון של פסח).

אחי ואחיותי, עתה תפלת י ז כ ו ר . הנו באים לעורר ישנים להקיץ נרדמים, לזכור את הנשכחים, את הנשמות התביבות. ומתי? — בחג הפסח, שיום יום הננו מזמרים: "כי חלצת נפשי ממות — אתהלך לפני ה' בארצות החיים" — "נשמת כל חי תברך". כמה נורא ההתנגדות, ההפוך. "אתהלך בארצות החיים — יזכור ה' את נשמת . . . שהלך לעולמו". מזעזים לשמהה — ומזכרת אבל של המתים. תן זו קפיצה פתאומית בנשיטה אחת מתיים למות!

עולם המות, הוא עולם נשגב ונסתר ממנו, ארץ נכריה ("טערא אינקוגניטא"), מה נורא המקום חזה! מה יודעים אנו הנמרים, הנגסים על אודות עולם נעלם זה? כל מה שאנחנו מדברים על המות ומה שאתריו, המה רק השערות ודמיונות, ובאמת יריעתנו במושגים אלה, יריעת ילדים על מדת השמש וחכוכבים.

אנו מדברים על המתים, מפני כי חשים מפוק ועונג בהזכירנו אותם, למרות שהם זכרונות תוגה וינון, הם משעשעים את לבבנו בשעה שנפשנו עלינו תאבל ונגיל ברעדה. זה סוד הנפש. בהזכירנו הנשמות, דומה לנו כאלו אנו עושים חסר עם המתים ומטיבים להם. אנו מזכירים את המתים ביראת הכבוד, בטין הכנעה. ובאותו רגע אנחנו חשים כי בעוד איזה זמן גם אנו נהיה במחיצתם והשאול תבלענו ותכסנו. בעל כרחו תשיב האדם כי בעל כרחו תוא מת וכמוהם כמוהו.

זכרון הנשמות היא שעה של התרוממות הנפש, אנו מעופפים למעלה מן הארץ. הננו בהתעלמות הנשמיות, משיב הנשם — ומוריד הרות. ובאים לידי הכרה, כי עולמנו הקבוע — אינו קבוע, והוא רק אכסניה לפי שעה והכל הבל ואחריו יבא עולם נצחי וקיים.

אבל הזכרונות יקרים ומועילים, אם מביאים לידי מעשים, אם אנו שוכני בתי חומר (מטריאליסטים) נגער מעלינו את התומריות, הנפש תגבר על החומר, נהיה מהורים וישרים, אז המות ישמש בסים לחיינו. החיים יינקו וישאבו מהרה מן המות. זכר המות ישפיע עלינו לחיות חיי תום וישר. "לא המתים יהללו י'" — אך על ידי המות — "ואנחנו נברך י'".

הזמן הוא שלשלת אחת שראשה ע ב ר וסופה ע ת י ד. "היה — יהיה". העבר והעתיד אחים המה, אין כליון אין אבדון. היום הזה של עכשיו, גם כשיבא יום מחר ומתרתו, והיום הזה כבר יהי נחלת העבר לא יאבד לבטלה. "מעתה — ועד עולם". ע ת ה משמש ל ע ת י ד. ע ד ע ו ל ם.

* *
*

במעבית של שני לילות האחרונים תברנו העבר והעתיד ושודנו: "פסח מצרים — פסח לעתיד".

זה שאנו חוננים עתה אחרי אלפי שנים תג יציאת מצרים, אין הכוונה על שנפטרנו מעבודת הפרך. מזה אין לנו עתה כל נפקא מינה. רק על תרות הרות "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם". אין אלה זכרונות ימי קדם, רק "תחיכת חיים", מקור חיים לנו ולבנינו תמיד, לדעת כי אנו אומה קדושה, עם נבחר לשאת דגל הישר והצדק. ואף אם אנו כברשים בגולה ומדוכאים, אבל רוחנו תזק, חי וקים. "העצמות תיבשות הנני מביא בכם רוח וחייתם".

וזאת היא משאת נפשנו ל פ ס ח ל ע ת י ד, כמו שקראנו עתה בהפטורה: "ויצא חוטר מגזע ישי, ונחה עליו רוח ה' — וגר זאב עם כבש — לא ירעו ולא ישחיתו כי מלאה הארץ דעה את ה'". בנסת ישראל שואפת להיות עם ה' "כנים אתם לה' אלקיכם", לא לשלום שלטון זרון, להשמיד

ולכלות עמים אחרים, רק כי הצדק והישר יהיו שודדים בעולם וכל יושבי תבל אוהבים איש לאחיו ושנאת רת ולאום בם לה, והארץ תמלא דעה. וזכרון זה מעודדנו ומרוממנו על כל המעשים. בימים ההם — בזמן הזה. פסח מצרים, משמש — ל פ ס ח ל ע ת י ד.

דרוש יא.

חר גריא.

משל אלינורי זה היא חידה סתומה. אין מבין סור הספור על מה ארגיו הטבעו ומי המה נושאי משלו. וכבר הגאון חיר"א בספרו "חיים שאל" מספר, שאיש אחר התלוצץ עליו שהוא חסר־טעם, והחיר"א מתמרמר על האיש ואומר שאסור להוציא לעז על "חר גריא", כי קודש הוא ויש לו מסורה של איזה מאות שנה. ובכל זאת עליו יתמהו ראשונים ואחרונים. וגם יפלא מה לג־יא ולהגדה? איזו שייכות לו ולחג המצות ולמצרים?

אבל עור יגדל התמהון והשאלה הולמת ראש כאשר נתבונן כי הפסוקים שבו, מראש ועד סוף נחלקים לשתי מחנות: נושא פסוק אחד הוא ממחזיקי צד הגריא העומדים ליטינו, ופסוק משנהו על מתנגדיו יחשב והוא לשטנו.

המשל מספר, כי היה גרי תמים ושקט, ויבא התתול הזולל ויאבלהו, ויתעבר הבלב על ריב הגרי וישך את התתול, ובכן היה הבלב צדיק בריבו. ועל לא חסם בכפיו הבהו מקל חובלים מכה רבה. ותצא אש ותשרוף את המקל ברין ומשפט — "אש רת!" אחר כן פרצו המים ויכבו את האש לא בצדק ולא ביושר — "המים הזרונים!" ויבא השור וישת את המים ויעש אתם כלה ויפה עשה — "והשתיה כרת!" כי נקם מהם נקמת הגרי. אחר כך קם השוחט וישחט את השור האומלל וישפוך את דמו "כמים" בעברת זרון, כי מה לו ולהשור אשר לא עולתה בו? ובכן הלא המיב לעשות מלאך המות אשר שחט את השוחט, כי דמו בראשו על אשר הרג את השור.

ובל פסוק מורכב משאלות ותשובות:

"ואתא מלאך המות ושחט לשוחט (למה?) — דשחט לתורא". ושואל: הלא "דשתא למיא?" ואם כן נתחייב עונש, על זה משיב: "דכבא לנורא", יען שהמים כבו את האש, לכן ראוים הם לבליון תרוץ, ושואל: הלא "דשרף

לתומרא?" ובשביל זה נקמו המים נקמת המקל שנשרף ומשיב כי ברין שרפה האש את המקל "דהבה לבלבא". ושוב שואל: "דנשך לשונרא?" ובכן הבלב הוא הרשע והחייב, ומשיב: "דאבלה לגריא", ובמשפט היה סגיע לו ענשו.

ובכן קורה בקורת בית הבר מכבידה עלינו והר הגרול לפנינו: למה שחט הקב"ה למלאך המות, הלא הוא הצדיק וברין הרג את השוחט תחת אשר רצח נפש הבהמה התמה שנקמה נקמת הגרי, נפש תחת נפש? אין זה אלא תמהון לבב. השופט כל הארץ לא יעשה משפט?

מורעת קושית רמב"ם (פ"י מתשובה ה"ה): מדוע נענשו המצרים הלא היתה גזרה קדומה: "ועבדום וענו אותם"? ותירץ הרמב"ם מפני שלא היתה הגזרה רוצה עליהם שהם המצרים ישעבדו את ישראל. וראב"ד משיב, כי העונש בא מפני שהוסיפו על הגזרה, והטיתו והטביעו את ילדי העברים, ובמו שכתוב: "אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה".

ואמנם לולא דבריהם, הישוב פשוט: כי לו היתה בוונת המצרים למם שמים כאשר ענו את ישראל ויעבידו אותם בפרך ובל חמצם למלאות פקודת ה', לא היו נענשים. אבל הלא גלוי וידוע, כי המת לא ידעו בלל מגזרה זו, ובשעה שמררו את חיי אבותינו לא אמרו: "למם יחוד קב"ה, הנה באים לקיים מצות זו של ועבדום וענו אותם", ורק מזדון לבם והות נפשם עשו מה שעשו. ולבן ברין קבלו ענשם והביא ה' עליהם עשר או מאתים וחמשים מכות, חו כוונת הפסוק: "שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו כי אבל את יעקב ואת נוהו השמו". — מה שאכלו את ישראל בבל פה והתריבו את בית המקדש "לא ידעוך" ו"בשמך לא קראו", לא עשו זאת מפאת החלטתם למלא פקודת ה' — אף שה' כבר נזר כי יחרב בית המקדש וישראל יהיו בגולה — רק מפני רשעתם ואכזריותם עשו ככה.

זה דרך רשעים ואנשי מרמה מעולם למצוא עונות באיש תרמם. ולחפאות על רשעתם ישימו לו עלילות דברים, כי הוא חטא ועבריין ואמור לרחם עליו. זו שיטת ערת קרת המתעטפים בטלית של "תבלת", והוא "השועל היוצא מבית קרש הקרשים". ובמו שכתוב בספר "ישרות רבש" פירוש הפתגם (ערובין יט.): "פושעי ישראל טלאים מצוות ברמן", היינו שעל כל דבר פשע ורציחה שעושים. "אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו" — הם מצטרקים, כי מקיימים מצוה גדולה, כי אלה הנדפים מהם

והטובים היו חוטאים ופושעים והם נוקמים בהם נקם כריח. "ונגבא אפום מתתרתא ד ח מ ג א קרי" (גליון ברכות סג.), ובעובדא חידתה שהגנב שותפם בגנבו מחבת מהכידים, הצדיק נפשו כי לא פעל און, כי קנא קנאת ה' מהאשה בעלת המחבת ההולכת ודאשה פרוע, זו שיטת ה"ישועים", והדברים עתיקים.

בעל ה"חר נריא" מבליט ומתאר לנו בטול והדם שיטת־זרון זו. הכל יודעים ומכירים את טבע בעלי־דברים אלו, הנפשות העושות והפועלות באלינודיה דרמתית שלפנינו: מי נדי ומי חתול וכלב ומקל ואש ומים. הם מדברים בערם, איש איש כפי תכונתו המבעית ועל פי עצם־הוויתם. אין כאן כל נמוס ומטרה, לשם מה ומשום מה. אין כאן לא אהבה ולא שנאה, רק ס נ ט ע והטבע איננו נוהג ופועל על פי שכל וישר וטעם. אין להם כל אפשרות לשנות דרכם, וכל אשר הם עושים, הם מוכרחים לעשות ולא יוכלו לנטות על ימין או על שמאל ולהתנכר למבעם.

מודעת לכל, כי הנדי הוא מסין הצאן, בריה שלוה ושקטה, והחתול הוא מזיק וזולל ואוכל את הנדי כלי כל נמוס ואסתלא. הכלב הוא נשכן, ואף אם העיגרא לא אכלה לנריא גם אז היה הכלב נושך אותה, כי כן טבעו, וכן המקל מכה בהברה כפי רצון האוחז בו והגרזן ביד מניפו, ובכה מבע האש לשרוף והמים לכבות, והשור שותה מים לצמאו, ואיש כי תאוה נפשו לאכול בשר שוחט את השור ואוכלהו, ושחיטת השור איננה באה לא מן הראש והלב, ממעם השכל והישר, רק מן הקבה. וכן מלאך חמות ההורג בני אדם עושה זאת לא מפני איזה מענה הגיונית, שיטה קבועה ומסויטת, רק מפני שהוא מסל הרצח ומקור הרשעה — "מלאך חמות". — ואף אם יתגצל, כי משום "ששחט לחורא" הוא שוחט את השוחט — "וכוביה חמא" — חיא אסתלא של שקר, כי גם זינוד מינגר ומתקטל. ואף אם יהיו יחסיו של האיש לשור, טובים ונוחים, ואף אם לא יפגע האיש גם בזבוב ויתרש, גם אז לא יהיה נפטר בשלום מן כבור־שטן ושר השתת אשר תעודתו לשפוך דם נקי, להשפיר להרוג ולאבר. ולכן יבא הקב"ה וישחוט אותו ויכלהו ויכריתהו, כי לא יצדק הרוצח באסתלאות תרמית ומרמה.

וזוהי כוונת הספור ותירוץ מספיק על קושית הרמב"ם על פרשה ומצדים למה נענשו, אף שקיימו מצות "ידוע תרע — ועבדום וענו אותם", כי אף אם הכוכה הוא בן עונשין וכן הכות, ובודאי היו ישראל דאוים לכך, בכל זאת

מבעו מצדים כיס, כי לא ינקה ה' את הרוצח. ה' ישיב עליו את אונו וברעתו יצמיתו.

"חר נריא" מורה לנו בטול שיטה נתעבה זו. שיטת הישועים, והתימה זו — משפט הקב"ה — היא מחאה תיח ונמרצה כנגדה מסצדים ועד הנה. כן, "חר נריא" (ספור הנדי) — חר נריא! (הוא מ ג י ר ומחוה דעת).

דרוש יב.

שבועות.

חג שבועות יש לו במקרא שלשה שמות: חג שבועות, חג הקציר, יום הבכורים. אבל במשנה לא נקרא בשמות אלה, רק קורא לו שם חדש אשר פי תבמים יקבנו: ע צ ר ת. (ר"ה פ"א מ"ב. חגיגה פ"ב מ"ד ועוד), כדי להבליט שבעקרו הוא יום טוב של התודה "זמן מתן תודתנו", ובמו שאומר התלמוד (פסחים סת:) "הכל מודים בעצרת דבעינין לכם, יום שנתנה בו תורה הוא". ויום מתן תודה נזכר בתורה בשם י ו ם ה ק ה ל (דברים ט י — י, ד. — יח טז) והוא שמש פירוש ע צ ר ת (אספה) כמו (ירמי' מ. א. יואל א יד).

אבל הדבר יפלא, למה אין זכר בתורה שהחג הוא לכבוד המאורע הגדול "ביום הקהל". ונראה שזה טעם שימת הבייתוסים שאמרו עצרת לאחר השבת (מנחות סה.) שאם החג הוא מפני מתן תורה עלינו לתוג את היום שנתנה בו תודה בעתו ובזמנו ולא יעבור ואין לדחותו לאחר השבת, ובפרט לפי מסורת חכמינו שהכל מודים שבשבת נתנה תורה (שבת פח:), הן תהפוכות היא שבכל שנה ושנה לא נקבע את החג ביום השבת. אבל הם תמצו להחליש רעה זו שהחג הוא בשביל התורה והכחישו את קבלת חכמים, רק מפני הבכורים כפשטות הכתוב בתורה ולא יותר, ומקודת הבכורים אין מחסור ונרעון אם נדחה את החג לימים אחרים ויכולים לקבוע אותו תמיד אחר השבת, מבלי דיוק יום התודש.

אך כבוד וגדולה המה טובים וחשובים ויקרי ערך אם האדם ישיגם בלי דרי שתו. אבל אם הוא רודף כבוד ויתעתד להגדיל שמו, לא יתרומם. איזהו מכובד? — המכובד על ידי אחרים. ובזאת יתהלל המתהלל אם תולקים לו בבוד מדעתם, אבל אם איש יפציר בתברו, יתרפס לפניו למען ירהיב אותו

"הבה לי כבוד, הושב אותי בראש". כבוד זה הוא — אי־כבוד. "כבוד תכמים י נ ת ל ו " הנותלים כבוד מפני תכמתם, הוא כבוד ויקר "וכמילים מ ר י ם קלון" (משלי ג. לה). בסיל שאיננו ראוי לבבוד, אך הוא בעצמו מרים את נפשו ומתנשא לראש, זה קלון מבבוד, אין זה קלוס רק ק ל ס.

וכן בהכרת טובה למטיבו, יש לה ערך אם האדם מתעורר מנפשו, להודות לו ככל תנמוליו, אבל אם איש תסרו מצוהו על בכה והוא ממלא פקודתו, אז אין זו תורה כלל, בי הוא לא זכר תסרו ואמונתו, ולא סלבו עושה בן.

אלו ה' היה מצוה אותנו מפורש לעשות יום טוב בשביל כבוד התורה, אז לא היה יום טוב זה מצדנו מפני הבבוד רק מפני היראה, כי אנוסים אנו על פי ה ד ב ו ר. עלינו להבין מעצמנו את יקר ערך התורה ולתת לה יקר להראות בי היא חביבה עלינו. המשורד דבר בקרשו " ה ב ו לה' כבוד". משורד אותנו לתת לה' כבוד, בלי פקודה מגבוה, וחכמינו בקראם את החג בשם "עצרת" על קבלת התורה ואנו נבבדהו ונשמח בשמחת התורה, אז כולו אומר ב ב ו ר.

אבל אחינו! מה הטוב אשר הביא לנו היום הזה, יום מתן תורה? היום קמה מחיצת בינינו ובין כל העולם בולו, בין ישראל לעמים. חיום הרת עולמנו. מחרן תשכל חרב הגוים וסביבנו נשערה מאד. "הר סיני שמסנו ירדה שנאה". בעבוד התורה כל העולם שונאים אותנו. וסטיני ועד הנה בבל הדורות והזמנים הננו נושאים בל צרות ומצוקות תלאות ומגעים. "לתת את נפמה ח' — אמר משה: רבון העולמים! אם תיינו ערלים או בופרים במצות לא היו שונאים אותנו ואין דורפים אותנו אלא בשביל תורה ומצות שנתת לנו. הלכך הנפמה שלך". (במדב"ר בב ב).

ובמחננו פניסת, מה רבו המשפטים והעונשים. "ותגר לבני ישראל — דברים הקשים כגידים (שבת פח.) ארבע מיתות, סלקות, סכות סרדות, הברת תברת הנפש. "וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו — על עסקי משפחות שנאסרו להם (יומא עה.) "ומה בצע בי תלכנו קרוניות מפני ה'?" ומה אנו אומרים ומודים על "מוציא לשחוה"? לשחוה מה זו עושה?

א) אך כל דבר שנושאים תלאות עליו הוא אהוב ביתר שאת, כרכות התוחים הסובבים את השושנה היא חביבה עלינו יותר. מי כאם הנושאת רבים מכאובים סילדה ביום ובליל ובאהבתה ותמלתה סובלת יסורים של אהבת וסוטרת נפשה עליו, והאהבה נותנת לה כח ועצמה להתגבר על בל מכשול

ולא תהוש בלל טורה וכבורות. ישראל שהוא נרדף על תורתו והוא שבע ינון ומכאובים בעבורה, תרבק נפשו בה ותיקר בעיניו שבעתים ויוסיף מכאוב יוסיף רעת יקר הפגולה.

ב) בזמן הזה שכל עם מתבצר בלאומיותו ובגזעו, אלמלי היינו מנתקים את מסורת התורה ומתבחשים לה, לא היינו מרגישים כל מאומה בי סוף סוף אנו שנואים מפני שאנו נ ז ע אחר.

נ) שנאת העמים היא כבודנו ועליה גאותנו. א ש ר נ ו ש א נ ו ש נ ו א י ם ואוי לנו אם יחדלו משנוא אותנו. העמים שונאים ומתקנאים בטוהר נזענו, בשמרנו ארחות תורה חוקי המוסר, ועלינו לשוש ולשמוח בשנאתם וקנאתם, ועלינו להמשיך השנאה על ירי לבתנו בעקבות אבותינו, בהתנגדות למנהגי העמים, בהבדלה מהם ולא להתערב עמם.

"והר בוער באש — תושך ענן וערפל — בשמעכם את הקול מתוך החושך" — זאת תעורתנו: מסביב חושך ענן וערפל — ולבל בני ישראל אור תורה במושבותם.

אם אנו שמחים בתורה, עלינו ל ש מ ו ח ב ש מ ח ה זאת "וישישו בשמחה". אם באנו כולנו "בנעריגו ובזקניגו" לביח ה' מפני כבוד היום, בצרק נתגאה ונתהלל — "וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ". אם אנו מביגים מה "חיים" בי אין חיי הנשמיות עיקר, רק חיים רוחניים — הם כל הארץ (במלה הארציות והחומריות) "הס כל בשר". אז הננו מתעלים לבני אלים ורבקים בה' בהיכל קדשו.

וברגש קודש ושאר רוח נקרא עם משה: "השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויהי"? "ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה תואת"?!

דרוש יג.

שבועות.

היום חג שבועות. יום מתן תורה ככל הדברים אשר דבר ה' בתר מחוך האש ביום הקהל, כן נקהלנו אנחנו ביום הקהל בבית ת'. אחי! מה נשתנה החג הזה מכל החגים, שלכל אחד יש קלסתר ואופי מיוחד. פסח — חג המצות. ראש השנה — יום תרועה. יום כפורים — ועניתם. סוכות — ישיבת סוכה וארבעה מינים. אבל חג זה אינגו מצטיין בכל דבר, אין לו כל אות, אין בו כל דבר שבחיוב.

האם זו שאלה? אב הרחיק נדור מבניו הקטנים ויסע למרחקים, ולמען כל ישבתו אותו הוא שולח להם לעתים מתנות להיות להם לזברון, אבל אם האב שב לביתו והוא עם בניו, אינם צריכים למתנת ירו, כי הוא שוכן בתוכם והם שבעי שמחות את פניו. כל המעריב וקומים לאותות וסימנים, אבל בחג זה הופיע ה' לעיני כל ישראל בהר סיני ונתן לנו את כל התורה "פנים בפנים דבר ת' עמכם". "אתה נגליח בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם" ביום "אשר לו אלקים קרובים אליו" ושכינתו עמנו להתאחר — למה לנו סימנים וזברונות?

•

כמצרים יצאו קבוצת עברים, כנספיא לא כסורה, המון לא מאורגן, בלי תורת ורת, ופתאום והיינו לעם חפשי, ובעת שכל העמים עבדו לאלילי עץ ואבן, לחית לבהמה, לעתורים וקומים, ועבודתם היתה בזמה ורצח ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם לאש וירדשו אל האובות ואל הסתים וישתובבו משובת נצחת, אז נתנה לנו תורה כשמים, תורת חיים, תורה מאירת וברורה. עשרת הדברים המזתירים כזוהר השמים מקצה העולם עד קצהו. "כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה, צפור לא צוות, עוף לא פרח, שור לא נעה אלא העולם שותק ומתריש" (שכות רבה כט. ט.). תורתנו לא תשחית לא תרע לאדם, לא

תוּיִּ לבעלי חיים, לא תתריד לא תרניז לא תפריע שלום בל בריה. כל הטבע ינוה בשלות השקט בסנוחה שאננה. תורתנו מחויקה את הישוב. דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. והיום הזה, יום מתן תורה, הוא יום הגדול, יום זה מכובד מבל ימים. יום אחד ואין שני להחבירה. חג התגים, חג אשר אין משלו.

"ויתיצבו בתחתית ההר — מלמד שבפה הקדוש ברוך הוא עליהם ההר בניגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה, מוטב! ואם לאו, שם תהא קבורתכם". (שבת פח.).

בל העמים המה ע מ י ה א ר ץ, לאומיותם עומדת על הפרקע. הם מתקיימים בל זמן שיושבים בארצם ואם אבדה הארץ אבדה האומה. אך אנו עם שונה מבל עם, עם בלי שעל אדמה. אך למצער ישבנו על אדמתנו. וזה זמן ארוך מאד, קרוב לאלפים שנה, ישראל מפוזר ומפורד בארבע בנפות הארץ. עלינו אבד בלח, ואנו לא אבדנו.

מה בחנו מה גבורתנו, בעוד שבל עמי קדם שנפחו מעל אדמתם נמחו מן העולם ובאבוד נירם ספו תמו לנצח ואין להם זבר ואנו לא נגזרנו ולא נבדד קימנו? קיומנו על ירי הדברים האחדים אשר ביום הזה דבר ה' עמנו בהר סיני. הדברים האלה החיו ומחיים אותנו עד דור אחרון. הם עשו אוהנו חטיבה אחת, והם מובים לנו מכל מבצדים וארצות, בי אם נבר עלינו אויב ויפץ אותנו, גם בהזרותנו בגוים לא התבוללנו בהם ושמרנו תורתנו, והיא שעמדה לאבותינו ולנו ואנחנו אלה פה היום בולנו חיים.

זאת הבוונה: "אם אתם מקבלים התורה מ ו ט ב". היום הזה הנכם נעשים אומה מיוחדת ומצוינת. רצו לכם אם תקבלו התורה "מ ו ט ב", יהי מוב לכם בי תהיו לעם נעלה על בל העמים, עם הרות, אומה אידיאלית, תעשו חיל ותתקייטו בעולם. "ואם לאו", אם תסרבו לקבל אותה, אז ימחה שמכם, בי ארץ לא תהי לכם ותהיו קרחים מבאן ומבאן, "לא מבל השמים ולא ממשמני הארץ". תהיו נעים וגרים בצללים בלי מקום ותורה. ישראל אין תורה, בנפות החנוטים "מומיען" בלי נשמת רוח חיים. רק ק ב ד י ם ק ב ד י ם.

* * *

אמנם בן. זה יום התורה. "זה היום עשת ה'". אבל "נגילה ונשמחה בו?" — הדבר צריך בירור. אם השמחה מפני מתן תורה, מה יתרון לנו כ מ ת ן לבר? ואף אם בקבלת התורה, מה תועלת ב ק ב ל ת אבותינו בימים מקדם? אם השמידה פתותה עתה אין לנו הצדקה לשמות ולאבול פרי זכות אבות. הן אם יבא איש לחנות לקחת סחורה הדרושה לו מאד, האם ישבע רצון מהשובת החנוני "כי ל ק ח נ ו ם — היתה הסחורה בחנות" — אם עתה לעת הזאת איננה עוד?

הבתוב אומר: "בי לקח מוב (לקיחה וקבלת התורה) נתתי לבם (מתן תורה) אך עיקר העקרים — תורתי אל תעזובו" (משלי ד, ב.) אין חשבון וחשיבות בעבד, באשר היה, רק בהוה ועתיד, אם לא נעזוב את התורה, אם נשמור אותה תמיד, אם התוכן — בנו, אם הסחורה ישנה עמנו, ועץ חיים היא ל מ ח ז י ק י ם בה, אז לנו נאוה תהלה, ו"ישראל אשר בך אתפאר" וזה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו!

אחי! הנה זה עתה שמענו ברנש קורש את הקריאה הגדולה, את עשרת הדברות, ונפשנו דרכה עוז ושמחנו על הבבור הזה בי ה' בחר בנו מבל העמים ונתן לנו את תורתו. הבה נחפשה דרבינו ונבא חשבון, מה חלקנו בדברות אלה בתור "יהודים". הנה "אנבי, לא יהיה לך, לא תשא, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, ענות שקר" — חלק ה' גם לעמים והם מצווים עליהם ואם יעברו חוק — ונענשו. "בבוד אב" קיים גם "עשו". נשארת לנו רק אחת, היא ה ש ב ת שאין לבל גוי חלק בה והיא לנו. ואם אנו מחללים אותה, אז אין לנו בל יתרון על העמים, ומה החג הזה ל נ ו?

הנני חושב בי תנבם אנשים ישרים, שומרי מוצא שפתיהם, ובשום אופן תמאנו בי יאמרו עליבם בי פתו אמונים ואין לסמוך על דבריבם, ואיך לא תבושו לקרוא בבית הבנסת בתורה: "זבור את יום השבת לקדשו" ולהתפלל "ישמחו במלבותך שומרי שבת" ואתם הולבים משם ישר אל חנות הפתוחה ונושאים ונותנים מוכרים וקונים בביום השני והשלישי והשבת היא בתול, האם זה מעשה סוחרים אנשי אמונים הולבים בתומם?

ואשר הנבם מתנצלים ומצטדקים, בי אי אפשר לשמור שבת מפני אבוד הפרנסה, אשאלבם:

א) במקום שנונע לפקוח נפש, מי שם לבו לנוף בסף? ואם האיש חולה, הוא נודד למרינה דחוקה לדרוש ברופאים, למצוא תרופה בפי סעינות, אף בי מהרם את מסחרו ומבטל עסקיו, בי בל אשר לאיש יתן בעד נפשו. —

וחלול שבת שיש עליה עונש מות "מחלליה מות יומת", איך ילך איש שולל ויתרפ נפשו ויסכן את חייו בעבור כסף.

ב) איככה לא נאמין בה' כי לא יעזוב את הבוטחים בו? הן יום יום אנו אומרים "משען ומבטח לצדיקים". "ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו" וגם "לא יכלמו לנצח כל התוסים בך". ועל השבת ה' מבטיח כי "ם ת נ ה סובה יש לי בבית נגדי ושבת שמה". (שבת יז). סתנה היא ויתרון בה, ואינגה למגרעת ולחסר.

ג) כ ו ו א ר ש ה סטרפולין של פולין ובלודז עיר התרושת, בילדותי כמעט כל בתי מסחר יהודים היו סגורים בשבת, ולא נסתרה דרכי בעליהם והצלחתם לא נדדה מהם וה' לא נתן למוט רגליהם.

מה בצע לאורח המבקש תמיכה, אם נושים לו ידנו בשמחה ונקדם פניו בברכת "שלום עליכם" ושאלתו לא נמלא? מה תועלת בקריאת התורה מקרא קודש, אם לא נמלא אחרי דברי התורה, כי לא המדרש עיקר אלא המעשה וזו מעלת הקדמת "נעשה" (המעשה.) ל"נשמע". (קריאת ושמיעת התורה).

אם נשמור את השבת, אם נקיים את מצות התורה, לנו המשפט לשוש משוש ביום תגנו. ובה ישיש ה' עלינו לטוב ותרות ה' היא מעתנו, ביום מתן תורתנו.

דרוש יד.

תורתנו.

(לחג השבועות).

כל דבר יש לו ערך מפני אחד מארבעה יתרונות: א) ערך עצמי. ב) יתום אבות. ג) הוא עתיק יומין. ד) מתקיים ימים רבים.

א) יש דבר שהוא טוב מצד עצמו. האויר, הלחם והמים יקרים המה לנו, מפני כי האויר נחוץ לנשימה, הלחם משביע והמים משקיטים את הצמאון ואי אפשר להתקיים בלעדם. אין האויר והלחם והמים צריכים לתעודות, לראיות על טובם ועל מקור מחצבתם מי הית אביהם. — כי הם הכרח לנו, וכל בעל תי מוצא תפקידו בם. ר' מרדכי רקובר אמר: כי אף אלו לא היה כתוב בתורה "ואכלת ושבעת", תיה עושת כן על פי שכלו והיה מבין מדעתו ומעצמו.

ב) ויש דבר שאיננו ידוע אם הוא טוב או רע, אבל אנו מאמינים בטובו ובתועלתו מפני שיש לו תעודת־טוטחה: המאכל תזת מועיל, כי רופא גדול מעיד עליו שהוא מחזק את השרירים ואת העורקים. מים אלו הם שקוי לעצמות, כי כן פקר פרופיסור פלוני. תרופה זו המציא האסיא תמפורסם. דבר גדול ה נ כ י א דבר אליך הלא תעשה.

ג) ויש דבר שאיננו מצוין לא בטובו ובתועלתו ואין לו נושפנקא מטומחת, ובכל זאת הוא יקר בעינינו, מפני שהוא ישן נושן. כום זת זכוכית פשוט, אבל כן אלף שנים הוא "אנטיק" ואנו מהדרים פני זקן ומחירו תון רב. ובכמה תחבולות משתמשים רמאים להוציא תרשים פנים וצורה של עתיקות ומישנים אותם כמו שעשה הקראי א ב ן ר ש ף בשעתו והרבה וייפנים כמוהו.

ד) גם חפץ פשוט יש לו ערך גבוה, אם הוא עומד ליומים רבים ואינו כפיקיון של יונה שכן לילה היה וכן לילת אבר. ובבוקר יציץ וחלף לערב

יסוּל ויבש "כסא רמוקרא ולסתר ליתבר". אם המובר מציע: קנה לך סחורה זו שהיא בת ס ו ר ה יומית — משיב הקונה: אני אינני אומר "תבלה ותתרש" (או"ח רב"נ) ואינני קונה מה רהוי ליומא, רק ער ארגיעה — אך רבר הקיים תמיר.

* * *

א) תורתנו הקרושה, יקרה מצר עצם תובנה, בי היא תורת אמת, כוללת תורת האדם, משפטים צדיקים ונמוסיות אמתיות. תבטה צדקה ויופי, רת וסדיניות ותברתיות. אין בה רבורים ערפליים, אגרות והויה, רק א ו ר י ם ו ת ו מ י ם, שמאירים ומתממים את רבריהם.

התורה היא מקור תיים ושמחה ביום טובה ונוחם וצרי ביטי ענן ועפל. טל של תחיה להשקות בל לב רוי. תסיר כשהעם חי בתנאי קיום רעים, ברכרוכי עניות, בתוסר בל, בגזרות קשות, התעודד והתבצר בתורה. התגבר על בל המבשולים הקשים ויתרוממו מעל לאופקם הצר ורוחם התגשא אל תבון שמים ויהיו מוקפים בענני הבבוד ומשומטים בשמי רום, בעולם רוחני, בעולם התורה, וישבתו את הסביבה השפלה וישכחו רישם. המאמין לא יחוש תלזה. קול ענות גבורה של תורה השביח קול ענות תלושה, והיו שלוים ומאושרים, בי התורה נתנה להם עוז וסמא רתיי.

ביטי הרע והעובן האומה, ביטי חמלניצקי ימח שמו, באסטוספירה מלאה רם ורצת, התעסק הש"ך בסוגיא "רשנים שרנו", בשהיה בסבנת נפשו "בברתו ממלחמת הרשים" (ש"ך תו"מ סימן ג' סק"א), ותורתו היתה שעשועיו ונתנה לו ענין רב ושבח עמל, בי "תורת ה' תמימה משיבת נפש, פקודי ת' ישרים משמחי לב".

ב) ואף אלו לא היינו רואים ומביטים יקר ערבה, יש לה יחש ב י ת א ב, בי ה' נותן התורה, בי שמענו קול א ל ק י ם ח י י ם מדבר, עדות ה' נאמנה, ערות "נאמנה" יען נתונה תיא מ ת'.

ג) התורה היא טופס עתיק, מני קרם. שלשלת המבלה ו ה מ ב ע ת הנושנה. עמרת תפארת שיבה בראשה. הבו גודל לתורה שהיא מראש ימות עולם. "ה' קנני ראשית דרבו קרם מפעליו מאז. מ ע ו ל ם נסבתי, מ ר א ש מ ק ד מ י א ר ץ".

ר) תורתנו אין לה חליפות וצבא, איננה ערוכה רק לרות היום, למעם מפלגה השולטת, ולה רק עבר מזהיר לבר, נחלת קרומים. — הוספת אלקים

על הר סיני, לא היתה רק רבר בעתו ב י נ ת ל ע ת י ם, מפני שבתקופה ההיא התושך בסה ארץ ואלילים שלטו בעולם והבל האמינו בשוא ותפל — לא! תורתנו מפללת תחתיה שנות אלפים והיא מאירה וקייסת בבל התקופות.

זכרו תבמת יונית אשר שקוץ משומם ועגבים היו לה לאלים ולמופת, ודעת אפלטון על שתוף האישות ומשפט עברות עולם של אריסטו. תורת הערב של רוסי ותרבות אכזריה משפרמה וליקורג. שיטת הרם והברזל ועבודת " מ ר ם " של אשבנז בשעתה. רצח מיליונים רבים בשם הצרק והיושר במלחמת התבל. "בים אחר" ובמול קנין פרמי ברוסיא. חברות צער בעלי חיים ומתנגרי השחיטה, והם מדבאים ומכים ורוצחים את עם היהודים. והאנואיזם וסנירת השער בפני המהגרים באמריקה.

ולעומתם הביטו את הצרק והאמת והמהרת אשר בתורת משה, ואז תבירו ותרעו מה בין גבורה לאלמות, בין תסר לחסר — לאומים (תרפה), בין אמת לצביעות, ובין ס ר ח י ם ל פ י ר ו ת — ובי בל בוכבי הציביליזציה והקולטורה יחשבו מפני זה המאור הגרול המאיר לארץ ולרדים. "נר תסיר".

רור הולך ורור בא. תרבות נוצצת ותרבות נופלת, והתורה לעולם עומרת. תוקיה קבועים וקיסים ויסורותיה חזקים ומוצקים, פעולתם לא פסקת ולא תפסוק וכבורה תרש ביום ראשון והיא המלה האתרונה של ישור וצרק עולסים. היא תיי עולם, הנצח. "הגיון ס ל ה". רבר צוה לאלף רור. צות ל ע ו ל ם בריתו, יראת ה' מהורה עומרת ל ע ר.

ווה שאמר הבתוב: "ראש רברך אמת ולעולם בל משפט צרקך". — המקרא תושב בל הסגולות שתוברו להן יתרו בתורת. א) ר א ש (היא קרמונית). ב) ד ב ר ך (רברי א ל ק י ם חיים). ג) א מ ת (יתום עצמה, אמתה של תורת). ר) ו ל ע ו ל ם (איננה רת תלוי, רק מתקיסת לעולם).

* * *

זאת התורה, בלילת המעלות, בבורה נגלה עתה לעיני בל בשר וזיוה מבהיק מסוף העולם עד סופו, בי יש לה הסכמת בל האומות. הבל מכבדים את התורה והיא קודש לבל. התנ"ך נפוץ למיליונים רבים. היא תורת אוניברסלית. ספר הספרים של בל האנושיות.

אבל אם נביט בשפופרת מאירה, אין זה חזון משמח כלל, כי אף כי התורה בכל הארץ יצא קוה, יפוצו מעינותיה חוצה ומן הבאר ההיא ישקו את כל העדרים, אבל הנחל השתפך על כל גדותיו לאורך ולרוחב ב ז ו ח ל י ן, אך גבורתו איננה לעומק: כ א ש ב ו ר ן, ומקודו לא יפכה בכח איתן. אין גלות ת ח ת י ו ת ותהום רבה "ונהרא מביפיה לא מתבריך".

עזה היא האהבה החוקה, רק כשהיא בסכסכה גדה וקטנה "בין איש לרעהו", ובמדה שהקבוצה תגדל וירבו החברים, יחלש כחה ואין אהבה נאכנה. הימים הראשונים, כשהאומות מאסו את התורה היו טובים מאלה, כי אז מסרו ישראל את נפשם עליה והנו בה יומם ולילה בחדוה נפש. שנאת העמים היתה הבת הרותה לחזוק תורה והגורם לשקידה ולהתמדה, "כי כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ" — "הר סיני, שירדה שנאה לאומות העולם עליו". (שבת פח). כשנזרו על התורה או היו כניה של תורה נהרגים עליה. האנוסים בספרד התחבאו במערות ויבאו בנפרת הצורים ללמוד תורה בסכנה. כל זכיות התורה נקנו ונרכשו רק על ידי התנגשות ומלחמה. "כי עזה כמות אהבה" אהבה שאהבו דודו של שמד להקב"ה. (שה"ש רבה פת. ו).

"אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך?". (האומות תמיד להתחבר עם ישראל וללמוד תורה), אבל הכנסיה משיבה תשובה נמרצה: "אני לדודי ודודי לי" (בסמו סכם, התורה תורתנו, כולה שלנו, ולא יתערב זר בתוכנו). מניד דבריו ל י ע ק ב חוקיו ומשפטיו ל י ש ר א ל — לא עשה כן לכל גוי.

ועתה יען כי אין התנגדות לתורה, פם בת היצירה ויבא ער נקודת הקנאון, ואין לומדים עוד את התורה בחשק וטרף והתמדה כמלפנים.

מה בצע בברק החיצוני, להראות העמים והשורים את יפיה שהעמים יודעים את התורה, אם בניגו אינם לומדים אותה? ובמדה שהאומות קרבות אליה יקרבו בניגו אליהן, מקבלין דין מן דין ומרשמים מהם, נותנים כתם לזרים ובילדי נברים ישפיקו, למודי התל עיקר ולמודי הקודש מפל והתורה מונחת בקרן זוית. מי מבניגו יודע מסכת אחת או הלכה בשלהן ערוך על בוריה? ומה יש לדבר מספרי אורים ותומים, קצות החושן, נודע ביהודה, פני יהושע, הן המה בספר החתום למניהם.

התורה מדברת: ויהי קול השופר הולך וחזק מאד — שופר התורה ידים קולו, יתחזק ויגבר יותר ויותר, לא בשמחית האופק, לא בזה שישמעו

רחוקים ויבאו, שנם האומות יטפלו לתורה ויכבדוה. לא זה הסבוקש. " ה ו ל ך ו ח ז ק " הוא — בעומק, בשקידה, בהתפתחות. "הליבות עולם אל תקרי הליבות", לא זה כבוד ומטרת התורה אם יש לה מהלבים אצל עמי העולם והתורה תהי להליבות עולם — א ל א ה ל ב ו ת, שבני ישראל יחדשו הלבות בתורה שבעל פה. "משה ירבר" חזוק התורה על ידי משה וכל חכמי ישראל, התנאים האפוראים וכו', הם י ד ב ר ו, יגרו, ילמדו וכל בניגו יהיו למודי ה'. השופר חק ל י ש ר א ל הוא. ואז — האלקים יעננו בקול!

דרוש מו.

ראש השנה.

ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא קודש יהיה לכם — יום תרועה יהיה לכם (פנחס).

השעה הזאת יקרה מאד, כל האומה בכל תפוצות הגולה אנשים ונשים וטף, עומדת לפני ה' "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם". עתה עת המשפט, עתה יחרץ משפטנו בשמים ומי לא נפקד כיום הזה? וחיינו תלוים בתוצאות המשפט, כי כל הסאורעות והאסונות והמקרים אשר יקרו במשך השנה, נתתך הגורל עתה: מי ינוח ומי ינוע, מי ישקט ומי יטרף. ועלינו לקדם פני הרעה בטרם יתגנפו רגלינו, להטהר ולהזהר מכל חטא. ואם נשב עתה בחבוק ידים, בקרת רוח ולא נשתדל ולא נעשה בל מאומה, אז אחרי בן כשיקרה פגע לנו ולבנינו, שוא צעקתנו על העבר ואוזלת יד להעביר את רוע הגזרה, ואין להשיב ולדמעת העשוקים — אין מנחם.

"על משכבי בלילות". אם עתה ביום דין נשכב ותרדמה נופלת עלינו "שויתי ודומם נפשי" בהסח הדעת. אז "בלילות", בצרה ואפלה ואימה חשכה, לעת רעה כשתפול עלינו, על נפשות ביתנו, "בקשתי את שאהבה נפשי". אם נבקש אז את הנפשות החביבות, האהובות, בקשתיו — ולא מצאתיו!! כי הה, כבר מזורה הרשת, ועבר הטוער.

כולנו, בנעריו ובוקנינו מבקשים על נפשנו מה' שיזכור אותנו למובה "זכרנו לחיים", ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים. אבל אחי, הבעש"ט דרש: "ה' צלך", כצל הזה שמעצמו איננו עושה כל רבר רק מחקה תנועת האדם, בלכתו ילך גם הוא ובעמדו יעמוד, כן כביכול נוהגים בשמים עם האדם לפי הליכותיו ומעשיו הוא. אם אמת מארץ תצמח, אז — צדק משמים נשקף. "שמים וארץ אינם מבקשים עלינו רחמים אך הרבר תלוי רק בנו" (ע"ז יז.).

אם נגמור בהחלטה נמורה לעזוב עמל ואון, להתחרש כרוח נכון, או יחדש ה' עלינו שנה טובה. היום יום זכרון. ז כ ר ו נ ו ת: של מעלה ומטה. אם אנו חפצים שה' יזכור אותנו עלינו לזכור את ה'. אם נזכור את "זכור את בוראך", אז ה' זכרנו "ויזכור לעולם בריתו". אם אנו מתחננים כי ה' ישים עינו עלינו וישקיף עלינו למובה, עלינו להיות נכונים "הבון לקראת אלקיך ישראל", להבין את לבבנו להיות ראוים לראיון, ל ה ר א ו ת.

"ויקרא אברהם שם המקום ההוא: ה' יראה" — אמנם כן ה' יראה. אכל בתנאי — "בהר ה' יראה". ה' יראה אותנו כפי שאנו מתראים לפניו. "יראה — יראה". העיקר— בהר ה' י ר א ה!

ואת זאת מזהיר ומזכיר אותנו השופר: ז כ ר ו ן תרועה. "תקעו בחודש שופר. בחודש הזה תחדשו מעשיכם. בחודש הזה תשפרו מעשיכם" (ויק"ר בם ה). "אשרי העם יודעי תרועה ה' כאור פניך יהלכון". זאת היא י ר י ע ת התרועה, בוונת השופר — ה' באור פניך יהלכון. שבנעריו ובזקניו נלך באור פניו ונשמור מצוותיו.

ואלה הם הקולות היוצאים מן השופר:

א) השופר מעורר לזכרונות העבר, וכרונות קרכוניות, שנזכור מי ומה אנו, מי היו אכותינו "עם אלקי אברהם" הבו לה' בני אלים, בני אברהם יצחק ויעקב, ועלינו ללכת בעקבותם למען לא יבושו בנו.

ב) השופר מזכיר אותנו, כי יש לנו תורה נרולה ונשגבה שקבלנו בהר סיני בקול שופר. "אתה נגלית על עם קדשך — בקול שופר עליהם הופעת".

ג) השופר קורא אלינו בקולו, הקול קול — יעקב כי אנו עם סגולת, קהל נבחר. "ובהקהל את הקהל תתקעו".

הבו אחים ואחיות, זכרו כל זאת ושימו על לב כי אם לא עכשיו איסתי, וה' יזכרכם למובה וגזכרתם לפני ה' אלקיכם. זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים.

דרוש מז.

ראש השנה.

כל ימי חגינו המה חגי העבר. פסח שבועות סוכות יסודם על זכרונות קדומים. אבל יום ראש השנה אין לו כל קשר עם מעשים אשר נקרו ויאתיו, לא איזה עוכרא לאומיה הרתו וילדתו. הוא כולו יום העתיד, ראש השנה הבאה, וממנו יחר ופנה לכל השורות אותנו כמשך השנה.

כל מאורע אם לחסד או לשבט, אם נלוי לארם אשר יקרהו, בהכרח הוא מתפשר ומשלים עם נורלו, נושא וסובל ושוקט בכמונו כי נפל עליו, אבל רע, הספק הנסתר המכסה פניו והארם איננו יורע את אשר ימצא אותו. זה לא יובל מלט משא. זה ענין לענות בו, זה הספק החמור מוראי, זה רובץ על הארם כבובר אבן, אובל ומכרסם את הלב ומשכר את הרוח.

זה מצבנו עתה כראש השנה, שאופנו סובב הולך לזמן הבא, ב כ ס ה ליום חגנו. כולו "כסה", מכוסה, במוס וצפון, טמיר ונעלם. העתיד מעורפל נסתר מעין כל חי. נתיב לא ידעו עיט.

"תקעו בחודש שופר!" הכריזו כי עתה עת משפט, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים, ואין יורע תוצאותיו כי לא ירע הארם את ע ת ו ב כ ס ה ליום חגנו.

מה פעולת החקיעה ותועלתה? כמה נרול קול השופר להמליץ עלינו להניר לנו ישרנו ולהצדיקנו ונצא זכאים ביום רין? — השופר איננו עושת כל מאומה, אינו לא מליץ ולא משמין, לא רופא ולא מוחץ, לא מכיב ולא מריץ. הוא רק מזכיר קרמוניות. אנו מזכירים את קול השופר ה ר א ש ו ן העתיק של מתן תורה. "ויהי ביום השלישי — וקול שופר חזק מאר". אנחנו מכמיחים ומקבלים עלינו לשמור את התורה ולקיים אותה, והננו בטוחים כי כל זמן שהתורה לא תשכח מלבנו ודברי אלקים חיים לא ימושו

מפינו, אז לא נאבר. "ויהי קול השופר הולך וחזק מאר משה ידבר". — אם משה ידבר, תורת משה תהי עמנו, אז — "והאלקים יענגו בקול" ה' יענגו, ויברבנו סלה.

* * *

הנה קראנו היום בספר התורה על אודות תנר, כי אברהם נרש אותה ואת בנה מבית מלא כל טוב אל המדבר, ולבבנו יתחמץ לנורל האשה האומללה ובנה התועים במדבר ומתעלפים בצמאון, ואנו משתוממים על הקריאה הזאת, מה ראינו על בכה לבקש רחמים ביום רין בזכרון חזות קשה זאת?

אבל מן המעשה הזה תצא לנו תורה לדורות, מה יקר ונעלה חנוך הבנים, כי אף כי ראבה נפש אברהם איש החסר להתאבזר עליהם. "וירע הדבר מאר בעיני אברהם". אבל בראותו כי שרה הולך בשרירות לבו פורע מוסר ומצחק וסבנה נשקפה לבנו ליצחק כי ישחית גם אותו, השליך מנגר כל אהבת אב וחמלה, וכרופא מנתח אשר יכאיב ויסחץ לחציל את הנפש, הקשיח לבו ובשכר רוח נרשם מביתו. ולמטרה זו אנו קוראים זאת כראשון לשנה למען רעת לעשות כן וכל קרבן ומחיר לא ייקר בעינינו לחנוך בנינו, כי אם לא נשמור על חנוכם בשחר טל ילרותם, אחרי כן יאבדו דרך.

השופר קורא אל העתיר, אל דור הבא, אל בני חנעורים, שיהיו בנים נאמנים לאבותינו, למורי ח' "ויהי קול השופר הולך וחזק מאר" לא חזק רק חזק, חולך ומתחזק ומתנבר מדור לדור, מוסיף והולך. "משח י ד ב ר" אין רי כמה שהית, אשר דבר משה, רק — אשר י ד ב ר בעתיר, כל דור יוסיף אומץ ויטוה את חום המסורת הלאה, ואז "והאלקים י ע נ נ ו (תמיר, בכל דור) בקול!".

דרוש יז.

ראש השנה.

עוד הפעם ראש השנה, מדי שנה אנו חוגגים את היום הזה בסדום מראשון ולו משפט הבבורה. מה יום פיומים? מה נשתנה היום הזה מכל היומים ומה בינו לביניהם? הן השמש תסוב על צירה ותקופתה ביום יום והכוכבים במסלותם נוצצים בכל הלילות. המאושר ביום אחמול מצליח גם היום והאומלל נשא־ אובד בעניו, ומי המה החכמים יודעי העתים אשר הציבו גבולות לזמן לאמיר: יום זה אחרית שנה ויום זה ראשית שנה, זה חדש וזה ישן, יום זה תרפ"ח וזה תרפ"ט. הלא העבר והעתיר אחים, ימים עברו ויומים יוצרו אחוזים וקשורים דבוקים וחשוקים, ואין יתרון ליום אחר על משנהו.

ויום זה מבובר מבל ימים, נדול וקדוש לכל שדדות העם, וגם החפשים ברת, הנחשלים אחריך, שבבל השנה אין אות אמונה במצחם, אם אך יש בלבבם זיק אחר של יהדות, המה מעריצים ומקדישים את ראש השנה, שובתים מעבידתם, סוגרים בתי מסחריהם, מזניחים בל חשבונותיהם, מנערים מעליהם אבק החומר ומחשבותיהם נתונים דק לעניני תנפש מוקדשים לשמים וקרבת אלקים יחפוצו. הם נוהרים לבתי התפלה לשפוך שיחם לפני ה', והנגו שואלים את היום: במה בחך נדול? במה זבית לקבץ בל העם תחת דנלך דנל הקודש?

א) מבע האדם נוטה לחדשות, הוא מואם מעשי יום יום. קץ בהרגל, שואף ומשתוקק לשנות את מעמו, לחליפות ותמורות. והוא עושה נבולות וקובע תחומי ימים ושנים ומסמן לו תקופת שנויי זמנים, ודומה להאמין כי למי שנוי ותמורת העת גם הוא יתחדש בנשר ובריאה חדשה ויהפך לאיש אחר. ואם ער היום התנאל בחטאים, עתה יהי לו לב חדש ורוח חדשה.

ב) בל עמי קדם חגגו את ראש השנה בזמן מיוחד להם, ואנו אף כי בתורה שבכתב אין זכר לראש השנה, אבל מסורתנו לפי התלמוד, בי באחד לחודש השביעי הוא ראש השנה, במו שכתוב במשנה (תחלת ר"ה ב.) באחד בתשרי ר"ה לשנים ושם (מז.) בראש השנה בל באי עולם עוברים לפניו בבני מרון, ובתשרי נברא העולם לר' אליעזר (שם ת.) ואף ר' יהושע מסבים לקדוש לתשרי ר"ה (תוס' בז, ר"ה בסאן) והיום הרת עולם.

מי המבבר את יום ר"ה שהוא פרי התלמוד, בהברח עליו להוקיר את ההלמוד ולשמור מצוותיו. ומה מוזר ומה נדלה הריומות בת ה ר י פ ו ד מ ה המבחישים תורה שבעל פה ותוגנים את ראש השנה ' ה מ י נ י ם מזמרים בו "וכל מ א מ י נ י ם", ואיזה הניון הוא לחלל שבת ולאבול בשר מרפה ולקדש את ר"ה. ועליהם יצדק הפתנם: בר"ה עוברים בבני מרון", בי עושים מעשה בהמה בבבשים וכאילים בלי הבחנה ודעת.

ואמנם לא יד השכל בזה, רק מפני מורא היום, שמעו בי בל באי עולם עומדים בדין, והתבל היתה לעמק יהושפט, והיום יוצא נורל האדם לשבט ולחסר, ובא מורך בלבבם ותרדה נדולה נפלה עליהם.

ואיך שהוא, המראה נהדר מאד. עם בולו נאסף, רוח ה' קבצם. המונים המונים ינתרו אל בית ה' ובמקהלות יברבו ה'.

העמים לפנים תגנו ראשית השנה, והתגינה התבלמה בשברות, בהפקרות, בתועבות, במצהלות פראים, וגם עתה העמים המקולטרים מבלים את ראש השנה במשתה וחוללות עד בי יהיו הלומי יין. אבל ראש שנת היהודים מוקדש לתפלה, לחשבון הנפש, לישוב הדעת. ר"ה איננו לנו יום של שכחה ושכרון, רק יום חזכרון. לא יום "בבסום" וכוסות, אך "בסה" ליום חגנו. בו אנו מתנערים מבל התענונים השפלים, נעתקים מנפות הבלי עולם. מתרוממים לאצילות ורוחניות, לזיו וזוהר של קדושת ומהרה.

ראש השנה הוא בריה התיכון אשר בתוך, קצהו האחד פונה למול העבר ופני הקצה השני אל העתיד, ועלינו החובה לעבוד עבודת היום ב מ ל ב י ו ת ז ב ר ו נ ו ת ו ש ו פ ר ו ת. — מ ל ב י ו ת: אנו מסליבים את הנפש על הנוף, מגבירים הרוח על החומר. ז ב ר ו נ ו ת: באים חשבון חוכרים את ח ע ב ר, אשר נואלנו ואשר חטאנו בשנה העברה. ו ש ו פ ר ו ת: הננו תוקעים ומכריזים ומזהירים ומעוררים על ח ע ת י ד, לקדם את פני הימים הבאים.

כל יושבי תבל, הבו גודל לאומה שתוגנת באופן זה את ראש שנתה!
ואנו שואפים ונושאים את נפשנו, שלא נסתפק ביום ראש השנה לבדו, ביהודות של יום אחר, אך ביהדות כל השנה. כי רגש קודש יפעמנו תמיד מראשית שנה עד אחרית שנה, "לביתך נאוה קודש ה' ל א ו ר ך י מ י ם".

דרוש יח.

ראש השנה.

היום ראש השנה יום תרועה. אבל איננו תוקעים כי שבת היום. גזרת חכמים לבלי לתקוע. כמה תמוה הדבר. מצוה יקרה אחת בשנה, הבל מצפים לבואה, "שופר לזכרון הוא בכפנים דמי" (ר"ה כו.), הוא עיקר חובת היום. הבל מתעוררים על ידו לתשובה. ת ק ו ע אלפא לשמן (מנחות ח"ח סג). ראש למחשבות קודש בשמן על הראש. — ובאו חכמים ובטלוה: אל תתקע, לא ירועע, הס כל בשר, אין קול אין קשב.

אך זה לעור נרול ואבן פנה הרת. על פי התורה אשר יורוך, "בי טובים דורוך סיון — ערבים עלי דברי סופרים יותר מדברי תורה" (ע"ז לה.) "עת לעשות לה' הפרו תורתך (ברכות נר. סג.) ופעמים שבטולה של תורה זהו יסורה (מנחות צט:). מצוה לשמוע קול שופר — היא מצות פרטית. ומצוה לשמוע קול חכמים — היא מצות בללית, משמרת הקודש ומבצר לתורה לבל יפרצו בה פרץ. לשמוע לחכמים שלא לתקוע בשופר. — הוא קול שופר חוק יותר, מלתקוע. "ויהי ק ו ל ה ש ו פ ר הולך וחוק מאר", קול שופר חוק מאר הוא "משה ירבר" ("משה", בנוי לכל תלמידי חכמים, כראיתא תולין צג. וסוכה למ, ואף תקנות משה הן דברי חכמים כמו שאמרו מגילה ה. משה תיקן לישראל, ובכ"ש רמב"ם ורמב"ן בשורש השני לספר המצות). על בל מה שינזרו חכמים ה' מסכים, " ו ת א ל ק י ם יענגו בקול".

ודעו לכם, כי שלא לתקוע, עבורה יותר נרולה מטאה קולות של השופר, כי תקיעה אינה מלאכה, ויש רעה שיוצאים בתקיעה גם בלי כוונה. אבל בשבת יום " ז כ ר ו ן תרועה" (ר"ה כט:). על האדם להכין לבו למחשבות קרושות ובקרבו קרוש, ז כ ר ו ן תרועה. וה' יודע מחשבות ורואה ללבב, אם הוא לב טהור. והרהורי מצוה וזכרון תרועה קשים מטצות התרועת.

"הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה". זה קל, יוצאים בצלצול פה הנשמע לאוזן — אבל ביום שאין צלצולי תרועה, ביום ז ב ר ו ן תרועה או עבודה קשה, כי "כל הנשמה תהלל יה הללויה" (או עבודת ה נ ש מ ה . ברכי נ פ ש י את ה' ובל קרבי את שם קדשו).

הנה לבאורה יפלא על מנהג שבת זה יום ראשון בשנה. הלא מורעת, כי השבת הוא מכניס אורחים ברוח נדיבה וכבוד חברו חביב עליו יותר משלו, וכי יראה אורח הגון, ראש חודש, הוא מבבדהו בתפלת מוסף במנגונו, ומוותר על מוסף השבת. ואם יבא אליו אורח יותר מכובר, יום חג, מניח לו כל בבודו ונותן לו כל התפלות. ואם יקרה בי יופיע אורח קדוש, יום בפורים, או האורח הוא השורר, הוא הדורה לבדו, והשבת מתענה עמו ואין כל קידוש וסעודות, ועונג שבת בטל. ולמה זה, כבוא אליו ראש השנה עם השופר שהוא בל רכושו, איננו מניח לו להוציא את בלי זיינו. ההלך מבקש להשמיע קול, אבל השבת אומר, " ל א ת ע ב ו ד ב י ! (מלשון ו ה ע ב ר ת שופר תרועה), לא תכנום בגבולי". ולא נשמע קולו בבואו אל הקודש. מפני מה התושב מקלה ערך הגר ולא יתן לו יד. מה נשתנה יחש שלו לראש השנה, מכל מועדי השנה ?

אך אין הסבה יען שיום השבת לובש נאות ומקפיד על בבודו, או שהשופר למשא עליו, רק מפני נודת חכמים שאסדו לתקוע בשבת, ואת נודת חכמים ש ו מ ר ש ב ת מבל משמר. והשבת הזה מאלפנו, במה נרולים דברי חכמים ועלינו לחלוק להם בבוד בי כבוד ח ב מ י ם ינחלו.

אחי, הנה בתוכנו עומד עמנו היום אורח חשוב מאד. אחר מגרולי פולין ונבבדי הרבנים, והוא נוסע למטרת מצוה רבה. הזמן קצר להרחיב הרבור כפרטי מלאכותו, ובדרך בלל, הלא אין מחסור לעמנו בתלאות ואם באנו לתנות צרות לא נובל ואין אנו מספיקים. נא תנו כבוד להרב הנדול ועשו אתו ברכה ובל אחד יקח חבל במעשה הצדקה. ביום הזה אשר כולנו עומדים לנשפט נזכר ברית אחים. "אשר י ח ר ו נמתיק סור, בבית אלקים נהלך ברנש". (תפלתנו ברנשי קודש תתקבל, בכח התברה ואחרות האומה). ותחת ת ק י ע ת שופר ו מ ש ו ך ביובל, נ ק ר א לנדבות ו נ מ ש ו ך חמרנו. וה:צדקה תעורר רחמים עלינו, בי באורח צדקה חיים. מי במוך אב הרחמים, זוכר יצוריו לחיים ב ר ח מ י ם .

דרוש יח.

קול השופר.

(תר"צ, אתרי תתרנ בארץ ישראל).

הנה תקופת השנה. עור טפה אחת נפלה לים ה ק ד מ ו נ י ולנהר ב ב ר . מובב מובב הולך נלנל העת. המחזור חוזר. והנה יום תרועה. השופר לוקח עמדתו להעביר קולו. עתה הפעם אין צורך בהסברות ובדרשות על כוונת התקיעות, כל פרושים ובאורים אך למותר. הלאת סטיפים ודרשנים! אין בל חפץ בכם. אנו מבינים בלעריבם מה קול השופר הזה לנו. השופר בעצמו מבאר רי באר ובל העם ד ו א י ם את הקולות :

ת ק י ע ה ! ש ב ר י ם ! ת ר ו ע ה !

ת ק י ע ה : תקעו בתקוע, בי הרוצחים הארורים ת ק ע ו חרבם בבטן בניכם, אחינו ואחיותינו. תקעו שכטים בלבם, תקעו יתרות ברקותם, חלטו ראשם מחצו וחלפו רקותם.

ש ב ר י ם : קול שברים על שבר בת עמי, קרא עלי מועד ל ש ב ו ר בתורי, ש ב ר על שבר נקרא. פתר ופתת היה לנו השאת ו ח ש ב ר .

ת ר ו ע ה : קול רעם ו ת ר ו ע ת מלחמה ונפשנו י ר ע ה לנו. בי ר ו ע ה ח ת ר ו ע ע ה ארצנו והרבה מושבות נתרלדלו וחרבו.

השופר מקונן ובוכה, ננוחי ננח וילילי יליל, ולהד קולו עולה קול יללת אכות ואמות שכולים על בניהם ילדי חמד, בי היו טרף לפריצי תיות ויפלו בצאן מבחת. קול שועת אתים על דמי אחיתם. קול נחי מציון בי שודדנו. קול יללת אדירי הצאן בי שודדה מרעיתם ו ח ר ב ן ח ב ר ו ן ל ח ב ו ר ת ם , בי הניע זמן השחיטה עד שבתברון ומבתר בנינו חיקרים חסטולאים בפו נפלו חללים על מסמלי בית המדרש "זאת התורה אדם בי

ימוז באוהל", ותשתפבנה אבני קודש בראש כל חוצות בעיר המקלט. וקול שוע ונאקת האומה העמופה שחורים ועומיה מעמה אבל, מבכה על אבות ובנים אחים ואחיות. כל העם בוכה למשפחותיו ותעל צעקתם השמימה.

הה! מי מלל לנו, כי הארץ הזאת אשר אמרנו, שם נמצא מנוח ונחיה חיי שקט, הארץ ארצנו "בית אמי ותדך הורתי" — היתה לנו לעמס הכבא ומקום התופת, שם פשמו בני ע ר ב עלינו כזאבי ע ר ב וירצחונו נפש, ו ע ר ב רב הפבו בוקר ל ע ר ב ואור יום לצלמות, אוי מה היה לנו.

* * *

אבל אחי ועמי! לאם לבם. בבר שבעו עינינו דמעות ועפעפינו מים, ומה בצע ויתרון בי נעשה מספר כתנים ואבל כבנות יענה? הילולת והקינות לנבי רות, לרבי לב, לשפלי וחלשי-נפש. "למי אוי? — למי אבוי!" (למי שמתפק בצעקות אבוי ואוי, וחושב כי בבי — יעור. ישעיה טז ם). יספרו ויקוננו הנשים המקוננות, נשי — דשבנציב. אנו לא נבבה ולא נעורר נהי. אל נבי אל קינה! עם ישראל איננו תבור עצבים ולא יצא ידי חובתו ביללות, לא זה הדרך ולא זאת הממרה לבני אלים והאיתנים. שופר משמיע קול ענות חלושה לא ירצה לנו.

ישראל יתאזר בנבורה ויתאמץ לעורד במערכה, לבנות ולנמוע. הצרות אשר אפפונו, לא רבאו את רוחנו ולא הסעימו את רמותנו, אך הרבו לנו עצמה ויוסיפו לנו בח חדש ואומץ ומרץ, רנשי חיים תנועה ורוממות. רם בנינו השפוך יהי לנו לאות ולמזכרת לעבור עבודת הקודש ולפעול נרולות ונצורות. לא יפול רוחנו ולא ירפו ירינו, אנחנו נגבר חילים ב מ ל ב י ו ת ז ב ר ו נ ו ת ו ש ו פ ר ו ת.

מ ל ב י ו ת: דעת ובינה והשבל — בח ונבורה בהם להיות מושלים בקרב תבל. "יר חרוצים תמשול" וצדק ומשפם הם מוסרי עולם. הם יהיו לנו למגדלי עוז בהם ישנב ישראל, ולעמודי אש אשר לאורם נלך קדימה, קומטיות, בקומה זקופה ויהיו לנו החיל והחוסן הנצח והעוז. בכח החכמה והצדק נבריע בל שמן, נרבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו.

ז כ ר ו נ ו ת: נחזיק בספורת אבות, נוקיר את העבר, זכרונות קדומים, נחנך את בנינו בתרבות עתיקה, אל נבוז ליקהת אם, לא נוציא ישן מפני חדש, נשמור תורתנו וכשם ה' אלקינו נ ז ב י ר.

ו ש ו פ ר ו ת: אנו מבריזים ומפרסמים לבל העולם בי אנו חיים

ואין אנו תושבים להתבלע ולהבטל. לא כרש נדבר תחנונים ולא נבקש תסר לאומים — חמאת. יודעים אנחנו בי בל העמים צורדים אותנו ואין מבמח ואמן לא באמונה מפלה והזיה ולא בהשבלה, בי הצד השוה בהם. הפראים רוצחים, המשכילים רוצחים ואין יתרון לאלה על אלה. ואם ערב מקרם ~~האדום ובני ישת מאחוד יניתו עלינו לבלותינו, אנו בעזרת ה' נקום ונתעודד.~~ ועם ישראל אשר אלפי שנות נולה לא סערוהו וסוקרי להבה לא בערו בו ובל הימים לא שמפוהו, יהי חי וקיים עד עולמי עד.

"והעברת שופר תרועה — וקראתם דרור בארץ!" — השופר יקרא בקול ענות נבורה, קול ברמה, קול נרול י ה ו ר י ת, קול נרול ולא יסף, ויתקע: בני ישראל ת ק ע ו כף! ת ק ע ו יתר בארץ במקום נאמן ולא ימוש עוד. ויתן קולו ב ש ב ר י ם, לשבר למגר לרוצץ ראש עריצים אם יעזו לקום עלינו, נחלץ עליהם ונידם, וממשלת זרון תאבר ובל הרשעה בולה בעשן תבלה.

הבה נקוה בי ייטיב ח' לנו ויסתה רסעותינו וידפא את שבר עמו. ובזמירות נ ר י ע לו על קיום ותוזק תורתנו ועתידותנו בכתוב: "ויהי קול השופר הולך ותזק מאד משה ידבר והאלקים יעננו בקול" — "והיה ביום ההוא יתקע בשופר נדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה', בהר הקודש בירושלים"!

דרוש כ.

כוונת התקיעות.

יום מוב זה שונה מכל חני השנה, שכולם יש להם מסורת, ויסודתם על העבר, על עוברות ומאורעות, על קורות האומה, אבל היום הזה "בכסה ליום חגנו", אין לו כל מגע ושייכות אל פרשת העבר, אין לו סמיכות מקרם קרמתה, הוא עומד יחידי בפני עצמו, מולך מעצמו, חרש מקרוב בא, יום הדורש, ראש השנה.

ומה שאין לו עתיקות ושלשלת תיוחסין, שאין בו אלא תרושו, זה תשיבותו ויקר ערכו, כי התרש משובת. כל אדם שואף להחל מחדש תקופת ימיו ומסלת חייו והליכות עולם לו. כל אחר מתגעגע ונכסף להעביר קו על פני הישן למלם לו נתיב חדש בחיים ולהיות לבריאת חדשת והוא חולם כי בראשחדש השנה יתחדש רוחו ואומר: "מי יתן לי כנפים לנשר מעלי את נכל התמוטרת משנים עברו, א נ ע ר ואהי צעיר לימים". וכל עצמותיו תאמרנה: "חדש ימינו כקדם"!

"אני ישנה ולבי ער". — כל השנה האדם עסוק בנשמיות, טרוד בצרכי הגוף "שוכן בית חומר" וזונח את נפשו ונשמתו ומשליך אותה אחר גוו. א נ י האמתי י ש ן "יחידתו בירכתים תרדם", נצפנה מסגו וישכחה. — "ולבי ער", כאשר יגע החדש השביעי, תקופת השנה, רוח אלקים מתעורר ובהלך נפש תשאהו הרוח ולבו יחרש ומרגיש בי נפשחו השמים. כאה העת, אמונת עתו, "קול דודי דופק" — מתוך השופר קורא אליו קול אלקים קול ברמה.

השופר ירים קולו, מבשר ואומר: הגת יום הכסא, ראש שנתך, הקיצה משנתך. בן אדם! מה לך נרדם? קום קרא אל אלקיך!

"במה אקדם ה', אכף לאלקי מרום". (מיכה ו. ו). — אם כמשך השנה כולה לא סגלת לך כל מעשה של תועלת הנפש, לא רבשת רבר אשר יאמר בי הוא זה. אם הגך עדום תעריה מכל פעולה ומדה נבונה, לכל הפחות דע את ערכך ולא תרדוף בבור ולא תתנאה חנם. "במה אקדם ה'?" (אם אין לי כל מאומה במה לבא לפני המלך) — " א ב ף לאלקי מרום!" אהי כפוף ומובנע ואשפיל רוחי. שמצות היום בכפופים. ובר"ה במה רבייף אינש דעתיה מפי מעלי. (ר"ה כו:).

אחי! כאשר נבא לשמוע קול השופר, נשא עינינו אל ההרים. הנה לנו שני הרים, הדדי אל: הר המוריה והר סיני והמה סמל לשני עמודים: ה נ ב ו ר ה ו ה ת ו ר ת.

א) ה נ ב ו ר ה: תוקף ומסירת נפש האומה לדת. בכל רבר תנונע למצות ה', מקום אשר רבר ה מ ל ך ורתו מניע, אז עזה בכחות אהבת ישראל ובל תנן ביתו ומחמדיו וחייו וחיי בניו הקריב קודש.

בכל דורות של שמד שפכו היהודים דמם כמים וימסרו את נפשם בליל על קדושת השם וישחקו לתבל ולמלואת והמירו חיי שעה בחיי נצח ויפקידו רוחם ביר ה' ויעובו עסק עבור ללכת באור ת' ובבני רשף תגביהו עוף וירככו על כ. יב וירקיעו שחקים. ובכח זה הלבנו כל הדרך הארוכה עד תיום הזה.

קול שופר מזכיר קול רעם שרים ו ת ר ו ע ה, חצוצרות ושופרות, קול רעש והמולת אשר שאנו פריצי חיות ולהם פני אדם, עלינו. ובאכזריות נסרים פרסו שת פזורה. השופר ישמיע קול שועת בת עמי, קול ענות חלושת אסירי עני מוכים ומעונים. אבל על כולם יתן קולו קול ענות נבורה. תוקפו של איש יהודי ותילים יגבר זו כתו לאלקיו ואלה תולדות י צ ח ק. עקדת יצחק, אילו של יצחק (כתו ואומץ נבורתו וקרבן נפשו. איל: בת כמו אילי הארץ (יחזקאל יז. יג). עז ותעצומות לעם!

"ויקרא אברהם שם המקום ההוא ת' יראה", ה' יראת וישקיף עלינו לטובה ויעלה ויניע זכרונגו לפניו — "אשר יאמר היום בהר ה' יראה". אם נתזיק במעשה הר המוריה וישראל יהי אזור בגבורה, אז לא יבחר קיסנו וננצח את כל קמינו.

ב) ה ת ו ר ת: השופר יביע אומר מכי קרם וטורה על שופר של מתן תורה. השופר י ר י ע אף יצרית, תובע בחוזקת תיר ובכל תוקף את

התורה. את ל מ ו ד התורה. "התדרה!". תעודת האומה להיות לעם הספר. הכל חייבים בלמוד, זקנים עם נערים, תנוקות של כית רבן וישישים מלאי ימים. אצלנו אין גומרים חק הלמודים, אין אחרית, אין תתום תורה. תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. עלינו למסור ולהוריש אותה מדור לדור. תירתנו תורת חיים, הדורות יחלופו והיא נצחית וקימת לעד ורק המות יפריד בינה וכין החיים. מ ש ה י ר ב ר (תמיר. היום ומחר, הוה ועתיד). רוח ה' תפעם את היהודי והוא שומע קול מסרום חופש כל חדרי בטן. מלאך מכהו ככנפיו ואומר לו: ל מ ו ד ! קול שופר חזק מאד הולם פעם, קול נדול ולא יסף.

"ויהי קול השופר ה ו ל ך ו ח ז ק מ א ד". הקול הולך ומתחזק, הולך ומתגבר, תביעה נמרצה להוסיף דעת, י ת ד ו ן הכשר חכמה, להיות מוסיף והולך, לשאוף קדימה, לשקור על התורה, להתחקות על שרשיה, לחקור לדרוש ולדריש, לישא וליתן להקשות ולתרץ, להשוות ולחלק ולהכריע, להגדיל תורה ולהדחיבה.

* *
*

זאת היא שפת השופר, ואשרנו אם נדע לשונו. "אשרי העם יודעי תרועה — היינו — ה' באור פניך יהלכון".

אם על פיו נצא ובבחו נלך ונשמע לו, אם "משה ידבר" — ע ם ישראל ישא מדבדותיו לתורה ולתעודה — או "והאלקים יענגו בקול"!

דרוש כא.

שבת תשובה.

(נצבים).

"אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימיך" — למה חשב משה בזה פרטים רבים למינהם לשרדותיהם, למדרגותיהם, למעמדם, ולא הסתפק כחיבת "כולכם" הכוללת כל העם יחדו.

באגודה, בחכורה, אם יחסר איש אין בכך בלום ואין מרקרקים בפרטים. אם אחד מן הקרואים אל החתונה יערר, אין התתונה נרחית בעכודו, ומכל שכן כאומה שליסה מי ישום לב ומי יתחשב עם איזה אנשים. אבל לא כן באומתנו, בה יש ערך ויתרון לאיש ואיש, כי כנים אנחנו לה' ואם נפקד מקום אחד הבנים, פורנש העדרו וניכר חסרונו. וזה שכתוב "ושמתי את זרעך כחול הים, וככוכבי השמים". נרניר חול יחידי אין לו כל ערך רק בצרוף רבוא רבבות הרבה, זה חשיבות האומה בכללה. אבל תכוכבים, כל אחר נדול הרבה מכדור הארץ והוא עולם בפני עצמו וכתוב: מונח מספר לכוכבים לכולם בשמות יקרא. ככה כל איש יהודי הוא ככוכב וקובע ברכה לעצמו. וכמ"ש הגאון מלבי"ם (ארצות השלום ד) "אזביר רהב וכבל ליודעי הנה פלשת וצור עם כוש — ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון". אם נבא לקרוא כשם את אומות העולם רהב ובבל פלשת צור וכוש, די להזביר את כלל האומה "המון גוים" כי המה כערך רחלים או כנל של אנוזים ואין נפקא מינה אם איש פרטי ישנו או איננו. אבל "לציון", בעמנו צריך להזכיר כל פרם "איש ואיש יולד בה". כל איש משלים את העם ואם איננו, ניכר רושם פניסה באומה. "והוא" היחיד, "יכוננה עליון" (על ידו יתוסף שליסות בכולה).

א) אתם נצבים היום כולכם בכל האומה, "כחול הים" עפר יעקב.
ב) אבל גם כל פרט ופרט בא בחשבון, "ככוכבי השמים" "כל איש
ישראל". איש איש מבני ישראל. מפכם נשיכם — עד שואב מיטיך, כל
אחד ואחד תופס מקום חשוב ומביא תועלת לקבוץ הכללי.

ואמנם הצבור והכלל מרכב מיחידים ופרטים, וכמה מצוחך האומר "אני
איני מסכים עם הפרט כי עוסק אני בטובת הכלל", ולכן איננו דואג כפד
עני ותולה. וזה דבר אשר אין לו שחר, כי אין בריה זו "כלל" בעולם. "ואין
בכלל אלא מה שבפרט". והרי זה ממש כאומר: "אינני מדקדק בחשבון
של שלשה וארבעה, כי עיקר לי מאות ואלפים". מי בן לקמנות לא יניע לעולם
לגדולות, כי הלא האחדים מצטרפים למאות והקמן יהי לאלף, וכל הגדולות
נעשות על ידי קמנות, ומטפה למפה מתמלא ההין (כמר"ד פי"ו). מן צרופי
"אני" יהיו "אנו".

וזה נתון מאד, לידע להוריע ולהודע, שלא יחשוב היחיד שיוכל להסתר
בתוך ההמון ולהבלע בהכלל. ידע כל איש שיש עין רואה המשגחת על
מעשיו ומבוונת אליו ביחוד, וכמאמר הידוע שכל משפחה תאמין שמקרבה
יולד משיח, ותזהר שלא ימצא בה שמץ רופי, ועל ידי כן תהי כל האומה
טהורה ובהבלית השלמות וכמו שאמר הלל: "אם אין אני לי מי לי"?

אתם נצבים היום כולכם (אומה מתוקנה). אך איככה? כל
איש (מן הפרטים) ישראל, מתהוה "ישראל" כל העם. ואם "איש"
תומא, יש חשבון ל"כולכם" עמו, כי הוא חלק מן הכלל.

אתם נצבים היום כולכם. כל איש משפיע על החברה ומושפע ממנה
וכן הוא חייב באחריות על הליכותיה. ראשיכם, ראשי העם אחראים
על מעשי כל העם ואם הם אינם מוחים, הם נותנים יד לפושעים.
שבטיכם, ראש השבט מושל ברוח שבטו ובידו להוביחם ואם הוא
שותק, נתפס על מעשיהם. זקניכם זקני המשפחה, ראשי בתי האבות
יכולים להשניח בתוך המשפחה הנשמעת להם. כל איש ישראל.
כל איש שורד בביתו ויכול להוכיח את בניו ובנותיו. מבכם נשיכם,
הנשים אחראות על המף, הן מצויות תמיד בבית ויכולות להדריכם ולחנכם
במדות טובות. ועל פי רוב, תמא הבנים הוא אשמת האם שהתרשלה בחנוך
"יבן כסיל תונת אמו". ונדך אשר בקרבך מחניך, גם הוא
מושפע מן המחנה. כי הגר הולך ונגרד וכריך אחר האזרחים העקרים, וכבוכבי

לבת שיש להם כח המושך, ככה בני ארם, כל אחר מסובב מתברו ויש לכל
אחר נגיעה בסדה ירועה בחסא רעהו. "אתם נצבים כולכם" כל קיומכם
ומצבכם נמשך מן "בולכם", מן הסביבה.

אבל תחת שהגרול ישפיע על הקמן, פה הוא להפוך, כי הגרול מושפע
מן הקמן ממנו. העיקר נכנע למפל והראש הולך אחר הזנב. "וישתחו אברהם
לפני עם הארץ". כי — "ראשיכם שבטיכם", הראש מתבטל לפני בני שבטו
ואיננו מוחה כידם לעשות ככל אות נפשם. והאמתלא הוא, כי אין לשתות
נגר הזרם. (והנמוק האמתי: מפני החנופה) ולכן תפוג תודה וההריום
מושל בכיפה. "וקניכם ושומריכם" הזקנים נכנעים לפני "כל איש ישראל",
מבטלים דעתם דעת תורה לפני דעת ההמון העקומה. "מפכם נשיכם", אם הילד
מתעקש, לקנות לו תפוחים וגופת בשבת, האב והאם נשמעים לו ועוש ם
כרצונו, כי אמריקה היא ארץ הילדים, וההורים יראים מבניהם
ככתוב: "איש — אמו ואביו תיראו" האב והאם ידאים מאיש, מהבן.
"דור תהפוכות המה" ההורים הם תחת ממשלת הבנים. "בנים לא אמון
בם". אין להם כל תנוך רתי.

לא זה הדרך, אתם נצבים! עליכם להתיצב על כנכם, לעמוד
על נובה משמרתכם, ראשיכם שבטיכם" הראשים והנשיאים
יתיו על תשבטים. "וקניכם ושומריכם כל איש ישראל". תוקנים והשומרים
יפקדו ויפקחו על כל איש ואיש. "מפכם נשיכם". מפכם תחת הנהגת ומשמרת
נשיכם. "וערך כערב מחניך" הגר עם דעותיו הזרות, ילדי נכרים, יהי כפוף
ומשועבד למחניך, למנהגי ישראל. אתם נצבים, או תקום
האומה גם נצבת, יחי לה קיום ועמידה.

כי עמנו חדת עולמים היא, והכל מתפלאים איך נתקיים עד היום עם
מפוזר ומפורד קרוב לאלפים שנה, בלי כל ממשלה ושלמון? אבל באמת תיתה
ממשלת בעמנו, ואם לא מלכותא דארעא, שלטן בתרב ובתנית וכחיילי צבא,
"לא כחיל ולא בכח" — אך "ישראל ממשלותיו", ממשלת כח מוסרי, מורא
התורת והדת. "ברותי".

החכמים עמדו על המשמר לשמור משמרת הדת, ויארגנו את העם, ויתקנו
תקנות ויעשו סייג לתורה, ולא נתנו לפרוע פרעות בישראל, והעם שמע לקול
מודיו וייתנו להם אוזן קשבת ויסורו למשמעתם, לא הסו אשוריהם ממעגליהם
אשר פלסו למו וכל פקודותיהם היו להם קודש קדשים, וכרוזו של "הרב" תיה
כמצות המלך.

מקטן ועד גדול היו בעלי משמעת. הילד אך נגמל משדים שמע לתורת אמו: "אסור לאכול כלי ברכה תחלה. אסור לאכול בשר בחלב. תלילה לך לחלל שבת". הנער שמע למוסר אביו אשר השניע עליו בשבע עינים. האב היה נזהר מעבור אף על מנהג ישראל אן יהי לבוז. ובה הבל היו קשורים ואסורים בברית ה"דיסציפלינה" הסדר והאתרות והיו לכח מאורגן תוך, לדמיבה אתת.

"אתם נצבים היום", מה שאתם נצבים וקיימים עד היום, בבת "כולכם" על ידי אתרות של רכוז הנהגה הזקה ומוצקה, אתרות של סדר ומשמעת בקול "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם". על ידי כן הייתם לאומה מסודרה, והיא שעמדה להצילנו מכליון תדוע להתיותנו כיום הזה. ובגלל כן א ת ם נ צ ב י ם !

עלינו לשבח ל"כולכם" ומובה האתרות, אך בתנאי, אם האתרות עשירה בפעולות ומעשים, אז נוכל להתהלל בכת האתרות "כזה וכזה עשינו. מוסרות אלה יסדנו". אבל מה יתרון באתדות עניה, אם אנו מביטים בשוין נפש על כל המכשולים ואיננו מתוקים כל ברק, אם אינגו עושים בל מאומה, מה תועלת ב"כולכם", אם "כולנו" שלילה ושב ואל תעשה. הן "לא תוהו כראה לשבת יצ־ה". תכלית הבריאה היא לעשות לברוא רבר של ממש. "אתם נצבים היום כולכם". בזאת יתהלל המתהלל "ככולכם" — "לפני ה' אלקיכם", בכעשים ופעולות מתוקנות, להתזיק מוסדות התורה, בכנסיה שהיא לשם שנזים, אם תתיצבו "כולכם" — לפני ה' אלקיכם.

ויכולים אנו לתבוע מכם, מעשים ממשיים לתורה ודת, כי לא כימים הראשונים עתה לכם, אינכם עוד המיותסים כלפני ארבעים שנה, שהיה מורא להזיף לכם ממורא שמים, והמוכיתים רכרו אליכם ברמז וינלו תלק מאה מכפח — כי אז הייתם הריוטות ואנשי הפקר. והית רב לכם איזה סימן משהו מדת, "זכר ליהדות", שיהית ניכר למצער שהנכם מזרע תיהודים. אבל עתה אין כל פתר ואיסתכם אל תבעתנו. רשות לדבר נלוי, תובחת מגולה. "דעת שפתי ברור מללו", כי אין זו אמריקה וקנדה כלל, זו אירופה, פולין וליטה התגלגלו ונעתקו הלום. קהל גדול באו הנה, תוסר הגון בכמות ואיכות. אתם אנשי וורשה לודז ומעלו וקובנא, כל תוכחה הנוהגת שם מותרת גם פה, אם רואים בכם מגרעות וחסרונות, נעמידכם לדין. הבה, "אתם נצבים היום כולכם" התיצבו למשפט!

ומודעת התנצלות שלכם, באמרכם, כי שמירת הדת קשתה מאר והיא לעול על צואריכם, ורק לפנים היו ענקים כאלה גבורי כח וראשם בשמים, ותיי עולם הזה היה בעיניהם למפל, אבל אתם, דור חלש ורפה כח אין לאל ידכם להעמים עליכם משא כבר מנשוא.

ושנית, מעבר לים, כפולין וליטא היו מגודלים מגעוריהם על התורה, וההרגל נעשה מבע. גם להם לא היה שמירת שבת נמיון נדול, כי מסחריהם ועסקיהם היו פעוטים. אבל אתם אמריקאים, מרכולתכם ומשא ומתן שלכם נדול ואי אפשר לשמור את השבת ולכמל את המסחר. ועור באלה. ועל כל רבר היתה בפיכם למלה: "הן פה א מ ר י ק ה", זו תשובה כללית.

אבל הנתה זו כוזבה והמשפט מעוקל. התורה מרעישה ומרעימה בסרה זו. "כי המצוה הזאת — לא בשמים היא ולא מעבר לים היא — כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו". א) "לא בשמים היא". כל מה שהתורה מצווה אפשר לקיים, כי אין הקב"ה מבקש נמנעות, על מנת שתעלי לרקיע, "אין הקב"ה כא במרומיא (בעריצות, באכזריות, ב"מיראניי") עם בריותיו" (ע"ז ג.). "ולפום נמלא שיתנא" (כתובות סז.) "ולא המרחתי עליכם" (ויק"ר בז. ו).

ב) "ולא מעבר לים היא" התורה נתנה ליהודי בל הארצות. וסה שהית הגון ומתוקן ומוב ליהודי פולין וליטא, הוא בודאי מתוקן וראוי גם לכם. אם תאבו — ושמעתם. אם תחמצו — תוכלו לקיים. "כי קרוב אליך הדבר מאר, בפיך ובלבבך לעשותו".

"אתם נצבים" — עיקר החסרון, כי אתם נצבים! בכל ענין ועסק משתדל בעליו, כי יתגדל, יתרחב, ישבית, יתנועע, ילך קריסה, ואם יעמוד על עמדו, זת סימן קפאון. וכבה כרותניות. האדם צריך להוסיף פעולות, לעלות מעלה. "אורח חיים ל מ ע ל ת למשכיל" ודלא מוסיף יסוף.

והעת תולפת, איננה עומדת על קוטב אחר. היא עושת דרכה תלאת ותשיש כגבור לרוץ אורח. השעה עוברת, ומבלי משים אנו מזקינים. "יי לתרא דאולא ולא אתיא ינקותא" (שבת קנב.). כל אשר סביבותינו מלא תנועה. הנה תקופת השנה. ואתם עומדים על עמדכם, אתם נצבים? קופאים בלי נוע, איגכם עושים כל מאומה? הוי, אתם נצבים!

הר' דוד מסלנא שאל את אחד מחסידיו הבא אליו לבקרו "הנה הגיע תורש אלול, וצריך להתחשב על מעשי תשנה, תאם הנך מסתפק במעשיך?" — ויען האיש: "רבי, תעולם אומר: "אלול בא, אליל חילף ועובר, ובעל הבית

לעולם עומד". ויתאונן הרבי ויאמר: "העולם סתום, כי הוא להפך, בעל הבית עובר ויוצא — והאלול עומד לעולם". אנא, נשתדל במעשים טובים, שבעל הבית לא יעבור, לא יחלוף. ויתקיים במצבו. שתהיו א ת ם נ צ ב י ם!

דרוש כב.

שבת תשובה

(וילך).

מנהג ישראל מרי שנה בשנה לדרוש ולהוכיח בשבת זה ש ב ת ת ש ו ב ה. — היש איזה תועלת בהדרשה, האם השומעים ייטיבו דרכיהם ומעשיהם? — לראבוננו התשובה היא שלילית, אחרי הדרשות אינגנו רואים כל שנוי מעשה, אין ניבר כל הסבה. אך אם כן הוא, למה ייגעו הדרשנים והמטיפים לריק ומה בצע ברבריהם "ולתגם סרת סריח האי נברא?" — אבל מנהג ישן הוא ואין לבטלו, ואף שאין שואלים — דורשים. ו י ל ך — ו י ר ב ר. תרבנים הולבים לבית תפלה ומדברים.

וכי תאמרו: אין השומעים אשמים, כי כ ל ל הוא: "דברים היוצאים מן הלב נבנסים אל הלב". ואלו היה המוביח איש צדיק, ודאי שתוכחתו היתה עושה רושם, אבל דבריו הם רק משפה ולחוץ, מדבר בפיו ולבו בל עמו, ולכן לא יביאו בל פרי ולא ישינו מטרתם, ואנחנו מה?

אך אהי! נביאינו יהיו לנו למופת. המה הוכיחו את העם תמיד בתוכחות עלי עון, ודבריהם הלא יצאו מלבם הטהור, ובכל זאת התאוננו: "קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו — פרשתי ידי בל היום אל עם סורר", (ישעיה סו ד. סה. ב). "ולא שמעו ולא הטו את אזנם — ודברת אליהם ולא ישמעו אליך" (ירמיה ז בו. בז). "ובית ישראל לא יאבו לשמוע אליך — אזנים להם לשמוע ולא שמעו" (יחזקאל ג ז. — יב. ב).

הרי שאין למדים מן הבללות ואינבם יבולי להצטדק בטאמר זה ואין זה אשמת המוביחים, ובודאי שהרבה תלוי בבם, ברצונבם. ואם תאבו — ושמעתם, להשביל להיטיב.

* * *

סדרה זו "וילך", היא הסדרה היותר קטנה שבתורה. מכילה רק שלשים פסוקים. אבל נדולה מאד באיכותה בי יש בה מצות כתיבת ספר תורה. "כתבו לכם את השירה הזאת", ומבליטה שאין אנו יוצאים בקיום המצוות לבד. אלא שעלינו להיות כולנו לומדי תורה, ע ם ה ס פ ר .

מה תועלת למוד התורה ותבליטו, מבואר בסדרה זו. "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ — ותרה אפי בו — ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על בי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על בל הרעה אשר עשה. ועתה כתבו לבם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל".

פרשה זו נפלאה ותמיהה מאד. א) אחרי שהצריקו עליהם את הדין, בי הצרות הרבות באו עליהם על אשר עזבו את ה', מדוע מוסיף ה' להסתיר פניו מהם ואין תשובתם מתקבלת? ב) ובי באה הפרשה הזאת ללמדנו בי שערי תשובה סגורים? ג) מה היחס והקשר בין פסוק " ו ע ת ה בחבו לבם" לכתובים של מעלה, יען בי ה' הסתיר פניו מבם, על בן ע ת ה עליכם לכתוב ספר תורה, מה ענין ספר תורה להסתרת פנים?

כיוצא בו אנו קוראים בשיר השירים (ה. ב.): "אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחותי — פשטתי את בתנתי איבבה אלבשנה? רחצתי את רגלי איבבה אטנפם? דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו, קמתי אני לפתוח לדודי ודודי חמק עבר. נפשי יצאה בדברו, בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני".

בפי המקובל והמושבל, הבל משל הוא. הרעיה היא בנסת ישראל ודודה הוא ה'. והשיר מספר, בי אחר שהתרחקה האומה מה' ולא הלבה בדרביו, התחרטה ותתעורד לשוב אליו ונאותה לשמוע בקולו ולעברו. "קמתי אני לפתוח לדודי", אבל לשוא! דודי חמק עבר, בקשתיהו, קראתיו — ולא ענני. ברונו! ולא יוסיף לרצות עוד.

הפסוק הזה הולם פעם ודבריו סרפסן איגרי, היתכן שמעות לא יובל לתקון עוד ומי אשר חטא, יחטה מספר, אחת דתו להכרת. אם בן הדבר, יתומם הלב בי אברה תקותנו ננזרנו לנו. והלא זה סותר ומתנגד לבל התנ"ך הפותח שער לרופקי בתשובה ומקרא בקול נדול: "שובו בנים שובבים ארפא משובותיבם" (ירמיה נ. בב). והמן בתובים למאות באלה.

הבה נתבונן למחוה נפלא. בראש השנה ויום הבפורים בתי התפלה

מלאים מפה אל פה המון מתפללים באימה ויראה, מתודים בקול נדול "נולנו, דברנו דופי, טפלנו שקר". מבים באנרוף על לבב, מתחרטים ומבמיחים, בי ייטיבו מעשיהם ולא ישובו עוד לבסלה. ואם בן היינו צריבים לראות חלק נדול מהם מדקדקים במשא ומתן באמונה, נוהרים מנזל ודמאות, שומרים פיהם ולשונם מרבילות ולשון הרע. — ולסוף לא היו דברים מעולם. מיד ממחרת יום הבפורים, אין ניבר נם שמץ הר מאסטופירה של יום אתמול, הבל נשבח. הבונד בונד והשודד שודד. איש לא נשתנה. הם רועים בדברם, בבתחילה "ישראל ב מ ע מ ד ן". ואין תליפות למו.

האם בל הקולות והתפלות והודוים היו בסרסה "על חטא שחטאנו בודוי פה". ואת מי חשבו להונות ולרמות? — לא! לא היתה בזה בוונה לרמות אלקים ואנשים. אך הונו עצמם ונפשם.

הרבי בונם מפשיסחא שאל את תלמידיו: מה נדר מהות איש "חסיד"? — נענה אחר: בי "חסיד" הוא האיש העושה דבר לפנים משורת הדין — והשיב לו הרבי: "בן הרבר. בתוב בתורה: "ולא תונו איש את ע מ י ת ו". זה הדין. ולפנים משורת הדין הוא, שלא יאנה נם את ע צ מ ו ה ו א".

לאדם יש ראש ולב. ה ר א ש: מפשלת השבל ו ה ל ב: מקור התפעלות והתרנשות. הנמש מרבבת משני יסודות אלה, שני עמודי התוך, ממחשבה ומרנש. יש אדם מתבונן, מחשב דרבו, מחלים הדבר בשבלו, ואז לא ישנה ולא ימיר דעתו. ויש, שהרנש נוהג בו, בל מעשיו על פי נמית הלב, על פי מערבת עצביו, והרנש הוא רק ער אריעה.

אלו היו התפלה והודוי והתשובה של ראש השנה ויום הבפורים, בחשבון, מתוך התבוננות וישוב הרעת, על פי למוד תורה — אז נראת באדם הבדל ושנוי מעשה בין זמן שלפני הימים הנוראים ובין אחריתם, בי החשבון אינו בן חלוף ורשומו מתקיים ועומד ימים רבים. אבל האדם אינו מתחשב ומתישב בלל לא בראש השנה ולא ביום בפורים. הוא מתפלל ומתודה על פי התפעלות, מטעם ה"מילודיה" של החזן. שלש פעמים בתפלה בבל יום אומר אדם "שמע קולנו" ברוח קר ואיננו מתרנש בלל. אך ביום בפור בשהש"ץ מנגן "שמע קולנו" בקול רם. על פי השפעת קולו, בל הצבור צועק צעקה נדולה ומרה בבל בחו "שמע קולנו". קריאת "אתרי מות" בסדר השבוע בין פסח לעצרת, איננה מרעשת ומרסמת את העצבים, אך בשהקהל שומע הקריאה ביום בפור בטעם מנינת תונה, פועלת עליו פעולה עות וחזקה, ובל אחר

נגוחי נגיח וילילי יליל. ומה גדול ועצום הרטט והרעש, הזעזוע והפרכוס לקול זמירת כל נגדי, אף שהתוכן הוא דבר תולעני ואין לו כל יחס לעבודת היום.

ובבה כל דברי התפלות אמנם יוצאים מן הלב, וההכאות על הלב הם בתם לב והארם חושב ומאמין שכבר נהפך לאיש אחר, אבל הוא מאנה את נפשו, כי לא כן ברצו. כל אלה רק מעשי להטים, פרי ה ל ה ט , התלהבות מצלצולי קולות, לפי רחיפות האנסטינקטים, מתוך התפרצות והתנעשות, ואין בהם כל בטחון על העתיד והמה כקיקיון שבן לילה היה ובן לילה אבר, ולא ברעש ה'.

ואם נעמיק חקר נמצא, כי האיש אשר לבו לב רנש והוא מתלהב מכנינוח החזן ל"ונתנה תוקף", יובל לטבוע גם ביון מצולה התאוות. ואותו רגש התוקפו לצעקת "שמע קולנו", תוקפו גם ליצר מחשבות לא טהורות, וברכות לבו ובחלשות עצביו, מתפתה ומתגרה ומתפעל לשרירות לב, כמצוה ובעברה על פי הרגש יצאו ויבאו ופרי ההתפעלות הנה והיינו הך. הקצוות נוגעים זה בזה והקוים מוליכים ומובילים גם לצד שכנגד, והמה שאמר המה שהחיר. נורל אחר לה' ונורל אחר לעוזאל.

ומורעת כרברי הימים כי היו מושלים עריצים, אשר שאפו רצח וירחצו פעמיהם כנהרי נחלי דם חללים, ואחרי אשר שפכו רמים כמים, הציקם הניחם ויתחרטו וישפכו כמים לבם ויענו בצום נפשם לכפר על פשעיהם, ואחרי שהיו לשכי פשע, שבו לטורם לטבוח טבח זבחי אדם, ותבא לתשובה שחיטה והרג רב, בערב יליק בכי וצום, ובבוקר רנת רשעים וזמיר עריצים ובפשע בין החיים ובין המות, ובה עברו להם ימיהם בפזיזות מן הקצה אל הקצה ויקולעו מרציחות לתשובה ומתשובה לרציחות.

ובה רוב העולם טועה בחשבון, וכל אחר חושב: "הן עשיתי כל המוטל עלי, הלכתי לבית הכנסת, התפללתי בקול רם, אמרתי פעמים רבות י"ג מדות. הביחי באנרוף על לבי "אשמנו". כברתי את ה' מצרוני סייעתי להחזן והמשכתי את הצלצולים. ומה יש עוד לעשות ולא עשיתי?" — וזה צחוק מכאיב, כי אמנם כסום עגור צפצוף, כשריקות ערדים, אבל את העיקר לא עשה, לא פנע ולא נגע, כי לא שב בתשובה ולא חשב דרכיו, לא עשה חחלטה על להבא לשנות מעשיו, והנגע עומר בעיניו.

וזה שכתוב "טוב מראה עינים מהלך נפש". "מראה עינים", עיני חשכל. אהה הראית ל ר ע ת , "מהלך נפש" התרגשות הנפש. וכן "הללוהו בצלצלי שמע" (צלצלי זמרה מעודרים לשעה ואחרי כן פעולתם פוסקת וכלה)

אבל "כל הנשמה תהלל יה" (אם נשמת האדם, שכלו יהלל. זה טוב יותר, זה מתמיד וקבוע ועומר לער).

רעיון אמתי זה מתבטא בשיר השירים: "אני ישנה ולבי ער" — המשורר מתאר, כי האדם רוב ימיו, שוכב הוזה כחיק העצלות, בתרדמת הנפש, מבלה זמנו בתענוגי תבל, ואף אם הפעם רוח ה' מפעמהו והוא מתעורר ומרגיש, כי לא טוב עשה. אבל מפני שהסכין לחיות חיי רדור, קשה עליו לקבל עול מצוות ולחפום את תשוקותיו ולא יובל לשים מעצור לרוחו, לבלוא את חירותו. — "פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה". אינני רגיל בעול. כבר הסבנתי להיות מופשט ממצוות, ועלי למורח ללבוש כתונת בר קורש ומעיל צדקה. — אבל יש מניעה יותר נרולה למבשול ולשמן לו ואיננה מניחה לו להטיב מעשיו, כי הוא כבר מורגל להכים כעין רעה על המצוות, שהן מתנגרות למנהגי ההשכלה וכבר אבר עליהם כלח, ותרפה לאיש נאור ומקולטר מרור החרש לנהוג בם. "רחצתי את רגלי איככה אטנפם"? המצוות הנרשנות המה לי לזרא, וכבר טהרתי את רוחי ממשפטים קרומים ומכל רבר ישן המלא אבק ופית.

אבל הנה הגיעו ימי הרין. הימים הנוראים. ראש השנה ויום כפור. ההטון רץ לבתי התפלה, גם היחיר נפרף עם הזרם, הוא נפעל ותלוי בהשפעת החברה. הקולות והשירים פורמים על מיתרי לבו. וגם הוא משתתף בתפלה. "רודי שלח ירו מן ה ח ו ר " . מן הצד, לא מוסתי השכל פעלו, רק יר הנענועים ורגשי התפעלות שלטו בו. " מ ע י ה מ ו — נ פ ש י י צ א ה " . האדם לא יכול להתקומם נגר הרגש, האחר ומורא העונש הבריעהו והוא מתעלף בחלישות ואין אונים. "קראתיו ולא ענני". תשובה זו שאיננה רצינית אין בה ממש ואיננה מתקיימת.

וזו כוונת פרשה שלפנינו, המלמרת אותנו החלוק בין תשובת ה מ ש ק ל , בחשבון. תשובה של קנין השכל, של כינה ודעת, ובין תשובה מפני הצרה, כי אחר ש"מצאוהו רעות רבות וצרות ואמר כ י ו ם ח ח ו א " . התלאות והצרות רבאו את הרוח והעם הולך שחוח כינונו, ובעת צרתו הוא שופך שיח ומתורה, אך תשובה של " כ י ו ם ה ח ו א " מה שאומר מכח השפעת עת צרה, ולבו נשבר ונרבה — לא אמר כלום. אך מה תשובה אמתית? — תשובת השכל, בעיון, " ו ע ת ה " דע לך, כי חודך הישרה היא "כתבו לכם את השירה הזאת", קבלת החובה מתוך הכרה, מתוך תורה. זה יתר שלא ימוט. רבר ברור בטוח. ערות נאמנת. ל ע ר כ כ נ י י ש ר א ל .

הא לכם ראיה והוכחה נכונה עד כמה תשובה של התעלות לבב, כוזבה ואין. בפרדה זו: "הקהל את העם האנשים והנשים והטף — למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת". גם על הנשים לשמוע, הן הנה אמות הדור. ואמנם כן, אתן הנשים, באתן, רצתן לבתי התפלה בראש השנה לשמוע קול שופר וצעקתן ושפכתן דמעות. אך תכף ה י ו ם, בשבת הראשון אחר ראש השנה "ער שהמלך במסבו". אתן רצות לקנות לחם חם האפוי היום בידי יהודי, ועל ידבן הוא מחלל שבת בפרהסיא. כי לולא קניתן לא היה אופה את הלחם. וכמה פעמים הוכחתי והזהרתי על ככה ואינכן שומעות. בוראי תצעקו בכל כחכן אחר תפלת נעילה שבע פעמים "ה' הוא האלקים". אבל זאת היתה קריאת העם אחר תוכחת אליהו הנביא: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים? אם ה' האלקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו". ונם אתן הנשים עושות ככה.

בתלמוד (שבת קיח:) "יצתה תקיעת שופר ורדית הפת שהיא חכמה". אמנם זה מכן חכמה נפלאה והרמוניה מתאימה "לפסוח על שתי הסעיפים". לקיים שניהם: תקיעת שופר, ורדית הפת בשבת. הן זה מעשי תהפוכות תרמית ואונאה, שנעון ותסהון לבב. וזה שמאה נשים רצות לתקיעת שופר ולרדית הפת, היא קללה יותר נדולה, מקללת "ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד". ובוראי מצוה רבה וכרבת שנה טובה היתה לכן, אלמלי היו "כל כבודה בת מלך פנימה" ולא הלכתן לתקיעת שופר — ולרדית הפת. "ואשרי יושבי ביתך".

אנשים נשים! הבינו ושתו סוטר. השעה קדושה. הימים ימי תשובה. "ואף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום כפור היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד, שנאמר דרשו ה' בהמצאו, (רמב"ם תשובה פ"ב ה"ו). אבל עיקר המה ה מ ע ש י ם של אחר ראש השנה ויום כפור. ואת התפלות ודברי הודוי לא תשאידו בין בותלי בתי הכנסיות, כמו שהנביא מצוה: "קחו ע מ כ ם דברים" (הושע יד. נ) קחו אותם לביתכם ועל פי הדברים תתנהגו. והיוצא מ פ י כ ם — ת ע ש ו! שפרו מ ע ש י כ ם ובריות לא תופר. חדשו מעשיכם וה' יחדש עליכם שנה טובה.

דרוש כב.

שבת תשובה.

(האזינו).

פרשת האזינו. זו "דרשה". דרשת משה ותוכחתו לישראל. בה הוא מגולל למנינו כל היסטוריה שלנו. סראות ותמונות חולפים ועוברים לפנינו. עיניו משוסטות בכל. צופה ומביט עד סוף כל הדורות. מקדמי שחר ילדות האומה עד אחרית הימים, מן " ז כ ו ר י מ ו ת ע ו ל ם עד ותש ע ת י ד ו ת למו — וכפר א ד מ ת ו " ר י ו ". הכל ניזוי יצניו ואין נסתר מנגד עיניו, והוא חוזה חזות הכל וגם חזות קשה אשר חמא העם ואשר יחמאו. כי לו נחכנו עלילות דוד ודוד. והוא מקדים ומטעים ומתנה תנאי, כי דרשה טובה היא, רק אם תפעל על השומעים וייטיבו מעשיהם: "יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי, כשעידים עלי דשא וכרביבים עלי עשב", כנשם נדבות המצטיח דשא ועשב, כן "כי שם ה' אקרא", כאשר אוכיח אתכם, אז המטרה והתכלית היא " ה כ ו נודל לאלקינו", ש א ת ם תתנו נודל ותרוממו את שם ת'.

אך קשה, הלא התוכחה היא מכוונת לישראל, למה פתח דכדו פונה משה לשמים וארץ, מת לו ולהם? וכי מי שיש לו טענות נגד דאובן, יאמר לשמעון "שמע בקולי"!

אף כי דוב בני אדם הם נאותנים, כל אחד ואחד הוא בעיניו הנדול מאחיו ונעלת על חבריו, ואם יפנע מי בכבודו ויזלזל בו, לא יהי מן הנעלבים ואינם עולבים דק על פניו יברכנו ושלם ישלם לו שבעתים. ובכל זאת "לכשירצת" הוא עניו ושפל ונפשו כעפר תהיה. כשהוא עובר עברה, ואחרי כן הוא פרניש בנפשו ולבבו יבהו, אז הוא קטן ונקלה בעיניו ומתבזה: כי ומה אני, וכי

אני אדם חשוב מבני עליה שמשפיע על החברה והוא לה למופת ואם הוא יחטא היא אשמת העם כי למדים ממעשיו? הלא בסוני כאין וכאפס. ומה בכך שבריה שפלה "תולעת יעקב" תמא, על ידי יתוש קטן בסוני לא יהי כל קלקול, כי אינני תופס כל מקום בעולם ו ב ש א נ י ל ע צ מ י מ ה א נ י ?

אבל זה מעות, כי טבע האנשים לחקות את מעשי חבריהם ובל מה שאדם עושה אין הבחירה על פי חקירה רק על ידי נ ד י ד ה , שנגרר אחר איש הקרוב אליו. בל איש יש לו בח המושך את סביבתו ובל אחר מושפע מרעהו אם מעט ואם הרבה. וכמו שנאמר בירושלמי (מ"ק פ"ב ה"ב) "ילפון מקלקלתא". ובל באי עולם יעברון ב ב נ י מ ד ו ן במעלות בית חורון (ר"ה יח.) "שהדרך קצר ואין שנים יבולים ללכת זה בצד זה רק זה אחר זה". בל איש הולך בעקב אחיו ואחר דעתו ובמעשיו יעשה.

וזה שאמרו בתלמוד: העולם נדון אחר רובו — עבר עברה אחת אוי לו שהבריע את עצמו ואת בל העולם לכף חובה, שנאמר: "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה" (קדושין מ:), ממני כי בל חוטא, בהברח מחמיא אחרים. ובמשל המדרש: נוסעים בספינה ראו איש אחד קודח במקדח ונוקב תחר בקרקע הספינה, ויצעקו עליו "מה תעשה, הלא דרך החור יבאו המים בספינה"? — והוא משיב: — "מה לכם ולי, אינני קודח תחת מושבכם, רק תחת המקום השייך לי ושם רשות בידי לעשות כרצוני". ויענו לו: "הוי בסיל, חן אם גם יבאו חמים במקום מושבך, ישטפו הלאה ויטביעו את הספינה ובולנו נאבד". (ויק"ר פ"ד ו, זוהר נשא קכב.).

"שחת לו" — חחוטא חושב כי הוא רשות היחיד והרעה נוגעת רק לו לבדו ואין עליו אחריות אחרים — "לא!" אבל לא בן הוא "לכם ולא לו" בי "בניו מומם" ישראל בני ה', והם ערבים זה בזה, ואם יש מום וחטא באחד מהם, בצרעת ממארת תרבק בבל הקרב, והחיוב נוגע לבולם "דור עקש ופתלתל". בל הדור משחת.

הנביאים הביעו פעמים רבות בי גוי חוטא סקריב ומחשיך המאורות ומביא אפון לבל הטבע "פור התפוררה ארץ ובבר עליה פשעה" (ישעיה בר, ינ). "שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם" (יואל ב. י). "ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם" (ירמיה ד. בג).

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", לא יהיו חמאיכם

נקלים בעיניכם, בי הם עולים עד שמי רום וכוכביהם ונוקבים עד תהום רבה, ועל ידיהם יבולע לשמים ולארץ. השמים ילבשו קדרות ותאבל הארץ.

* * *

שירת האזינו הוא לות רשימת חמאי בן אדם, והתלונה והתרעומות עליו, מדוע הוא חוטא ובל מחשבות לבו רק רע בל היום. והפסוק הראשון: "האזינו השמים" הוא הספתח, הבאור והפירוש, הסבה והגמוק.

יש בריאה רוחנית. נשמה בלי גוף, הוא מין מ ל א ב י ם , צבא השמים. יש חומר נשמי, בלי בל נפש, היא ה ב ה מ ה למינה. אלמלי היה חומר האדם מסות הראשון, או לא היה קשה עליו קיום המצות והיה נקי מבל עון. אלו היה גוף בלי נשמה בולו ארציי, חיה גודלו טוב בי לא היה בר עונשים על מעשיו ומעלליו. אבל רא עיא, בי הוא מורבב מדו פרצופים, שני חמרים מתנגדים, צדות זו לזו. נפש וגוף, מלאך ובהמה, שמים וארץ. סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והוא תמיד עולה מעלה ויורד מטה. רצוא ושוב. בנאות ומנרעת המים (עבבע און פלוטה) באין מעמד קבוע.

הנפש חלק אלוקי ממעל שואפת לקרבת אלקים, לאידיאלים טהורים, בנפי הנשמה יעלו אבר השמימה למרחב יה, למסירות הנכוהות, למעלמות העליונים, לשום במרום קנה. אבל היא קשורה בגוף זוחל עפר והוא מוריד ומשפיל אותה מטה מטה, בנמיותיו השפלות שהוא שוקע וצולל בהם ומכבידות עליה עבמים. התאוה מושלת בארם ותשוקתו חמתו בוערת בו, והחשק מוטבע בדמו והוא אסור בבלא בית חמרו, ובה התומרית והרוחנית נוגעות יחד והארם תלוי תמיד בין השמים ובין הארץ.

" ח א ז י נ ו ה ש מ י ם " . הארם נוטר למטרה רוממה ונעלה. להיות שמיימי, עצם השמים למוהר. אבל הוא קרוץ מחומר, יסודו מעפר, עם ה א ר ץ " ו ת ש מ ע ה א ר ץ " . וזה סקור הקלקלה והאסון. ותפתח תרעה מפני חערבוביא והנגודים והתפוכים האלה, ובל הנפתולים והעקמומיות הטה מפני השניות "שמים — וארץ", שהוא תחת שתי רשויות, עובר לשני אדונים, מתענה תחת שני מושלים, ואיננו פועל רק נפעל, ותוא קרבן עולה ויורד ונפשו בקרבו תאבל, ובהברח הוא חוטא ושב ותחור למורו. והוא מקולע בבף הקלע מצדק ויושר למשע ותמאה, ומתגולל ממשפם למשפת מטהרה למטמאה. מתפתל מתאבק ונאחז בסבך, ולבו שרה מלחמת, מלחמת

הבשר והרוח, מלחמת האדם באדם לרע לו, מלחמת מלאך ושטן, ברוב ואישמדאי, מלחמת ש מ י ם ו א ר ץ.

"האזינו השמים ותשמע הארץ" — האזנה מקרוב ושמיעה ממרחק (ספרי האזינו א). על רכר הקרוב אלינו ביותר, אומרים "האזינו" ואת שאינו קרוב כל כך והוא רחוק מעט ממנו, מבמאים בלשון "שמיעה".

לאדם אברים רבים ובל אבר ואבר יקר ונחוץ לו כי הוא עצם מעצמיו, ואין אבזר שיסבים בשווין נפש לברות קצה כוהן דנלו. אבל הוא יודע להעריך ערך בל אבר ומי מהם חשוב יותר. ואם סבנה נשקפה לראשו או ללבו על ידי דלקת הרגל, הוא מוותר על הרנל בשביל הראש והלב, שהם אברים שהנשמה תלויה בהם, כי בל אשר לאיש יתן בעד נפשו. ובבה הוא בעניני המצוות. יש לנו מצוות רבות, ויש מצוה העולה על בולן.

ברייתא מובאה בסדר התפלה: "אלו דברים שאדם אובל פירותיהם בעולם הזה: — בבוד אב ואם, נמילות חסדים, השבמת בית הבנסת, והבנסת אורחים, ובקור חולים, והבנסת בלה, והלויית המת, והבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו. ותלמוד תורה בנגד בולם".

הנה לפנינו רשימת מצוות יקרות. אך המצוה הבי יקרה, נולת הבותרת, היא תלמוד תורה. מפני מה? מפני שבל אלה המצוות, הן עניני עולם הזה, משותפות לבל העמים. אבל תלמוד תורה היא חלק נבוה, בולה לשמים וסגולה עצמית לנו, מיותרת לישראל. "מניד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה בן לבל נוי ומשפמים בל ידעום".

בודאי עלינו לנמול חסדים, לעזור לעניים, לרחם על זקנים ולהתזיק בל מוסדות התסד, מ ו ס ד י א ר ץ, כ א ד ם מן הישוב. אבל תלמוד תורה, תורה מן השמים, לה משפט הבבודה, ותוכתנו ל ת א ז י ן בקולה תמיד מקדוב כ א י ש י ה ו ד י. ה א ז י נ ו ח ש מ י ם! (מקדוב). ומי שמשנה ומהפך את הסדר ועושה את התלמוד תורה לטפל, הוא מבבר את הרגל על הראש.

הבה נבואה חשבון ונתבונן על מעשינו פה, ער במה אנו יוצאים ידי חובתנו ושומעים לקול הברייתא.

כ ב ו ד א ב ו א ם: היינו בלבלת הורים והחזקת זקנים שאינם

יבולים לעבור עוד וצריבים מקום מנוחה — יש פה בית מקלט "מושב זקנים".

נ מ י ל ת ח ס ד י ם: לתמוך יד עניים, לעזור ליתומים ואלמנות — יש מוסר אנודת הצדקה (פירידיישון).

ה ש כ מ ת ב י ת ה כ נ ס ת: (נידסא המדויקת) להשבים לבית תפלה. — אין מחסור בבתי בנסיות. כי ההפץ להתפלל ישנאם לכדי בבל רחוב ורחוב.

ה כ נ ס ת א ו ר ח י ם: לפנים היו בבל עיר בתי אורחים ללון שם. פה אין צורך בבתים מיוחדים אלה אנל יש חברה הדואנת בער מהנדים ונודדים, ונבון להתזיק בה.

ב ק ו ר ח ו ל י ם: יש חברות, ובתי חולים רבים בסדרים מצוינים ורופאים מומחים.

ה ב נ ס ת ב ל ה: בני הנוער פה מוותרים על המצוה הזאת ואומרים "אי אפשי בתקנת חבמים" ומבאנים לסמוך על אחרים, כי מ צ ו ה ב ו (היינו העלם "הבוי" בעצמו), חי נושא ומשיא את עצמו ומוצא את זוגו.

ה ל ו י ת מ ת: מצוה זו אין נורלה במצוה שלפנית, גם פה אין המנהג לעשות מצוה זו בעצמו "בו", רק על ידי אנשים אחרים. ומצוה של מתים וקברים היא במעלה העליונה במרינתנו. "ושבח אני את המתים". יש די והותר שרי בוכים, וחברות מחברות שונות "בית הבנסת ובית קברות" בית אלקים ושער השמים. נפרדים בחייהם וגם במותם נפרדו.

ח כ א ת ש ל ו ם: בתי הדין להסמשלה עושים שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, והמסרב כופים אותו ויד האשה על העליונה ונותנים גט: "והיא תמשל בו".

בל אלה המצוות הנה בתבלית השלימות ועמדתן איתן ושבולה אין בהן.

עתה נראה מה שלום מצות תלמוד תורה שהיא בנגד בולם. ישיבה שלנו, ללמוד תורה שבעל פה — היא ענית, ערומה וערית. מתאבסת על קיומה הרל. תורה שבעל פה, שרק בבחה הננו מתעיימים בגולה, ואם בל המצוות מאירות עינים "נר מצוה", התורה היא אור השמש "תורת אור". ואותה הננו מזניחים ודוחים אותה ואומרים לה: "דדי" — "וכרמי שלי לא נטרתי", בי תורה מונחת בקרן זוית, ועלינו לקונן: "בראותי בל עיר

(כוסרות העיר) על תלה בגויה, והישיבה מושפלת עד תחתיה, ר' תנינא בן דוסא די לו בקב חרובין, ותלמוד תורה כ נ ג ד כולם, הכל מתנגדים לה והם כ נ ג ד ה.

מה תאמרו בבואכם לאולם התתונה ותראו כל הקרואים יושבים בכבוד איש לפי ערכו, אובלים ושותים ומתענגים על שלחן ערוך מלא רשן, ואצל הפתח עומד איש זקן ואין איש משגיח עליו, וישאל אתר את התתן: מי העני הזקן הלזה העומד נלמוד בדד שתות, ואין שם לבו אליו לתת לו מקום לשבת? — ויען התתן בתמימות ובפשטות: "הלא הוא אבי"!

לכו נא ונוכתה, אם ישאלו אתכם: מה היסוד החשוב באומתנו, ישיב כל אחר ואחר מיד: "התורה", כי כולבם מודים כי היא אבן שתיה לקיומנו. וגם מודעת זאת כי רוב ההורים דואגים לעתידות בניהם יותר הרבה מלנפשם הם ותוגרים שארית כחם רק למענם, וחייהם הם אינם הממרה רק כאמצעי לתיי הבנים, ובכל זאת ברבר העקרי הזה, בלמוד התורה והרת, כל אתר אומר די בזה שהוא בעצמו בן תורה ושומר דת, ועל תורת בניו ודתם הוא מוותר ואינו מקפיד.

והדבר יפלא, הן הנכם מתפארים שאתם בני תורה, ולמה הנכם יוצאים ידי תובת "ולמדתם אותם את בניבם", בחוסש לבד. ולא תתנו אותם לישיבה ללמוד נמרא, כאשר למדתם אתם בבתי מדרשות בארץ מולדתכם. למה ינרע חלקם? ובכלל, הדבר מרגיז לראות הנגוד בין הנהגת התדדים והוותיקים לעצמם, ובין חנוך בניהם, כי בשעה שהם מדקדקים בקיום המצות וגם לומדים רק גמרא לעתות האנאי, כשר בעיניהם, שבניהם ינדלו בלי תורה וישאו ויתנו בשבת.

"שתת לו — לא" — בנוגע לו, אל האב, אי אפשר לאמור, כי הוא מ ש ח ת ומקולקל, בי הלא אין בו כל פגימה. הוא נוהג כוותיקין. אך הבט נא על מעשי בנו הקטן הסמוך על שלתן אביו, אז תראה מחזת אתר, כי הוא אינו מתפלל, מתלל שבת והאב מקבל את שבר שבת של בנו בסבר פנים יפות. — ב נ י ו מ ו מ ם ! " והוא צדיק בעיניו ואינו רואה נגעי ע צ מ ו, ותולה את המום, התסרון בבנו: " ב נ י ו מ ו מ ם ". וות סיכן ומורה ומגלה את אופיו, שהוותיקות שלו אינה אמת, אינה על פי חיזבון, רק הרגל ועקשות נרשנה. וזה דרפרצופים, דרך עקלקל ופתלתל "דיר עקש — ופתלתל". ומסבע שלו: זקן וזקנה שומרי שבת, מצד אתר, ובוער ובתולה (הבן עם הבת), מתללי שבת מצד אתר, לנמרי להפוך, "כי

דור תהפוכות המה" (האבות). "בנים" (הסה לראיה, כי גם האבות) לא אמון ב ם !

הננו שומעים טענותיכם והתנצלותכם: "רב להם לבנינו שידעו להתפלל ומעם חומש ומצא להם התלמוד הוא עניי כל מותרות ולוקסוס, כי הלא לא יהיו רבנים". אבל האם בפולין שמעתם הניון זה. הראיתם שם נם קבוץ היותר קמן בלי בית המדרש ובתורים לומדי נמרא? ואם נסתפק במועם, סופנו להיות כקראים בעלי ה מ ק ר א שיצאו מן הכלל ונאברו מתוך הקהל או בבעלי הריפורמה, אשר מענו נם בן מענה זו, עד שנעשו יהודים על פי השם לבר. יהודים של בלימה. יהודים בלי יהדות.

לא כן! עלינו להנריל תורה, או תרבות של נמרא ומפרשים, או — בטול היהדות תלילה. הנה צד אתר תובע יהדות שלימה של תלמוד. דבר ולא חצי דבר. וצד השני כופר הכל, ולשיטתו אין צריך נם חומש בשפתו. די ב"ביבל" בתרנום אנגלי. ותבאו אתם תפשרנים ותאמרו: "נלמד את בנינו התומש במקורו". ולמה הדבר דומה? לוכות, שוה אומר: שתי פעמים שלש הוא שש. וזה אומר: ארבע, ויבא השלישי וסכריע ומפשר שהוא — חמש !

לפנים כאשר קראנו בסליחות "עשה למען הרונים על שם קדשך. למען מבותים על יתודך", היו הדברים לנו כהנרה רחוקה, שעלינו להאמין למחבר הסליחות, כי אמנם כן. לפני הרבה מאות שנת היו בנו הרונים ומבותים. ולאשרנו אנו לא ידענו מעוברות אלה. אבל התפלת "עשה למען תנוקות של בין רבן", היתה מסעשים בכל יום ויום, אשר בולנו ראינו בעינינו ושמענו הקול קול יעקב מפי מאות ואלפים ילדים ונערים הלומדים בבתי הספר, בתלמוד תורה, בבתי מדרשות, בישיבות.

אך, עתה נשתנה הגלגל. "הרונים ומבותים" לא לבר נזברים רק נ ע ש י ם. לעינינו הרנו את אתינו ברוסית ופולין לאלפים. והיו הרונים ומבותים ומוקעים בכל עיר ועיר ועל אלה השכו עינינו. אבל "תנוקות של בית רבן", סמוים מן העין ועלינו לתפשם בנרות. הם שייכים להעבר הרחוק. ואם יספר אב לבנו, כי היו בשכבר הימים בתי מדרשות ובהם ישבו נערים רבים ולמדו ספרי תלמוד. והיו בעיניו בחזיונות וסראות העולים סתוך הערפל ויצלצלו באזניו בהד ספור מעבר לסמבטיון, ויהית מאסין ואינו מאסין. וישאל: האומנם בן? היאומן בי נהית ברבר הנדול והנפלא הות?

הנה אומתנו עתה כספינה סטורפת בים סוער ואנו מושלכים מצל אל נל ומרחי אל רחי, ועודנו טובלים מתולדות המלחמה העולמית. ביחם לנו נמומו כל מוסדי ארץ, בטל כל יושר וצדק. צרו צערינו על דרכי החיים. אויבינו עוו נתיבותינו. האויר מלא נפריח והאטמוספורה כולה הרעלה. התלאות עברו למעלה ראש ואין אנו יודעים על מה עשה ה' ככה ומה חרי האף הגדול הזה? אך אם אין לנו חיי שעה, נחזיק על כל פנים בתוחרה. התחי תורת חי מעזונו.

"והיה כי תמצאנה אותו רעות רבות וצרות ועגתה השירה הזאת לפניו לעד". תהי התורה עמנו, בתוכנו, ותעיד בי למרנו אותה, כי תנבנו את בניגו בלמודיה. ונתנתם בפתגם ר' תנניא בן תרדיון (ע"ז יח.) "מי שמבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוננו".

עוד יום אתר ליום הכפורים. מתר יהיה האות הזה. לא נראה פני ה' ריקם. הבינו לכם צידה. התנרבו איש לפי ערכו להתזקת הישיבה, וזכותה תעמוד לנו. "ועגתה כי צדקתי ביום מתר" והתורה תהי למליץ יושר ותאמר: "פרעהו מרדת שתת מצאתי בופר".

דרוש כד.

שבת תשובה.

(האזינו. תר"ן).

היום שבת תשובה. עת לדבר, להוביח, יום הקהל. בהתאסף כל הצבור יתר ותובע סהרב "הבה לנו דרשה"! ואלו לא היה התכם דורש, היו שרוים בצער ויהי העם כמתאוננים ורוננים ומתלוננים, על אשר לא דרש ולא הוביח אותם. הדרשה היתה לפרינציפ, לצורך, להכרת, בלתם תוקם.

אבל שאלה היא, מה היה אם למשל הצבור היה מתקן ומטיב מעשיו. כל הערה בולם קרושים ועמך בלם צדיקים. הכל מניחים תפלין. שומרי שבת. רתוקים מתרסית ואונאה. שומרים פיהם ולשונם. נותני צדקה. "לך ה' הצדקה ולנו א י ן בושת הפנים. אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה. אם כן היתה תובחת בטלה, והקהל היה נשאר, חלילה כלי דרשה?

אבל אתי אל תיראו כי קרוב יום אשר תחרלו סהתענג לשמע הדרשה, היום ההוא ירחק תוק. כשם שלא יהפוך כושי עורו והזאב יהי לכבש והחמור למהנרם ותוכן, כן לא יבטל יצר האדם. "אמנם כן יצר סוכן בנו". תמיד ישלטו קנאה תאוה וכבוד. אלה הן נטיות הטבע. נורל "התוכחה" איתן. סתורה כמותה. תמיד תרורש ידרוש והשומע ישמע — והחרל יתרל.

א) ה א ז י נ ו ת ש מ י ם . תמיד חשמעו דברי רוחניות, עניני מוסר ו ש מ י ם , כי ותשמע ה א ר ץ : השומעים הסה עמי תארץ, ארציים, תומריים, אוהבי תענונות הארץ. בעלי תאות. יש להם נטיות שפלות מעפרות תבל. רבת רעת האדם ב א ר ץ , ועוד כל ימי הארץ בהיותם על אדמתם, לא יתרומטו, לא יתעלו להיות סהורים ונקיים, כמלאבי הסרום בסרום.

הנה נאספתם לשמוע דרשה טובה. אבל עליכם לדעת כי דרשה טובה

איננה תלויה בהדורש, רק בכם. הדרשה טובה אם השומעים מיטיבים ומתקנים את מעשיהם. "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב", אם על ידי התוכחה יתמו חטאים, אפס המץ ותרל עמל ואון, או יברכו האובדים והאומללים את המוכיחים וינעם להם — כשתבוא עליהם ברכת טוב. מה תכלית בהספת מסורתך ומוסרך, אם בשעת ההפקה, השומע מתרגש מתיפה ומתאונן — ואחר כן איננו משנה את מעשיו ודמעת העשוקים והרצוצים בסו שהיו כתמול שלשום? העיקר אם האדם יתבונן לתוכחת הדורש, יחשוב ויתקוד בישוב הדעת, בתבונה ולבבו י ב י ן ו ש ב . התובחה תביאהו לפעולה, למעשים טובים. אז התובחה טובה ורצויה.

ב) האזינו ה ש מ י ם : השבל הוא בן השמים. חלק אלקי ממעל ונחלת שדי מסרומים. אם תאזינו ממעם ממשלת ה ש ב ל , הנשמה שבכות, אז "ותשמע ה א ר ץ " . יש תקוה בי ישאר בך בקביעות ב א ר ץ , בעולם המעשה. והכל שריר וקים.

כשאנו מסתבלים היטב, נמצא, בי את השנוי שבין ימים הקדושים, ימיב הנוראים, ראש השנה ויום הבפורים, ובין בל ימות השנה נובל להנדיר, בי ההבדל נראה רק בקודש פניסה, בין כותלי בתי הבנסיות, אבל לא בחוץ. והוא תלוי רק ברבור ולא במעשה. בימים ההם האדם משבים ומעריב לבתי התפלה, ושם מרבר יותר, מתפלל יותר מבבל השנה. — אבל בפועל: להשיב את הגזלה, בי ימוך אחיך והחזקת בו. שלא להונות אחיו בבחש ובזב, להתרחק מקנאה תאוה ובבור, לא ישים אל לבו להטיב את מעלליו. ובמלאת הימים האלה הוא נוהג במנהגו מקדם, למרות הרין: "הנספל לאחריו יש קדושה". (שבועות לה:).

נ) בית הבנסת הוא בית אלקים ושער ה ש מ י ם , האדם מקיים " ה א ז י נ ו ה ש מ י ם " . שוקר על דלתותיו שומר מזוזת פתחיו ומרבה תפלה. אבל מה בצע ברנה ותפלה. העיקר שיהי ניכר התקון ב א ר ץ , בתעות, בחברה, בחיים, להתהלך עם בני האדם בישור וצדקה. אמת מ א ר ץ תצמח. ותשמע — ה א ר ץ !

ובאמת, במה יודע איפא אם התפלה זבה וטהורה ואיננה טוויפת ? — על זה יש בחינה. " מ צ ר ף ל כ ס ף " . הבסף הוא המצרף, המבחן על עבודת האדם ותפלתו אם היא נאמנה. אם האדם עוזר לרעהו בצדקתה. אם מוז התן לאביונים, ואיננו מרמה ומאנה את הבריות, אם חסר ואמת בו נפגשו,

או תפלתו אמונה. אבל אם הוא בלי וצר עין, אינו נזהר בשלי ושלך. הוא "מרצץ עוזב רלים ומתענה בצום ובבי. מצודותיו פרושות ובפיו פרושות השמים" (בחינת עולם חלק י"א פ"נ). אם רחוק הוא מצדקה לא תאזין צעקה ותפלתו תועבה. והוא מהני רחפו נוגרי (סוטה כב:). "טעול ותוטע, גם בי ירבה תפלה" (בח"ע שם). ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובבל נפשך אם — "בכל מאודך", בבל ממונך.

ד) "ה א ז י נ ו ה ש מ י ם " . מה אות שהאדם ירא שמים ? — " ו ת ש מ ע ה א ר ץ ". ערך מורא שמים, תשמע ותרע רק על ידי ה א ר ץ , על ידי מעשי האדם ב א ר ץ , בעולם.

ואל יקל הבסף בעינינו. בפולין. בשבת תשובה בראש השנה ויום בפור הספנו, הובחנו רק על תקון הנפש, על אורות ודוי תרטה ותשובה, ולא הזברנו דבר ששמו "בסף", בי מה לנו אז ולבסף נמאס, היתבן לדבר דברי חול בעת קדושה, בשעה רוממה?

אבל בארץ הזאת, הבסף נוטל חלק בראש ועושים עסקים "ביונעם" תמיר, גם בשבת גם בראש השנה גם ביום בפור, ואודבה הזמן היותר מוכשר לעסק, הנה ימי ראש השנה ויום בפור. אז הוא יום השוק, ה י ר י ד הגדול, אז יש לך צבור, קהל גדול, ועליך להשתמש בו למשא ומתן. הך חפטיש והוצא מהם הכסף. "נגור פרזלא כד הוא רתיח". (בעין זח ארד"נ פט"ז).

ולבאורה, הלא זה חלול הקודש. בזמן היותר קדוש, בשעת של אצילות, שהננו מתנערים מן העפר "ובבית אלקים נהלך ב ד ג ש " ונפתחו לנו ארובות השמים ותשאנו הרות, ואנו חיים חיי נשמות ושואפים פוד שיח שרפי קודש. ופתאום, בעוד שהננו ממיילים בגן ערן, באויר של אלמי שנאן. —הנה חליפה ותמורה. מן הקודש אל החול רק פסיעה אחת. והנה חזון אחר לפח עמרתו "משיב ה ד ו ח ומוריד ח ג ש ם " . נפשנו יבשה ונתפכנו ל"תגרי לוד", עוסקים בפשא ומתן, סבריזים על פחסים. הקדושה התעופפה, סמה תמה, ו"הקיטלים" המה כנרים וזרים בתוך אסטוספירה של יריד־פחסים "ביונעם" ורולרים. האם לבנו כה ערל ואטום ומותנו כה מטופם, שאין אנו מרגישים בבזיון הקדושה ובעידוב פרשיות ובהשפלת הרגע הנעלה ?

חשים אנחנו את ערך השעה ויודעים להוקיר את קדושתה ולבנו דוי לבלע את הקודש. ואלמלי כבר מלאנו תובתנו למוסרות הצדקה, בי אז לא הסגנו גבול הרותניות ולא יצאנו מן הקודש אל החול. אבל אם עיניהם של

עניים נשואות אלינו והמוסדות קוראים לעזרה. התלמוד תורה אין לה תומדי ההסקה לימי החדש הבא — אין לנו כל צדקה ורשות לשגות בהניונות נאצלות, בשפעת הרגש ואין אנו רשאים לוותר על המטן. בי שקל אחד שקול ומכריע כל המחשבות מעולם האצילות.

אם איש מגן נגון "בל נדדי" או "ונתנה תוקף" והוא תפוש ברב שרעפיו ולבו ונפשו נתונים להגיוני קודש, "ואנפוהי נהירין בנהירו עילאה". ובאותה שעה עני פורש אליו בפיו להעניקהו איזה אגודת לקנות לחם לצאצאיו העמופים ברעב. וזה צועק עליו: "הניחה לי, ואל תפריע את מנגיוותי הקדושות ואל תבלבל את חושי בעסקי חול". היצדק? הייטב בעיני ה'? האם לא אבוד ומשונע יאמר לו?

התועלת והפואיזיה — התועלת קודמת. ויפה שעה אחת של הברזת פחמין להסקת ת"ת, מכל התפשטות הנשמיות וההניונות והחזיונות והזמירות והתנועות. "עשה צדקה גבתר לה' מזבח" (משלי כא, ג).

ובפף נחוץ. בי לראבוננו מצב ישראל נורא מאד. בקץ השנה עשו הערבים הארודים "פוגרום" בארץ ישראל ושפכו דמי קדושים הרבה יותר מאשר. ובתובם נפלו חללים מבתר בניגו בחודי חמד בישיבת חברון. אילוזיות רבות עלו בתוהו ותקות רבות היו למפח נפש. ועם הפוגרום הזה שאיננו יודעים אם הוא בקצו וכבד בלתה הרעה, או זאת תחבולה מסותרת מצד השלטון הבריטי המתחדם על ה"דקלירציה" ועל בן ראה ויתר נרים לתת למשפה יעקב, וזה החלו לעשות — אנו עוברים לשנה החדשה, וקול ענות עולה באזנינו: "עורו תמבו בבפף את השרודים" ואנו עונים לקולם: איש איש הביאו את תרומת ידכם, ואשר הרפו הודים נשוב ונבנה תרבות ונחדש אותן כבראשונה.

בעת ההיא היה פוגרום גם בלימא הקטנה, אך הבל תלוי במול. מפני תורבן ארץ ישראל לא זבו חולינוני לימא לשם, בי האש הגדולה השביתה את האש הקטנה ושם רשעים ירקב.

ה) גם התלמוד תורות שלנו, גם הישיבות באמריקה ובתוך לארץ מתאוננות על מחסוריהן. אחי! ה א ז י נ ו ה ש מ י ם, להרים קרן התורה, לחזק הרתוק, להחזיק את הקשר העתיק, לפתח את החנוך. "ותשמע ה א ר ץ", לבונן את ישוב הארץ הקדושה.

כל אשר תמצא ירך לעשות בכחך עשה, בי הזמן איננו עומד. הננו

הולבים ומזקינים. הזמן משתנה ואנו משתנים עמו. העת תרץ לשנת ת ד ץ ואנו רצים אחריה. וראש השנה הוא בעמודי הדרך המודיעים את הדרך אשר עברנו והננו קרובים לגבול, לעבר השני. "למנות ימינו בן הודע". ודמם יאחזו בזברנו את מבידינו ומיודעינו אשר דובם אינם עוד אתנו ויעברו לעולם האחר. והננו קוראים באנחה: היום יפנה, אוי בי פנה יום!

נחפשה דרבינו ונשובה אל ה'. "ותשובה ותפלה וצדקה מעבירים את דוע הגזרה". נשמע ונתבשר בשורות מובות מאחינו בבל מקומות פזוריהם. אבינו מלבנו חדש עליגו שנה מובה. ת צ ד ותשמור את עמך ישראל והארץ ת ד ץ את שבתותיה. תחל שנה וברכותיה.

דרוש כה.

יום הכפורים.

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

"ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם ונקומה ונעלה בית אל.

(בראשית לה. ב ג).

הננו עומדים עתה לפני ה'. עוסים מעילים. עסופים לבנים. סמל הנקיון והטוהר. "בכל עת יהיו בגריך לבנים". הסראה התיצון מראה על טהרה פנימית: מחשבות טהורות ונקיות ונפש זכה. הלאה כל תרמית וכלים ושקר — נברא לכ טהור ונתרש רוח נכון. "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה".

חליפת השמלות תורה על חליפת מעשים. כמו שמחליפים השמלות עלינו להחליף ולשנות את מעשינו. "כלבוש תחליפם" "הטהרו והחליפו שמלותיכם". וכמו שאומר: " צ ר ק ל כ ש ת י ו י ל כ ש נ י " . (איוב כם יר).

יום כפורים זה איננו כמציאה הבאה לידינו בסקרה ולא מתנה נתנה לנו. עלינו לקנות את הכפורים כמחיר, במעשי ידינו. אם איש איש יוסיף ללכח כשרירות לבו ויפנה לבצעו, או "עצומו של יום" לא יתן לנו כל סאומת ולא יכפר בערנו. רק אם נתקן כל מעוות, נבער כל מחמצת לב ונסלם מעגל רגלינו, אז יהי י ו ם כ פ ו ר י ם לנו.

"כי ביום הזה יכפר עליכם", בתנאי — "לפני ה' ת ט ה ר ו " ש א ת ם ת ט ה ד ו את נפשותיכם.

אחי! כשנה העברה חל יום הכפורים בשבת. סדר התפלה מבכר את השבת על יום הכפורים ומנסח "ביום השבת הזה וביום הכפורים הזה". אבל סדור לחור וסדר עולם לתור. מנהג העולם להפוך. יום כפורים חשוב ועומד במעלה עליונה, סרום מראשון. ושבת ספל ונקלה.

ואספר לפניכם את השיחה אשר שמעתי אז. יום הכפורים פגע באורח ופניו זועפות. וישאלהו לשמו ומדוע פניו רעים? וישיבהו כי שמו ש ב ת . והוא סר וזעף מפני כי הוא זקן מאד, ונולד מראשית ימות עולם, "מראש מקדם נסוכה", והוא איש מנוחה. ועתה מנוחתו נגזלה מהמולת החגויות הפתוחות ורעש נלגלי בתי החרושת אשר לבני ישראל. וינחמהו יום הכפורים ויכמיההו, כי היום יארת לחברה עמו ויחסה עליו ותשקום הארץ. ויהי לעת ערב וישאל יום הכפורים את השבת, אם הוא שבע רצון ממנותת היום. אבל השבת הקאונן, כי מעודו הסבין להיות נ ד ו ל ליהודים ום נ ו ח ת ו כ כ ו ר . הכל קרבוהו כמו נגיד והוא המכובר מכל, "יום זה מכובר מכל ימים", והיום רעתו הצעיר נחל כל הכבוד, ואליו, הישיש, איש לא שעה והיה תלוי רק כחסר יום כפור ועל כן רוחו סרה. ויען יום כפור ויאמר: "אחי הגדול, שמח בחלקך, ביום טובה היה כמוב, באשרך כי הייתי עמך, וירא אנכי כי לשבת הבאה, בנסעי מזה לא תמצא עוד מנוח". השבת שמע, נאנח וירום.

זה שמשמיענו ומאלפנו הנביא בהפטורת היום (ישעיה נת יג). "אם תשיב משבת רגלך". מקדים בראש את השבת, ואחריו "עשות חפצך ביום קדשי" (ביום כפור). "וקראת ל ש ב ת עונג, לקדוש ח' (יו"כ) מכובד. ולא כמנהג עולם הפוך הוא, שבכל שבתות השנה החנויות פתוחות ורק בשבת שחל בו יו"כ הן סגורות לכבוד יום הכפורים.

וזה שחתמה ההפטורה ב ש ב ת . כי בשבת שכתון אתת בשנה עלינו לקבל לשמור את שבת שבתון התמידי, לתנך את חבנים שינוחו בשבת "ושמרתם את השבת כי ק ו ד ש ה י א לכם" סמל חקדושה והטהרה. לפני ה' ת ט ה ר ו !

דרוש כו.

הזכרת נשמות.

(יום הכפורים).

אנחנו שרוים עתה באטמוספירה נעלה ודוממה. המצב רציני. הננו ננשים לעזרה תפלה. ואף אם תתעטף עלינו רוחנו ובשבר רוח נקרא אותה, ככל זאת ימלא לבבנו הדרת קודש. הננו נמצאים באויר הרוחות ובאים לשפוך שיחנו בערם. להזכיר נשמות.

למי תצא תועלת ומי ימצא חפץ באזכרה זו. למתים או לחיים? האם המתים שומעים תפלתנו ויודעים כי אנחנו קוראים בשמם?

מתינו היקרים. נשמות חביבות, הנה רב הדרך בינינו ובינכם. ודך רחוקה מאד. מי יעלה לנו השמימה וירם את המסך ויודיע לנו את האמת מסתר עליון?

אכל הננו חפצים ונוטים להאמין, כי המתים חשים ומרגישים קרבתנו, וקול כנפי הרוחות משיקות ומרחפות ממעל לראשנו וקוראות אלינו, בניהן וקרוביהן: "טוב כי תזכרו אותנו ולא נשכח כמת מלב. הנכם מתפללים: "אל מלא רחמים המציא מ נ ו ח ה נ כ ו נ ה לנשמת . . . " דעו לכם כי מצדנו מצאנו מנוחה נכונה והננו שאננים. שכנינו אינם מדריכים מנוחתנו. אך כל התלאה אשר מצאתנו, היא מעבר מזה, מן העולם שלכם. מן החיים המהלכים תחת השמש, באשר כי השמועות באות, שהנהגתכם אינה כשורה והדת רפויה אצלכם. עכרתם אותנו ואנו נושאים תרפה ובוז על קרובינו ומובלים כעם ומבאובים. "מנוחה נכונה" — זה תלוי ב כ ם. אם אתם תרצו במנוחתנו, נמצא מנוח.

"איננו מבקשים מכם לא כסף וזהב, ולא לחם וערך בגדים, זולתי

שתתנהגו ככני ישראל אמתים ולא יבהלונו שמועות רעות מכם. וזה ינחמנו מעצבוננו, וינוחו יניעי כח במנוחה נכונה".

* * *

"נשמות יקרות, הננו מבקשים מגיפם ואל המתים נדרוש. המציבו כא להודיע אותנו "מאן תשיב מאן מפין ומאן רקיע", (מ"ק כח.) שם ברקיע? מי יוכל להיות מלאך מליץ בערנו ויתיש לרוחתנו לישועתנו ביום דין"?

"אם אין אני לי, מי לי"? — משיבות הרוחות — זה כלל גדול בשמים. לא כעולמכם — העולם העליון. אצלכם מנינדים ופרקליטים, מגינים ומליצים בשער המשפט בער החוטאים, גם גדול בח החברה והיא תגן על היחיד ותשוך בערו, אבל בשמים לא יועיל כל מליץ וכל חברה לא תעמוד ביום עברה. כל איש ואיש נשפט לברו ועליו להגיש עצמותיו, ולפי מחשבותיו ומעשיו משפטו מ ל פ נ י ו יצא.

"אשר יתרו נמתיק סוד", במשפט ארץ תפעל ותעיל ח כ ר ו ת א. איש את רעהו יעזרו, הקהל י ח ד ו. "בבית אלקים". אבל בבית אלקים, במשפט הגבוה מעל גבוה — "נהלך ברגש" — תלוי רק ב ד ג ש, ברגשי טוהר, במחשבת האדם, במעשיו, האחד לא יקים את חברו, את לא פרה יפרה. הוא לברו ישא ויסבול. ודק בו לברו עזרתו".

* * *

רועת מהודות! בדמעות עינינו הננו מבמיחים לכם, כי נתאמץ לשפר מעשינו למוב, כי אין נעלם מאתנו "מה אנו מה חיינו". כי סוף סוף בעלא ובזמן קרוב או רחוק, נדלנו כגורלכם וגם אנו נעבור את הגשר המכריל בינינו ובינכם, ונתאחד עמכם. "כי כל הגבורים כאין ואנשי השם כלא תיו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל, כי רוב מעשיהם תהו וימי חייהם הבל — ומותר האדם מן הבהמה אין, כי הכל ה ב ל!

"הכל הבל!" — אבל האמנם התתנם הזה אמתי, כי הכל הבל? אם נוציא משפט כי אין כל תבלית ברעת ובכשרון המעשה וכל עלילות ומעולות ומעשים לא יתנו ולא יוסיפו מאומה, ואחת היא אם נעשה או נחדל, אם כן

אין שוה לנו בעולם, רק להיות כצללי תהו, להתיאש ולשכב דומם כבמלה, בי חלום אחר הוא הבל הולך למטמון (רש"י סוכה נב:). הכל הבל.

"כל הנבודים כאין לפניך" — האם כל גבודי האומה: דוד. יואב. יהודה המכבי המה כאין? — "ואנשי השם": זרובבל, ר' שמואל הנגיד, אברבנאל, ר' מנשה בן ישראל, משה מונטיפיודי — בלא היו? — "וחבמים": שלמה, ר' יוחנן בן זכאי, שמואל ידהינאה, רמב"ם, ר' אברהם זבות — כבלי מרע? — ונבונים: תנאים ואמוראים, כל אדירי התורה עד הגר"א, חוסים, פני יהושע, נודע ביהודה ורי"ם — כבלי השכל? הלא אלה המאורות הנדולים יזהירו כזוהר הרקיע בימי השמים על הארץ וזכרם לא יסוף מאתנו עד עולם.

לא כן אחי, אם נבלה את העת ו"נמית" את הזמן ונשתעשע בהבלי הבלים, אז אנו כצל עובר, כענן בלה וכחלום יעוף. אם הנבורים — רוב מעשיהם תוהו אז — ימי חייהם הבל. אבל אם היינו מלאים ענין, אם נוסיר את השעה ונעשה מעשים טובים, אז יש אחרית ועמדתנו מוצקה. אז לא הבל. אז תכון חבל "והדור נאה זיו העולם". ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה. מבל חיי העולם הבא.

הננו קוראים לעת המנחה ספור יפה בספר יונה: "והאניה חשבה להשבר ויונה ירד אל ירכתי הספינה וישכב וירדם. ויקרב אליו רב התובל ויאמר לו: מה לך נרדם קום קרא אל אלקיך".

זו קריאה אלינורית לבל איש ואיש. העולם ים זועף וגליו סוערים על האדם, והוא סקולע וסטולטל בעסקיו התולניים ושובח נפשו ותבלית יצירתו. ורב התובל "שר העולם" מעיר למטר אזנו: "למה הנך מבלה עתותיך לתוהו? הלא הבטלה מאבדת חייך בהבלי עולם. זבור את בוראך". וקורא עליו את הקריאה חנדולה: "מה לך נרדם? קום קרא אל אלקיך"!

* *
*

הננו מזבירים עתה נשמות הקדושים, שמסרו נפשם על קדושת השם.

אמנם עשירה ההיסתוריה בקדושים אלה לאלפי רבבות, שמשמו באהבה צוארם למבח וישחטו את בניהם ונשיהם. "איש בבנו ובאחיו". ויקדשו את השם בקריאת: ש מ ע י ש ר א ל!

אבל בבל הנדלות וההוד והרוממות אשר במסירות נפש אנשי קודש, עלינו להבליט, כי אם אנו בחיינו איננו שומרים משמרת הדת כראוי, ורק בשעה שאויבים אונסים אותנו להמיר דת, אנו בוחרים מות מחיים ומקדשים את השם — אין זה משאת נפש האומה. יתר שאת ויתר עז לקדש את השם כ ח י י ם. "נפשו בחייו יברך ויודך". לא ל מ ו ת רק ל ח י ו ת בקדושת השם, בי למות, היא מעשה של רנע אחר, אבל "לחיות", ואת אומרת, להקריב קרבנות יום יום על מזבח הדת ולמסור נפש תמיד. זו מעלה היותר נעלה. ואיש אשר אלה לו — הוא הקדוש!

מי הוא האב הנאמן ומרחם ומסור יותר? אם האב אשר יפקוד את בנו לבקרים ולרנעים יבחננו, יצרפהו כאישון עינו ולא יסוש ממנו. והוא חומה עליו לילה ויומם — או אב המסית רעתו מבנו ויומים ושנים לא יראה פניו, רק בששמע, בי בנו מסובן וקרוב למות ובלתה אליו הרעה, אז יצעק ויתמרמר להציל נפשו, בעת נסיסה?

למטת יהיו לנו שומרי שבת מחללו, אף בי בנללו הם אוברים טוב הארץ ומחיה בטוחה וסובלים רעב. האנשים תמדיבים ומתנבים את בניהם מנוער להיות נאמנים לתורה ולדת אף בי על ידי זה יחיו חיי צער ותלאה — כזה ראה וקדש וזו דרבה של תודה. ועל זה אומר הכתוב: ו ח י ב ת ם, "ובחרת בחיים". (לם"ק).

זכרון קודש למתים! — והחיים לחיות. זברנו לחיים מלך חפץ ב ח י י ם.

דרוש כז.

שמיני עצרת.

חג הסוכות שונה מכל החגים: פסח. שבועות. ראש השנה. יום הכפורים המה מסוג אחר. מתורה אחת, והרגל הזה הוא ז ו ג י. "שניות". לו שני פנים, מין שותפות. שני רגלים מחוברים הולכים יחדו. מתחיל בסוכות ומסיים בשמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו, מה זאת? ולמי מהם היחדון? — לחלק הראשון, דכ הכמות בן שבעה ימים, או לאחרון, יום אחד? בתלמוד (סוכה נה:) "שבעים פרי התג נגד שבעים אומות. פר יחידי של שמיני עצרת נגד ישראל". אם כן ש מ י נ י הוא העיקר, החשוב. אחרון חביב.

חג הסוכות מראה מצב עם ישראל. בו משתקפת הגלות. זה אלפי שנה הננו בנכר, בתוך עמים רבים. ישראל בגולה היה לתמונה טבעית שלא יצויר באופן אחר. וכמעט שהגנו תושבים כי כן צריך להיות וכן יהית לעולם, כי יעקב לא נולד לבדו, רק "וידו אוחזת בעקב עשו", כרוך ונגרר אחרי עשו.

חג הסוכות הוא סמל הגלות. ישראל! הנך יושב בסוכה, כרידת עראי. כל רוח יכול להחריבה, להרסה. מעמדך אין לו כמים, אין לו אשיות ושתות חזקים. הנך מצוינ בלולב אשר בידך לכל אגדע דחות; הנך מתקיים רק על ידי הכנעה, על ידי כפיפת קומה. על ידי נענוע. "על כל גל וגל שיבא עליך נענע לו ראשך" הם שכמך לסבול. "הוי ק כ ל וקיים". תמיד עליך לעמוד על חמשמר, להשניח מאין יגיח עליך השונא, מלפניך או מאחריך. ממזרח ומערב מצפון ודרום. ועליך עוד להתפלל על העמים ולהקריב שבעים פרים נגד שבעים אומות.

אך אל תירא עבדי יעקב! לא לעולם תהי אותה הגר. הנספח, השמש.

הטפל, כי ישים ה' קץ לתושך קץ לגלות. ואתרי הגלות תגלה גאולתך ותהי שורד בביתך על אדמתך.

אחרי כלות ימי הסוכה, יבא יום טוב שלך. שמיני עצרת. עצרת תהיה ל כ ם. כלתה השותפות. וכולו ל כ ם "לך ולך, לך כי לך". וישכון ישראל בטח בדד. הגך יוצא ממלונה ומסוכה, וישב בבית נכון, בית איתן וכל דוח לא יפערהו, והיית אך שמח שמחת נפשך.

יעבור ויחלוף מחזה הגלות. הנה מחזה חיים עצמיים. חיינו אנו. הכל הולך אחר החתום. השמחה — להמנצח בסוף. זו המערכה האחרונה. שמיני עצרת תהיה ל כ ם.

דרוש כח.

פורים.

(אספת תלמוד תורה מוצאי שושן פורים).

זה רגע היינו תחת השפעת הפורים, שרויים ברוח עליזות ומשתה. שאננים מכל עבודה ומחשבה, ונח מכל טרדות המות — והננו יושבים וחושבים בכובד ראש, עוסקים בענין רציני, על אודות תלמוד תורה. איזה יחס בין משתה לספרים. מה לפורים ולתלמוד?

אם כבר התפכחנו משכרות ויצאנו ממדרגת "ער דלא ירע" — נובל לשפוט מישרים, כי פורים ותורה חברים הם ויתרו יהיו תמים, ולא יהיה נפרד ומנוזם, אם נאמר כי פורים הוא — שמחת תורה.

כמגילה כתוב: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר". דברים נלוים מובנים לכל ואינם צריכים לכל באור. אבל התלמוד (מגילה טז:) דורש: אורה זו ת ו ר ה. ששון זה מ י ל ה. ויקר אלו ת פ ל י ן. מה ראו חכמינו על ככה ומה המריצם להוציא את הכתוב מפשוטו?

עוד דורש התלמוד (שבת פח.) "קיימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקבלו כבר". שישראל קבלו אז את התורה ברצון. ואין לדרשה זו מקור ויסוד במגילה. ואם החבטים שפטו שמפני הנס הגדול, ודאי נתחבבה הרת עליהם, אבל הלא לא היה מחסור לנו בנסים מעולם, ומפני מה לא אמרו כן, בנס הירדן בימי יהושע, בימי גרעון, בנס מפלת סנחריב בימי חזקיה ועוד כאלה. הנה קראנו את המגילה. הוא ספור מקסים, דרמה נפלאה מלאה עלילות מרעישות (אפיקמין).

א) משתאות גדולים וכבירים במשך חצי שנה. ב) פקודה פראית לרשתו. ג) גזר דינה האכזר שלא ברת. ד) הרסה, יתומה "אפוטית", אין איש מכירה — אסתר ה ם ל כ ה. ה) קשר בגתן ותרש, ומרדכי

היהודי מגלה סודם. ו) הכל כורעים ומשתחוים להמן ו מ ר ד כ י ל א י כ ר ע ו ל א י ש ת ח ו ה. (הפסוק היותר נעלה ויפה). ז) המן בא למלך לנקום ממרדכי, ואחשורוש משפיל את שר השרים ומבזהו כלי כל טעם וסבה. ח) חמן ובניו נתלו. ט) מרדכי עולה לגדולה ורבים מתיהדים. י) אגרות שניות, להשיב את הספרים, והנמוק המנותק והשקרני: "בי כתב אשר נכתב כשם המלך אין להשיב", ולכן — "כתבו על היהודים כטוב בעיניכם"? לנמרי להפוך משפורה ראשונה, לקיים את הפתגם: "כל בסיל בזכן".

אך המאורע היותר מעורר תמהון והשתוממות מכולם, הדבר אשר לא יאומן כי יסופר, היא גזרת "הרג היהודים". במרינה שאין המלך לכרו מתוקף תוקים, רק על פי מועצת השרים והסכמתם, כממשלה קנסטיטוצינית. "ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין". "ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים" — בא שר אחר בהצעה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים", והמלך בלי כל ישוב הדעת מסכים תיכף ובקר רוח חותם את הפקודה והדבר ננמר ברגע, ואיש לא יסתח. "איש אל ירב ואל יוכח איש". אין משתתף בצער האומללים, אין מליץ ומשמיע קולו בעבורם. עולם כמנהגו נוהג ושותק בשתיקה כהוראה וכאלו לא נתחרש כל דבר. "והמלך והמן ישבו לשתות". הנשמע כדבר הזה? הן אין לזה דוגמא בדברי ימי עולם, בי גם בגרוש ספרד ושאר מרינות, היו סבות נדולות שגרמו לכך. ונם היה רק נידוש מן הארץ ולא הרג ואברן. נם שם היתה ברירת ליהודים להמיר דת, וכאן נזרח מוחלטה כלי יום תנאי.

כוראי, כי בני דור התרש, התפשים, יענו: אין בזה כל פלא וחרוש. היהודים בעצמם אשמים בשנאת הנוים אותם, בי בראו להם עולם בודד, בהפרידם מבני אדם ויפרשו מן הצבור הבללי, אינם מתערבים אל כל התיים. "ודתיהם שונות מכל עם". :וינם אוכלים משלחן הזמים. אינם מתחתנים עמם. ויצדו שנאת הבריות המוציאה אותם מן העולם. ולכן יביטו העמים בהם עמל, ואין תולה מהם עליהם, אין מליץ ומרתם עליהם. הדבר מבעי ופשוט בתבלית.

אך עברים עורים. הפכבם! משפט משוקל הוצאתם והלא נהפוך הוא לנמרי. היהודים עשו אז כל מה שאפשר להתקרב להעמים: חנבו את בניהם לבל לדבר בשפתם רק בלשון העמים. "ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מבירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם" (נחמית יג כד). התנאלו בפת

כנ המלך וביין משתיו בסעודתו של אותו רשע. "עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים" (ותלמוד מגילה יב.). התהתנו עם עמי הארץ ויקחו להם מבנותיהם לנשים "גם ביטים ההם ראיתי את היהודים הושיבו נשים אשדודיות עמוניות מואביות" (נחמיה יג כג). הללו את השבת "ביטים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים העדמות ועומסים על החמורים (שם יג טו), וגם מחמת מורא השתחוו לצלם (מגילה יב.).

דודפי שלום ואתוה עם כל יושבי תבל! האין די לכם בכל אלה? העוד יש לכם צדקה להתאונן על הדוד הוא בי התבודדו, נזודו אחור, התרחקו ונבדלו מעמי הארץ? הן התנצלו בני ישראל מכל הדת והקריבו כל היהדות על מזבח אהבת עמים, וכל זה לא הועיל ביום עברה.

יהודי! לך אשה נכריה. הנך אובל בל תועבה ומחלל את השבת. בניך ובנותיך נתונים לעם אחר, בכל זאת הנך שנוא ולנדה ביניהם. ואם המן מבקש להרוג ולאבד נער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, כל העמים מכבדים ואין מרצה פה ומצמצף. ולולא ה' שהיה לנו לא היה נשאר פליט ושריד. בי ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא בעיניהם ואף אם יחקה בל הליכותיהם ויתבולל בהם לא יחשב כאחר מהם בי — "א ף" להם. ת ו מ ם היהודי משונה ולא לרצון הוא להם. ואם כה יעשה או בה ינהג, בל עמלו לתוהו והשנאה לו לעולם עומדת.

אז נפקחו עיני ישראל ויראו דבר אשר לא שערוהו. אז למדו דבר! עד עתה היה מסכם ומושבל ראשון, בי בל התלאות אשר מצאתם מן העמים, רק התורה היא בעוכרם, הוא קיר הברזל המבריל בינם ובין העמים. שנאת העמים היא שנאת הדת, הר סיני עשן ואשם. "הר שירדה עליו שנאה". התורה היא עסק ביש, ולולא התורה בי אז היה עולם של אהבה ואחוה ושלום ורעות והארץ היתה כגן ערן למגיהם. עתה ראו ונוכחו, בי שוא האשימו את התורה. בי תורת ה' תמימה ונקיה, ואיננה מעלה ומורידה.

והבידו והחליטו, בי עתה אין להם לא מסל השמים ולא משמני הארץ, לא רוחניות ולא גשמיות. ועל בן עליהם להחזיק בתורה, קולטורה מיוחדה, מבצרם הרוחני, ואז ק י מ ו ו ק ב ל ו את התורה בנפש חפצה וברצון — "ומה ראו על בכה?" לשנות את השקפתם על הדת — "ומה הגיע אליהם", בי על ידי הנזדה הנוראה נגלה בעליל טעות ושקרות השיטה הישנה.

"ליהודים היתה אורה זו תורה". אז הודו בי רתנו איננה "אסון" בפתגם רשעבסל של הינה, רק אודה, תורה אור. "וששון" קיום מצות טילה "ויקר" אלו תפלין. עלינו לשאתם בגלוי נגר בל הגוים, בי הם יתנו י ק ר לנו "וראו בל עמי הארץ בי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

"ותכתוב אסתר המלכה ומרדבי תיהודי את ב ל ת ו ק ף", תקפו של מרדבי מעשי נהגבו (מגילה יט.) תקפו של "יהודי", היהודי יהי תקיף ואיתן בתודתו ולא יבוש בה. "דברי שלום ואמת" לחיות בשלום עם האומות, אבל לא לקנות אותו במחיר בטול התורה, רק שלום שיהיה לדוח התודה — ו א מ ת, לאמתה של תורה (מגילה טז:).

דרוש כפ.

פורים.

על כן קראו ליסים האלה פורים על שם
הפור על כן על כל דברי האגרת הזאת
ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם.
(אסתר ט. כו).

שפת יתר ואריכות לשון הפסוק הזה אין לו כל מובן וכוונה. גם מודעת כי שם החג מורה על סמל החג ומסמן עיקר המאורע "וכל אשר יקרא לו הוא ש מ ו " , כפסח שבועות סוכות. ואם כן יפלא מאד שם "פורים", שלא אמר כלום, כי הגורל לא גרם לנס וישועה כלל, ואלמלא לא הפיל המן פור רק כתב ספרים לאבד את היהודים כיום פלוני בלי גורל, הגזרה והנס והמקרים והמעשים היו כמו שהיו כלי שנוי, והגורל היה רק דבר צדדי וספל, לא נעלה ומוזיד. ובמה זכה שעשו אותו עיקר וקראו ליסים האלה פורים? הרי זה כאלו נקרא לפסח "חג הלבנים", מפני שעברו בני ישראל בתוסר ובלבנים, או חג "ערב רב" כי ערב רב עלו אתם.

אך הבה נתבונן, אם יהי איש שונא לרעהו וחמתו כוערת בו להשמידו, אז לא יהיה מתון כדין, לא יתנהל לאמו ולא יתמהמה, כי כל עצמותיו תאמרנה "נקם ושלם", הוא שוקד על הרעה, מהיר כמלאכתו. "דעץ באפו" אומר ועושה. ואיככה המן הרע הזה הסלא חימה על כל היהודים, ונפשו נחלים תלהם לכלותם, איך נתקררה דעתו והשכיח את תאותו בזה " ש א ץ קוצץ בן קוצץ וכתב ספרים כ ל י ל ה , להשמיד להרוג ולאבד אותם, לא תיכף עתה רק — אחרי עשתי עשר תודש (מניסן עד אדר הבא) ?

וביותר אם נדע, כי זה היה בארצות הקדם לפנים, שלא היה כל במתון בחיוב, ומה גם שר השרים "הויזיר הגדול" היה תמיד נכון לקלע וחיו היו

תלואים ברמיזת עיני המושל ובתעוסת עסעפיו והתעיף עיניו בו ואינגו, תר ארגיעה פתאום היה נרח משאתו וכקיקיון שבן לילה היה ובן לילה אבר*) ואיך לא חש המן עתידות והיה נכון כעיניו למשול ברותו, ל ה ת א ם ולהיות יחיל ורוסס כסבלנות וכתוחלת סטושכה ערן ועדנים זמן זמנים זמניהם כשנה תמימה עד אשר יבא יום הכסא והגזרה תצא לפועל. ומי יודע מה יולד יום ואם לעת כזאת והוא בחיים חייתו (כאשר היה באמת), הגשמע סכסים נפשה של שמחת כואת ?

אכל הנמוק האמתי היה, כאשר המן היה מיודעי העתים ומחשבי קצים. היסים היו לו לאותות: המן האמין בתרפים (אראפעל) וגורלות, והיה עובר כוכבים ומזלות. וזה היה צד החלוש שלו, שהיה חולש ומפיל פור, ויהי בעיניו למושכל ראשון ותכלית השמטות, כי המזל מושל והגורל חורץ משפט וגורל כל איש, וכלי גורל לא יצליח כל נסיון, ועל כן הפיל פור מיום ליום והגורל הקרוש לא הסכים על זמן קרוב רק רוקא ליסים רחוקים, על חודש אדר, ואף כי המן שאף רצח והיה בהול לחזות נקם. אכל נגר הגורל אין חכמה ואין עצה, ולכו חיה במות, כי כאשר הגורל קובע כן חוא וזו חוא הזמן המוכשר לכצע הגזרה והכל יעלה יפה בעתו.

והאמונה הזאת הכתתו בסנורים ה[illegible]תה כעוכרין, כי אלו חיה מעתר את הגזרה על זמן קרוב, כי אז אף אם אתרי כן חיתה נשתנה דעת המלך, בכל זאת בן כה וכה סרם בוא אגרות שניות חיו נהרגים יהודי שושן ובמקומות קרוכים וחיה "דיעבר". אך עתה היה עור עת למדי לכתוב לכטל את הגזרה הראשונה ולשלוח רצים בכל המדינות להודיע כי נהפוך הוא, ולא נפל משערות איש יהודי ארצה.

רק הגורלות והפורים שהפיל המן פעמים רבות מיום ליום, ולסרות חפצו לקרב את הקץ לא אבה הגורל לשמוע לו, הם שחיו לנו והיא שעמדה לנו, להראות כי נהפוך הוא, ולא נחש כיעקב ולא קסם בישראל.

אנגי אוכר ואומלל! הבוז לך. תקוף וצורר היית, אך אולתך ואסונתך בנחש וקסם ודברי הבאי הצמיתך ונהפכה לך לרועץ. הפור הפיר את עצתך והפלת חגורל סאלתך והגורל אשר חשבת לעזאזל — חיח גורל לח'! אהגי לן שסותך, ומבמתך ויראת בסלתך כמזרות שמים "וכמיליהם" היתה לנו

*) תאברבנאל בסוף סדר בראשית כותב, כי יוסף שהתפיד בסמשלתו שסונים שכח כלי ירידה וחשפלת הוא דבר מבחיל וגדול אשר לא ראת כמותו בכל ספורי דברי חימים למלכי רופי ושאר העסים.

לברכה ועלינו אך להביר לה טובה. ובשם ה ם ו ר י ם היא נזכרה לטוב לדור דור.

"על כן קראו ליכים האלה פורים על שם הפור", רק הפור מיום ליום ומתודש לתורש היה עקרו ותוקפו של הנם. "על כל דברי האגרת הזאת", שהיה עור ספוק וזמן לשנות ולשלות אגרות שניות. "ומה ראו על ככה" ששונאינו בתו מנום לנום והרשיבו את הזמן. "ומה הגיע אלהם". על ידי כן לא הפיקו וממם ותאות רשעים תאבד. "כעת חיה" הפת נשבר ואנתנו נמלטנו ולא נכחר קימנו. "לקיים" קיום האומה הודות רק — " ה ם ו ר י ם האלה ב ז מ נ י ה ם ! "

(ב)

דרושים על איזו סדרות התורה

פרשה חיי.

כל הסדרה כוללת רק שני ספורי מעשיות: את ספור ומזל טוב. ללכת אל בית אבל — מלבת אל בית משתה. קבורת שרה ותתונת יצחק. למה האריכה תורה כל כך והקרישה סדרה שלימה לשתי העוברות האלת, מה שאין רונמא בכל התורה? והיא קושית מדרש (ב"ר פנ"ח, יב) א"ר אלעזר במה ריות משתשבות ובמה קולמוסין משתברין ברי לכתוב בני תת עשרה פעמים בנגד עשרת הדברות ללמדך כל המברך מקתו של צדיק כאלו מקיים עשרת הדברות. ובן שם (פ"ס יא) א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים פרשתו של אליעזר שנים ושלשה דפים הוא אומרה ושונה והשרץ מנופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מדבוי הסקרא. התמיהות נדולות והתשובה צריבה למור ושידוש כי סוף סוף אנחנו לא נדע למה המברך מקתו של צדיק הוא כמקיים עשרת הדברות, ובמה יפה שיחת עבדי אבות יותר מתורה.

שני עקרים חשובים ויסודות נחוצים לשמירת התורה חמה: א) אמונת השארת הנפש ותחית המתים. ב) וחנוך הבנים.

מי הכופר בהשארת הנפש ותושב כי חמות הוא קץ כל בשר ורות. ובו יתמו כל התשבונות וחדל האדם וכולו עבר וכמל ואיננו. הוא לא ינור וימנע מכל חמא ופשע, כי אין דבר אשר ישליך עליו איסה ופחד, כי הלא יישן המות. אך המאמין כי נפש האדם לא תמות ולא תנוע בנוע תגויה, ועקרו של אדם הוא הנפש, והנוף אתר בלותו ובלותו ישוב לתחית, הוא יפחד מאימת המות וייראו מעונש, בידעו כי אחרי מותו תבא נפשו במשפט והוא עתיד ליתן דין וחשבון.

בן חנוך הבנים הוא יסוד עקרי, כי כל הליבות תיי האדם תלוים בחנוכו

מנוער "חנוך לנער על פי דרכו" ואם לא עכשיו אימתי, והוא יהיה פרא אדם.

אברהם אבינו השריש שני עקרים אלו. ולכן עשה פומבי ועסק גדול בקבורת שרה וחפש מקום הנון בעדה, ללמד שאין חכלית הקבורה רק למנוע כיון, כי אז אין חלוק באיזה מקום תהי הקבורה למת ומי המה שכניו ומרגא דארעא חד הוא. ובכתשובת ה פ י ל ו ם ו ף על אשר שאלוהו, מה יעשו לגויתו אחר מותו? — ויען להם, כי יניחוהו על פני השדה. והמוסיפים לשאול אותו: הלא תהי נבלתו למאכל לחית השדה ולעוף השמים, השיב שניה: אם כן, תתנו כידי מקל ואבריחם מעלי. הנה הכלים בזה כי המת לא יחוש ואינו מרגיש כל מאומה, וכבוד או דראון אחת היא לו.

אכל אברהם האמין כי הקבורה היא מפני יקר הנפש, ויש אחרית לגוף ולנפש, ויש יום ישובו ויתאחדו. וכמו שהאדם כחייו בוחר לו בית משכן כין שכנים טובים, כן צריכים לקבור את המת במקום נכבד, הרחק מקרבת בני אדם שאינם מהוגנים. ולכן ספרה תורה באריכות וכפרטי פרטים על מקנה השדה, כדי לברר מקחו של צ ד י ק, להודיע הטעם להשתדלות אברהם, שזה דרך צ ד ק ה ולמוד גדול ומפתח לעשרת הדברות, כי אמונת תחית המתים והשארת הנפש מכיאה לקיום עשרת הדבדות.

ועיקר השני: ה ח נ ו ך. אם דואים רשע בן צדיק, אנו מתפלאים עליו. הלא מבע הכן נמשך אחר אביו "והאב זוכח לבנו בתמשה דברים" (עדיות פ"ב מ"ט) ותחת אכותיך יהיו בניך, ולמה תחת חטה יצא תות? אכל האמת כי יד האם היתה בו, שהיא עקרה של כית ויושבה אוהל ובנה הקט נמצא תמיד כחברתת ויכולה להשניח עליו יותר מאביו שהוא בחוץ להביא מרף למשפחתו. ואם האשה קלת דעת, היא משפיעה לרעה על בנה וכן בסיל תוגת אמו. ולכן כי יקח איש אשה, עליו לדקדק מאד על תכונת הנערה, האם בעתיד, ומדותיה מה הנה, כי היא תקבע חותמה הרוחנית והמוסדית על הבנים להרע או להטיב. ולכן חשביע אברהם את אליעזר, בשלחו אותו לקחת אשה ליצחק כי לא תהי מבנות הכנעני משחתי הסדות, ורק מביח אכיו וממשפחתו הירועה לו, ואף כי החזיק את עבדו לאיש אמונים "המישל ככל אשר לו". אכל בענין נדול כזה לא האמין לדברו והצדיכו שכוחה, כי בהנערה תלוי כל שלשלת הזרע וממנה תוצאות למעשי הדור הבא.

ומפני זה יפה שיחתן של עבדי אבות, כי שיחה זו על נצר משפחות

הנערה מביאה לתורת כנים, ואם לא נקפיד על מהותה וכית אביה, סכנה נשקפה לתורת בנים, כי אשת כסילות תשחית את כניה. וברואתנו, כי התורה שאיננה ותרנית באמרותיה, איננה מכבידה מלים והיא מסתפקת באות אחת ללמד נופי תורה ופה האריכה והרבתה דברים, נתבונן ונלמד ער כמה ספור השדוך יקר כי ממנו תצא תורה והוא לסופת על חנוך הכנים.

* * *

הסרה הזאת היא סדר נשים. אין בכל התורה סדרה על שם אשה רק היא לכדה. (חוץ בתמש מגלות: דות ואסתר ובתלמוד סוטה ונדה) הסדרה מדברת על שתי נשות חיל שרה ורבקה. עד אברהם איננו מוצאים פעולה מתיחסת לאשה. אך אמהותינו הן פועלות, בעלות פעולה. חכמניות. בעלות דעה. שרה קובלת "חמסי עליך — ישפום ה' ביני וביניך". "ותצחק שרה כקרבה. מי סלל לאברהם — צחוק עשה לי — גרש את האמה הזאת". היא אינה משועבדת לבעלה כמנהג ארצות הקדם. ש ד ה שמה והיא ש ו ד ר ת בביתה ובבעלה. "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה".

אתריה באה רבקה. כדותה חיתרה היא כובשת לה מעמד בבית. "וינחם יצחק אחרי אמו". הבדל נדול בינה לשרה ושונות חן אשה מאותה. שרה היא אשה תמימה "כהדא ענלא תמיסתא" (ב"ר נ"ח א) היא "למוד נגלה". כל מעשיה עשוי בנלוי. אם היא חפצה להפסר מהגר ולשלחה, היא עושה זאת בהתגלות לב, בתוכחת מגולה. מתאוננת על בעלה "חמסי עליך". חיא איננה מתחפשת, אינה מסתירה כוונתה. היא מסיחה לפי תומה ופיח ולבח שוים.

בחלמוד אומר (סנהדרין פט:) "כך עונשו של בראי שאפילו אומר אמת אין שומעים לו". אפשר לומר גם "כך עונשו של מי שאיננו בראי שאפילו אומר שקר אין שומעים לו". הרמאים המנומים, המלומדים לשקר, יודעים להמעים את שקריהם ולהעמיד פנים של תמימות ודבריהם מסוכלים ונותנים להם אמון. אבל אנשי אמנת, אם כמקרה רחוק, אחת ביובל מכחידים האמת (בהיתר, מפני דרכי שלום. מפני צורך שעה). אך יען שוח נגר מבעם, נגר חהרגל, אינם מוכשרים ומסוגלים לשקר, והדבור יוצא מפיהם לא מומר ומסורר, בלי טעם, ודבריהם אינם נשמעים ומוצא שפתיהם לא יקום. וככה

קרה לשרה "ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה", שאין מובן, איך אפשר, מפני מורא שמים כחשה ודברה שקר? גם בוכוח המלאך עמה "ויאמר לא כי צחקת" קשה, מה הוסיף חזוק ודאיה בדבריו השניים יותר מה שכבר אמר "לכה זה צחקה שרה", הלא היינו הך.

אך שרה התמימה שכולה אמת והן שלה צדק, נסתה פעם אחת בחייה לכחש ואמרה שלא צחקה (ובודאי היתה כוונתה מובה), ויען שהיה דבר זה זר ומוזר לה ולמורת רוחה, עקב היתה רוח אחרת עמה לדבר בלי לב ולב, לא היה הדבור שנור בפיה והדברים יצאו מבוהלים ורחופים באימה ופחד, כאדם היודע בנפשו שמדבר שלא בהונן וכל השומע דבריה הרגיש שלא בן הוא.

"ותכחש שרה לאמר לא צחקתי" כי י ר א ה " הדברים היו דפוים, מתוך פ ו ר א ובהלה ומורך לב. והמלאך תפש אותה בדברי עצמה ויאמר "לא כי צחקת". תשובתך השלילית "לא", היא הודאה "כי צחקת". הלאו שלך הוא הן. תשובתך שאיננה נמרצה, שאיננה יוצאת מן הלב, רק דבר שפתים, ב ט ו ן לא בפות, לא איתן, — ערות ודאיה "כי צחקת".

אבל רבקה אמנו, מין אחר לגמרי. בעלת תחבולות, פקחית וערומה. "דיפלומט" "אני חבמה שכנתי ערמה", עושה הכל על דעת עצמה ויודעת את אשר לפניה ואין בל מעצור לה לבצע את חמצה. "היש בית אביך מקום לנו ללין? — גם תבן גם מספוא רב לנו גם מקום ללון" (בלי שאלת פי אביה). "התלבי עם האיש הזה?" (הן לא תלבי עם איש נברי אשר אך זת עתה בא, ואין אתנו איש יודע את בן ארוניו והליכות ביתם) "ותאמר: א ל ך " (הנני נבונה ללכת עמו תיבף, אף שלא מרעתכם). "ויתרוצצו הבנים בקרבה — ותלך לדרוש את ה'". יצחק הוא בעלה. ואברהם האדם הגדול חמיה. שניהם נביאים. והיא איננה שואלת בעצתם רק הולכת לשם ועבר. ושם מוסרים לה סוד העבור. ורבקה מפרן צרם יודעת עתידות העמים לפני אברהם ויצחק איתני עולם.

היא עקרת הבית המנהינה את הבית גם נגד דעת בעלה. אם יצחק אוהב את בנו בכודו — רבקה אוהבת את יעקב. והיא מבינה היטב את מי לקרב ואת מי לרחק. אתר כך פרק ה ב ר ב ו ת , והיא איננה נרתעת לאתור גם בפורא של יעקב "אולי ימושני אבי — והבאתי עלי קללה ולא ברכה". והיא מאמצת את לבבו ומקבלת האחריות על נפשה "עלי קללתך בני", ומיישרת הכל ומנחת ויעקב מתברך. ואחרי בן בראותה בי על יעקב לברוח

מחמת עשו, היא מתאוננת באזני בעלה "קצתי בחיי מפני בנות חת", ויצחק שאיננו יודע את ריב המשפחה, עושה רצונה ושולח את יעקב לישא אשה.

* * *

אלה היו נשות חיל. אלה היו אמהות נאמנות לבניהן. שרה בראותה, כי ישמעאל מצחק וכצחוק בעיניו כל עול, פחדה כי אם יצחק יהי בחברתו ויתרועע עמו פן יאלף ארחותיו הרעים. "ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק" למען לא ישחית נחלתו, נפשו. רבקה הרחמנית, השואבת מים מן הבאר ומשקה לעשרת גמלי איש נכרי, הכי לא כאב לבה בשיצא עשו בנה אבל ויצעק צעקה גדולה ומרה על הברכות אשר חמסו ממנו? והאם לא הרגישה בצערו של יצחק שתרד חרדה גדולה, והיא עשתה מדנים בין אחים ותהרום את שלום הבית ותתן חרב ביד עשו להרוג את יעקב ויעקב הכן יקיר לה, בן שעשועיה ברח ושנים רבות לא ראתה פניו, ותמרר את חייה היא ותשבע כעס ומכאובים.

אבל בל זה היה מפני אהבת צדק ואמת, כי לא יכלה נשוא, שברכות ה' ישינו את הרשע והוא יהיה נביר לאחיו הצדיק. ולבן בחוקת היד הסידה כל אהבה מנפשה והקשיחה לבה לדנשי רחמנות והקריבה את אישה ואת מנוחתה קרבן למלחמת האמת וככתוב: "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו — ו א ת כ נ י ו ל א י ד ע כי שמרו אמרותיך ובריתך ינצורו".

נשים! השניתו על חנוך בניכן, הני נשי במאי קא זביי באקדויי בנייתו לבי כנישתא (ברכות יז.). זו תעודתכן להרגיל את ילדיכן לבל לקנות פירות בשבת. לבלי לאכול בלי ברכה, ולבל שהבנות נדלות פרע באין תודה. תהייגה לבן אמותינו למופת, שהן החיו את האומה בי ח י ו ת ה נ ה , ובל מה שנתקיימה תורה בישראל, ירן כזת. בל דור נחל אותה מהודיו והנחיל לדור הבא. וזה שרורש "מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה? אלא תבא אסתר שהיא בת בתה של שרה שחיתה מאה ועשרים ושבע שנים ותמלוך על קב"ן מדינות (ב"ד פנ"ח). שזה שוכתה אסתר למלבות ומסרה נפשה על ישראל ואמרה: "כי איככה אוכל וראיתי ברעה

אשר ימצא את עמי ובאבדן סולרתי". הוא מפני כתה של שרה וקנתה. וזה שכתוב "יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה". בניהם, שהם נחלתם "נחלת ה' בנים" לעולם תהיה. כתם נשאר ער דור אחרון. "ו י ה י ו ח י י ש ר ה" (חיי שרה קיימים לעולם).

דרוש לא.

פרשה תולדות.

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק". מדרש תנחומא זה שאמר הכתוב (ישעיה נד יז) "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי". אדרינום שחיק מסיא אמר לר' יהושע: גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים זאבים, אמר לו ר' יהושע: גדול הוא הרועה שמצילן, הדא דכתיב: "כל כלי יוצר עליך לא יצלח". מה ענין מקרא "כל כלי יוצר" לואלה תולדות יצחק, ומה כוונת הכתוב בכפל הדברים "כל כלי יוצר" "וכל לשון" ומה היה הוכחת בין אדרינום לר' יהושע, אם הכבשה גדולה או גדול הרועה. ולמה בתחלה תביא המדרש את הפסוק כולו כל כלי יוצר וכל לשון, ואחר הוכחה תביא רק ראשו "כל כלי יוצר" וחשמיט סופו "וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי".

במדרה זו יש ספור על הבאורות שחפר יצחק, מה הכוונה והלמוד מזה? ולמה באמצע הספור הפסיק בפסוק "ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד". ושב אל הבאורות.

הרמב"ם ב א ג ר ת ת י מ ן מפרש פסוק "כל כלי יוצר" על פי שתי הדרכים אשר אחזו האומות בנתע לישראל להעבירם על דתם ל ש ב ט או ל ח ם ר: או כי אנסו אותם בתרב נוקמת ויעשו בהם שפטים נוראים באכזריות חימה, או כי פתו אותם בשפתי חלקות, בפת תנוף, בוכחים. להסיר לבבם מאחרי התורה ויאמרו: לכו ונחי לעם אחר ובריח שלום תהי בינינו ובינכם. וה' תבטיחנו כי בשתיהן לא יוכלו לנו: "כל כלי יוצר (באונס, בכלי מענים ותוכלים) עליך לא יצלח", כי חיתהדים חרפו נפשם למות ולא שמעו להם ולא המירו דתם. "וכל לשון תקום אתך למשפט" גם

חלקת ל ש ו ן רמיה לא תפעל להניא את ישראל מאמונתם ולא עזבו את ברית אבותם.

אלה דברי הדב. ואני ארהיב עוז בנפשי ושקילנא הדמן ורשותא מענותנותו, להוסיף תנאי עקרי אחר. בי הדרך הראשונה מוחלטה. לעומת האונס וחוזק יד, ישראל הוא עם קשה עורף ותמיד בבוא עליו אויביו בנשק, השליך את נפשו מנגד על קושט דתו. אבל הדרך השנית, דרך הסתה ופתוי, הנצחון תלוי במדרגת רוחנו. אם אנו שומרים משמרת התורה ולובשים צדק ולבנו שלם עם ה' אז נגבר תמיד על דיברי משוחת שוא וכזבים לא יגעו בנפשנו. אבל אם רוח העם רפה, ואינם זהירים במצות, אז ימשכו המסיתים אותם בחבלי השוא ומעט מעט ישמעו בקולם ויחלפו תם וינתקו מוסרות, כאשר שמענו בן דאינו בארצות רבות, בי זרם עת החדשה שטף את הדת וישנה בליל את חיי היהודים.

זה שאמר הכתוב: "בל בלי יוצר עליך לא יצלח" זה ודאי ברור ובטוח. אבל "בל לשון תקום אתך למשפט" — ת ר ש י ע י ! עליך להרשיעה ולנצח אותה בבח עצמך, ברוחך. ואם בביר בח אתה, יש לך אומץ לב וחילך לאודיתא, אז נפתולי אלקים נפתלת גם יבולת. אך אם אין לך עז ותעצומות, "התרפית ביום צרה צר בחבה" — להרת סבנה נשקפה והשתות יהרסון.

(ב"ר ם, ח) אמר לו ה' לאברהם צא וכבוש הדרך לפני בניך אתה מוצא כל מה שבתוב באברהם בתוב בבניו". בי מעשי אבות סימן לבנים ובל מה שאירע לאבות יארע לבניהם ותבלית המקרים היתה למען מהם ילמדו בניהם אחריהם. "העבר" הוא טורה דרך "העתיד". ובבל המאורעות אשר קרו ליהודים חקרו הליבות ההסטוריה ויתפשו דונמא בספורי מעשי אבות וימצאו חוון דב והם שמשו להם לסמל ולטופת ולעמודי אש להאיר להם הדרך. ולפיהם ידעו ללכת.

אברהם היה מכובד בעיני בל העמים וחיו עמו בשלום "נשיא אלקים אתה בתוכנו". "מלבי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין. ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש. ויאמר אבימלך ופיבל שר צבאו אל אברהם — השבעה לי באלקים — ויכרתו שניהם ברית". זה סמל לתור הזהב, לזמן שהעמים ישאפו לכרות ברית עם ישראל ולהתאחד עמם. ויסול אברהם מסלה לבניו שלא יתפתו לזנות אחרי דתיהם ולא ילכו בחוקותיהם, והתקין להם דרך שיתבצרו בסגולתם וקניניהם הרוחנים.

ביסי יצחק באה תקופה חדשה, נשתנה יחס הטוב של העמים לבן אברהם, ויעבור עליהם רות קנאה ושנאה להפר השלום. "ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו בי עצמת ממנו מאד". (מענת שונאי ישראל בבל דור ודור). "ואתם שנאתם אותי ותגרשוני מאתכם". — זה היה אות בי העמים יצרו צערי בניו ויתקוממו להם ויבופו אותם להפר ברית אלקיהם. ויצחק בבש את הדרך לפני בניו ויחשוב מזיסות ויקנה תחבולות בערם, אשר גם מחמת המציק לא ימו אשוריהם ממסורת אבות ובאמונתם יחיו ויערו נפשם גם למות עליה.

אלה הן ב א ד ו ת אבותינו במו שאמר במדרש (ב"ר סר, ז) "חמש בארות בנגד חמשה חומשי תורה". בארות אשר לא יבזבו מימיהן, ומבאר חפרוה שרים, אבותינו שרי קודש, ישתו הבנים ממקור ישראל מים חיים אשר ישובבו נפשם.

מבארות אברהם יצאה תורה לישראל להתאושש ולהיות מוצק ולא להתבולל בין העמים על ידי פה מרמות ותוך. אך ביסי יצחק לא היו עוד דכר בעתו ועבר זמנם. בי שנאת הדת או הגזע נשאה ראש. האוהבים היו לשונאים ויעריסו סור לבקש תואנות לגרש את "העברי" מתוכם וזה שאמר: ובל הבארות אשר חפרו עברי אביו ביסי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר", והולך וספרש: "ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו בי עצמת ממנו מאד". ואז נגר מצב של שנאה גלוית ופרועת, חפר יצחק בארות אחרות, אשר סהן ישאבו כח לשאת את התלאות ויחזיקו מעמד "ויקרא שם הבאר ע ש ק " (נגד עשק) ו ש ט נ ה (נגד שטנה) (ולסוף סיים ברחובות בי באחרית תימים יעשו בולם אמורה אחת ויקראו בל העמים בשם ה'). ויצחק נתמך ונסתייע בזבות אביו, "ויקרא לתן שמות בשמות אשר קרא לתן אביו".

ולבן, בעת שהנוים ישיתו בחלקות לנו בדברי שלום. צדיך לנו כח איתן. ועלינו להתאזר בעוז, לנצח את אוהבי שקר בגבורת נפשנו ויתום עצמיי. " ת ר ש י ע י ! " ולא תועיל זבות אבות, בי המצב הוא בתקופת אברהם ולאברהם אין זבות אבות.

אבל בשתאומות באים עלינו בבשיל ובילפות ובאיום רצח ובליון, אז אף שהדת רפוית ולא צדיקים אנחנו, לא יובלו לחסום התורה והננו מוסרים נפשנו עליה, בי אז תיא תקופת יצחק, וזבות אבות עומדת לנו במו שסייעת ליצחק ויקרא לתן שמות ב ש מ ו ת אשר ק ר א להן א ב י ו. ובל ב לי י ו צ ר עליך לא יצלח.

וזה כוונת המדרש. "ואלה תולדות יצחק הרא הוא דכתיב בל בלי יוצר — ובל לשון תקום אתך למשפט". כי יש שתי תקופות: א) יצחק ב ן א ב ר ה ם: זכות אבות. ואז כל כלי יוצר עליך לא יצלח. ב) אברהם הוליד את יצחק. אברהם היה הראשון בלי כל יתום אבות. אז "כל לשון תקום אתך למשפט ת ר ש י ע י".

ומספר המדרש, שאדרינום חשב שקיום האומה היא מפני נדלות מצבה בתורה וכשרון המעשים, דיען שהוא נזר על התורה ועל המצות, שמה דשע, בי יעלה בידו לבלותם ולאבדם, וזה שאמר: "נדולה הכבשה" הכל הלוי בנדלות הכבשה וביון שהיא עתה קטנה דלה ותלושה, לא תוכל להתקיים.

אבל ר' יהושע השיב לו, בי במצב הנוכחי של נזרות אבזריות וחרב והרג ואבדון, שהיא תקופת יצחק, בבל אופן ובבל מדרנה "נדול ה ר ו ע ה שמצילה, בי זכות אבות תנן עליהם, וזה שאמר: הרא הוא דבתיב "בל בלי יוצר עליך לא יצלח" ולא סיים את סוף הפסוק "ובל לשון".

דרוש לב.

פרשה תולדות

ואלה תולדות יצחק "יעקב ועשו האסורים בפרשה" (רש"י).

מה קא משמע לן רש"י, הלא זה מפורש בתורה? — אך תיבת "תולדות" תוץ הוראתה השוטה "בנים", היא בוללת גם מאורעות והרפתקאות ועובדות וקורות העתים, וכמו שפירש רש"י "אלה תולדות נח" עיקר תולדותיהם של צדיקים — מעשים טובים. וכן "אלה תולדות יעקב יוסף", אלה ישוביהם וגלגוליהם. וגם פה יש לפרש "תולדות יצחק", בל דברי ימי יצחק, בל אשר עבר עליו. אך הלא עיקר פה שיצחק הצמיין, היא מעשה העקדה, ובבר נזברה בסדרת "וירא". וזוונו הסטופר בארוכה גם ויצא יצחק לשות בשדה ותקן תפלת מנחה, הם בסדרה "חיי". ועל בן אין לפרש ש"אלה תולדות" הם היסטוריה שלו, דק "בנים" סתם, יעקב ועשו האסורים בפרשה.

אבל קשה, ראיתא בנדרים (פ"נ מי"א) קונם שאיני נהנה לזרע אברהם מותר באומות, ואפילו בבני ישמעאל ועשו שאינם נקראים זרע אברהם, וכן אומרים במוסף ראש השנה "העקדת יצחק ל ז ר ע ו היום ברחמים תזכור" ומי שאומר לזרעו של יעקב הוא טועה (או"ה תקצ"א ס"ח). בי רק יעקב לבד הוא זרע יצחק ולא עשו, ולמה פה נקרא עשו בשם תולדות יצחק, ומה הלמוד היוצא מזה?

אם רואים רשע בן צדיק, והעולם שואל: מה נשתנה? ומתמה מדוע יגדל קוץ וחוח בפרדס? — פותרים זה באמתלאות ותרוצים שונים: א) אם אתם יודעים את אביהו אבל אינכם יודעים את אמו, ואפשר בי היתה בעלת תבונה רעה ותשפיע מרוחה על בנה.

ב) המקום נורם. סביבה רעה. תנאי המקום פועלים על היחיד. הרבה

חברה עושה. איש תם וישר הלך למקום משתת וילמד אל דרכם. "כל הנוחבר לטמא טמא" "נלער קרית פועלי און עקובה מדם". לא תרוד בשכנציב דמשבי לך כלצנותא (פסחים קי"ב:).

ג) זמן נדמא. שעות רעות המתרגשות בעולם. שעת חירום. מלחמת עכים. עת מהומה ומבוכה. המלחמה נוסבת רוח שכרון שנעון ועורון והטילה זוהמא בעולם. היא מהרסת כל יסודות הישר והמוסר ועל ירה נפגם כוש האנושי ונטמטם ההבחון, גם הישרים יפקיעו למחות אכויות ותתעל משום העקוב למישור, ולא יחושו ולא ידגישו עור כל עולה, והיה כצדיק כרשע.

ואמנם בי בל אלה הנה נורמים קרובים וסבות שכיחות ומשפיעות ורוחות מצויות שרדכן להזיק. אבל אין להחליט כי האדם תלוי ד ק בהם "חק ולא יעבור" ובלתם אין רשע בן צדיק, לא כן. כי גם בלי סבה ומעם, ישנם בריות רעות, כי בל איש ואיש הוא "דאשית", עולם כפני עצמו ומושל בכל אשר לו, הוא ברשות עצמו ואחראי על כל מעשיו ואין כל סבה קרומה שמכריחה אותו. וגם השיטה, שבל החטאים הסה נטיות רעות מבעיות ואי אפשר להכניעם, לבבשם — היא כנגד התורה.

ועדות נאמנה, שהאדם חפשי ואינגו מוכרח ומוכרע מפיני סבות, היא תולדות יעקב ועשו, ששניהם היו תאומים, בני יצחק ורבקה וישבו במקום אחד בומן אחד, והיו מתנגדים ברעותיהם איש כנגד אחיו. זה צדיק גמור וזה רשע גמור. וזה שמספר הכתוב: "ואלה תולדות — אברהם הוליד את יצחק". אברהם הוליד את יצחק, זה מצב מבעי, פרי ישוה לו, מעם פריו ועצו שוה. אבל אל תשפום שכן הוא תמיד, הבט נא הלאה, היה חכם רואה את הנולד, את הנולדים, את תולדות יצחק, יעקב ועשו. מהם נתברר שאין הסבה ביחום בתנאי זמן ומקום, בי פה היה הכל מתאים, ובכל זאת היו האחים דחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב. הרי ש א ל ה ת ו ל ד ו ת. תלוי רק בהתולדות, בהאנשים עצמם.

ואת הדבר הזה כי הבנים יהיו שונים איש מאחיו, הגיד ה' לרבקה על אשר התאוננה "למה זה אנכי"? בסח נדול צערי ומכאובי.

א) שני ג ו י ם בבטנך. מה הפלא כי בה ינדל הצער, אינך נושאת שני "ילדים", רק שני ג ו י ם, אומות שליטות. וכמו שמספרים, כי מריא טריוא מלכת אוסטריא נזדה (בשנת תק"ד) לנרש את כל היהודים ממדינת

בעהמיא, ויתיצב הרב ר' זלמן קדוב לפניה להתחנן לה על עמו, ולו קול תזק, וכדברו היה נשמע בקול רעש וצעקה נדולה ומרה, ותגער בו המלכה "למה ת צ ע ק אלי"? — ויען הרב "הן לא פי לבדי המדבר אליך, בי קול רבבות יהודים צועקים אליך בזה ולבן תשמעי קול נדול קול המולה". שני ג ו י ם בבטנך ולכן הכאב נמרץ.

ב) "ושני ל א ו מ י ם ממעיך יפרדו". — "נוים" מבטא את ח כ ש י ת, את המחשבות, את הספקות, אבל מושג "לאום" מציגן את ה א י כ ו ת, באיכותם, בתכונתם, בטבעם יהיו נ פ ר ד י ם זה מזה, שונים בטעמם וכרוחם, שני טיפוסים. כל אחד תהיה לו תרבות מיוחדת, השקפה מיוחדה. ע ש ו איש ציד איש שרה ו י ע ק ב איש תם יושב אוהלים.

"תם" הוא איש ישר ושלום ככתוב באיוב. ובתהלים (לז לז) "שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום" וכיון שהתורה תארה את יעקב לאיש תם, אם כן עשו לא היה תם, ו"איש יודע ציד" הוא איש משחת ושנוא לה' כמאמר הנביא (מלאכי א ג) "ואת עשו שנאתי".

ומתכלמת בזה שנאת התורה לציד ושפיכת דם בעלי חיים נגד מנהג עמי קדם והיום, שחציד הוא להם העונג חיותר נדול. ורצויה בעיניה חיי מנוחה והיא משבחת את "יושב אוהלים", אהלי צאן ומקנה. (בראשית ד כ) וזה סמל ישראל לחיות בשלום להתרחק משפיכות דמים, וכל מלחמות לא היו לרוח התורה*).

עשו איש ציד — נבר אלם. ברבריות נסח "חי על חרבו". מנסתו ותפקידו, להתנפל, לשפוך דם, להפיל חתיתו על בל, לרכוב, לשעבד, לכבוש עמים, להרעיש ממלכות.

ויעקב איש תם יושב אוהלים — יעקב לא יתגרה מלחמות, לא יפגע אדם ולא ידגיז איש. ה ש ל ו ם הוא ישעו ותמצו, ותורת רוחו לשבת במנוחה באהלו. ת מ י ם הוא עם אלקים ואדם. מוסר יושר רוחניות ותורה הסה משא נפשו.

ג) "ולאום מלאום יאמץ" — זה התגם שייך ליעקב, יעקב יחי אמיץ

*) "והאלקים אמר לי לא תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת (דה"י א כח ג). — חיושב באמצעיון תרי ית ריבי דמים (ירו' ע"ז פ"א ה"ו). נודע ביחודה ב' יו"ד י. ועי' אברבנאל שמות כב. ל. ודעתו דעת יחיד.

כה רק על ידי "לאום — מלאום" על ידי נגודו לתרבות עשו, ועליו הנאמן ומסור לתודה וליושר, לבל לכרות ברית עם עשו ולא להיות עמו לעם אחד, כי או לא יקום יעקב הקטן בפני אחיו החזק והטרובה באובלסין, ולתרבותו נשקף כליון תרוץ, כי תתבלע בתרבות עשו והיתה כלא היתה.

כל העמים הסה שונאי יעקב. ויעקב לא יתגרה בם מלחמה ולא יבוף עליהם את תורתו ביד חזקה. אך עליו להחזיק תמיד במלחמת מנן, להשיב מלחמה שערה, להגן על אידיאליו, לשמור את סגיבי רוחו, לעמוד הכן נגד הרוחות והסופות הסוערים עליו להרוס ולהחריב את אהלי יעקב ונגד גלי ים זועף המתפרצים לשטוף את תורתו. ועליו להיות עם לברך ישכון, ואין זה ענין לשעה, רק התנגדות מבעית, התרוצצות נצחית בין שתי תרבויות נאבקות, בין יסוד הרוח והמוסר ובין יסוד החומר הגס. מלחמת התמימות עם האלמות והעריצות, לדוד דוד.

* * *

מה שאמר ה' לאברהם "לך לך מארצך — ואברכה מבריך ומקללך אאור". והדבר מתמיה, למה הניד ה' לו, כי יהיו לו שונאים ומקללים, הן הודעה זו עושה רושם, כברכת ההמון "לא ישמחו אויביך לך". לאיש החפץ להטיח דעת ולשכוח שיש לו מתנגדים ואויבים. והמברך, על אפו ועל חמתו, למו"ת רוחו, מזכיר לו דוקא כי הוא מוקף שונאים ומכאיב את לבו. בן הדבר הזה, ה' מודיעהו כי במקום החרש יהיו לו שונאים. והאם בזה מוסיף חזוק והליך להרגיעו למען ילך שמה? הלא אדרבה זה גורם להמס את לבבו ולהניאו מלכת, אל מקום שטרם יודעים אותו, ישנאוהו שנאת חנם, ואברהם עומד משתומם ונבהל "מה זאת? הן לא עשיתי בל רעה לאיש ולמה זה ישנאוני? טוב לי שבתי הכיתה מלכת לארץ ההיא".

בתלמוד (פסחים קיז:) "ואעשך לגוי גדול" זה שאומרים אלקי אברהם, "ואברכך" זה שאומרים אלקי יצחק. "ואגדלה שמך" זה שאומרים אלקי יעקב. יכול יהיו חותמים בכולם? תלמוד לומר "והיה ברכה" בך חותמים ואין חותמים בכולם — מה מעם אין קוראים בשם יצחק ויעקב. האם זה למרות כבודו של אברהם אם חותמים גם בשם בניו?

שני כללים מסכמים: ה ש ל ו ם ו ה ד ב י ם. מה יקר משלום? ואין כלי מחזיק ברכה כשלום ואחדות. ובח הרבים גדול, ואם איש מסופק

איזה דרך ישרה, ישאל פי הרבים והם יבריעו. שני יסודות אלה הסה מושכל ראשון לבל.

אבל אם נבדוק לאור הנר ונתבונן לנוגה השכל, אז נראה כי לא לעולם תוסן התגיון הזה, והרבה פעמים משפטים אלה לא יעמדו ונהפוך הוא ואין למדים מן הכללות.

הנה דוגמה לפנינו. איש מפורסם שהתנגד לשני יסודות אלה, הוא אבי האומה, אברהם שמו.

אברהם אבינו היה בעל מחלוקה הראשון בעולם. איש ריב ומדון, בכל מקום אשר הלך זרע משטמה, הפריד בין אחים והפר האחדות. כל העמים עבדו אלילים, עץ ואבן, ח ב ו ד עצבים כולו וחיו יחדו כשלום. אין פרץ ואין צוחה, והוא קרא מלחמה על בל הדוד והוביח את שקרם. ומובן בי רעת הקהל היתה כנגדו והבריות התאנפו ויתקלסו בו ויקראו אחריו מלא: "מין, אפיקורוס, כופר" והודיו ואחיו ומשפחתו נשאו תרפה עליו ויתחננו לו, "למה בננו הנך מתכחש למסורת ולא תלך בדרכי אבות"? ואיתן אבינו לא נכנע ולא זע, וידדוש כרבים לשבר אלילים, ויבשר צרק בקהל רב "ויקרא שם אברם בשם ה'".

ואת זאת הביע לו ה' בראשית: הנני משלחך אל הגוים לעשות תרשות לא שערום אבותיהם, ועל כל מצערי דגליך יהיו לך שונאים כי "עושה חרשות בעל מלחמות". אבל לא יוכלו לך בי אתית עמך "ומקללך אאור" והמונים המונים ישמעו לקולך וילכו לאורך ויבידו את האמת.

וזו היא תעודתנו, עם אלקי אברהם, ללכת בדרכי אבינו הראשון, לא להתרועע עם אומות העולם, לא לכרות להם ברית, רק לשחות תמיד נגד הזרם, להיות " ש ו נ י ם מכל עם". "בשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות" — וזה פירוש "ואעשך לגוי גדול" גוי מצוין. קיצוני. עומד בתרבותו נגד בל העמים "ונפלינו אני ועמך" — זת שאומרים אלקי אברהם. זה מיסודו ושיסתו של אברהם.

"ואברכך" שאומרים אלקי יצחק. יצחק לא השפיע על הדור. לא נלחם באלילות באביו. באורח חייו חיה מתבודד. "יצחק מסיירא" ישב בל ימיו בארצו. לא יצא חוץ לארץ. "גור ביירץ חזאת ואהיה עמך ו א ב ר כ ך".

"ואגדלה שמך" שאומרים אלקי יעקב. יעקב העמיד את ה ע ם. בָּניו בנו את בית ישראל "יעקב קראו בית". הם היו בעלי כתות פועלים במערבות שונות ויציבו להם יד כתורה וחכמה וגבורה ובכל כשרון המעשת

ויצא שמם ומוניטין שלהם בכל העולם. ו א נ ד ל ה ש מ ך — זה שאומרים אלקי יעקב.

"יכול יהיו חותמים בכולם"? שנזכיר מעשי שלשת אבות בהדרגה, בהשתלשלות, כפי סדר זמניהם, שלשלת הדורות, בל מעשה, דבר בעתו. כל שיטה לשעתה, בתקופתה, לפנים, ועתה כבר פסקה, ותפקיד מכסיסי מלחמה מיסודו של אברהם יש לו רק ערך זכרון עתיק, מחזה עובר, נחלת העבר. ועתה כבר עבר זמנו, כי אומתנו בבר נתבססה, הגנו עם משובלל, ואפשר להסתלק מכלי נשק של התנגדות לעמים ויכולים להסתגל לחיי אהבה עמם?

"תלמוד לומר והיה ברבה — בך תותמים". תמיד אנו זקוקים לאותו שיטת אברהם, כלי זיינו לעולם קיימים. עלינו לעמוד על המשמר לבל יתרוד דות זר וזדם נכרי לתוך מתננו. ההתנגדות וההבדלה היא תעודתנו הנצחית. האלף והתו שלנו, היא הנושפנקא. אם אנו טובעים בהן את תתימתנו ולאומיותנו, נעמוד ונתקיים ו נ ה י ב ר ב ה "ולאום מלאום — יאמץ".

* * *

ד) "ורב יעבוד צעיר" — שלשה דברי הנבואה הקרומים קיימים ובעינינו הנגו רואים כי כן הוא. אך על הדברים האחרונים האלה הננו משתאים ומשתוממים, כי הנבואה הזאת לא נתקיימה במציאות כלל, ומתי היתה כזאת בי עשו היה עבד ליעקב? ואמנם הננו מוחלים ומוותרים על המשלה עליהם, אך קצר כח הסבל וסעיף עלינו כי אנו בני יעקב עברים לבני עשו, והם מושלים בנו ורודים ביד חזקה ובפרך, ורבת שבעה לה נפשנו מהם תלאות ונזרות ורדיפות וצרות בלי מספר מאז ער היום, אשר לא כרת של תורה שנתנה לנו משפט המשלה עליהם, ולסוף נתפוך הוא ועבדים משלו בנו.

ואמנם יש כתוב אחד המתרץ תמיהה זו ואומר, בי יש זמן שאז יש זכות לעשו לצאת חפשי ולפרוק סעל צוארו עול יעקב "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך". אך באור מלת "תריד" אינו מפולש וברור, ואיננו יודעים הכוונה. והיותר מעציב, שהמבאר הוא עשו הרשע והוא עם הארץ ומבאר כפי הטוב בעיניו. ואם הוא אומר שהגיע עת דדור אין היכולת בנו לעכב ולמחות בידו.

על זכות זו, שעשו הוא עברנו, יש לנו שכר מפורש בתורה, כתוב באצבע

אלקים. וכל האומה הנדכאה עומדת ומצפה בבליון עינים להגשמת זכותנו, להוציאה אל הפועל. ליום "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר ע ש ו והיתה לה' המלוכה"!

דרוש לג.

פרשה ויצא.

ויצא יעקב — ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו — ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר לראשונה — והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים. — נתקבצו האבנים וכל אחת ואחת אומרת עלי ינית צדיק את ראשו וכולם נבלעו באחד.
(חולין צא:).

מה מלמדנו מדרך הדרך של יעקב ומה התורה היוצאת מהספור הזה? מה חידוש שיעקב הניח אבן מראשותיו שבן מנהג כל עוברי דרך, ומה הבוונה שכל האבנים היו לאחד?

יעקב נפרד מהוריו ויוצא מארץ מולדתו הקדושה שהבמית ה' לאבותיו והולך ברד ומתעצב אל לבו ונפשו עיפה מעמל הדרך והוא מהרהר על תעודתו בתבל ותושב מחשבות מה עליו לעשות לעתידות עמו, לדור הבא. והוא מפלס נתיב לעמו ומתוה לו דרך ובא לידי התלמה בי על שלשה דברים עולמו עומד: על ה ת ו ר ה ועל ה א ח ד ו ת ועל ה ח נ ו ך.

ה ת ו ר ה: להעמיד עם של תורה, עם הספר. בנגוד לכל העמים שחיו רק חיים נשמיים, ובל מגמתם היתה רק ליהנות מטוב עולם הזה לאכול ולשתות ולצור ציר ולעשות מלחמות ולא למדו בל תורה ובעניני הרת היו עיניהם נשואות לבהגיהם ולתרמומיהם. אבל לעם ישראל תהי מטרה רוחנית. התורה תהי כחם העצמיי ולמקנם ער נרולם ילמדו ספר וידעו תורה.

א ח ד ו ת: העם יהיה מאוחד ומחובר כאיש אחד חברים, איש

את רעהו יעזורו. אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו לעשות בל רבר הנתון לחוק האומה ולבצע בל רבר מועיל לאחוד העם. ולשם זה יהי מרבז רוחני, בית אלקים בית יעקב, שם ישבין העם את שבינתו ומשם תצא תורה.

ו ה ח נ ו ך: יעקב דואג לבניו לחנבם בעודם באבם משתר מל ילדותם בתורה ברת ובמוסר. "חנוך לנער על פי דרכו".

יעקב, עמוד התורה וה' מניר רבריו ליעקב. מעודו הוא יושב אהלי תורה, באהלי שם ועבר (מגילה מז: מררש). "מה מובו אוהליך יעקב". בלבתו ברדך נרד לאביר יעקב בי יבנה בית אלקים ושעריו יהיו פתוחים לבל החפץ לשמוע רבר ה'.

והתורה תקום ותוסיף אומץ ב ש ל ו ם באחרות האומה, בי בל נחיבותיה שלום ומורשה ק ה ל ת יעקב י ח ד שבמי ישראל, ואת הרברים רבר ה' אל בל ק ה ל ב ם ביום ה ק ה ל. ואם "האבנים" היינו ב נ י ם, אבן ישראל, מריבות זו עם זו, ובל אחר אומר: "עלי יניח צדיק ראשו, לי היתרון לי הבבורה. אני החשוב", לא ינוח יעקב ער שמשלים ביניהם והם מתאחדים "וכולם נבלעו באחד".

אך לא זה השלום אשר יעקב מבקש. לא לאחדות בזו הוא שואף שינותו הבנים ולא יעשו מאומה. מה בצע בשלום של שב ואל תעשה, של בטלה. מה תועלת באחדות אם עולם ישנים "בל אחת אומרת עלי ינית צדיק את ראשו ו י י ש ן", זה אינו בלום. משובחת אחדות של תנועת חיים המביאה לידי מעשה. שלום של בנין, של תלמוד תורה "בל בניך למודי ה' ורב ש ל ו ם בניך" — והוא אומר: "והאבן הזאת (שלום של שביבה) יהיה בית אלקים". "אשר יתרו נמתיק סור", טובה האחדות, סור חברים יתרו, אם — "בבית אלקים נהלך ברגש".

ו ה ח נ ו ך, זה אבן שתיה, יסוד התורה והעם. בני הנוער המתחנבים ואמונים בבתי תלמוד תורה, הם ערובה נאמנה ובמותות לעתידות האומה. ואל נתחלל ונשמח בתורת זקנים לברם. אל תאמרו, בבואכם הלום ביום השבת: מה נהדר המראה! אבן יש אלקים במקום הזה בבית המררש, האויר מלא תורה. חבורות חבורות לתורה. חברת משניות. חברה מרדש. — אם בני הנעורים אינם בזה, לשמחה מה זו עושה "ורא חסר מה קני"? (נדרים סא.) התלמוד (חגיגה נ.) שואל: אם האנשים באים ללמוד והנשים באות לשמוע,

סף למה באים? ואנו עתה נשאל להפך: הסף למה א י נ ם באים? איפה הם בשבת? איה הנערים? כי האבות והבנים נפרדים ברוביהם ובמקומותיהם ולא יארעו לחברה עם אבותם. האב יושב בשבת בבית המדרש ולומד או שומע תורה והבן נוסע ברחובות "נהרד בכבוד על המרכבה" ומתענג בעונג שבת. אך עונג שבת חשוב, רק אם מתאים לשמירת שבת. "ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג". אבל בחלול שבת, האב מתעצב ומתאבל על תענוג בנו, והעונג נהפך לנגע.

"ויקרא יעקב שם המקום ההוא בית א-ל ואולם לוז שם העיר לראשונה" — אם הנכם רואים בית אלקים, אנשים לומדי תורה. ישרי לב. תדעו כי זה פרי החנוך הטוב בנעוריהם, והוא שעמד להם, כי אלו לא נתחנכו כראוי והיו בנים לא "אמון" (חנוך) בם — בימי גדלם עבר הזמן. בפתח עיר בית אל עמד אילן של לוז (ב"ר פס"ט, ז). פרי "לוז" הוא שקר קמן ורך (עי' תוס' בבחורות ח.). אם הנך מתענג על בית אל, אם הנכם נכספים ועורגים למקום תורה, תדעו כי הוא תלוי בתנאי "לוז", שבתחילה היה ל ו ז פרי קמן "ואולם לוז שם העיר לראשונה", ואחרי כן נגמר וינמול שקרים, הנער הוא הלוז שבשורת האומה, ובלי לוז, בלי חנוך בילדות, לא יהיה בית אל.

וזה מאמר ישעיה: "בשנת מות המלך עוזיהו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל". בתחלה חשב, כי הזקנים, הנרולים, הם עמודי הקרושה "ואראה את ה' יושב על כסא רם", אבל אחרי כן נוכח ובא לידי יריעה, כי הילדים, הנערים הם עיקר כבוד ה' ויסודות עם ה' ועליהם אדני האומה המבעו — "ושוליו" תחתית הכסא, רגליו, הקטנים, "מלאים את ההיכל". ונחלת ח' — ב נ י ם.

דרוש לד.

פרשה יתרו.

יקר סוולל.

בסדרה זו. בתלמוד (סנהדרין צד.) ויחד יתרו — רב אמר שהעביר חרב חדה על צוארו ושמואל אמר שנעשה חרורים חרורים כל בשרו אמר רב חיינו ראמרי אינשי: ניורא ער עשרה רר: לא תבוי ארמאה באפיה*).

ותמוה מאר כי אמרו חכמים (אבות פ"א מ"ו) והוי דן את כל האדם לכף זכות ואיך דרש שמואל את יתרו לגנאי שהיה מצטער על אברן מצרים אם אפשר לפרש כרב שכל את בשרו, וגם הלא מפורש בתורה ששמח על תשועת ישראל וברך את ה' "אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה".

ב) יש עור מחלוקת לרב ושמואל (סוטה יא.) ויקם מלך חרש. חר אמר חרש טמש וחר אמר שנתחרשו נזרותיו. בכאי גליני?

ג) גם הם חולקים (שם לו:) "ויבא חביתה לעשות מלאכתו. רב ושמואל חר אמר מלאכתו טמש וחר אמר לעשות צרכיו נכנס באותה שעה באה רמות ריוקנו של אביו". חזות קשה ונפלאה מאר. יוסף הצדיק שערות ה' בתורה נאמנת על טהרת רוחו וקרושתו וענתח בו צדקתו, היתכן להסוך הור למשחית ולשים בו דופי בעצם עוברא זו. ועל זה נשמו ראשונים (שו"ת מהר"ל חביב סי' קפ"ו), מה ראו על ככה?

ר) עוד מצאנו (מגילה יג.) וישנה ואת נערותיה אמר רב שהאבילה מאכל יהודי, ושמואל אמר שהאבילה קדלי רחזירי, וכתבו התום' שאסתר לא אכלת,

---

*) והמתרש"א שם תמה, הלא הא דאמרי אנשי הוא תוך לדברי שמואל ואיך מביא רב ראיה לבעל פלוגתית. ונראה דאדרבה רב מסתייע בהא דאמרי אנשי לדברי עצמו ונגד שמואל. ולפי הא דאמרי אנשי, אין מן הנמוס לבזות את הגוי בעיני הגר ואם כן איך פיסר משה ליתרו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים ויגרום לו עגמת נפש, אלא ודאי שמשה ידע שיתרו יוצא מן הכלל ואינגו מצטער באברן רשעים, ואי אפשר לפרש "ויחר" שנעשה בשרו חרורים.

ויפלא אם כן מה יתרון שנתן לפניה מאכל אסור, ובמה נקרא זאת "וישנה למיב"?

בל אלה מחלוקות רב ושמואל צדקו יחדו, דוה אחר להם ואזלי לשיטתם. היכיד על פי מה שכתב רמב"ם (בפ"ו משמונה פרקיו) כי נחלקו החכמים והפילוסופים, מי ערכו יותר נדול, אם מי שנולד צדיק ולבו טהור מטבעו "צדיק כתסר י פ ר ח", או מי שיצד לבו רע ונפש רשע אותה למרוח מנוחה ושפלות, רק מפני שכלו ודעתו הוא מושל ברוחו וכובש את יצדו. וזו מחלוקת בתלמוד (ברכות לד.) ד' יותנן אמר: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים נמורים עין לא דאתה ופלינא דר' אבוה שאמר מקום שבעלי חשובה עומדין צדיקים נמורים אינם עומדין (ועי' מהרש"א שם) ובן בע"ז יז: ר' תנינא ורי יונתן — אמר ליה חד לחבריה ניזיל אפתחא דעבודה זרה — אמר ליה אידך ניזיל אפתחא דבי ז' ונכפי ליצדין ונקבל אגרא.

וזה כוונת מדרש (ב"ר פסג. א). ואלה תולדות יצחק בן אברהם. "ניל יניל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו" (משלי בג, בד.) נילה אחר נילה בזמן שהצדיק נולד.

אם נולד צדיק בטבעו, יש לאביו משנה שמחה. א) שיש לו בן יקיר. ב) ניון שטבע הבן נמשך אחר אביו ונדמה לו, אם כן אות הוא על אביו שנם הוא צדיק וישר "ניל יניל (נילח אחר נילה, בפולח) א ב י צ ד י ק" בזמן ש ה צ ד י ק נ ו לד (בטבעו). אבל מי שנולד בטבע משחת, רק בנדלו נלחם עם יצדו "ובחכמתו" התנבר עליו וינצחהו או אביו שמח דק "בו" בבנו. אבל אין הבן סימן על ישרת האב. "ויולד חכם ישמח — רק — בו". בלידת יצחק היתה נילה כפולה, שהיה דומה לאביו "מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק (ב"מ פ"ו.) והכידו הכל כי "אברהם הוליד את יצחק".

שימת רב, כי מי שטבעו טוב ואין לו נטיה לדריפת התאוות, יותר משובח ילכן אם התורה משבחת את יתרו, בוראי פידוש "ויתר" שמל את עצמו. ויוסף בא לעשות מלאכתו ממש בפשוטו ולא עלה על דוחו מחשבת פנול ובאסתר "וישנה", היינו שהאכילה מאכל כשר. וכמו שצדיק הוא, מי שהיה צדיק מעיקרו, כן לעומתו, נדר רשע נמוד הוא רשע מתחלתו ועד סופו, ולכן דורש "ויקם מלך חדש" ממש, שפרעה ז ה היה ברשעו מראשית בריאתו.
אבל דעת שמואל היא, כי לא יתהלל המתהלל בתכונותיו וטבעו מרחם

אמו, כי אז "צדיק מה פ ע ל ? " ולא ב ב ח ו עשה את החיל הזה. רק מי שהתרומם על טבעו הפרוע בעמלו ודעתו ונפתולי אלקים נפתל עמו, לו נאוה תהלה. וזה שבחו ויתרונו של "יתרו", שלמדות טבעו של "ניתרא" שנעשה בשדו תרודים ולבו דוי על אסון מצדים, ובכל זאת התנבר והתאפק ויאמר: ברוך ה' — תשואות דן לו. וזיא תוקפו של יוסף, שבשנם הוא בשר ונלחם עם יצדו ויוכל לו — קדיש יאמר לו יהוא אדם עילאה. וככה באסתר שבכל יום היה ערוך לפניה שלחן מערכי ומשמני קרלי דחזירי, והיא לא החנאלה בסרס פנולים ולא נתנה חכה לחסוא — לה יאתה יקר ונדולה, ועל זה הבתוב אומר: "וישנה לטוב".

ואם ישובח צדיק אם חוזר מחשבה רעה לטוב, כה משתת וגרוע יותר, בשוב צדיק מצדקתו והיה לרשע. ולכן פרעה שהתודה תציגהו לפפל רשע עדיין, היה איש טוב לפנים בשכבר הימים, רק אחרי כן סבא הוי בישא ונתחרשו נזרותיו".

והנני מעיד בזה, כי ברעיון זה יש ספור בתפארת ישראל סוף קדושין על אורות משה דבנו ומלך ערבי, אבל בסחילת כבודו, הספור הזה משולל כל יסוד ולא היו דברים מעולם, והוא העתיק אותו מתוברת ספורי בדים לילדים (קינדער מאהרבען) בשפת אשבנז, וחלילה תולין הוא להאמין אשר לא יאמן, נגד מה שנאמר בתלמוד (סוטה יב.) ותרא אותו בי טוב הוא: ד' כאיד אומר "טוב" שמו (בין אדם לחברו). ד' יהודה אומר "טוביה" שמו (טוב י', בין אדם למקום). אחרים אומרים נולד כשהוא מהול (בלי תאוות וערלות). וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא הבית אור (חכמה).

דרוש לה.

פרשה יתרו.

(תרפ"ו)

למלאות שש שנים לעבודתי עשה תקהל משתה, וזה נאומי:

בפרשה זו "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו" כבוד הבריות ודרך ארץ דורשים ממני לתת תודה לכל הנואמים הנכבדים על נאומיהם אשר נשאו לכבודי. אבל יפלתו לי אם אתרל לעשות כן, כי התודה תעשה רושם כאלו השבתים שמו קמורה באפי ואהשוב את התהלות לדברי אמת ואני מאשר אותן. ואני איני תם כל כך ופתי יאמין לכל דבר "וין קישום", לבלי להבין כי הדברים המה מגוחים ונאמרו בדרך מליצה והללנה "ומיטב השיר בובו". ומנהג הוא להלל את תתן היום במעלות לעילא ולילא.

"ולא תעלה במעלות" ב מ ע ל ו ת אשר תארוך המהללים, לא תעלה, לא תתגאה, לא תתהלל. "אשר לא תגלה", כי אז תגלה ערותך ומבלותך שאינך יודע בלל מנהגו של עולם, ובמוך כאותו "המנדרין" המיני שבא ללונדון. וכאשר ראש המיניסטריום קרם פניו בחצר המסלה ויאמר לו: "אני עבדך פלוני", פקד המנדרין עליו לשאת אתריו את צדוד המציו. וכבואו לבית המלון, הניר לו בעל הבית "הנה ביתי לפניך ותובל לחשוב אותו כביתך". ויהי ממחרת והנה פועלים בנאים נגשים לקעקע ולקרקר קיר הבית בפקודת האורח אשר בתומו חשב דברי בעל המלון כמשומם שהבית הוא שלו, וכאשר לא נתן לו בעל הבית להרום הכותל, כתב לארצו בי נוכל, בי אנשי לונדון שקרנים המה ומוצא שפתיהם לא ישמורו.

הנני מודה להנואמים על מליצותיהם היפות. ומצדי הנני משיב בי אראמץ לשאוף לעבודה, לפעולה. איננו לא אב"ד ולא ארמי אובד רק עובד

פשום, ואקוה בעזרת ה' בי אומץ רוחי לא יעזבני ויסריצני וידפקני לעבוד תמיד. "ובועז (העז והסרץ) הוליד את ע ו ב ד".

"קול אומר קרא! — ואמר מה אקרא"? רי כירון, תדש, היוצא זה עתה למשמרתו וזיינו עליו, בתו בפיו, יובל להקסים שומעיו בנבורות גדולות ונפלאות. "בראשית — לעיני בל ישראל". כפני שחתא ב ר א ש י ת, הוא מתהלל ל ע י נ י בל ישראל ובח מעשיו מניד לעמו, ומראה להם תמונות יפות ב ע ת י ד. את בתי תלמוד תורה אשר י ב נ ה. המוסרות אשר י ב ו נ ן, הוא י א י ר נתיב, י א צ י ל מהורו על בל בשר. י ה י המאור הנדול לממשלת היום והלילה, הארץ ת ה י כנן ערן לפניו וביסיו ת ו ש ע יהודה וישראל י ש ב ו ן לבמח. אין בל מעצור ל ר ו ת ו והכל בבת הרמיון ומי נבוד ועשיר כרמיון שבולא עלמא דיליה ואינו מסוד תתת הבקורת. אשריו ואשרי קהל ערתו, הוא נהנה והם נהנים, ובל העם רואים את ה ק ו ל ו ת ובוראים: "הירד, מקורש מקורש"!

אבל רב ישן, אתרי שש שנות "עבורתו", מה ידבר, במה יתהלל? מה יציג לפני שומעיו? הן הערה מבקשת ממנו עובדות, דברים של ממש, "שלח אחוי" — ואין בל. ואם ישא עיניו אל העתיד "וחש עתידות למו", לא ידבר על האתמול רק מן המחר, או ישיר — שר לא נאמר אלא י ש י ר. מזמור שיר לעתיד לבוא — הלא בל השומע יצחק לו וישאל: "עד בה מה פעל תעשת? ובמח בתמול כמחר" והדבור קשה לו, ושתיקת יפה.

אחשוב בי עצה היותר טובה — להניד האמת: דבותי, אני ואתם יודעים, בי אי אפשר לעשות בל מאומה, לא בניתי ולא אבנת, לא תקנתי ולא אתקן "בי בל הנבורים — בי הבל הבל".

מה בחנו מה נבורתנו, מה — " נ א ם ד " ! בחנו ונבורתנו היא רק נ א ם ר, באמירה בעלמא. יש דומם צומח חי מדבר, אנו "המדברים" בעלי הדבור, בחנו יפה לחוכיח, לצעוק חמס, לקרוא תגר, להתאונן, להתלונן בי הבל משתה ומקולקל, מסורם ומעוקל, בי באמת אנו יכולים לתקן עולם אחר או ש"י עולמות במלכות שדי, ומצדנו, הבל היה עולה יפת, רק אשמת פלוני ואלמוני היא בי איננו עושים חיל, הם מעבבים את המובה, הם אינם מניחים לנו לעשות, הם נותנים מכשולים ואבני נגף על דרבנו — וממילא אנו שמחים בחלקנו, בי אנו המוביחים המעודדים למוסר, הצועקים, המתריעים.

ואלו חלילה היה הצבור מסיב מעשיו והלכו בדרך ישרה ונעשו צדיקים גמורים, כי אז היה נורלנו מר מאד כי לא היה לנו מה לדבר. אך ב"ה בי יש יצר הרע ועוד כל ימי הארץ הוא מושל בגבורתו עולם, ובל אחד עומד על משמרתו, איש איש מטלא תפקידו. יצר הרע עובד באמונה להחטיא את הרבים. הרבנים מוכיחים ומדברים וצועקים, והצבור מקשיבים ולשומעים יגעם, וישמע — "יתרו". יתרונו של הצבור הוא לשמוע, לשמוע באזניו אבל לא לעשות. ובבן אין לנו לבוש ולחשות — עת לדבר!

* *
*

כשבוע זה קוראים פרשת יתרו. למה נקרא שמו יתר שיתר פרשה אחת בתורה "ואתה תחזה", ובשנתנייר הוסיפו לו אות אחת וי"ו על שמו. לכאורה תמיה כי בשביל פרשה אחת לבד קבל שבר הנון ונקרא לו שם שלם "יתר", ובשיצא מניותו ונתנייר ונעשה ישראל וקבל עליו כל המצות, רב לו באות וי"ו אחת?

אך שם "יתר" מורה שלא יסתפק אדם בתורה במה שיש לו רק יוסיף אוכץ יוסיף דעת, י ת ר שאת ו י ת ר עז. מעלין בקודש. והוראה זו ישנה גם בוי"ו שהוא אות החבור והקשור במו: עוד, אף גם זאת. וי"ו מוסיף על ענין ראשון מוסיף והולך, עוד ועוד. וי"ו דגחון חצין של אותיות (קדושין ל.) הוי"ו מראה שהגנו בחצי הדרך ועלינו להוסיף עבודה. וי"ו מסמל מספר ששה. "שש שנים יעבור, ובשביעית יצא לחפשי — חנם". בל התחלה קשה, בראשית חושבים כי העבודה בברה מנשוא, אך ההרגל מיקל אותה. ואחר עבודת שש שנים הסכין האדם בעבודה ואי אפשר לו לחיות בלתה. ואב יצא חפשי, ידע, כי בהחופש לא ירבש בל מאומה, והיא ח נ ם בלי תועלת. וביחוד על האב"ד לדעת זאת בי תכליתו להיות לעבר. חבה נחזה בפרשת "ואתה תחזה" מה תעודת הרב ותובתו, לנפשו ולעדתו.

הנה יתרו דורש מן השופטים ארבעה תנאים: ואתה תחזה — אנשי חיל. יראי אלקים. אנשי אמת ושונאי בצע. אבל משה נודע הרוב ומעמיד על אחת "ויבחר משה א נ ש י ח י ל מבל ישראל. האם זה מחלוקת בין יתרו ובין משה? והיתבן שהשופט אינו צריך להיות יראי אלקים ואיש אמת ושונא נזל?

אך יש אנשים, שבשהם לעצמם המה בולם מחסדים, יראי אלקים אנשי

אמת ושונאי בצע, ובבל זאת לא יצלחו לעמוד בראש העדה, להנהגת הצבור, בי אינם אנשי חיל, חסר להם אומץ הרוח, יהיו נזבלים השפעה מגברי אלמי ותקיפים ואינם עומדים ברשות עצמם.

מתי בעל המעלות האלה מביא תועלת לצבור? אם המנהיג עושה על דעת עצמו, עומד על דעתו, תקיף ברוחו, "אל תקרי חרות" יהיה חרות, שריר וקים, "אלא חרות" אם הוא בן חורין, אז מוציא בל דבר אל הפועל ביושר הראוי. אבל אם הוא מושפע מפי אחרים, ותחת שהוא ישלוט על העדה נהפוך הוא, אשר ישלטו היהודים המה בשופטיהם ורבניהם, אז אין בבל המעלות סימן ברבה, בי אינם מנהיגים אלא מ ו נ ה נ י ם. זאת הבלים משה ועשה לעיקר א נ ש י ח י ל, שלא יהי השופט ירא ורך הלבב, שיהיה לראש ולא לזנב, שהראש לא יהי זנב וסמרטום, ואם תרדוש מסנו דבר, יהיה אחראי על מעשיו ולא ישיב, בי עשה בן על פי דעת חילק ובילק, שיהיה לו א נ י שלו "אני ולא אחר" אם א נ י כאן הבל באן, יהי ה ב ל מתוקן, ואם אין א נ י ל י מי לי? אין בל מאומה. גם ידאת שמים, גם האמת גם שנאת הבצע אינן שוות בלום.

יתרו, איש מעם נברי, אשר שופטיהם דודפי בצע ושלמונים ופיהם דבר שוא מצא לנחוץ להתנות תנאים אלה, אבל משה ידע בי בני ישראל לא ימנו שופטים משחתים, שאינם יראים את ח' ושקרנים, וההזהרה על זה היא למותר ומלתא דשישמא, ובאלו יתנה תנאי, שחשופט לא יהי עור ותרש ואלם, והסניר רק על אנשי חיל, יען בי יש אנשים ישרים והמה נבי רוח ותלשים.

ואמנם פעמים רבות גם השופט איש החיל לא יעשה משפט ותהי האמת נערדת והוא טוותר עליה ונוטה מדרבה ומרבין ראש לדעת דבים או בעלי זרוע מועמים, בשביל פתנמים ידועים: "משני דרבי שלום, דדבי נועם. אל נא תהי מריבה. החיים חזקים ומבריעים". ולא תמיד הנמוקים ישרים, וחיי החברה מביאים גם לנשיאת פנים. ועל זה אמרו (סנהדרין קנ:) בין שנעשה אדם ד א ש מלמטה נעשה ד ש ע למעלה (בן יש נידסא). ובאבות דר' נתן (פל"ו) שבעה אין להם חלק לעולב חבא דיין לעירו (עי' שאילת יעבץ ח"ב סי' ס"ח ואמרי אמת לדודי הרב ר' יחיאל מיבל משעמס סנ: ופירוש רמב"ם אבות פ"א מ"י ובעל המורים בסדבר (א. נ) הפקר).

ואולי זאת הכוונה בירושלמי יבמות פי"ב ה"ו "בני סומנייא אתון לנבי דבי אמרו ליה בעא תתן לן חד בר נש דדיש דיין וחזן ספר מתניין ועבר לן בל צורבינין". ויהב להן לוי בר סיסי עשו לו ביסה נדולה והושיבותו

עליה. שאלן ליה: הגירסת במה היא חולצת? — ולא אניבון. רקקה דם? — ולא אניבון. אמרין דלמא לית הוא מרי אולפן, נשאול ליה דאגרה. — מהו הדין דכתיב "אבל אניר לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י, כא) אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת? — ולא אניבון. אתון לגבי רבי — שאיל ליה: הגירסת במה היא חולצת? אמר ליה: בשיניה. רקקה דם? אמר ליה: אם יש בו צחצוחית של דוק כשר. רשום בכתב אמת? אמר ליה: עד שלא נתחתם מהו דיון — רשום. משנתחתם מהו דיון — אמת. אמר ליה: ולמה לא אניבתון? אמר ליה: עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה ומפת דוחי עלי". ויפלא מאד, למה נסו את לוי בשאלות אלה שאינן נצרכות למעשה ואינן שכיחות כלל.

אך הם בקשו לעמוד על אופי המנהיג, והתוו לפניו את חפצם שלא יחזיק כשיטת יקוב הדין את ההר בלי כל וותור והנחה אך יסתפק במועט ובשורות כפי צורך השעה, על דעת הקהל. ולכן פנו אליו בהלכות אלו:

— גרמת במה היא חולצת? — אף שחליצה צריכה להיות ביד, בכל זאת אם אין בדידה כשרה גם בשיניים.

— רקקה דם מאי? — אין צריך דוק כ ק י ואף שרקקה דם, אם יש רק תערובות משהו דוק כשר.

— רשום בכתב אמת — אין צריך אמת לאמתה. יש אמת לפי הדור, לפי העולם. אמת מ א ר ץ. ואף שאינו "כליל" אמת. הוא רשום.

וככל אלה רמזו ללוי, שיבולים לצאת גם במעט אמת, למחצה ולשליש ולרב"ע.

ולוי לא הסכים עמם, כי על פי הכבוד אשר חלקו לו "והבימה הגדולה אשר הושיבוהו" בראשית המנוי, חשב כי יוכל לבצע הכל בפי האמת הגמורה, ואין צריך להתחשב עם דעת הקהל.

וזה מה שאמרו בתלמוד: (ב"מ מ"ד.) מתני לי' רבי לר' שמעון בריה: הזהב קונה את הכסף. אמר לו: רבי שנית לנו בילדותך הכסף קונה את הזהב ותחזור ותשנה לנו בזקנותך הזהב קונה את הכסף? — בילדותיה סבר דהבא דחשיב הוי מבעא. כספא דלא חשיב הוי פירא וקני ליה פירא למבעא. בזקנ'תיה סבר כספא דחשיב הוי מבעא, דהבא דלא חשיב הוי פירא וקני ליה פירא למבעא".

אם נשפוט על ערך הכסף והזהב כשהם לעצמם, כוראי כי היתרון הוא לזהב, ורב ערכו על הכסף והוא ה מ ט ב ע. אך אם נביט על השתמשות

העולם בם למשא ומתן, נמצא כי בשעה שהזהב רק זעיר שם יוצא בהוצאה, יש "מוצא" לכסף והוא עובר לסוחר, והסחבע הנפוץ והנפוץ בעולם.

בימי נעוריו, העריך רבי כל דבר על פי עצמו, על פי האמת, ולא פנה אל דעת ההמון. אבל כשהגיע לימי הזקנה, קנה נסיון, הימים דברו ורוב שנים הודיעו לו, כי הסכמת הרבים עיקר, ואם הם משתמשים יותר בכסף, ה כ ס ף הוא המטבע.

* * *

החיים עולים ויורדים. אין להם חק וסדר קבוע. פעמים אנו עושים דבר של ממש, והרבה פעמים הזמן עובר בבטלה, בשלילה ואפס. לא נאמר: "הבל הבלים הכל הבל". עור "העתיד" לפנינו, ואם הימים הראשונים יפלו, הימים הבאים יעמדו וחסרון העבר יוכל להמנות עור, כי המתר חבם מיום אתמול.

לא נתיאש, עוד נחליף כח. נעשה ונשמע. ו י ש מ ע, כל אחד ישמע, י ת ר ו. בימי העתיד, בזמן הנותר לו עור. בזמן י ת ר ו.

דרוש לו.

פרשה משפטים.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם.
כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד
ובשביעית יצא לחפשי חנם.

למה התחילה תורה בדין עבד עברי שלא היה נוהג אז, רק אחר ארבע עשרה שנה לבואם לארץ, כמו שאיתא בתלמוד (קדושין סט.) אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג. והיובל התחיל רק אחר שבע שכבשו ושבע שחלקו ככתוב (ערבין יב:), על משה היה ללמדם תחלה דיני ממונות. הלבות שומרים, נזקין והלואה שהיו נוהגים במדבר.

רש"י ריש הסדרה: ואלה מוסיף על הראשונים (על מה שנאמר למעלה פרשת מובת) מה הראשונים ממיני אף אלו ממיני" מה אולמא של הראשונים יותר מן האחרונים, שלמדים אותם מן הראשונים שהם ממיני?

— "וכבר היו ר' מרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאלה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה ר' מרפון ואמר: מעשה גדול. נענה ר' עקיבא ואמר: למוד גדול. נענו כולם ואמרו: למוד גדול שהלמוד מביא לידי מעשה". (קידושין מ:). מה בוונת הפלונתא.

לכל אומות העולם יש משפטים ודינים. ועליהם ללמוד את ספרי המשפט למען ידעו איך לנהוג ולא יעברו דת, אך מי שכבר יודע את המשפטים איננו ממשיך את למודו כי הוא למותר ואין בזה תועלת. אבל אנו לומדים תמיד והונים בתורה. וכי יבאו אנשים נברים אל אחד בתי המדרש אשר לנו, ויראו יהודים נדולים וזקנים שוקדים על הספרים ועוסקים בלמוד בתלמידי בתי הספר, ישתוממו על המראה וישאלו מה זאת, הכי עריין אינם יודעים את המצות אשר עליהם לעשות, ומה כשר ומה טרפה? — ומשיבים להם: בי הם כבר יודעים היטב, אבל אפילו בולנו תבמים וזקנים ויודעים את התורה,

מצוה ותוב ללמוד תמיד". האנשים בשמעם, ימשכו בכתפם באין מבין, מה העבודה הזאת?

יש אנקדום בי ר' אלעזר הודוויץ הרב מווין מיפר בי ביתי נעוריו, כאשר נר בעירה קטנה, עברו שני אנשים אתר תצות לילה לפני תלון ביתו הפתות ובשמעם את קולו בי הוא לומד תורה אמר האתד אל רעהו: "הנה זה פלא, בי ר' שלמה נולדברג שהוא איש תכם נתאנה כל כך כתתנו, שהוא מתהלל בן בי למדו הוא, ובאמת הוא הבינם בי עדיין הוא זקוק ללמוד". וישיבהו השני: אמנם כן, אבל פקח הוא, בי לומד בשעה שהכל ישנים. למען לא יודע לאיש, שאינו מלומד".

* * *

אנו עם התורה, והיא לנו יסוד היסודות ועיקר העקרים ומם חיים "והנית בו יומם ולילה". "נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה". (ירמיה לא. לג). והיא קיום האומה.

דעת ר' מרפון היתה שעיקר הוא מעשה המצוות שבתורה ונדול ערבו על הלמוד. אבל ר' עקיבא, שבשעה שנזרה המלבות שלא יעסקו בתורה, הבנים עצמו בסכנה והקהיל קהלות ברבים ועסק עמם בתורה ובשביל זת נתפס ונהרג (בדבות סא:) אמר: "למוד נדול". הלמוד, השקידת היא נשמת ישראל. ואם תלילה תבטל תורה, תכלה האומה.

וזה שאמרו (סומה לה.) "מפני מה נענש דוד מפני שקרא לדברי תורה זמירות שנאמר: "זמירות היו לי תוקיך", אמר לו הקב"ה דברי תורה שכתוב בהם "התעיף עיניך בו ואיננו" אתה קורא זמירות? הדיני מכשילך בדבר שתנוקות של בית רבן יודעים אותו דבתיב: "ולבני קהת לא נתן בי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו" ואתה נותנו בענלה".

דוד חשב בי הלמוד אינו הממדה וכל נחיצותו תוא רק למען דעת את התוקים ואת המצוות, ומי שכבר יודע את משפטיהם פמור מלמוד, ולכן קרא לדברי תורה "זמירות" שהם ענין קל ואין צריך להתינע תמיד ולשקוד על התורה. והוביח אותו ה' בי "התעיף עיניך" אם תסית דעת מן התודה ותסירה מנגד עיניך לדנע — ו א י נ נ ו לא יהיה שום קיום. ועל כן לא נתן משה ענלות לבני קהת, והם נשאו את ארון הקודש והלוחות, מפני שדברי תורה צריבים יניעה, "בכתף ישאו". ינעתי ומצאתי תאמין, ואין די הידיעה רק היניעת.

תלמוד תורה הוא תכלית בפני עצמו, ומכנים קדושה בלב הלומד. למוד שור שנגח את הפרה ופתא רמגלא וקנין עבדים וכל עניני חול, מי ההונה בם הוא באויר מהור וקדוש. הש"ך על חושן משפט. תומים קצות התושן שעוסקים בדיני ממונות, הם ספרי קודש. ולכן התחיל משה ללמדם דיני עבד עברי שלא היה נוהג אז, להראות זאת, שהלמוד עיקר אף בדבר שאינו צריך למעשה.

וזה שאמר רש"י "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני" המובת והמרבנים ידוע שהם קדושים והם מסיני, אבל "אלה המשפטים" דברי חול: עברים ונניחות שורים, שומרים, הייגו סבורים שאין בהם קדושה. על זה אומר "ואלה" שכמוהם כראשונים מסיני. והלומד הלבות עברים, ובי יגוף שור איש את שור רעהו, והנגב שנים ישלם הוא כאלו בנה מובח וסקריב עליו. וזו בח קדושת התורה.

דרוש לו.

פרשה תצוה.

סדרה זו מדברת מבגדי כהונה. הכהן הגדול לבש חושן ואפוד וציץ. חושן ואפוד היו על ל ב ו , ומטרתם להזביר את שמות בני ישראל לפני ה' "ונשא אהרן את שמות בני ישראל — על לבו בבואו אל הקודש ל ז כ ר ו ן לפני ה'". הציץ היה על מצחו ותרות עליו "קודש לה'". ובתלמוד (זבחים פח:) הציץ מכפר על עזות פנים רבתיב והיה על מצח אהרן, ובעזות פנים כתיב ומצח אשה זונה היה לך. מה יתם זה אל זה ובי על ידי לבישת חציץ מותר לזה להיות עז פנים?

"איזו היא דרך ישרה? — ר' אלעזר אומר: ל ב ם ו ב . — דואה אני את דברי אלעזר, שבכלל דבריו דבריכם". (אבות פ"ב פ"ט).

טוב לאדם, בי יהי טוב ומטיב, בעל דוח נדיבת, נעים המזג, לא יצעק ולא ישא. דובר שלום לבל אדם. אבל לא תמיד מדה זו משובחת. וביתור לשופט ומנהיג היא למנעת ולמארה, בי על חשופט להיות איש תקיף, אמיץ לבב ועז דוח "ברזל וחלמיש", בי אם יחי דך בקנה, ולבו הטוב לא יתנהו לתרוץ משפט קשה ויעביר בל משע ויתן לבל תנינה, ידבו התושעים ויפרעו פרעות ותמלא הארץ חמס "ואלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו". לב טוב — לטובים ולישרים ונאמני ארץ. אבל לפושעים שבטים ומהלומות, בבל תוקף. "בח תאמר" (אמירה רבה) "ותגר" (דברים הקשים בגידים, שבת פו.) זה וזה דרושים בעולם.

ובמדרש (שה"ש ו י) "מי זאת הנשקפה במו שחר יפה בלבנה ברח בחמה איומה בנדגלות אי מה החמה קופחת (אורה מכה בבח) — תלמוד לומר: יפה בלבנה. "איומה בנדגלות" בנדגלים של מעלה במיכאל וגבריאל שיש להם איומה בבתוב: ונוהה להם ויראה להם".

מתאר את האומה בשתי תכונות אלה: רכות וגבורה. הלבנה היא סמל הרך. נועם ועדינות. ח ס ד. אבל החסה בוערת בגבורה "בצאת השמש בגבורתו". מ ר ת ה ד י ן. כי הנה היום בא בוער כתנור ולהם אותם היום הבא" (מלאכי ג. יט). "איומה בנרגלות", שרפים איומים ויראה להם.

בבל העמים, הכהן, הכמר, הוא כולו רחמים. לפניו מתודים כל חטאים. והוא נושא עון ורב סליחות. ואסור לו לגלות גם את שם הרוצח לפני השופטים. אבל אצלנו, לבהן שתי בהונות ותובות מתנגדות זו לזו: א) הוא המקריב קרבנות. המכפר, המטהר המתפלל לפני ה'. המברך את בני ישראל. ב) והוא השופט, המחייב, המעניש, משלם לרשע כרשעתו. "כי יפלא ממך דבר למשפט — ובאת אל הכהנים — והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן — ומת האיש ההוא" (דברים יז ח יב). "ונגשו הכהנים בני לוי — ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע (שם כא ה). "וללוי אמר — יורו משפטיך ליעקב (שם לג ה. י.). הכהן בעל לב טוב ורב חסד, וגבר אלם נורא הנותן תחיתו ומפיל איסתה ופחד. בידו מטה נועם ומקל תובלים.

וזאת תורת המלך "וישפוט ענייי עם יושיע לבני אביון" ייטיב לטובים ירחם אומללים — " ו י ר ב א עושק" (תהלים עב ד). ישבר מחלעות עול, עם עקש יתפל וכרעתם יצמיתם.

מדת הרחמים של אנשים טובים אשר למדו זכות יותר מראי על כל תומא. השחיתה הרבה, והיתה בעוכרנו. "ענותנותו של ר' זבריה בן אבקילום התריבה את ביתנו" (גיטין נו.). על ידי רכות לב הצדיקים, הרימו ראש עזי פנים שברוב ותרב השערורה בישראל והמבשלה הזאת תחת יד הראשונים ושבם הרשע ינות על גורל הצדיקים ורחמנות זו — היא אכזריות.

א) לפנן, להתוות מדת הרחמנות, בפרה לתומאים. אלה תולדות ל ב מ ו ג, היו "חושן ואפור" על לב הכהן, עליהם פתוחים שמות בני ישראל להזכירם לטובה לפני ה' להתפלל עליהם "והיו על לב אהרן בבואו לפני ה'".

ב) ולציין את מדת הדין, עוז וגבורה, היה "הציץ" לאות על מצחו, ראשו, משכן השכל, התותך ונוזר ברעת, כרות משפט. תעודת הציץ לא היתה להזכיר את רעם לפני ה', רק להזכיר א ו ת ם, להזהידם. למען ידעו "שדין" (איוב יט. בט) שיש עין רואה צופיה על מעשיהם, למען יתרדו פועלי און ועזי פנים מתקיפות הכהן שהוא עז בנמר וארויר בגבורה. "הציץ מכפר על עזות פנים" על ידי הציץ, בסלה העזות.

מעשי ראשונים — מעשי אחרונים. אנו בולנו בהנים. "ממשלת כהנים". כל איש יהודי הוא בהן לה'. הוא ראש בית אב למשפחתו, לביתו, לבניו. עליו להורותם דרך ה' לחנכם להיות ליהודים טובים ואנשים ישרים.

לארם שני ארגנים, שני אברים עקרים: ה ל ב ו ה ר א ש. על הלב להיות טוב, מלא חמלה. אבל אם הארגן הזה ימשול לבדו, והארם יהי "בולו לב", אז יהרם ויתרל כל סדר ומשמעת. אם בעל הבית. אבי המשפחה, יחתול לבנות הכל, יפלח הפל, הפל יהי כישר וישר, אז יגדלו הנעדרים פרא ויהיו לקוצים ותרולים. "בנים משחיתים". "שנה של שהרית ויין של צהרים וישיבת בתי בנסיות של עמי הארץ מוציאים את הארם מן העולם" (אבות פ"ג מ"י). אם לא תשים השנחתך על בנך מנוער ותישנהו בחמלה ב ש ח ד י ת, אז ירדוף תאוה יתור אתר עיניו ויהי בסובאי יין ב צ ה ר י ם ביתי העמירה, יבלה עתותיו במושב לצים ולא יהיה בתור א ד ם כלל. (מוציאים את "הארם" מעולמו). אם הלב ישמש ב ר ח מ נ ו ת. רחמנות להקיץ את הנער בשתר להתפלל, רחמנות לשלתו לחדר ללמוד חומש בי הוא עיף ויגע מלמודי התול. שעורי בית הספר אין לבטל, למוד הפסנתר והבנוך אין למנוע, עליהם אין הרחמנות שולטת רק על התורה. אוי ואבוי לרחמנות אכזריה ואת!

הארגן השני נתון, ממשלת ה ר א ש, השכל, ציץ קודש על מצח. החכם עיניו כראשו. אתה האב שים עיניך על בנך בי יעיר שתר בי יתפלל, בי ידע עקרי הדת, ואל תחמול עליו, וביתור אתן האמהות, חיושבות בית. בירכן להשניח על הנתנת ילדיבן, "חבמות נשים בנתה ביתה". בזת תבנו בית נאמן בישראל, בי יהיו לבן בנים נאמנים לשם ולשארית.

דרוש לת.

פרשה שמיני.

הנה יום הגדול, יום המאושר, "זה היום שקוינו לו זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" יום הוקם המשכן. היום הראשון שהכהנים יעבדו עבודת הקודש. "יום חתונת שמים וארץ" אפריון עשה לו המלך, כל העם עליזים ושכחים "וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם".

ופתאום והנה כלהה. ביום תרועת מלך נפש העם ירעה לה ותתרד כל האומה, והשמחה נהפכה לאבל גדול ויום מר, כי במקום הקודש נשרפו חיים שני בני אהרן הכהן חביב העם. ואך פשע ורגע אחר כן "וירא כל העם וירונו" — והנה "כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה".

והפלא מנסר ראש. א) מה החטא אשר חטאו, שעליו נשפטו למות? ומה בכך, כי הקריבו אש זרה אשר לא צוה אותם. הן לא הוזהרו מפורש ש ל א להקריב, רק לא נצטוו על ככה, לא היתה מצוה, ועל זה נענשים בשרפה תיכף, כלי התראה?

ואף אם יקרה כי יחטא איש ביום כתר־המלך, יום שים העטרה על ראשו, או יום האפריון, בגוהג בעולם שמוחלים לו בשכיל כבוד היום, ומכל שכן שאין מוציאים את הדין לפועל בו ביום כדי שלא לערבב השמחה, שמחת המלך והעם. והם נשרפו ברגע ההוא "ביום תתותו וביום שמחת לבו". (זת משכן וביח המקדש באמור כמדרש, וכמשנה תענית בו:) ? ?

* * *

לפנים נפלגו העמים לשלש מפלגות. א) הכהנים והכמרים. כ) אתריהם האפרתים אצילי העם. נ) למטה מהם, האכרים עובדי האדמה. רק לכהנים

היה הזכות לכנוס לפני ולפנים בהיכלי אליליהם. שהעבודה שם היתה בסוד סודות ברזי דרזין, ורק להם נגלו הסודות מן השמים ועל פיהם תשק כל הבריאה. ובאמונה כוזבה זו השתמשו כהניהם שהזהידו את העם מן עברות שונות, והם בעצמם הפרו חק, מלאו כל תאוותיהם כלי מתג ודמן ובאין מעצור לרוחם. הם קראו צום ונזידות, ובמנם באובות יבקע מרב מאכל וחבליל עיניהם מיין. על כל רבר פשע אשר עשה ס ח ס ר , הניד כי כן צוה לו גבריאל המלאך. ובל חני הבמרים הנה ההמוך הנמוך מתוכתם שהנהיגו ופקדו על ההמון.

וההמון לא התרעם ולא השתאה על הסתידה הזאת, כי התורה היתה תודת מחשבים ותעלומות וסתרים, ויאמן כי כן מצות האליל, והכהנים עמו כבריח יחד, ושוררים בהיכלו ולהם המשפט לעשות ברת כרצונם.

ויען כי מנהג זה היה אז מקובל ומוסכם בכהני כל הדתות, תששה תורה שגם בני ישראל יחשבו בבה שהמשכן החרש הוא היכל סוד ולשכת סתרים (מאסערא אבספורא) והוא כולו ברשות הכהנים. הם דורים בו בכל אות נפשם. הם אנשי הכינים ועומדים בין ח' ובין העם וחפשים לעשות שם כל מה שלבם חפץ.

וכדי לקעקע ולבטל דעה נפסדה זו, ללמד תועים בינה, כי הכל שוים לפני ה' בקטן בגדול בעם בכהן, ואין יתרון לאיש על איש וקרוב ה' לכל קוראיו. ואם הכהן יחטא ונשא עונו ואין משא פנים. ומקדש שלנו איננו בהיכלי בעל בל וכטוש ולא בצורם צורנו — היתה נתיצות נדולה בעוברא זו, שבני אהרן הכהנים באו להקריב על פי חפצם, כלי מקודה, ביום המלואים והחנוך, ויניסו לבם בשבינה, וינהגו מנהג תירות, ותקף בו ברגע, שלם להם ה' בפעלם ויפותו. והיה זה למוד סועיל, כי על כל העם אי נקי, צריך לתיות מורא שמים ומורא מקדש. "ומקדשי תיראו".

הוא אשר דבר ת' לאמור: ב ק ר ו ב י א ק ד ש בבת המיוחסת, הקרובים, הכהנים, גם הם אינם בני חורין שם, אין המקדש שייך להם. ועל אחת כמה וכמה, ע ל פ נ י כ ל ה ע ם א ב כ ד .

ולבן "אחרי מות שני בני אהרן ב ק ר ב ת ם אל ה' — דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בבל עת אל הקודש", אין זה חוד משביתו של הבהן, צריך מורא ומשמעת. השתחוו לה' בהדרת ובתרדת קודש, ועושים ב א י מ ה רצון קונם.

וזה שאמר במדרש (ויק"ר כד ט). "קדושים תהיו יכול כמוני? — תלמוד

לומר כי קדוש אני ה'. קדשתי למעלה מקדושתכם". ותמוה מי פתי יחשוב כזאת?

אך הכוונה, שלא ירמה בלבבו, הכהן הקרב הקרב אל משכן ה', שהוא מתותן עם הקדושה ומתקרב אל השכינה ולא יעלה מורא על ראשו. "יכול ב מ ו נ י", שיחשוב האדם שהוא הולך וקרב יותר ויותר. "תלמוד לומר קדושתי למעלה". בי בל מה שתתקרבו ותהיו דבילים בעבודת ה' תרגישו ונתר פחד ואימה מהדר ה' נתרעו בי קדשתי למעלה. ל מ ע ל ה — וכמו שאכד ישעיה: "אוי לי בי נדמיתי — בי את המלך ה' צבאות ראו עיני".

מחזה תונה. טרגדיה נוראה. ספור מרעיש ומביא לב. — אבל מוסר השכל, מלמד לדורות מהות מקדשנו ועבודתנו וכהנינו.

דרוש לח.

פרשה קדושים — אמור.

דבר אל כל עדת בני ישראל קדושים תהיו. מפני מה נאמרה פרשה זו בהקהל? מפני שרוב גופי תורה תלויים בה.
(ת"כ פ"א. ויק"ר ותנחומא).

אמור אל הכהנים ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו, להזהיר גדולים על הקטנים.
(יבמות קיד.).

ויצא בן אשה ישראלית — ויקלל — ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. ויצא. מהיכן יצא? מפרשה של מעלה יצא, דכתיב ולקחת קולת, אשר דרכו של מלך לאכול את הפת. שמא צונגת?
(ויק"ר לב. תנחומא).

— א —

ה ק ד ו ש ה.

ה ק ד ו ש ה שתי פנים לה: שיטה אחת אומרת, כי ה פ ר י ש ו ת מביאה לידי קדושה, והיא נקנית רק בהתבודדות. בעלי דעה זו מסך מבדיל בינם ובין העם. הם מתרחקים מן המחנה, פורשים מן הצבור, מקהל ועדה יפרדו. נחבאים בסתר אהלם, הונים בתורה, עיסמים בתפ.ן נשמתם, בהכשרת נפשם, ברסמת קודש, ואין להם כל עסק ומגע עם הבריות, במנוג כמה פלוסופי קדם שחקרו במה שאחר הטבע וראשם בשמים, והאמיים אשר התבודדו ביערות הרחק מאדם העיד ויבלו ימיהם בהזיות. הם מבטלים את הסביבה את החברה ואת העולם. ופתגמם: "הכל הבל". והאיש אשר אלה לו: נזיר אחיו, צנוע, מסיר ונעלם, כהפרידו בני אדם — ק ד ו ש יאמר לו!

אבל אין זו דרכה של תורה. לא זה הדרך אם לא זה ה ע י ר . מה יתרון לבונה בשמים מעלותיו אם אגודתו לא על ארץ נוסרה? מה בצע בחקירה ולמוד, במחשבות נשגבות אם אין מהן טובה לעולם? מה יתנו ומה יוסיפו רעיונות נעלים והגות דעות אם לא נתכנו עלילות ולא תצאנה לידי מעשה? התהלה והתפארת לדבי פעלים, למתקני עולם!

משה איש האלקים התעבר על ריב התלשים וילחם מלחמת הצדק והיושר. "וינצל משה ויצא אל פרעה" וישא את משא העם תמיד. כל הנביאים התנבאו ב מ ח נ ה ויוכיחו ויורו את האומה. כל בני עליה לא נסתרו בממתרים או בעליה. ישי אבי דוד בא באנשים יצא באוכלסא ונכנם באוכלסא (ברכות נה.). ר' עקיבא כתת רגליו לערב, לנליא (היא צרפת. עי' יבמות סג. ספינות מנליא לאספמיא — ספרד. ובן בתב מוסף הערוך גליא), לאפריקי, לכרכי הים (ד"ה כו. יבמות צח.) ובחרף נפש הקהיל קהלות ברבים בשוקים וברחובות ללמד תורה (ברכות סא:). וכבה בל החכמים לא חנמו עצמם ולא הצטמצמו בתוך ארבע אמותיהם, רק חיו חיים צבוריים, עסקו בישוב העולם וימשכו אבירים בכתם ויצדיקו רבים וכעמור אש הלכו לפניהם להאיר להם ולהנחותם הדרך. ומי שנורל האנושית נוגע בנפשו ויוצא ונכנם בין שׁרירות העם בשוק החיים — כזה ראה וקרש, הוא ה ק ד ו ש !

"אל יתהלל חכם ב ח כ מ ת ו " . להחזיקה לנפשו לבדו. "יונתי ב ח נ ו י ה ס ל ע " , באינדיווידואליות, — "בסתר המדרגה!" ובשאני ל ע צ מ י מה אני? "איזה דרך ישרה — ותפארת לו מן ה א ד ם " , מן החברה. א ת ם (המצטרף עם הרבים. איש המעשה) קרוים א ד ם (הוא האדם האמיתי).

מפני מה נאמרה פרשה זו בהקהל? — להוציא מלב, שלא לחשוב כי קדושה היא הבדלה מרשות הרבים. לכך נאמר: דבר אל כ ל ע ד ת בני ישראל ק ד ו ש י ם תהיו. יסוד הקדושה היא בתוך בל ערת בני ישראל, ב ה ק ה ל , שרוב נופי תורה תלוים ב ה , בקהלות. חיי החברה נופי תורה, והפרשה מפרשת ומבארה מה הנה מצוות הקדושה:

"איש אמו ואביו תיראו, לא תנגובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו. לא תעשוק את רעך ולא תגזול, לא תלין פעולת שכיר. לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול, לא תעשו עול במשפט, לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, לא תשנא את אחיך בלבבך, לא תקום ולא תטור -ו א ה ב ת ל ר ע ך כ מ ו ך".

אלה הפרטים המסמנים את אופיה של קדושה, כולם סילי דעלמא, בין

אדם לחברו, שייכים אל העולם, ורק בקיומם ק ד ו ש י ם ת ה י ו . כי ה' נערץ ב ס ו ד ק ד ו ש י ם ר ב ה , אף אמונתך ב ק ה ל ק ד ו ש י ם".

אמור אל הכהנים — לנפש לא יטמא בעמיו. הכהנים, המורים "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", "שפתי בהן ושמרו בעת ותגרה יבקשו מפיהו", תעודתם לא להיות בודדים בטוערם ודבר לא יהיה להם עם העולם הרחב, דרך זה לא יתכן ולא יסבון. ל נ פ ש : אם כל אחר יראג רק לנפשו, בערו, ל א י ט מ א , התפודדות מן הבלל תביא התנגדות ושלילות הקדושה, רק ב ע מ י ו : עליהם להשפיע מרוחם על העם. וכפר בערו ובער כל ק ה ל י ש ר א ל . מי החפץ באושר האומה שלא תהי בל טומאה בתוכנו. אין פרץ ואין יוצאת, ל נ פ ש ל א י ט מ א : כל נפש לא תטמא — ב ע מ י ו : הוא רק על ידי "בעמיו", בחבור, בצבור, רק על ידי עבורת הכלל יבמת, כי הכל ילך למישרים, "כי מי אשר י ח ו ב ר אל כ ל ה ח י י ם יש בטחון. (קהלת ט. ד).

ואף גם זאת, על הכהנים להזהיר לכל יחיד להתרחק מכל שמץ טעשה פגונה ומכוערת, כי כל אשר יטמא היחיד יהי הכתם על כל העם והכלל הוא אחראי על טעשה הפרט, כי לא יאמרו הגוים "איש פלוני טמא" — רק "יהודי טמא". איש אחר יטמא ועל כל הערה יצא הקצף. ל א י ע ק ב יאמר שמך, לא יעקב היחיד, כי אם י ש ר א ל , כל האומה אשמה. א ת ם קרוים א ד ם . אדם מישראל בהעוותו, אומרים א ת ם כולכם חטאתם, חטאו עוו פשעו בית ישראל. "זבר כל היצור" כל יחיד ויחיד, לפניהם יבא והם דורשים טעשה כ ו ל ם (הכלל). ל נ פ ש ל א י ט מ א : לא יאמרו: נפש אחת תחטא ונטמאה, אז לא ונהי רשע בפני עצמך, "ולצת לבדך תשא", רק ב ע מ י ו : חטאת הקהל היא ותוטא אחר יאבר טובת הרבה. על כן כל אחד ואחד טשול ברוחך ונשטרת מכל רכר רע והיה ט ה נ י ך ק ד ו ש !

— ב —

ה ח נ ו ך ו ת ל א ו מ י ו ת .

אמור ואמרת, להזהיר נדולים על הקטנים. — זה עיקר הכי נדול. ה ח נ ו ך הוא יסוד העם ו ה ת ד ב ו ת היא ראש פנה. אם היסוד חזק יעמוד הבנין. הבנים הסה הארנים, קדן הקיסת. קיום האומה תלוי בחנוך הילדים ותרבותם, כי אם אין נדים אין תישים ובאסם קטנים אין אנשים. בל עם חושב ודואג דק על העתיד, על יורשיו. אנו נקראים 'עקב, 'ישראל, 'שודין, 'הודי. היו"ד סימן ומודה בנוף שלישי על העתיד ועלינו לראות את הנולד. אם נתנך את הקטנים נרכש את הדור ויהי שלנו. אם הנדולים יקדישו את כחם לעבודת התנוך — עתידות העם בטוחות. אם אמור ואמרת להזהיר נדולים על הקטנים, אז ל נ פ ש ל א י מ מ א : בל נפש לא תממא, דות המוכאה, דות משחית יעבדו מן הארץ. ב ע מ י ו : העם יהי משוכלל, חי וקייב.

אמנם להחנוך שלנו דו פרצופים, כי עלינו לנדל את בנינו להיות יהודים בני ת, ואנשים היודעים להלוך נגד החיים. ועל השאלה מי בראש ? — דבים המקדימים את ה א ד ם לפני ה י ה ו ד י . מבברים את האנושיות על הדת. באביב התפתחותם נותנים הילדים חילם וראשית אונם ללמודים תולניים וידיעות כלליות, וללמודי קורש אין דואג. דק אתרי נמרם חק למודם אז יבסו להודותם דת, אז הוחל לקדוא כשם ה'.

וכובן, בי אם הבנים משתר מל ילדותם מנודלים באין תורה ואין להם בה ידיעת בר בי דב, ו א ו ת י ה ש ל ב ת א ח ד י נ ו ך . במה יזבה נ ע ד את ארתו ? בי ביסי הנעדות והבנרות כבד להעמים עליהם עול תורה ולפתח בם רנשי דת מסורת ואמונה, ובל שאנושיותו קודמת לדתו אין דתו מתקימת.

עלינו לברך בתורה ת ח ל ה . תורה קודמת לקמת. "מנשה" הוא מודה על פרנסה וקניני העולם כמו שאמרו חכמינו נדעון ויהוא (פרנסי חול) יצאו ממנשה. "אפרים" מסל התורה. יהושע תלמיד משה הוא מאפרים. "וישם את אפרים לפני מנשה" התורה לפני הקמת. כשהתנוך מתחיל לדבר אביו מלמדו תורה (ספרי עקב). אנו נתנבם להיות יהודים ואתרי כן נכשירם לאנשים מקולמרים בכל ידיעות הדדושות. ונבטח כי זה וזה יתקייסו בידם ויהיו בני

אדם מהוננים. "ואתנה צאני צאן מרעיתי — אדם אתם. א ת ם (יהודי, צאן מרעיתי, הוא הוא ה א ד ם האמיתי בדבעי). קדוים א ד ם !

וזה ספור המקלל, התתום והסתום. שאין פורש למה דבו "וינצו במחנה", מצה זו על שם מה ? ואנחנו לא נדע מה הניעה והביאה אותו לידי עון נורא ושנעון קיצוני, ומה כוונת הפסוק האתרון: "ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה". אתר אשר הוציאו אל הפועל פסק דין של הנאשם "וידנמו אותו אבן", מה נשאר עוד לבני ישראל לעשות ?

ותבמינו בדרשם את ניסוק התמא, אמרו במדרש: מפרשה של מעלה יצא, ממעשה לתם הפנים. והבאור הזה ינריל את התמהון יותר. א) מה לו לאיש זד להתערב על ריב לתם הפנים אשר לבהנים ? ב) ואיך אפשר להבין, בי מי הדורש ותובע בבוד שמים, בבודו של מלך יותר ממשה, יותר מן הדין, יתהפך מן הקצה אל הקצה עד ברי לקלל את המלך מלכו של עולם ?

ממעם התורה אין אנו הבעלים על דכושנו, בי בל אשר לנו שייך לה'. "בי ממך הבל ומידך נתנו לך" (דה"י א' בט יד), ומה שקנה עבד קנה רבו. ועלינו להביא בל ראשית לה', להראות, בפועל שהבל קנינו, ודק אתרי כן הרשות לנו לאכול הנותר וליהנות בו. השמים שמים לה' — ואתר ברכה הארץ נתן לבני אדם, ולבן בכורים לה'. ראשית בבורי אדמתך תביא בית ה'. ראשית עדיסותיבם. קרבן ראשית תקריבו לה'. קדש לי בל בכור.

וכה להם הפנים היה מונח בל השבוע על שלחן הקדוש ודק אז נמסר למאבל הבהנים בי משלחן נבוה מזבו, ואתר שהלחם מלם וספג קדושת המקדש "קודש קדשים הוא לו מאשי ה'", "המוסרים מלפני ה'" (ש"א בא ו). אובלים הבהנים פתבג המלך.

בן ראשית ימי תיי הילד קודש, ללמדו תורה ומצוות, והן תקבענה תותמן על נשמתו, ותרבות יהודית, דוחנית תרים דאש וגם בי יזקין לא יסוד ממנה.

בתבל יש מחלנה, שהאנושית עיקר לאנשיה ואין להם בל יחס חיובי לדת. מתנבים את הילד דק בלמודים חיצוניים והתורה נדחית למתר שהוא תמיד לאתר זמן ובין דאדמי אדתי, וסיסמא שלהם בי יהדות איננה עומדת על חדת דק על ה ת ו ל ד ת , ה ל א ו מ י ו ת . ואף מי שאינו בעל דת ותרכותו תרבות זדה, איננו נמול מן היהודים והוא איש יהודי על פי מולדתו.

התורה מספרת, בי היה וכוח בין איש לאומי ובין אדם דתי: ו י צ א (בהוכחותיו ובטענותיו) ב ן א ש ה י ש ר א ל י ת . (די להיות יהודי על

פי מולדת, אם רק נולד מאשה ישראלית). והוא בן איש מצרי (אף שהוא נוהג כמצרי). בתוך בני ישראל. (אינו יוצא מן הכלל ויהודי יחשב). והרתי אמר: לא כי, לאומיות באין דת איננה לאומיות. דת ולאומיות מושג אחד הנה, התורה היא לאומיותנו, ועל היהודי להיות איש ישראלי: (רחי, א אירישער מענש). וינצו כמחנה: הוכוח היה מה מסל וצביון מחנה ישראל.

לפי שיטת "הלאומי", הוא מתרעם ומתלונן על הקרבנות ומצחק ומלגלג על לחם הפנים, למה הוא נתון במקום הקודש ימים רבים עד אשר יחישן, כי הקדושה אין לה כל ערך בעיניו. והנאת העולם היא העיקר.

ובה הלכה המחלוקה הלוך וגבור ותצא מתחומה וזרם הוכוח ארץ נבולו וישמוף ויעבור הלאה עד הגיע לנקודת הכובד שאין למעלה ממנו, כי הלאומי קלל כמלכו ובאלקיו.

והתוצאה הנוראה הזאת טפחה על שיטת בן הישראלית, ובני ישראל עמדו על אופיה ויראו אותה ערומה בניוולת, כי מי שתובע עלבון כבוד השכינה מתורת משה מניע לידי תרוף ונדוף ואין זה מברך אלא מנאץ ויתר כנמול. או נהתך גורל הוכוח. ותחליטו בני ישראל לכלי להתלונן על מצוות תורת משה ולא לצאת בבקורת ולא לאחוז כרדכים תרשים, רק להחזיק באמונת אומן בכתוב. לא יוסיפו ולא יגרעו. וכי רק הרח היא הלאומיות. וכני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה.

דרוש מ.

פרשה שלח.

א) מה היתה שיטת מרגלים והעם הנשמעים להם?

ב) יהושע וכלב, האם אמרו דבר אחר מסש ודברי שניהם שוים או יש חלוק כין אחר לחברו?

ג) "ויהם כלב". אין מובן כמה השליך הם עליהם, כמה הוא מבמל מענת המרגלים, הלא אין כדבריו כל הוכחה וגמוק, הם יראים מעמי כנען והוא איננו ירא. מרגלים אומרים "לא נוכל לעלית" ותא אומר "לא כי", יכול נוכל. האם זה מלתא כטעמא?

ד) בתהלים (צח י) "ארבעים שנה אקוט כדור ואומר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי" מדגיש "והם" כאלו זה שני הפכים: תעי לבב ואינם יודעים דרכי ח', ומתפלא, כיון שהם תעי לבב, עליהם לדעת דרכי ח', ומדוע "והם" לא ידעו דרכי, — ומה זו פליאה, כי הן פשוט שתעי לבב אינם יודעים דרכי ח'.

ה) גם "אשר נשבעתי באפי" מה חדי תאף חזה?

שתי שיטות. א) יש בני אדם אשר בעת צרתם לא יעשו דבר לרוחתם לישועתם. אומרים: "שקר הסום לתשועה", "אם ח' לא ישמור עיר שוא שקד שומר", "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת". הם מאמינים בח' ובוטחים כי יושיע להם.

ב) לעומתם יש אנשי מעשה, מאמינים רק בכחם, "ינעת ומצאת תאמין" "יניע כפיך כי תאכל". "אדם לעמל יולד". עולם חזה עולם המעשה. אם תעשה תצליח. עלה והצלח!

המאמין, כי כחו ועוצם ידו יעשו לו חיל, איננו צריך לשום בטחון בח'

מעוז, כי יריו רב לו. אבל מי ההולך בסל באמרו: שוא כל מעשה, הוא נושא לשטיב עיניו ומשליך על ה' יהבו ובאמונתו יחיה.

והאיש המבטל את כח עצמו ותובע את יריו וגם לא יבטח בה' והאמונה אברה מלבו ואין לו לא הא ולא הא, במה יזכה את אוהו? והוא יוצא מן הכלל. "אם אין אני לי", אם אינני מאמין בי, בכחי ואין לי "א נ י" וגם לא בה' "מי לי"? אין לו בל מאומה.

אנשי תורה מקייטים שניהם "לה' ולכם", שוקדים על המלאכה ובוטחים בה'. "בי יברכך ה', יבול יהי יושב ובטל? — תלמוד לומר בבל אשר תעשה" (ספרי ראה טו יח). וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. "נעשה" (עלינו לעשות כל אשר תמצא ירינו). "ונשמע" (נבטח בה' ונשמע בקולו).

כ ל ב ראה כי העם יראים, רוחם רפה, מתיאשים ואומרים: "לא נוכל לעלות". עורר אותם ויעודדם ברוח גבורה, ויאמר להם: אחי אל תאמרו "לא נוכל" רק "לא נ ת ב ו ן לעלות". מי החפץ לכבוש את הארץ, יעלה ויצליח, כי הרצון הכביר, החפץ האריר, בל יוכל. הרצון הוא היכולת. עליכם לצעוד בצערי און, באומץ לבב, אל תיראו אל תערצו, אל תהיו טוני לב. החלש יאמר נבור אני. הלאה יאוש, הלאה שבר רוח. אם עלה נעלה, אם נחל בעליה, אז י ב ו ל נ ו ב ל.

אבל דברי בלב הנמרצים לא הועילו, לא פעלו. העם נשאר ברוחו הרפה. וחשובתו היתה ביללות, בצעקות, בקנים והגה והי. "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבבו העם בלילה ההוא". "אתם בכיתם בביה של חנם" בכיה ע' "לילה", שאין בה בל תועלת ואיננה משנה את המצב.

אז יצא י ה ו ש ע אל המערבה, ויחשוב, אם אין בהם רוח גבורה ואינם בוטחים בכחם, הלא עליהם להאמין בה' ולסמוך עליו. חזו שימת יהושע "י' יושיעך". בישע אלקים יעברו על אויביהם ויפין ה' עשה חיל, ויאמר: (הוא וכלב עמו) "אם חפץ בנו ה' ונתנה לנו. אך בה' אל תמרורו וה' אורנו אל תיראום". כי אין מעצור לת' להושיע ברב או במעט.

אך הה, גם באמונת ת' לא האמינו וישיבו לו ולכלב תשובה בריה. לא בובות. לא בדבר שפתים, רק בהוכחה חזקה "באבנים". ויאמרו בל הערה לרגום אותם באבנים. לרצוח נפש יועצי טוב לא חיו רכי לבב.

מה העצה ומה לעשות לאיש מתאונן תמיד ויהגה נכאים על סר נורלו והוא כמאן להניע אצבע לרוחתו, וגם בה' לא יבטח ולא יאמין? ב מ צ ר י ם לא יכלו נשוא את העברות. "ויקנאו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל

שועתם אל האלקים מן העבודה". במדבר הם תפשים מכל עבודה, הולבי בטל והם מתאוננים. "ויהי העם כמתאוננים". "ותקצר נפש העם בדרך". "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל". ל ע ל ו ת ל א ר ץ ממאנים. "ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב". ושוב הם מתלוננים על משה למה איננו מביאם שמה. "אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו". הבל לא טוב. בבל מצב לא הונח להם, בבל מקום בחלה נפשם. חבמים ופקחים! מה טוב בעיניבם? במה תשבעו רצון? הנירו מה בקשתכם ותעש?

זה שאומר בתהלים: "ארבעים שנה אקום בדור, ואומר עם תועי לבב הם". בתחלה הצדקתי אותם ואמרתי, בי אין להם בח לעשות חיל. "לבבם תועה", נע ונד. רוחם שפלה, אין להם לב איתן, יראים ורכי לבב הם לצאת למקום סבנה, וחשבתי, בי בצרתם יפנו אלי להושיעם. אך אחרי בן ראיתי, בי למרות, שבעצמם אינם עושים בל מאומה, גם עלי לא יסמבו, וממאנים לרעת רובי, דרך אמונה. "ו ה ם" לא ירעו רובי. עם השואף לבוא לארץ מנוחת, ומקומו לא יסוש, וגם אינו מאמין בה' ו..סר לרגום את דורשי טובתו באבנים, זאת יציאה מגבול המבע וסרניז מאד. "אשר נשבעתי באפי — אם יבואון" (מעצמם, בבחם לא ינערו את עפר הנלות מרגליהם). "אל מנוחתי" (וגם לא על ידי מנוחתי, שאני אניח להם ואביאם אל המנוחה ואל הנחלה), בי טן המצר לא יקראו לי, ואי אפשר להם לבוא אל הארץ.

* * *

ומה תלמוד לומר? מה הלמוד היוצא מפרשת מרגלים?

א) בי ההטן אין לו רעה עצמיית והוא ביד המוליכו כחומר ביד היוצר, ואיננו מבריל ומבחין בין אוהב לאויב, בין רועה נאמן במשה חמסור לו ורואג בערו, ובין איזה נרי בן סוטי המרמה אותו ויועץ על פי דרכו לחותו ועל פי רוב שומעים יותר לעצת רשעים.

ב) בי תומא אחר יאבר טובה הרבה ועל ידי קומץ המרגלים נגזר בליה על דור המדבר ולא זכו לראות את הארץ.

ג) ובי הדרך הישרה היא בדברי יהושע (במתון בה') ובלב (כשרון המעשה). "עם נושע בה' — ואשר תרב נאותך".

דרוש מא

פרשה פינחס.

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן — לפי שהיו השבטים מבזים אותו, דאיתב בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מישראל, בא הכתוב ויחסו אחר אהרן (סנהדרין פב: ורש"י בתוטש).

א) תמוה, מה זו תשובה לדברי הבוז, ומה תרשה תורה, הלא גם השבטים ידעו בן מי זה האיש ובי נבר אהרן הוא, אבל טפלו עליו הדפת אבי אמו, ובזה שיחסו הכתוב אחר אהרן, לא סר קלון משפחת אמו ממנו.

ב) מה נשתנה פינחס שחלק לו הבתוב כבוד שכם אחד על כל מצדיקי הרבים? כמה פעמים עמדו משה ואהרן בפרץ ובעת צרה בקשו רחמים על ישראל, ובתמא הענל מסר משה את נפשו ואמר: "מחני נא", ובכל זאת לא זכו לכל שבר ואותות הצטיינות ורק פינחס לבדו הוקם על "בתוך עמם" וניתן לו אות בבוד לדורותיו: ברית שלום ובהונה עולם?

וביותר יפלא הפלא ופלא, העם פרוע לשמצה ונצמר לבעל פעור. מגפה פרצה וכבר מתו ארבעה ועשרים אלף. המחנה נבובה והמה בוכים פתח אוהל מועד. המצב מסוכן. והנה בא איש חיל ומציל את כל העם בראש איש אחד לבדו — הלא אין די שלומים למעשה זה ועל כל העם לרוממהו ולהאציל לו יקר וגדולה ולהדריכו על נס, כגבור רב להושיע. ולסוף מה אנו רואים? — נהפוך הוא. הוא נוחל קלון תחת כבוד. השבטים מבזים אותו. מתנפלים עליו וכמשע ביגו לבין המות ובנסים הוא ממלט את נפשו (במד"ר כ בו). והתודה מוכרחת לפרסם פתגם המלך (משניעסט) להיות לו למגן ולתריס בפני קסיו. היש שלום רעה תחת טובה בזאת, היוצא מגדר הטבע? שומו שמים!

אך תמיד לעתות בצרה, רעב בי יהיה בארץ, דבר ארבה מלחמה, היה דרך כבושה לקרוא לה' מן המצר, להקריב קרבנות, לכפר בקטורת, ואז תעצר ותחדל הרעה. אבל לצאת בבלי זיין, לרצות נפשות במעשה פנחס ועל ידי זה תבא הבפרה והתשועה, לא נשמע מעולם בישראל "חרשים לא שערום אבותיבם".

ואמנם כמה מענין סמיכות שתי הסדרות "בלק ופנחס" וסבילות אשה על אחותה. בלעם בן פעור, חנוי, בעל חוזב, מוהפן לאיש שפותים, כתוב בפיו "בעל תפלה". מתפלל: "מה טובו" ואומר פסוקי מלביות שבמוסף ראש השנה: "לא הבים און ביעקב — ותרועת מלך בו". — ופינחס, הבהן, המכפר, סמל השלום והתפלה, הוא "ליסטאה" (סנהדרין קו:), סייפא, דוקר אנשים ברומח — תלוף היוצרות!

ובל העם השתוממו על המראה, האם זה דרך צדיקים לשפוך דם? ועלה חשר בלבם, שלא קנאת ה' היתה בזה בי אם קנאת איש מרעהו, איזו שנאה פרסית הניעתהו, ואולי חשבו בי יש לפינחס מינא על בת נשיא סדין מפני כי אבי אמו ננרש משם (שם"ר א לא.). ויאמרו כי לא נבד אהרן עשה בן, כי אהרן, האוהב שלום ורודף שלום, אלו היה נוכח כאן, בודאי לא היה יוצא ברומח, בי אם היה מניא את זמרי מעשות נבלה, על ידי תוכחת מוסר, ברברי נועם ונתת. — ומה שעשה פינחס, עשה מפני שהוא בן בת יתרו השמוף בשפיבת דמים, מפטם עגלים לשחטם לעבודה זרה "זובחי אדם עגלים ישקון". "בי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש", ומבע פינחס נמשך אחר מבע אבי אמו, "מפני שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה — לבן הרג נשיא שבם, וזו ספחת וזמורת זר בתובנו.

ותהי דבת תחסון רבה, ומנהגו בי "אחרי מות קדושים אמור". השופט צדק הוא אבוד, והרוצה הנשפט למות הוא אומלל "מרטיריד" וקדוש יאמר לו. ארבעה אבות מזיקים, הם — נויקן, ובאשר התלונגו, וקונגו על קרח ועדתו: "אתם הפיתם את עם ה'".

ועל בן באה התודה ותעיד עדות ה' נאמנה, בי לא בן הוא. אשר פגע פנחס בזמרי, לא עשה מבטית מבעו השואף רצה "מבוכב מארים". דק ל פ ד ו ת מבעו, נ נ ד תבונתו. בי הוא מבבעו בעל לב דך, לב טוב וכמותו באהרן. רק קנאת ה' מהודה היתה דות החיה. אש דת, אשרקודש היתה נר לרגלו, ובמומנם זה לא היה בל הצלה אחרת. ואהרן בעצמו אלו היה כאן היה עושה בן. "בא הכתוב ויחסו אחר אהרן", מעשה זו פתיחת דוקא רק לאהרן, מפני שהוא בן בנו של אהרן יצא ברומח.

וזה שאמר בתהלים (קו, ל לא) "ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה" שקשה מה קמשמע לן שזה נחשב לצדקה וכי סלקא דעתך להפוך שלקללה תחשב לו? רק הוא הדבר האמור: כי לא רתחנות חמתו בערה בו, כי הלא באותו הרגע שירו החזיקה ברומת, או עמד בתפלה לפני ה' בכו שאיתא בחולין (קלד:) ו ת ח ש ב לו לצדקה, כי מחשבתו היתה לטובה, מאהבת ישראל, ועל זה העיר ה' יודע מחשבות.

דרוש מב.

פרשה עקב.

והיה עקב תשמעון. רש"י: אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון. מה אלה המצוות שאדם דש ב ע ק ב י ו, והן הנה מביאות ברכה לעולם?

אם נדרוש ונתבונן מה הגורם העקרי לפעולות אדם הישרות, ומה ראשית ופתח תמאת, נמצא כי לא יר השכל, הרעה, בזה, רק ח ת ר נ ל. הוא המניע הראשי, הוא המושל בארם, ומעשי כל איש ואיש חטובות והרעות, הן כפי המנהג אשר הסכין בו ולרוח חחברה אשר סביבותיו.

לפנים היו גבורי בת, ארירי חפץ, ענקי רות. "הנפילים היו בימים ההם". כל אשר עשו, עשו על דעת עצמם, באומץ גבורה, בצערי און, ברוח כביר, ברעה קבועה, במחשבה תחלת. הצדיקים היו צדיקים נמורים. את המצות קיימו במסירת נפש, בשלהבת י' "וירבר ה' עמכם מתוך האש" אש דת למו. ומים רבים לא יכלו לכבות אותה. גם הרשעים תיו רשעים אמתים. חמאותיהם היו בזרון, ב א פ ם הרגו ו ב ר צ ו נ ם עקרו. רשעתם היתה בכל תוקף, בהתלהבות הר נעש, אבוריות חמה ושמף אף לבלי חוק.

אך עתה דור חלש, שטחי, אוירי, דור מרפרף, נרפים חם נרפים, אין ולאו זרמיא. פושם צורת ולובש צורה. עולים ויורדים, פוסחים על שתי הסעיפים. כפשע בין הנשנב והשפל. אין כאן חשבון, אין בל ח פ ץ, בלא דעת נפש. נעשה בלי נשמע. הצדיק איננו צדיק ת מ י ם והרשע אינו רשע נמור. התפלל איננו מתפלל כפני מורא שמים רק משום התרגל, והעבריין אינו

עובר באות נפשו. אין א ג י לי, אין כאן רצונו של אדם בלל, אין כאן יצר כוב ויצר רע, אין לאיש בל מתוו חפץ, הוא נע ונר לכל דות, מתנועע ורוקר לפי חליל העולם. בל אחר נשטף בזרם הסביבה ומחקה מעשי אחרים. הם רצים והוא רץ. אם הם רצים לדבר מצות, נספח עליהם וינות על נורל הצדיקים. ואם לדבר עברה — ירו אוחות בעקב עשו וילך את פועלי האון. נחבע למשכן, מסבים. נתבע לענל, מסבים. בל מעשיו המה על רעת ח ם ק ד ם ועל רעת ח ק ח ל.

אצל הקרמונים, האיתנים, היה השכל, ה ר א ש — בעל הדבר. עתה יש לנו עסק רק עם ה ר ג ל. עון ע ק ב י יסובבני "ואתה תשופנו ע ק ב".

וידע עקא, כי המצות לא באין אונים וכלאחר יד תצאנה אל הפועל, הן זקוקות וצריכות לרצון כביר, לכח גדול ויר חזקה, יחר שאת ויתר עז. אבל לתמוא יוכל גם התלש, ואדרבה, יסוד העבדות — רכות הלב "ומתרפה בסלאיתו את הוא לבעל משחית", ואיזה נבור הכובש את יצרו.

ועל כן בימינו שאין כל עצמיות, אין איכות ואופי ומיפום ושיטה ומנמה ורצינות, אין רצון־פועל, רק חקוי ושסחיות, בל אחר נפעל מן החברה ועבר למנהג, עלינו לשמור את ההרגל. עלינו לרבז כל חילנו ומאמצנו לחנך את הבניב מנוער שיהיו בתוך חברה טובה, בי ילכו בעקבי האבות התמימים ויתנהלו באשוריהם בממלת ישרים. שמור ר ג ל ך. שאדם דש ב ע ק ב י ו. והיה ע ק ב ת ש מ ע ו ן!

דרוש מג.

פרשה ראה.

ראה אנכי נותן לפניכם היום.

מי שמראה לאיש או מספר לו על דבר שאינגו מצוי, אומר לו: ד א ה, הבם נא דבר חידוש, חזון שאינגו נפרץ. אבל כאן אומר משה רבר פשום בתבלית הפשיטות "את הברבה אשר תשמעו": קיום המצות היא ברכה וכן להפוך. הן זה הגיון ישר מאר, מה שייך להתחיל בממלת "ראה"?

אך אף שלפי המושכל הראשון הנחת זו צודקת, אבל לאחר שום לב ועיון, לא כן הוא.

בל דבר שאדם חייב על פי מדת הדין לעשות, אם ישמור מצוה אין מניע לו יקר וגדולה על זה כי חובתו היא ואם יחדל לעשותו ישא עונו. אבל מה שאינו חוב ולא נמל עליו ונדבה היא לפנים משורת הדין, העושה בן, הרי זה משובח, ובהעדרו לא יענש. המתגרב סכום חשוב למעשי הצדקה לו תחי צדקה ויהללוהו בשערים, ואם יחשוך ידו לא יאשם. אך הפורע חוב לבעל משה ידו לא ישא ברכה. ואם לא ישלם כופים אותו ונתן בפלילים. ואין לך דבר אשר יבורך איש בעשותו ויקולל בהפקדו, בחסרונו, ושבר ועונש יתאימו בנושא אחר.

אבל התורה היא פרט יוצא מן הכלל, שאף שכי העובר על הדת ענוש יענש, ואם כן ראוי שלא יניע שבר להמקיים אותה. בבל זאת התורה מבטיחה ברכות טוב בעד הקיום וזה דבר חידוש, מפני שמרובה מרה טובה חת חסר ה' שמשלם שכר מצוה אף שחייב אדם לעשותה. "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה, אף שיש קללה.

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" — למה היו הברכה והקללה, כל אחת על הר מיוחד, ולמה לא עמדו המברכים והמקללים על מקום אחד ?

אם נתבונן ונחקור, נמצא כי שתיהן, ברכה וקללה, ישנן תמיד ואי אפשר שהאדם יהי כולו ברכה, מבלי שנם קללה תחשב לו. מלאכי השרת יש להם רק דרך אחת, רצליהם רצל ישרה לא יסבו בלבתם ולא ישנו דדכם. "אין להם עוקץ" (חגיגה טו.) אינם יכולים לפכות ערפם ולשנות שפעם ולעשות רע, וכנגדם מלאכי חכלה, הם מחבלים, משחיתים תמיד בהכרח על פי תבונתם ואף אם יחפצו לא יובלו להטיב, וכמו שאי אפשר לבלי חדם להתהפך לאדם (בוזרי מאמר א. קנ).

אך האדם, איננו מין שלא יקבל שנוי, בעל מזג אחד, במצב שריר וקיים תמיד. האדם הוא "בן חלוף". מסבות מתהפך, מחליף את מעשיו ומשנה את דרביו פעם בבה ופעם בבה להימין ולהשמאיל. יצרי תאוה בעם וקנאה תקועים ושתולים בדמנו בבשרנו אם מעט ואם הרבה. האדם נוטה להתפעלות, למעשה בלי ישוב הדעת, הוא תחת שלטון הרגע, יוצא חפזון, ואדם אין צדיק בארץ אשר לעולם לא יחטא.

אך הדדוש והמבוקש ממנו, כי אם יעשה רע, לפחות ירגיש ויחוש בנפשו אשר עשה, יכיר בין טוב לרע, יבדיל בין האור ובין החשך, בין ברבה לקללה, כי בל איש יש לו שופט היושב בקרבו "חוקר לב, בוחן בליות", לבו יכהו ויחרפהו ומוסר כליות יציקהו וייסרהו על חטאו, ואם נימל ממנו החוש והרגיש והוא צדיק בעיניו ואור וחושך משתמשים בערבוביא, הוא איש טובה בחמזון ותשתת הארץ מפני ה ע ד ו ב .

"ראה אנבי נותן לפניכם היום ברכה וקללה", בהחלם, שתיהן תהיינה, גם ברכה גם קללה ואין להשמר מקללה שלא תבא. אך ראה ושים לבך שלא תבלו אותם ותערבם יחד, רק תהיינה מרוחקות זו מזו. "ונתת את הברכה על הר גריזים מעבר מזה, והקללה על הר עיבל מצד השני, והניא ביניהם.

"ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל". למה צותה תורה בן שהברבה תהי על הר גריזים והקללה על הר עיבל, כאלו אומרת שהברבה שייכת להר גריזים והקללה מגיעה במשפט להר עיבל ?

מודעת בי תעצומות עם הוא באחדותו, בתבורו, ופרוד ואנודות אנודות

הם אסונו ובליונו. ישראל היה נוי איתן, ולו היה עם אחד, מתעבר, כי אז בל אומה לא שלטה בו. אך העם נקרע ונחלק לשתי ממלבות: יהודה וישראל. הותר הקשר ותהיינה צוררות אשה רעותה ויהי ריב ומרון ביניהן, ועל ידי בן יכלו להן אויביהן, ורבות פעמים נלחמו יהודה בישראל, איש באחיו, ושניהם כשלו ונפלו.

מקום נחצה העם הוא שכם. שם נאספו להמליך את רחבעם בן שלמה, ויהי בי בקשובו להפל עולו מעליהם, השיבם קשות בי עוד יבביד עליהם יותר ויפשעו בו ישראל וימליבו את ירבעם. וזאת היתה סבה לנלות עשרת השבטים בבתוב (מלבים ב יו) "בי קרע ישראל מעל בית דוד וימליבו את ירבעם בן נבט — עד אשר הסיר ה' את ישראל מעל פניו — וינל ישראל מעל ארמתו אשורה עד היום הזה", ויאבדו מתוך הקהל.

ובבה בענין הפרט, אם האדם ייטיב לאחרים, ישתדל בתקנתם ובצרתם לו צר, אז ישא ברבה. אך אם ידאג רק לעצמו ויאמר שלום עלי נפשי — זו קללה.

הר נ ר י ז י ם הר חמד מלא ברבות ה' מכוסה בולו ירק רשא. פרחים ושושנים יציצו יפרחו בו. עצים רעננים עושים בל פרי שתולים עליו, ובצל דליותיהם ישבנו צפרים עפות מבין עפאים יתנו קול. פלנים יבלי מים, מעינות טובים יוצאים בהר, משובבי נפש ההולבים שם. לעומתו הר ע י ב ל, בשמו בן הוא הר אבל, הר נשף וסודד, טלע ערום ושמם אשר לא יעלה בו בל עשב וכל רואהו ידוד ממנו.

הבה נשאל את שני ההרים, מה תעודתכם, מה מעשיכם ?

ע י ב ל יענה: אני אינני מתחשב עם היסום, עם בל בריה. אין לי עסק עם עוברי אורח להעניק להם פרי או מים. אני חי חיי עצמי, בערי, לי ולא לכם. לי ולא לאחרים. אני מרום שבתי. סביב מגבה על בל סביבותי, אני לברי — הוא העולם. אם אני כאן — הבל כאן.

אבל ה ד ר ג ר י ז י ם משיב: אני נותן מחילי לבל צמח. בל העולים עלי ישיבו נפשם מפריי ובצל עצי ימצאו מחסה וינותו בל יניעי בת. אני מתענג בעשותי חסד עם בני אדם. חיי בעד הבלל, בי "בשאני לעצמי מה אני"?

ההרים האלה מסמלים את ברבת התבור, ההשתתפות עם הצבור, ואת קללת הפרוד והאנואיזם. צורי קדם אלה הסה ערים נאמנים, באשר הם עוסרים

בקרבת ש כ ם , אצל אלון מורה, והמה ראו את התפוררות האומה שם בימי ד ח ג ־ ע ם ו י ר ב ־ ע ם , ומה הגיע אליהם.

ראה אנכי נותן ל פ נ י כ ם היום ברכה וקללה. אשרכם וטובתכם היא בירכם, ל פ נ י כ ם , אם ברכה ואם קללה. הברכה היא אחרות העם "אשר תשמעו". והקללה היא, אם כל אחר יעשה כטוב לפניו, לכלא הות נפשו. "ונתתה את הברכה על הר גריזים" החזיקו בברית באחוה, זרעו לכם לצדקה כמעשה הר גריזים, "ונתתה את הברכה על הר גריזים !

דרוש מד.

פרשה שופטים.

— שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך
— ושפטו את העם משפט צדק.

— מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום.

— ועוז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית.

מה זאת אומרת ומה הכונה שאין משפטים לאומות העולם, ולא עשה כן לכל גוי וה' עשה משפט וצדקה ביעקב ולא ביתר העמים, חן בכל מרינה ומרינה יש נמוסים ובתי משפט "כי כן רבר חמלך לפני כל יורעי רת ורין", ואין אומה בעולם גם חיותר שפלה ואפלה שאין לה חוקים ומשפטים ומה יתרון לישראל, מה חשיבות וחלוק בין משפט ישראל למשפט העמים ?

בבתי משפט העמים, מעשים יום יום כי השופט תורץ משפט לשבט או לחסר. ואחרי כן בבוא המשפט לפני שופט נבוה הוא משנה את חדין לזכות או לחובת, והשופט הראשון לא יעלה על ראשו לא יראת הרוממות ולא חמא עות חדין, כי יאמר מה הערות והחוקים והמשפטים האלה ? מי צוה ופקר עליהם ומי ילר את אלה, חן לא משמים השמיע ח' דין, כי הם מעשי ידי אדם אנוש כערכי. וגם לא יפחר מיראת העונש אשר יפצא אותו יען כי חלף חוש, כי יש לו אמתלא כי כח היתה שקול דעתו ואין כקורת ובחינה לשקול חרעת. והשופט נשאר על כנו ומשפטתו במשפט הראשון ומכבורו לא יגרע.

אבל האם יצויר אפשרות כזאת בתוכנו, כי רב יצדיק רשע וירשיע צדיק בריבו, או יורה להכשיר ולהטריף, ורבנים גרולים מסכו יראו לו משוחתו כי

שבה מחוקק והוציא משפט מעוקל והתיר את האסור, ודבר זה ישנה פעמים ושלש, — כי אז אוי לו, כי מצב הסורה יהי סורה מאד ולא יוכל להתזיק מעמד וירד מכהונתו, וגם נפשו עליו תאבל כי הוא אתראי לפני משפט שמים ועתיד ליתן דין וחשבון על מעשיו ושגגת תלמוד עולה זדון.

ומה יפה תארו וכתינו את ההבדל בין כבוד האלילים אצל עובריהם ובין בבוד וסורא ה' "אמר ר' יוחנן הרשעים מתקיימים על אלהיהם שנאמר ופרעה תולם והנה עומד על היאור, אבל הצדיקים אלקיהם מתקיים עליהם שנאמר והנה ה' נצב עליו" (ב"ר פסם).

הבוונה, כי עובדי האלילים אף שבפרהסיא הם מכבדים אותם ומשתחוים להם אבל בלבם הם יודעים כי הבל הבל ושקר, ונבזים המה בעיניהם. פרעה העובד ליאור ומוליך שולל את העם באמונת שוא, אבל בחלומו שהוא כפי מחשבות לבו והרהוריו, או איננו תחת ממשלת היאור אלא הוא מושל עליו והוא עומד ע ל ה י א ו ר , נבוה מן היאור והוא מתקיים ע ל אלהיו. אבל הצדיקים עובדי ה', נבנעים תחת ה' בסתר לבם בבגלוי, ויעקב גם בחלומו, ה' נצב ע ל י ו , כי לבו מלא מפחד ה' וממשלתו עליו.

ובאשר אמרו תבמינו: "ליצנותא דעבודה זרה שריא" (מגילה בה:), לא אמנע מהביא אנקדוט ששמעתי בילדותי, כי פריודיך וילהלם מלך פרוסיא אש" הצטיין בפשטותו והיה מעורב עם ההמון, פעם אחת רפא איש על פתחו בשעה מאוחרת בלילה, ויחשוב המלך אולי דבר נתוץ הוא בעניני הצבא, וישאל מבית "מי אתה בי קראת אלי, ההנך אתר התילים"? — "נבוה יותר" ענר האיש, מתוץ מאתרי הפתח הסנור. "האם שר עשרה"? — "למעלה". "ש" מאה, שר מאתים, שר אלף"? — "מעלה". "שר הצבא"? — "מעלה יותר. "נסיך"? — "מעלה". "מיניסטר"? — "מעלה". "מלך"? — "מדום ממנו". "קיסר"? — "נדול יותר". "אם בן אתה הוא ה' האלקים"? — "עליון עליו". — "רעם וברק! מי הוא זה שהוא עליון על האלקים"? ויפתח הפתח, והנת זקן שחוח לקראתו. אביון מאשפות, לבוש קרעים. וישתומם המלך וירעם עליו בקולו "הוי נפלה למה רמיתני, איך מלאך לבך לדבר בזבים ולהתל בי"? — "לא ארוני המלך — השיב האיש — אמת דברתי, כי נעליתי על בל אלהים, אני תרש עץ, ע ו ש ה א ל י ל י ם ו פ ס י ל י ם".

אף גם אם נתבונן בשים לב נראה כי אף בי המשפט הוא עמוד התוך אשר עליו תכון תבל והעולם עומד על תדין ואי אפשר להתקים בלתו ולולא המשפט איש את רעהו חיים בלעו, מכל מקום אמת מעציבה היא כי תרבה פעמים אין המשפט מיישר ותומך את היושר והצדק, אך ארדבה הוא מבטלם מהרסם ומתריבם, והמשפט והצדק מתנגדים המה זה לזה. ורבים חללי המשפט מחללי נזל משפט והרבה נרדפים ועשוקים מידי המשפט יותר מעל ידי נובלים וגנבים ורוצחים, כי רצח וגנבה ומרמה נעשים רק לעתות רחוקות והיה במחשך מעשיהם "ואם במחתרת ימצא הגנב". אבל אכזריות ועריצות וחמס בשם המשפט ומשלת זדון המה מעשים בכל יום לעיני השמש. ואם איש תם ידנו וישאל: "האם לזה יקרא משפט, הלא אבזריות היא"? יקבל תשובה, "בי חק הוא חק ואין להשיב". ובבה במקום המשפט — שם הרשע.

האם אלה דברים בהוויתם? האם זה דבר אשר לו שתר? הלא זאת הוצאת לעז רבה ושקר, או הפלנה ונוזמא, היתבן משפט ורציחות יחדו? — במטו מכם, הבה נראה. מעשים ידברו יתנו עדיהם.

לפנים ביון ורומי היתה עבדות נהגת, ואפלטון ואריסטו הצריקו אותה באשר היא צורך החברה, ומי אשר לא מצא חפץ בעברו החולת או הזקן, היה לו המשפט לשלחו אל הקרקסיות להשליכהו לפני החיות. הסופר הרומי ם י נ י ק א מספר, כי אם עשת עבד נזק קל אף בשנת קצצו ידיו. אם חמית עבר את ארוניו הרגו בל העבדים. אם התקצפו חנשים על עבריהן צלבו אותם. ביתי הקסרים הוציאו הרומים את העבדים התולים והזקנים והביאום אל אי טיבר ועזבום שם למען יתותו ברעב. הנרמנים ביתי הבינים, אם העבד יצא לתפשי וילדיו נשארו בבית האדון, לקח האדון אותם ויתנם בבור ויתותו ברעב ובצמא. ברומי המיתו ילדים חלשים בשם המשפט. אפלטון התיר להמית בנים רעי התואר או אנשים זקנים למען לא יהיו למשא על החברת (רולינגר 692). ברומי אם לא שלם תלוה חובותיו, על פי משפט שנים עשר לוחות הנחושת (שנחרתו רובי התוקים עליהם) היו מתיתים ומנתחים אותו לנתחים בפי מספר הנושים בו.

רומת מחוקי ה א מ ו ר א ב י : עבר האומר לארוניו "לא ארוני אתה", כורתים את אזנו. הנגב ישלם פי עשרה מסחיר חנגבה ואם אין לו מות יומת (אין החטא מתית, רק העוני).

כי ינוף איש אשה הרה ומתה, מות תמות בת הנוגף. בי יפול הבית אשר בנה הבנאי על בן בעליו, מות יומת בן הבונה.

בתורמה לפני שמונים שנה: האופה אשר לחמו רע, שרוף ישרף.

ברוסיה גם בזמן האחרון לא היה יכול יהודי לשאוף אויר של מוסקבה ופטרבורג ואם נמצא שם יהודי, גרשוהו באכזריות. ואם יהודי כפרי נסע לראש השנה העירה עם משפחתו, אבר חזקת הישוב בכפר ולא נתנו לו עוד לשוב שמה. ועתה בעלי ממשלת הסוביטים שם, חומסים גוזלים, הורגים, רוצחים, ורומסים ברגל כל חוקי אדם ומשפחה, מחללים כל קודש ומוסר וידיהם דמים מלאו.

באמריקה ארץ החופש, המנומסת, התרבותית, המשכלת, שערי הכניסה סגורים לפני הגרים, וגם האזרחים לא יוכלו להביא אל הארץ את בניהם שיש להם באירופה.

וכל אלה — בשם המשפט !

"אשר פיהם דבר שוא", בכל ארחות חייהם ודברי פיהם הם שקרנים, — "ויומינם ימין שקר" אבל האופי המרניז הוא כי עושים עול ב מ ש פ ט , כ מ ר ת ה ד י ן, י מ י נ ם : החוקים והמשפטים הם מלאים רשעה ושקר וזדון, חמס ושוד.

זה שהוזהרה תורה : ושפטו את העם משפט צ ד ק . לא סתם משפט שיכול להיות משפת, משפט במשפט הגוים שמוציאים אל הפועל כל עולה על ידי המשפט, רק משפט צ ד ק , משפט של צדק וישר, המשפט יהי מנן הצדק, ולא בשיטת "הישועים" שהתכלית מקדשת את המעשים, ולמען השגת הצדק שלהם התירו כל תועבה ללבת ארחות עקלקלות ודרך שערי הטומאה היו עולים אל המטרה. חלילה לנו מזאת: צ ד ק צ ד ק תרדוף. הצדק לא יתבונן על ידי עול, על ידי חמס וצביעות. את הצדק תשיג ותרדוף על ידי אמצעים ישרים, צ ד ק על ידי צ ד ק , כי המשפט לאלקים הוא, ומשפט וצדקה ביעקב א ת ה עשית.

(נ)

דרושים לעת מצוא

דרוש פת.

שבת.

(דרשתי בארבע שבתות ברחוב העיר, פת. בקנוינגטון, תרפ"ד).

— א —

נ ש א .

שערורה! מהפכה, עולה נמרצת, תרשות. מי שמע בזאת מי ראה כאלה, רב אב"ד מסית בחוצות. מקהיל קהלות ברחוב העיר, מנהג רבנים מעולם לדרוש בשבת תשובה ושבת הגדול בבית הכנסת, מעל הבמה. אבל בראשי הוסיות, ברשות הרבים? אוי לאזנים שכך שומעות לחקות חוקות הגוים ולעשות במעשיהם, ואנו המחזיקים בנשנות, עמל תורה בעינינו לראות מנהגים חדשים לא שערום אבותינו.

הלא בוזתני אל האמת כי בכה תאמרו בלבבכם אתם הנאספים? אך נפן נא ונראה, ובקורת תהית, היאמנו דבריכם ואם כן הוא שאתם בעלי ישן שונאי כל חדש.

האם מנהג זה שבנ־כם אינם מניחים תפלין ואינם מתפללים, והם ונשותיכם קונים בשבת, תוא עתיק יומין ותוצאותיו מפוזנא והורדנא, סלובלין וקראקא? תאם זקנותיכם גם כן נשאו ונתנו בשבת ואבות אבותיכם מעולם חיו קרקפתי דלא מנחי תפלין, חזה מנהג ק.מונ־ם וזאת לפנים בישראל?

ואם כן. אלו החזקתם במטורת אבות ונמוסי שנים קדמוניות, אז גם הרב לא היה מעיז להוציא ישן מפני חדש. אבל אם אתם עזבתם נתיבות עולם ובחרתם בדרך תדשת, מה לכם כי תזלזלנו על הדר אב גם תוא במתדשים? הלא פרנס לפי רוחו. אם האנשים בטלו את התפלה והתפלין. תבנים מחללים

את השבת, והנשים אשר בפולין וליטא היו קוראות בשבת בספר צאינה וראינה ומתחננות תחנות ונזהרו מהביא מים מן הבאר פרם יראו שלשה כוכבים בשמים, ה ן ה נ ה פרשות עצמן מזה לנסות במרכבה בשבת ולקנות כל חפצן בעצם היום בפרהסיא ברשות הרבים במקומות "צאינה וראינה" ובעזות מצח (שטערן) אינן שומרות עד צאת הכוכבים (שטערנן) — עתה לא יבוש הרב אם יעשה חדשות והוא נושא פרבורותיו בשוק תחת כפת החיקיע.

שנית הנחה זו שאין לחדש דבר אף אם הוא מביא תועלת ומרבה להטיב — היא מומעת מעיקרה ומשוללת בל יסוד.

א) לפנים העלו בבתי התפלה לפני העמוד נרות שעוה נדולים והם הפיצו אור קפאון (ובבתי כנסיות הספרדים בלונדון ואמשטרדם המנהג בן נם עתה). והנני זוכרים בי ביום הכפורים דלקו הרבה נרות שעוה, ואמחינו וזקנותינו נאספו יחד לפני יום הכפורים לעשות את הנרות בבוונה נדולה ובאמידת תחנות מיוחדות והיתה מין עבודת הקודש. ועתה פנה זיום ואין להם זבדון ואין פרליקים לא בשעוה ולא באליה ולא בעטרן ולא בנפט. תחשפל אור זרוע לנו. ומי פתי האומר: הסירו את מאורות החשפל והשיבו לבתי התפלה נדוד השעוה במקרמת דנא — הלא בזו יבחו לו.

ב) האם הנכם מתפללים מתוך סדורים בתובים על עור קלף כמו שנהנו בשפירא וודמיזא מגנצה לפני הרבה מאות שנה, או סדורים נדפסים בווין ונויארק מיסודו של נוטנבערג, והכמרים ברורו, באמת נזרו שלא להשתמש בדפים מטעם זה בי חדש הוא ואסור להוציא ישן מפני חדש.

נ) ובנסענו לארץ ישראל לבקר את מקומות הקדושים, האם אנו דוכבים על :סלים וחמורים במעשי אבות ומענים בדרך כתנו ימים ושבועות — או משתמשים אנו בהמצאה חדשה ויושבים שאננים במרכבת אש במסלול הברזל ובלי בל תלאות הדרך באים בזמן קצר למחוז חפצנו?

ואם אנחנו מאירים בתי התפלה באור החשפל ומתפללים בסדורי דפוס והולבים בדרך מצוה במרכבת הברזל ומחויקים בחדש המשובח, יובל הרב להטיף ברחובות אם דרוש הוא למשפרת חדת.

וגם אם הרב דואה בי נחוץ להוכיח ולהזהיר מחלול שבת הנפרץ בעדתו, מה תועלת בתוכחתו בבית הכנסת באזני תותיקים באי השבת? "טוביה חמא וינוד יתיסר". הן בעלי הדבר, האנשים המחללים אינם שמה בי הם טרודים במסחריהם ביום יום, והנשים עסוקות בקנין בשבת לכבוד שבת, ועל הרו"ש לדרוש ולדבר אליהם במקומותיהם הם.

וגם מי יעוו למצוא מערת ודופי באויר מהור תחת שמי ה' ולאמר בי אין זה מקום מוכשר לדבר מישרים? הן השמים מספרים בבוד ה'. שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, ויהי מורא ש מ י ם עליכם.

אך מעיקרא דדינא פרבא. אודבה בימי קדם הוביחו והטיפו בראש כל חוצות. חבתוב אומר: "חבמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה" (משלי א כ ועי' ס"ק סה:). אברהם אבינו אל כל המקום אשר הלך קרא בשם ה' בפרהסיא. חזקיה הטיף לעם ברחוב שער העיר (דה"ב לב ו). כן עזרא הוביח את העם ברחוב (עזרא י, ט, י), וקרא בתורה ברחוב לפני שער המים (נחמיה ח, נ). רחוב העיר קדוש שבו מתפללים בתעניות ובמעמדות (מגילה דף"ד) וכן ברכת רחבה (בתובות ח:) וקדוש לבנה (סנהדרין סב.).

נם אם תראו איש שאיננו אוכל בפיו בדרך בל אדם, דק מאבילים אותו באופן מלאבותי, הלא תביטו בי הוא חולה ואיננו יכול לאכול בדרך מבעי וזקוק להמצאות תרשות. אם בעיניכם ההספה ברחוב העיר היא נגד המסובל, עליכם לדעת בי האנשים פה הטה חולי הנפש, חלושים בדת וצדיבים לתפש תחבולות שונות, בבל אופן שיהיה, להבריאם, להבדותם, לרפאותם, לתחיותם.

* *
*

אחי, הנה הקהלתי אתכם ברחוב הזה, רחוב קנזינגטן, אשר לנגד עיניכם תניות מבולה של יתודים פתוחות ואנשים ונשים באים ויוצים בפומבי ולא יתבוששו.

לפנים נזרה הסלבות לחלל את השבת ואבותינו ספרו נפשם עליה. "פה לך יוצא לישרף, על ששמרתי את השבת" (ויק"ר פלב). בימי הסלחסה האחרונה כפה השלטן בפולין לפתוח את התניות לסחר בשבת. נם עתה ממשלת זרון ברוסיא מעבידה את היהודים על דת ואונסת אותם לעשות בשבת בל מלאכה. אבל במדינה זו אין אונס. יצ"ר הפשלה אין בל מעצור ולא עוד אלא שפפייעת לנו וסוגרת את בתי הספר בשבת ובניכם הם תפשים לנפשם לבא לבית הבנסת להתפלל, אבל תחת ל ק ר ש את השבת, הם מחללים אותו, נוסעים בפרבבות ויוצים בל חפציהם, ואין אשפתם בם בי הוא ע ו ן א ב ו ת ומעשי אבותיהם בידם, בראותם הוריהם עושים שבתם חול.

וחנה חלול שבת בתניות אלו, איננו לשם פרנסה ואינו הכרח וצורך השעה כלל. כי אם לא יקנו בשבת יוכלו לקנות בערב כבלות השבת, והוא רק הרבות רעה והשבת נקלה בעיניהם.

כביה דין של מעלה בשמים, נצבים למשפט הקונה והמוכר בשבת. שואלים להאשה העבריה: "מדוע את הקונה, מכרת את נשמתך לשטן בעד קשוא ידוק או תפוח?" — והיא משיבה: "בפולין שחניות ישראל היו סגורות, שמרתי את השבת, אבל פה ראיתי כי ברחוב קנזינגטון הן פתוחות, לא יכולתי לכבוש את יצרי ולעמוד נגדו, ואך המוכר הסב כחמאי". פונים למוכר: למה פתחת את חנותך, ומפני רות משהו אבדת עולמך"? הוא מגולל את העון על ראש הקונות והמכשלה הזאת תחת ידן, כי כאשר באו ודרשו למכור להן לא יכול להשיב פניהן ריקם, כי ירא שילבו לחניות אחדות ואז יחדלו לקנות אצלו גם בכל ימות השבוע ויאבד קוניו ולקוחותיו.

והמשפט יוצא, כי שניהם אשמים שניהם חייבים וכמשל התגר והסומא (סנהדרין צא:). "בתריש ובקציר תשבות". בשם שאין קצירה כלי תרישה, ואם לא יתרוש התורש אין קציר, כן אי אפשר לקנין בלי מכירה ולמכירה בלי קנין ואלו היתה התנות סגורה היתה האשה מכינה מערב ולא קנתה בשבת, ושניהם נדונים לעונש עולמים "בתריש ובקציר — עולמים".

אנשים, נשים, שובו שובו. שובו ונוחו ביום שבת.

"עזור לשובתים בשביעי בתריש ובקציר עולמים". ה' יעזור לשובתים בשביעי ממשא ומתן ממכירה וקנין שהלוים זה בזה כתריש וקציר. "עולמים" ינחלי נחלה כלי מצרים (שבת קיח.) ושני עולמות, עולם הזה ועולם הבא. יזכו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

דרוש מו.

שבת

— ב —

בתעלותך.

הננו מוסיפים לדבר על אודות השבת. נניח ונעזוב לרגע את חוב מצות שמירת שבת הכתוב בתורה. אך נדבר מנקודת ת א נ ו ש י ת, מצד דרך ארץ שמוטל על כל אדם אפילו אינו בן דת.

לבבר זקן "והודת פני זקן" נוהג בכל אומות תעולם. הכל תולקים כבוד לזקנה ושיבה. והנה יש לנו סטרונה כבודה זקנה וישישה, ולה דרוש מנותה וסרגוע ולא תוכל נשוא רעש ושאון. ומחללי שבת האותתים חניותיהם ביום השביעי, הומים ודועשים, סובבים קונים, עושים הטולת ומהומה רבת וידיד נרול. מציקים לה עוברים שלומה ומדדיכים מנותתה. הירעתם את הישישה הזאת? — שבת שמח! השבת היא היותר זקנה בתבל. היא היתה וקיימת מימי בריאת עולם, ככתוב וינח ביום השביעי כי בו שבת" — "מראש מקדם נסובת". והיא מיוחסת, ה' מהללה ומשבחה וחולק לה כבוד יקר ונדולה "תמדת ימים אותו קראת". יום זה מכובד מכל ימים, "לשם ולתפארת ולתהלה". והיא עשירה ונדיבה, מי שמכבדה מתברך "בי היא מקור הברכה".

ואין היא מכבידה עול, אין בה כל טורח ותלאת. איננה תובעת כל עבודות. "לא בקשה דבר". והיא דורשת טובתכם והנאתכם שתנותו מעמלכם ותתענגו בעונג שבת ואתם מתנגדים ומסאנים להשלים תפצה? "זאת המנותה הניתו לעיף וזאת המרגעה ולא אבו שמוע". היתבן?

מפני מה השבת חשובה ויקרה בל כך והיא ראש פנה בתורה, וברית ה'? א) מפני שהיא עדות ה' נאמנה בי ה' ברא את העולם בששת ימים וינח

בשבת ובשמירת שבת אנו מסמלים את בריאת העולם וסודים ומאמינים ובוטחים בה' קונה שמים וארץ.

כ) מותר האדם מן הבהמה הוא נפשו, רוחו, ויען כי האדם טרוד תמיד במחיתו למצוא מרעה ונותן כל חילו לצדכי גופו, עליו להקריש יום אחד בשבוע לחפץ הרוח, לטהרת הנפש. באה שבת באה מנוחה, לא מנוחה של בטלה ושוגג של הוללות, רק מנוחת טהר ותורה. "ושמרו בני ישראל את השבת (בשלילה לבטל כל עבודה) ל ע ש ו ת את השבת, בחיוב בתעל בהתעסקות רוחנית, בעבודת הקודש. עקרה של שבת ומטרתה, להיות תחת השפעה קדושה. "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם".

ומי שמחלל את השבת איננו מאמין בבורא עולם ואינו בוטח בו והוא כופר בכל קנין רוחני ומלעיב בקודש האומה ואת ברית ה' הפר.

"עזור לשובתים בשביעי בחריש ובקציר עולמים" — שמירת שבת אות היא על בטחון בה' והבוטח וסומך את חנותו עם רשתים לא יתחרט ולא יפתחנה עוד ובאמונתו יחיה ויבטח בי לא יטרש ה' אותו. וההתחלה היא העיקר. ומצוה גוררת מצוה.

למרות רצוני אספר לכם שתי עובדות מפני שהם דבר בעתו. בשנת תרע"ו ואני כמסבוב עיר הפלך ברוסיה המדינה ושם איש עשיר ויפצר בי להראכסן בביתו, ולו חנות בגרים משותפת עם איש אחר והיא פתוחה בשבת. ואומר לו אם תתקע לי כסף כי תחרל מחלול שבת, אמלא תפצך. האיש פסח על שתי הסעיפים, נלחם ונמלך כרעתו. ולסוף נצח יצרו הטוב והבטיח לשמור שבת ונקרא לשותפו והסכים בחפץ לב. ומאז חיתה החנות סגורה בשבת.

ולפני שנתים הייתי בשיקגו ויבאו אלי מכירי ומיודעי שני אחים בעלי בית חרושת נעלי יר ואין בו שביתת שבת. רברתי עמם. השפעתי עליהם ונאותו למנרו בשבת, ועד היום לא הפך לבבם ולא יאמרו מה זאת עשינו בי שלחנו את פועלינו מעבדנו יומים בשבוע, והם עושים חיל בי ברכת ה' היא תעשיר.

אל תחשבו כי השבת נתונה לרעתכם, לחסר פרנסתכם, ומשה והנביאים ישעיה, ירמיה, יחזקאל, הושע עמום ומיכה, וכל חכמי התלמוד שהזהירו על השבת חשבו עליכם רעה. משל למה הדבר דומה? איש אחד נתגדל ביער כפרא בודד ולא ראה שדה מעולם ואינגו יודע מה חרישה וזריעה. פעם אחת יצא אל השדה וירא איכר חורש אדמתו ומפיץ זורע בה חרבה גרעיני חטים ויכס עליהם בעפר. ויתמה על המראה ויאמר: הלא זה שוטה המאבד את רגנו לבטלה. אבל אחר מספר ירחים כבוא הקציר ונאסף רב תבואות עשרים שערים, אז נוכח כי לא היתה הזריעה לריק רק לברכה.

ככה הסוגר מסחרו בשבת, עצב ודואג על מחית היום ואינו רואה את הנולד, הוא כהאיש הבודד בעת החריש. אבל ה' ישלח ברכה במעשי ידיו ויזכה לעושר ואז ישמח כשמחת בקציר ועליו יאמר: "הזורעים ברמעה ברנה יקצורו.

"עזור לשובתים בשביעי בחריש וקציר עולמים" כחריש וקציר שבאחרית ישא ברכה ויטול שכר שבת, שבר עולמים.

דרוש מז.

שבת.

— ג —

ש ל ח .

מצות השבת אמורה בתורה בשתי לשונות: ז כ ו ר ו ש מ ו ר . אלה הם שני חובות: ז כ ו ר ל ע צ מ ו , בל יהודי יזכור את השבת ולא יחללנו. ש מ ו ר בלפי אחרים. השבת תהי שמורה בבלל. לשמור משמרת השבת, שתוץ שעל בל אחר ואחר לשמור בעצמו את השבת, עליו לשום לב ולהשניח, שגם אחרים באותו מקום ישמרו שבת, ואם תחי השבת מתחללת על ידי אחרים והוא יבול למחות ואינו מוחה בידם, גם שמירת עצמו לקויה ולא יצא. ידי חובתו.

ואם אמנם שחוב זה לשמור על חבריו ולהזהירם ולמנעם מחטאים, הוא גם בבל מצות התורה, בי בל ישראל ערבים זה בזה. ומי שהשיב שאינו חייב בשמירת אחיו "השומר אחי אנבי"? היה הרוצח בעצמו. ואיש תם וישר איננו אומר "השומר אחי אנבי"? ואינו יוצא בהכשרת עצמו ומסתפק בשלום עלי נפשי, רק משתתף עם אחיו ורואג בעבודם ושומר עליהם להשיבם מעון לבצרון.

אבל במצוות השבת, חוב משמרת השבת שלא תהי מחוללת גם על ידי אחרים, היא עצם המצוה ועקרה של שבת. הוראת ומשמעות ש ב ת : שבת שבתון פניחה וחוצה בבית וברחוב ה ס , שלוה ומרגוע ומנוחה שליחה, ואם חניות יהודים פתוחות, מוברים וקונים בהן, — מראה השבת פגומה. בטלה מנוחה, אין זה יום מנוחה. אין זה יום של ש ב ת .

והמחלל שבת בפרהסיא, עוקר את בל הגוף ומהרם ומבטל את עקרו של שבת ולבן הוא בעבר עבודה זו ח ואינו בן נרית.

ואיך נובל להתעלם ולהביט בקוד דוח כאשר נשי פולין ולימא קונות בשבת בחניות הרחוב הזה, ואם לא נסיר את המגפה הזאת מתוכנו, והיינו אנחנו חטאים.

עלינו לעשות אנורת אנשים מתנדבים, אשר בבל שבת מן אחר הצהרים ער הערב יסובבו ברחוב הזה, ואז תבושנה הנשים לבנום לחנות, ומעם מעם נגרש אותן ותחדל התרבות הרעה.

* * *

התלמוד אומר (שבת י:) "מתנה טובה יש לי ושבת שמה". למה השבת נקראת מתנה טובה ומה טובתה ?

הליבות ומנהג איש יהודי פולנאי שונה מבל עם. בן אומה אחרת הוא "איש עתי". "לבל זמן ועת לבל תפץ". אם הוא פועל או בעל מסחר, הוא עושה הבל יפה בעתו. עת לעבודה ולמסחר ועת לנוח, עת למעורה וביון שהגיעה עת הצהרים זמן מעורה, הוא בוטל ממלאבת סוחר את החנות והולך לאכול "חק ולא יעבור". ואף אם יבאו או אליו בל קונים שבעולם לא יתעסק עמם ולא ישנה את תפקידו.

אבל היהודי הוא למעלה מן הזמן ואין לו בל שעה קבועה. אם הוא סוחר הוא עובר בין ביום בין בלילה, סדור תמידי, לא יאבל ולא ינוח בטעדו, ואם משבא ליה שמעתיה (מסחרו), יסעור סעורת חצהרים גם אחר חצות לילה. ואף אם השלחן ערוך לפניו, אם יראה קונה, פנים חדשות לפניו, הוא עוזב את שלחנו ועוסק במשא ומתן, בי המסחר עיקר והסעורה והמנוחה טפלות, ואלמלא יש שבת לישראל, היה היהודי כשור לעול בלי הרף עד בלות כחו ונופל שדוד יתחת משאו, ומרצונו הטוב לא היה לוקח לו שעה קלה לנוח מעט מעמלו וגם בלילה לא שבב לבו.

אבל יש יום שבת לישראל. ובשבת א ס ו ר לעשות בל מלאבת. א ס ו ר לישא וליתן. א ס ו ר לכתוב ולחשוב חשבונות. מ צ ו ח שלא לדבר דברי חול ושלא להרהר ממצוא חפצי חול (או"ח שו ס"ח). ח ו ב ה לאבול ולשתות ולנוח "ביום טובה ה י ח בטוב". ובעל ב ר ח ו של היהודי, הוא שובת מעמלו, מתענג ומתליף כח, זאת היא המתנה הטובה

של השבת, ומי ימלל יקר ערבה ומה יקר חסדה, כי היא משגב ועוז ליהודי ונותנת ליעף כח.

ש ב ת מ ת נ ה ט ו ב ה . השבת משביעה את שומריה עונג רוחני ומשפיעה עליהם רוח קודש. הננו זוכרים מימי ילדותנו בשובנו מבית התפלה בליל התקדש השבת ואמרנו ברגש "שלום עליכם". דות טהורה לבשה אותנו. האויר היה מלא קדושה, ורמינו כי מלאכים מרחפים ומעופפים מסביב לנו. — עתה ידוד ירדנו. הננו ספונים נשמיות, והקדושה מאין תמצא לנו ? ספו תמו התוינות, ולא יסיפו עוד מלאכי ה' להראות.

"עזור לשובתים בשביעי בתריש ובקציר עולמים"! איש אשר המלך תפץ ביקרו ולאות אהבה נתן לו תבשיט ערי עריים. אבל ברבות הימים נהפך עליו הגלגל ויהי לעני, ומחמת רוחקו הוא מוכר את מתנת המלך. הלא תרפה תשבר לבו וכאבו נעכר.

השבת היא מתנה טובה, מתת אלקים. "לדעת כי אני ה' מקדישכם". וכמה יקר ונדולה לאדם אם הוא נושא המתנה כציץ על מצחו, והוא מכבד את השבת, שובת וסונר תנותו, וכל הרואה יכיר, כי הוא איש יהודי זרע ברך ה'. אבל אם הוא מיקל ומאבד את המתנה ומחלל את השבת, הלא כדי בזיון וקצף ומפת נפש.

הפיימן מתפלל: "עזור לשובתים בשביעי בתריש ובקציר", ששומרי שבת ימצאו מחיתם ככבוד, יהיו להם שרות לתרוש ולקצור, (או תניות מסחר מביאות פרי), ועל ידי שביתת השבת לא תגרע פרנסתם. "עולמים" ויישאו את הערי לשם ולתפארת ע ו ל מ י ם .

דרוש מח.

שבת.

. — ד —

ק ר ח .

אם דואים תולה מסובן ומותו רופף ודעתו איננה צלולה, והרופאים צוו עליו לבל ישתה יין, כי בנפשו הוא והוא איננו שומע להם ומוסיף לשתות בפי הרגלו מתמול שלשום, הן עלינו להוביחו ולמנעו מן היין למען להציל חייו. ואף אם הזהרנו אותו פעם ושתים ולא שמע אלינו, לא נתפטר ונאמר כי כבר עשינו את תובתנו ורב לנו, רק נוסיף וננסה להוכיחהו הרבה פעמים כיצום פעות נפש ישראל ואפילו על צד הספק, כולי האי ואולי, אולי נצליח למלטו מרדת שחת.

למנינו עתה, לא תולה אחד רק תולים רבים, המון רב, נשים למאות מפקירות ומסכנות את חייהן בחלול שבת בפרהסיא ואנו מחשים ומחרישים אין דובר כנגדן דבר ומוכית דרכן על פניהן, להצילן מרעתן.

בתורה נזכרים שני חומאים, מקלל ה' ומקושש עצים בשבת ושניהם נשפטו לעונש אחד למפילה כי מחלל שבת הוא כמקלל ח' וכעובד עבודה זרה (חולין ה.).

ומה נורא הדבר בי השמן השונא ואורב לאדם להפילו לחשחיתו ולהחטיאו, לא ידית אותו לחמאים רבים שונים כי תכבד עליו העבודה, ועל כן הוא אותו דרך קצרה ובאותת יפעל עליו, כי יסיתו לחלל שבת ודב לו, כי אז כבר נפל בעצומיו והוא חלל תרבו, כי זה מועט מחויב את המרובה וכעובר על כל המצוות.

מה באמת הסבה שיום השבת שהיה נכבד ויקר ותקיף וחמור בפולין, הוא נקלה רל ושפל כטורונטה? מדוע האשה אשר שם בארץ מולדתה שמרה שבה וישבה על תחנותיה ופה היא קונה בשבת כבתול, האם אין ה' בקרבנו, האם אין השמים אותם שמים כבפולין? "האזינו ה ש מ י ם וארברה". הן הננו מדברים עתה תחת שמי ה'. השמים שמים לה'.

אך אלו היה בעל הדבר, איש שכל מעשיו בכוונה ובחשבון, היינו משתאים על טעמו של דבר, מה זה ועל מה זה שנה את מעמו — אבל פה יש לנו עסק עם נשים קלות דעת וכשור למבת יובל, נמשך לבית השחיטה על ידי שמראים לו קומץ חציר ושחת, כן הן נמשכות לשחת מפני ירקות ופירות רעננים הנשקפים להן ומציצים מחלון החנות, הקורצים להן למעום אותם, והן ממהרות לבא ומחללות את השבת. ומותר האדם מן הבהמה אין.

אחי הנאספים, המיבו חסרכם לחפש אברה שנאברה פה ברחוב הזה. האברה נדולה מאר. דבר האבור "שבת" שמו. "אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות אבקשה את שאהבה נפשי". מפני מה אנחנו מבקשים את השבת ברחוב הזה? יען כי פה נאבד. נשי פולין אברו ברחוב קנוזינמון את השבת. ואם אתם תעזרו לנו לבקש ולחפש את השבת, אם כל אתר מכם ישתדל בדבר, יש תקוה למצוא אותו.

אבל דא עקא, כי השבת היא האברה השנית ותוצאותה מאברה אחרת אשר היתה לפניה, כי אלו היה האדם שלם ברעתו, ידע את אשר לפניו והיה שומר דבוש יקר בשבת מכל משמר "שמור את יום השבת" ולא היה אובר אותו. אך מתחלה אבד את דעתו, את שכלו, היינו את "עצמו". ומי שאובר את נפשו וה' שואל את האדם "איכה"? אין פלא כי אבר את הערי היקר, את השבת ואיזה שומה המאבר מה שנותנים לו. ואם אנו באים להשיב שבות שבת, עלינו למצוא מתחלה את האדם, להשיב את אברת א ח י ך.

אלו חיו הנשים המחללות שבת, לא בעלות דת, ויוצאות מן הכלל, החרשנו. אבל הן שומרי מצוה, אינן אובלות בשר טרפה, הליכות ביתן בכל בתי ישראל. התנור והכירים כשרים. הן קונות דגים ועופות לכבוד שבת, תן זהירות בהרלקת נר של שבת "נשים באות מאירות אותה". מקיימות "זכור" (מצות עשה שבשבת) ועוברות על "שמור" (לא תעשה), הן מכבדות שבת ומחללות באחר. התנגדות וסתירה בבת אחת. והן מרמות ומאנות לא את אחרים. רק את נפשן, אונאה עצמית.

זאת פסיכולוניה מנוחבה ונלענה, נפתלה ופתלתל. רוד עקש ופתלתל.

אם נדרוש סמוכים, נאמר כי התורה בסמכה בעשרת הדברות את מצות השבת ללאו "לא תעשה את שם ה' לשוא". מלמדת אותנו להרחיק דרך תהפוכות לכבד את השבת ולחללו, וכי העשה סחורה בשבת אם הוא מברך על הנרות הוא נעשה שם ה' לשוא ומצוה זו משתתה בה. זכור ושמור ברבור אחד נאמרו. אבל זכור בלי שמור לא יזכר ולא ירצה.

"עזור לשובתים בשביעי בתריש ובקציר". מי שזוכר "זכור", עליו לשמור "שמור", והם באים שניהם כאחד בקשר אורגני בתריש וקציר, כשם שאין לאמור: אני אקצור כלי חרישה וזריעה, כי אם לא יחרוש ויזרע לא יהיה לו מה לקצור. ואם יחרוש לבר יהי חרישו לריק, ורק מובים "השנים". נכה זכור ושמור יתלכדו ולא יתפרדו. זה חק עולם, משפם ע ו ל מ י ם.

דרוש מט.

מספד על הרוגי ארץ ישראל.

(כ"ו מנחם אב, א' שופטים ה"ט).

מצות התורה לזעוק ולהריע על כל צרה שתבוא על הצבור שנאמר וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות.
(רמב"ם רמ"א מתענית).

הלא שמעתם את האסון הנורא אשר קרה לנו, כי רוצחים ערביים הרגו בארץ ישראל מאה ושלשים נפשות טהורות. ואמנם מודעת זאת שכן הוא המצב המבעי הנורמלי שבארצות הגולה יהיו פוגרומים, שיהיו חיינו הפקר. "נלת יהודה — היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח". אבל בארץ ישראל, אשר אמרנו בצלה נחיה במנוחה, גם שם פוגרומים? גם שם תיינו הפקר. "קול נהי נשמע מציון אוי לנו כי שודדנו".

בפרה זו "כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך לרשתה נופל בשדה לא נודע מי הכהו" — "חלל", בשכר זה לא חלל חרב אחד נפל, רק מאה ושלשים חללים. בחברון לבדה יש יותר מששים הרוגים, ובירושלים צפת חיפה ומושבות יש שבעים. והרבה נפצעים. "באדמה", הרציחות המה בשביל האדמה. ישמעאל בן האמה תרע עינו ומתקצף על בן הגבירה, מרוע הוא מעיז לשבת על האדמה, אדמתו, "אשר ה' נותן לך". "נופל" בכמה מקומות לא נפלו חללים, כי נלחמו על נפשם. "בשדה" מקום הפקר, חיי היהודים הפקר לכל. "לא נודע מי הכהו", איננו יודעים כל נמוס וסבה מפני מה הוכו אחינו ורצחו, כי הלא להערבים עמד רוח והצלה מן היהודים, כי לפני הנידת היהודים היתה הארץ שממה ולא נעבדה כלל. האויר חיח משחת ומסוכן מפני הכצות הרבות ולא היה להערבים לתם והלכו ערומים ויחפים. ועתר קנו היהודים מהם הרבה חלקי אדמה במחיר רב, ומעסיקים מהם פועלים

למאות בשרותיהם. וייבשו את הבצות ויטהרו את האויר ומצב הבריאות הולך וטוב, התפלאות התקדמה והתרחבה. הסביבה הפראית נהפכה לגנים ופרדסים. תנועת מסחר גדולה נוצרה, נוסדו הרבה מפעלי תעשיה. נבנו כמה בתי תרושת וכל הארץ התעודדה לחחיה.

ונמול כל המעשים האלה היו לנו הערבים לאויבים ויהרגו את נפש אחינו ואחיותינו באכזריות חימה. היאומן כי יש בעולם בריצי חיות כאלה? — "לא נודע מי הכהו"!

תמיד מדי קראנו דברי שרה לאברהם "גרש את האמה הזאת ואת בנה", נכמרו רחמינו על האמה ובנה ונפלאת היתה בעינינו, מה ראתה שרה על ככה, מה חדי האף הגדול הזה. עתה נוכחנו כי השכילה שרה לראות את הנולד וכי אם כן הגר מצחק — אין מצחק אלא שפיכות דמים. עתה רואים אנו את תכונת נפשם המשחתה בכל נבלותה וגוולותה. והם פסרסים את דברי שרה ומעוותים את הכתוב ואומרים "גרש נגרש את בני הגבירה כי לא יירשו עם בני ישמעאל".

אנו שבעי צרות ומלומדי מכות. פוגרומים ורציחות לא חדשות הנה לנו. אך כל אלה נקרו בגולה על אדמת נכר. אבל האסון תזה מבהיל והולם ראש האומה ומכה אותה בתמהון לבב, כי הפעם בא הקרץ עלינו בארצנו בביתנו. סוחרים אמידים אשר מעודם לא שלחו ידם במערד וקלשון ואת, השליכו את בתי מסחריהם וישנו את כל סדרי חייתם וילכו לארץ ישראל הם ונשיחם לעבור עבודה בשדה. בני עשירים יצאו חלוצים והם עוברים עבודה קשה ומפרכת בארץ. בחורי חמד מאמריקת עזבו בתים מלאים כל טוב ויבאו ללמוד ברוחק בישיבת חברון. וכולם חתנחמו ויהיו שמחים ויאמרו, זאת המנוחה והמרגעה, ופה הגנו בטוחים מחמת המציק, ומי סלל להם, כי חם מחליפים רע קטן ברע גדול ונסים מן הפחר אל הפחת והם הולכים למות, ושבים לארצם למען כי חערבים הארורים יכרתו ראשם מעליהם.

ו כ י ת ב א ו מ ל ח מ ה ב א ר צ כ ם . התרב והרג ואברן לא באו אליכם, לא השינו אתכם במקומכם, רק אתם בנפשכם באתם למקום חסכנת, אל מערכות המלחמת. וכי ת ב א ו מלחמה ב א ר צ כ ם , כי חשבתם זה מפלט במות "ארצכם" ומצאתם את תמות.

* *
*

בסדרה זו פרשת ערי מקלט. "ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך". תעודת ערי מקלט היתה להציל מרציחה, ולא ישפך דם נקי בארץ. ואיך יתר הלב כי דם נקי של בנינו נשפך בחברון עיר המקלט (יהושע כ, ז). בחברון נפלו חלל כיטב בנינו בני ציון היקרים המסולאים בפז. וכר' תנניא בן תרדיון שנשרף וספר תורה עמו, כבה בלהבים מסכת זבחים נזבתו זבחי קודש, ותשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות.

הברון, עיר הנושאת שם אבינו אברהם א ל כ ל י ל ידיד ה', העיר העתיקה אשר נבנתה שבע שנים לפני צוען מצרים. אמנם אכזריותך עולה על של מצרים. את היית לבית שתיטה למבחר בנינו. "אמר המסונה צאו וראו אם הגיע זמן השתיטה והוא אומר ע ד ש ב ת ב ר ו ן".

אבינו אברהם כאשר בקשת מקום קבר בחברון "תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני", האם חשבת וירעת אז, כי יבא יום ועצמות אלה הבנים הנאמנים ישכבו בקרבתך ושלמת דמי קבורה לעפרון התתי גם בעבורם? יצחק אבינו, הכבה נתקימה ברכתך: "הוי גביר לאחיך" לאלה בני חברון? ואתה אבינו יעקב, ראה נא את בניך התביבים, והמה חמוצי בגרים, כתונתם ארומה מגואלה ברמים. ה כ ר נ א ה ב ת ו נ ת ב נ ך ה י א? — ויבירה ויאמר: "כתונת בני, חיה רעה אבלתם".

אבות ואמהות ישני חברון, פנו מקום לעצמות בניכם הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. הן אל הנערים האלה התפללתם. ואלה הבנים אשר ישאלתם.

קול דמי אחינו צועקים מן האדמה, דם אחינו אשר נפלו חללים על אדמת הקודש אשר עברו בזיעת אפם, בדמים. דם בחירי בנינו אשר נהרגו על התורה, זאת התורה אדם בי ימות באוהל. הדם הקדוש הזה לא ייבש לא יקרש. ארץ אל תכסי דמם. הרם ירעם, ירעש, יצעק ער שמי שמים. הקול קול יעקב קורא אל א־ל נקמות בי דם עבדיו יקום מיד הרוצחים האדורים ונקם ישיב לצדיו.

והיה הדם לנו לאות! אם אין בנו מעשים זכרה י ש נ י ת ב ר ו ן. זהם יעלו לזכרון לפני ה' תמיד!

דרוש נ.

משא חברון.

מאת כני מ ר ד ו ד הרב ברק איילנר.
(נדפס בהאדרת ת"ג ח).

ואתה בן אדם שא את המשא הזה אל כל יושבי תבל, את משא חברון.

קול נדול ולא יסף קורא אלינו מהארץ הקדושה, קול פולת לבבות, קול הדונים קדושים שנרצחו בידי פורעים בני ערב. שבר נדול תתחולל בארץ אבות ונהרי נחלי דם מסלאים את כל ארכת ודתבה, ואין קץ להפרעות הנוראות.

שם, בארץ ישראל, בארצנו אנו, מקום שם חשבנו בי מנות יסצא לכף רגלנו אחרי כל התלאה אשר מצאתנו בגולה, בחשכת ומעוף צוקה, מתחולל סער נורא ויקירי בני עמנו הולבים ונהרגים בראש כל חוצות בידי פראי אדם, הערביים, המסלאים את ערי יהודה ובנותיה, את הגליל וכפריו, ואת כל הארץ מדן ועד באר שבע, מסוריא עד בואך נחל מצרים, דם בני ישראל בתידי האומה. ובחברון העיר, מקום שם נמים את שנתם באין מפריע אבות האומה במערת המכפלה, נהרנו, בצאן למבח, תלמידי תישיבה המפורסמת, בידי הפורעים.

וכקרושי עליון אשר מאז מעולם המה, מסרו תלמידי תישיבה בחברון את נשמותיהם תמהורות אל־על והקריבו את נפשותם לאל עליון, אל אלקי ישראל.

ועל קרושי ישראל אלה, אפשר לשאת את הקינה שקונן הפייטן הלאומי בימי הבינים על נערי ישראל שנהרנו בידי הפורעים שנקבו בשמם "הרוגים".

חבל ילדי שעשועים.
ישרי לב מדעים,
על משכנות הרועים.

לבי לבי על חלליהם, יקירי עמנו אלה שהקריבו את דמם וחלבם כעד תורתנו וקדוש השם, אין די מלים לבכות על השבר הגדול כים ועל אבדן הנפשות היקרות והחביבות לכלל ישראל כולו, תלמידי ישיבת "כנסת ישראל" וחלוצי האומה, שנרצחו באופן כה נורא ואיום.

ונשמות יקרות וחביבות כולמות מתוך הערפל, נשמות תלמידים לומדים מתמידים שמתו באהלה של תורה, נשמות אחים אהובים. ידידים וחברים שנשמותיהם יצאו בקדושה וטהרה כחברון ובשאר הערים והמושבות. ומה נאמר ומה נדבר על החורבן הכביר הזה ?

עור מרוי הפצע והמכה עור לא זורה ולא חובשה, ואי אפשר עדיין לשער כראוי את גודל החורבן חברון. אולם צעקה גדולה ומרה, צעקת כל בית ישראל צריכה לצאת ולהכנס אל דעת הקהל הכללית, ולדרוש בהפגיע שדם ישראל כל יהי מופקר ומרמס חוצות בעתיד. ומן הראוי שהעולם הרחב ישמע ויאזין לקולנו.

ושמות כל קדושי ישראל שנהרגו בארץ ישראל יהיו חרותים לזכרון עולם בדברי ימי עמנו כשמות כל קדושי האומה בימים עברו שהקריבו את נפשותם על מזבח התורה וקיום העם.

דרוש נא.

מחאה.

באספת המחאה נגד הערביים ובריטניה הגדולה.
(א' תבא, י"ד אלול תרפ"ט).

כל האומה היהודית עטופה אבל, כולנו אבלים על מתינו, אחינו ההרוגים בארץ ישראל. קול שועת בת עמי עולה מכל תפוצות הגולה על החורבן השלישי הזה חורבן חברון צפת ירושלים והמושבות. אין די דמעות לבכות את השבר הגדול מני ים, כי כל אשר בנתה האומה בזעת אפים ובעמל רב בשנים רבות, הרסו הערבים הארורים בשני ימים, והאומה נבוכה, נרהסת, מתפלצת, שרויה בפחד חרדה וחלחלה ותמהון לבב, והיא מקוננת ותתנה נכאים.

אך מה בצע בקינות נגיחות ויללות וקול תאניה ואניה. אלה לקטני נפש, לבטלנים. הם יסתפקו בזעקה גדולה ומרת. אבל לא לנו לבכות ולהתיפות. עלינו להשכיל לחבין את רצינות המצב, לשפוט את המאורעות בתגיון ושום שכל. להביא עצה. לא עת ספור — רק עת לעשות.

אם נשפוט ברוח קרה על המקרים הרעים, נמצא כי השבר היה מונח במבע ובהברה שאין להמלט ממנו. אם תומר זר בא בבשר האדם, הוא מכאיב באשר הוא ערב טין בשאינו מינו ולא יכירנו מקומו. אם שני עמים יושבים יחד, לא יוכלו להשלים והמה באים לידי התנגשות. אחד באחד ינשו ואלה על אלה יתנפלו כי "זונות הם מכנה".

שני לאומים ודתיהם שונות יושבים אחד על יד חברו בארץ והם מתתרים זה בזה. כל אחד טוען: "כולה שלי". היהודים אומרים: לנו הארץ מכח הירושה, ומראים על דברי הימים, כי ארץ ישראל היא א ר ץ י ש ר א ל. ובני ערב אשר התישבו בה כימי השמד, אינם יודעים ואינם מפצים לדעת כל היסטוריה והם באים כ ת ז ק ה ומטענים כי ארץ ישראל, ארצם היא.

וצחוק מבאיש, כי הזר מרעיש על הבעל וצועק: מה לך פה ומי לך פה ואיך נועזת לפרוץ בגבולי"?

מה עלינו לעשות בשעה זו ?

א) המתים בל יתיו. נמסור את דינם ומשפטם לשמים, לבית משפט הגבוה כי ה' יקום את נקמתם. ואנחנו נכבד את זכרם פאר מקדושים. ועל ספר דברי הימים לנו יכתבו על לות בטוד אחד עם ד' עקיבא ועשרה הרוגי מלכות עם כל קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם, כל האומה תזכיר בדמעות תמיר את שמותיהם ז כ ר צ ד י ק י ם ל ב ר כ ה .

אך עלינו לראות בעד התיים, לפרום לתם למאות רעבי צפת והטושבות, לרפא את הפצועים השוכבים בבתי התולים במכאובים קשים, לשלות תמיכה להשרודים. יתן כל אחד בלי התמהמה את נדבתו כי עודה תכופה נחוצה. נקוה כי מדת הדתמים של רחמנים בני רחמנים המפורסמת, תתעורד בכל תקפה.

ב) הננו מפרסמים מחאה על רציחות הערביים והננו מאשימים עמם את שלטן הבריטי בארץ ישראל בי נתן יד לרוצחים והיה באמנה אתם בסתר ובגלוי. פקידי הממשלה ראו כל ההכנות לרצח וידעו מכל מעשיהם הרעים והיה בידם למתות אבל לא הניעו אצבע ולא טתו בידם וכמעט שהשתתפו עמם.

הננו קוראים תגר נגדה נא לכל יושבי תבל ומבקשים להעמיד למשפט את השלטן הבריטי, את השומרים אשר לא שמרו על הצאן מפני זאבי ע ר ב ועשו יד אתת עמם. ואנו מבקשים להכיד את צדקנו ולהוציא לאור משפטנו.

אבל אספה נכבדה, הננו מבליטים בזה גם את התועלת והיתרון אשר בצרה הזאת, כי אין דע בלי טוב.

א) בעת אשר אר יעלה מן הארץ והאויר מתניק נפש, — אם דות סועה וסער מפרק הרים, וקול רעם בגלגל, וברקים תוצבים להבות אש, או אחרי סערה תקום לרממה, יטהר הרוח ואור בהיר בשחקים כעצם השמים לטוהר.

כי אפטוספירה שלנו בארץ, מעורפלת עכורה וקודרת. תצהרת בלעור בספר התהום, ואיננו יודעים מה טיבה, וכמה מענין הדבר ומראת איך עד עכשו הננו מנששים באפלה, כי פר תיים ווייצמן נשיא הציונים אמר ביום א' העבר באולם אלברט בלונדון אחרי שנות שנים עשר להתצהרה, בי עלינו לדרוש משלטון בריטניה, כי תבאר באר היטב את מעמדה לנוכח ההצהרה.

עתה על ידי המאורעות הרעות יש תקוה בי בריטניה תאלץ להביע גלוי את משפט ההצהרה ואנחנו נדע מה היא לנו ומה הן זכיותינו בארץ בתוה ובעתיך.

ב) מעז יצא מתוק, החודבן עורר את הרגש הלאומי בקרבנו. בל העמים המה הפועלים, ואנחנו הננו הנפעלים, הסובלים, האסקופה הנרדסת. המה הפטיש ואנו הסדן להכות עליו. — עתה, הדם השפוך הקיץ את בני הנעור מתרדמתם והקיצם לתתיה להנן על הארץ ברמס. "ואעבד עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך תיי"! אלפי צעידים, אם אך תתן להם הממשלה רשיון לשאת בלי קרב וללמד את בני יהורה קשת, הם נבונים לצאת המערבה אל הארץ. עתה לא יאמרו עוד בגוים: העם הזה הוא עם דמאים, עם תגרנים. אנו נביא את העולם לידי השתומטות ונזכיר את גבורת יואב והמבבים. פרגרמה שלנו תהי: "דומטות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם". נתאים את הפה עם הידים. הפה יתפלל ויטלל שבחי ה' בתהלים, במזמורים, ותיר תחזיק תשלת ותעש חיל כיד דוד אביר הגבורים.

דרוש נב.

מחאה נגד בריטניה.

(י"א מרחשון תרצ"א).

לפני שנה ורבע ערכנו מחאות וצעקנו בקול גדול על הפוגרמים בארץ ישראל. עתה שוב נאספנו להביע מחאתנו נגד בריטניה הגדולה אשר בספרה השחיר, (שבעיניה המרוטות הוא לבן), היא עושה פוגרם על הצהרת בלפור ומבטלת אותה. והתונה והבעם גדולים עתה מאז, כי אז באה הצדה מידי רוצחים ידועים, אידיוטים שאינם בני תרבות. והפעם עושה הרעה היא ממשלה היוחי נאורה, אשר תמיד חשבנות לאוהבנו הגדול בעולם, אשר אמרנו כי כת נמצא: מחסה ומפלט. ועתה האוהב נהפך לאויב, והישר והנאמן הוא מבזב ומתעתע. והננו נושאים קינה עם המקונן הנצחי: "כל רעיה בגדו בה היו לה לאויבים".

אלו לא היינו אנו, המחותנים, בעלי הדבר, העשוקים והרצוצים, אלא סתם מסתכלים מן הצד. כי אז אמרנו, שאין זו טרגדיה רק — קומידיה:

רוצח נתפס לדין על אשר הרג שבעה אנשים ועשק את כספם. ויקם המליץ ויטען: הן מדם באו האנשים ההרוגים למקומנו, לא רצח הנאשם הזה כל נפש, אם כן הלא ברור וגלוי לעינים, כי רק המה במעשיתם הסבו וגרמו למעשה הרצח ולא אשמתו היא. ולכן על השופטים לנטור דינו לזכות, לתוציאהו חפשי. ולמען לא ישנה עוד לעשות כן ולא יהיה לו למכשול, יגזרו השופטים על משפחות הנרצחים לעזוב תיכף את הארץ, ועל אשר נעלב חנם וישב איזה יטיב במאסר, יכפרו פניו ויתנו לו את אחוזות השרות אשר להמשפחות.

הן תניעו ראש, תצחקו ותאמרו: זה אבסורד. דמיון שוא. פנטסית של ספור בדים. — אכל. זה דבר אמת, פשוט אמיתי, ומקום המחזה: פלסטינה.

הערבים עשו פוגרם ויהרגו מאה ושלשים יהודים נקיים. אם הרגו מדעתם או על פי הסתה מגבוה, על פי הדבור, ישפוט כל אחד כדעתו. ויבא ועד מאנגליה לחקור ולדרוש. ותחת לחקור מדדנת אשמת הרוצחים והמסיתים, הסבו את החקירה לעבר השני, כל היהודים השרודים עד כמה המה אשמים בהשור ששרדו אותם, ועד כמה הנרצחים חייבים בהרצח. ותהי תוצאות החקירות — לגדור את כותל המערבי בפני היהודים ולא לתת להם לשפוך שיחם שמה בתמול שלשום. ועתה יצאה הגזרה לסגור שערי הארץ בפניהם, ופקורה או בקשה או הצעה לכל יהודי התבל, לאסוף כסף ולשלוח לארץ י ש ר א ל לתמוך את ה ע ד כ י ם אשר מאות בשנים שכבו ערומים ויחפים על האדמה ולא הניעו אצבע לישוב הארץ, אבל על תיהודים לפייסם בכסף בעד הפוגרם שערבו "ותחת הברזל אביא כסף". זה הוא פסק דינה של בריטניה ועל החתום פספילד או — מקדונלד!

ומי תכם או בסיל להבין את מכתב פספילד אשר בעתונים, המתמרמר על היהודים הצועקים תמס על הספר הלבן, והוא אומר: "מה הרעש? מה לכם תצעקו אלי וכי מה עשיתי לכם רעה, הי אינני מבטל או גורע בקוצו של יוד מן ההצהרה, ואדרבה כל אשר כיתבתי בספר זלכן, הוא מטעם הדקלירצית וברוחה, והיא קימת בכל תוקף כלי שנוי". תשמעתם פקחות זו? רשע הסכה רעהו מכות רצח כדי להמית, והמוכה צועק מר מעצמת מכאוביו. ותסכת צוחק ומהתל בו ואומר: "שקרן, מה תתלונן ותזעק? זלא לא נגעתי בך כלל", לך התובת עם איש עול לא ירע בושת לאמור על לילה שהוא יום, ושנים הוא תשעה ויום 9 נובמבר הוא ראשון לאפריל.

* *
*

ואמנם יש בצרה זו דבר טוב. מן האפלה זרח קרן אור והאסון הזה, נצחון ובבוד תוא לנו.

כי אלמלי היו המהגרים היהודים בארץ ישראל חובקי יד ועצלים, ישבו ובכו על יד כותל המערבי ומתפרנסים מן ה ח ל ו ק ת בלפנים. כי אז היה שלום לנו, ולא היתת אנגליה מבטלת ומטשטשת את הצהרת בלפור. אך אנחנו עשינו שם גדולות, בראנו מעשי בראשית, הפכנו מדבר לגן ערן, מושבות רבות מפליאות עינים. הריסונו קרן המסתר, יסדנו בתי תרושת. העלינו גם את קולטורה של הערבים שמתו ברעב מרם בואנו שמה ועתה טוב הארץ יאכלו ובניהם מבקרים בתי הספר ויהיו לעם משכיל. ועל כן מתקנא בנו "אלביון"

הסוחר, והקנאה איננה מניחה לו לישון פן יתחרו בו סוחרי היהודים.. זה הוא הבאוד והפירוש האמתי על הספר הלבן.

זאת חלקנו ומנת כוסנו בעד עבודתנו הפוריה שם, שאנו עוברים בועת אפים ומיבשים הבצות אשר הפיצו רוח קטב ומחלת המלריה ועור. ומהרנו את האויר. ויהודי העולם כולו משתדים מכספם ותוקעים בחצוצרות לבנות את הארץ הנשמה, על בל אלה אומר הבריטי: הבושי או היהודי כלה עבודתו, הכושי ילך לו".

עם היהודי מקצה תבל עד קצהו מוחה וקורא תגר על הפוגרם והאטנמט של בריטניה הגדולה על ה י ו ש ר, על ה מ ש פ ט, על ההצהרה. על אשר בגדה בהבטחתה ושקרה בנו ותעשוק את היורשים האמתים מנחלתם. והננו מקוננים עליך בריטניה, איך ירדה פלאים, אומה המעריצה את התנ"ך, רודפת וצוררת וחומסת את עם התנ"ך. איך לא תבושי מפני אור השמש לערוך את ספר הלבן הזה המשחיר את השמש. כל נהרותיך ויפים רבים אשר לך, לא יוכלו לכבס את הבתם הזה והנבלה הזאת.

זברי את אחר בחירי בניך, ביקנספילד אשר בקונגרס ברלין בשנת 78 תקע בספר, לבל לתת לרומניה משפט ממלכה עד אשר תתן ליהודים שווי זביות ולא תעשוק אותם, ועתה אחרי חמשים שנה הלבת אחורנית וכמוך כרומניה.

הננו מבריזים נגדה נא לבל העולם, בי באשר התילונו לבנות הארץ לא נשוב אחור ובולנו נעבוד את עבודת הארץ ארצנו, ולא נמסור לאחר את ירושתנו אשר הבטיח ה' לאבותינו. והערבים יכולים לסמוך על ישר שלנו, יותר מעל ישר אנגליה, על ישר העם השומר את מצוות התנ"ך: "ואהבתם את הגר, משפט אחד לגר ולאזרח", וסיסמא שלנו: ישר ומשפט לבל.

והננו מבקשים מבל ממלבות תבל, לריב את ריבנו מיד עושקינו לעשות משפט לעם מפוזר ומפורד בבל קצוי עולם והוא שואף להתנער מטרנסה של אויר ורוח והותר למצוא חית ידו בעברו את הארמה בארץ ירושתו.

וידישתנו ערוכה ביהוד אליך י ו ש ר אשר הבל נושאים אותך על פיהב ומדברים בשמך, אנא הראה לנו בי עודך תי. האר אלינו את פניך. הלא הישר הוא, כי תעשה ישר ותצא לישע העם העתיק אשר בעלי זרוע עומרים על ימינו לשמנו ולא יתנו לו לחיות ביושר. ישר! הצילנו נא מיד אוהבינו, מיד בריטניה הגדולה!

דרוש נב.

באספה לעזרת יהודי פולין.

(ז' אדר א' תצות תרפ"ה).

הנה נאספנו בזה לחשוב מהישבות על אודות אמצעים לתמוך את אחינו בפולין הסובלים תרפת רעב ואין להם פרוסת פת יבשה. ואמנם לקרוא לנרבות, לעזרה, אין זה דבר חדש לנו. לצלצל בקופה של צדקה הוא ממעשים בבל יום, בי מתי שקטנו במכוננו והיינו שאננים? מתי אין מרדיבים מנותתנו ומחזירים על פתחינו? אנו נולדנו רחמנים נומלי חסדים. "עמך — נרבות". עם של צדקה, יהודי וצדקה אחד הוא. ואין לנו למחוד פן לא נוכל להשתמש במדת הרחמים בי יהי מחסור במקבלים — בי על זה דואגים שכנינו בל עמי הציביליזציה, בי תהיה לנו עבודה למדי. הם משתדלים בי נחית עם עני, מדוכא ורצוץ. הם מכים אותנו למען נבה אנו בחליל להשמיע על השקלים. הם מזבירים אותנו השכם והזביד בי עולם חסר יבנה ובולנו חיים ברחמים.

ועלי להעיר את אזניכם בי תתיחסו לאספתנו זו בתשומת לב מיוחדה, בי אין לנו עסק הפעם עם עניים מתולדת, אביונים מרחם, דלת העם. — אספה זו מיוחדה ומיוערה לעשירי עם, לאנשים אשר זה מקרוב נתנו עסקים נדולים, חיו בעלי מחסני סחורה וחיו ברוחה וביתם היה מלא בל טוב. ועתה הם חללי רעב ובחוסר בל.

מלאך המות בפולין אינו מביא קרבנות מן הקבצנים. איננו יורד בריומות התחתונות במרתפים ובמבואות האפלות, אלא הוא מסייל בבתי מדות בעליות מרווחות, שם הוא יוצא למעלו, ומצורד נפשות ומכה באלפיו. ושותמו ובעל בריתו הוא — הממשלה (העברה) אשר באה לידי הכרת, בי מריבת שערות הזקן והשלכת יהודים מחלונות מרכבות הברזל במרוצתם, אינן המטרה הרצויה, בי שותת המובים והעשוקים הציפה את בל העולם והמחאות באירופה ובאמריקה

הולכות ורבות, ותפחד בי כל הממשלות תקראנה עליה חרם ותהי לנרה ולא תשיג הלואת בסף למלאות אוצרה הריק, ולבן נועצה למצוא תבנית חדשה להדום את עמדת היהודים ותכונן את כלי נשקה אל הרכוש, אל הבים, "וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם". היא מעמיסה מס סהורה עצום וכבד, שהוא במעט רב יותר ממחיר הסחורה, ונגר נזרה זו אזלת כל יד, כי כל ממשלה מן החוץ לא תובל להתערב בענינים פנימים של מדינה אחרת ובל ארץ יש לה זכות להטיל מסים על אזרחיה ברצונה. ומפני עול הברזל, המס המעיק והמציק הזה לא יובלו המותרים: היינו ה י ה ו ד י ם להתקיים, החניות מסתגרות, המסחר שבת וינפש. המותרים מתדלדלים נשממים ונדחים, וכלים ברעב.

והמחסור עלה למרום קצו בשתי הערים הנדולות בוורשה ובלודז. שם נתבה חמת ה' ביתר עז, בי בערי השרה, סוף סוף מוליך האכר את תפותי ארמתו לעיירה, ביראו כי יעלה בם הרקב והוא מובדם בבל מתיר אשר יתנו לו. נם ההתחברות קלה בין הכפר והעיירה. אבל בוורשה ובלודז, נם בשנים בתקונן, היוקר האמיר וישיבת כרבים קשה. אך אז פרץ המסחר שם ובתי התרושת הוציאו סחורה רבה למיביר, לרוסיא, לקוקו אסטרבן ובוכרא ועוד, והסוחרים נדלו ויעשירו ויעשו חיל, וברבות תסובה רבו אובליה, בי ידי הפועלים מלאו עבורה והיה די שכר לפעולתם ויראו כרבה בעמלם.

אבל עתה נהפך הנלנל. בל מסחר בטל. בחצות וברחובות השליך הם. יהודים תועים בצללים, פניהם מכורבטות, בל אחד רואה רק את צלו, שומע הד בת קולו. חלל האויר ריק ותוהו, שאיה יובת שער. וורשה ולודז נועים מזי רעב ולחומי כפן. הצרה הניעה לידי מנפה של "אבוד עצמו לדעת", אשר מעולם התהללנו בי אין בנו חולים משוגעים כאלו. ומה הפלא? המצב האוקינומי הרע הביא לירי בך. המצוק משחית ומבלע את המוסר המבעי. הילדים נמוגים מזלעפות רעב, מבקשים פרוסת לחם יבש ופורש אין להם, בי נם לרם יבש הוא תביעה נפרזה. מי אבור בי לא יעורנו צרת הילדים הרבים? וער במה יעצור האדם בח לשאת פגעים ויסורים אלו וער במה ישים מבטחו על תקות מחר ומחרתו, אם בבר נובח הרבה פעמים בי בל יום קללתו מרובה מחברו ובל תקוה בוזבה "שחקות אנוש ר מ ה (סרמה)". אז ישנא את התייב ויובה בתמהון לבב, היאוש יבם את עין השבל ונבבה נר אלקים, והארם פותר את שאלת החיים, בהתירו את קשר נורדיום המסובך ברנע אחר — וחסל.

במשך עת המלחמה פעלו יהודי אמריקה נרולות על שרה הצרקה ופזרו בסף רב כרוח נדיבה, בי התעוררו לרעש הפעמונים אשר צלצלו בקול: "מלחמה! קרבנות מלחמה"! אבל עתה בי שבתה המלחמה וסערה קמה לרממה וחרל השאון ואין קול ענות, הם מאכזבים בי אין עוד צורך בנרבות ועולם בסנהנו נוהג ויהודי פולין על מקומם יושבים בשלום, אבל באמת הם אובדים בעניים וירדו פלאים ומצבם רע ופשה יותר מאז:

א) אז היתה נחמתנו, בי הצרה אינה צרה יהודית רק צרת העולם, אסון בללי, בל העמים בצרה, אי נקי, בא מבול לעולם. הר שרפה חוצב להבות אש ומבסה את העולם. רעש מרגיז ארץ "ערו ערו ער היסור". שאול אומרת הב הב ותבלע את בל היקום ובתוכם נם אותנו.

אבל עתה הבל התנצלו את אוניהם ויתפרקו את בלי נשקיהם. ובבל עצב יש מותר, בי על מעי מפלת ממלבות ישנות ועל משואותיהם נוסדו מדינות חדשות ועמים רבים הסתדרו יותר טוב מאז, ומתעננים על רב שלום. רק אנו לא נושענו, לא שלונו לא שקטנו ולא באנו אל המנוחה. אנו ירדנו פלאים מרחי אל רחי. אחרי המלחמה מעבידים את אחינו ברוסית על רתם ושורפים את התורה, ואחרי המלחמה נועים אחינו בפולין ברעב.

ב) ביסי המלחמת היו היהודים מקצתם רעבים וסקצתם שבעים, בי היינו לשתי מחנות. מחנה אחר רלים ורקים נפוחי כפן. מצד זח קול ענות חלושה. אבל מאידך ניסא, קול ענות נבורה. מחנח נבירים אדירים שבן לילה עשו עושר רב "עשידי מלחמה". אבל עתה אין בל פלנות בישראל. הבל רעבים. בבל הבתים "קול ישורר בתלון חורב בסף". "הקשיבת אל רנתי בי דלותי מאר". הבנים מנננים בסקהלה נגון אחר: "אבינו, הבה לנו לחם ולסה נסות ננרך"?

עלינו לצאת לישע אחינו האומללים ולהשביע נפשות רעבות בלחם, והלחם יהית "לחם", בי ימלא תסקיר מלחמה נגר רשעת הגוים, והמאבל יהי מאכלת להכרית תחבולות תמס צוררינו ונבליהם אשר נבלו לנו,

"בפרוץ פרעות בישראל", אם שונאינו פורעים פרעות מתנרים מלחמת בנו ומבקשים להשיבנו עך רבא ולהשמידנו. — "בהתנרב עם" תשובתנו חיא: ב נ ד ב ו ת, בתמיכת, בעור. "עמך נדבות ביום חילך". חנרבות הן חילנו ותוקפנו ובהן אנו מכריעים את אויבנו ולא יפיקו זממם ומזימות זו חשבו עלינו ישובו ריקם. הם יהרסו ואנו נבנה, יפילו ואנחנו נקומם!

ישראל! לעתות בצרה, בעת התרשך, האירה מנורתך העתיקה, עשה צדקה שהיא אורך ואמתך, אור ישראל. "זרח בחושך אור לישרים" מה הוא האור? — "חנון ורחום וצדיק". "זכות ומישור חסד ורחמים — טובים מאורות". הם הם המאורות. וכמו בימי קדם זכה אותנו המן במצות מתנות לאביונים, בבה עתה מעז יצא מתוק ואם העמים הנאורים המשביליס מרבאים פתות אותנו פתים נותשים כותשים וכותתים אותנו לרסיסים — כנגדם עלינו להדליק את מאור החסד. "כתות — למאור"!

ואין זה דבר מצוה ארעי, זמני, לשעה. מצוה זו היא נצחית, תמידית. מיד ולדורות, כי העולם הנאור, התקיף, ירדוף אותנו החלשים ת מ י ד והרשעה לא תחדל. הם יעסקו תמיד ב ב ת י ת , ועלינו להיות ערוכים ונכונים ב מ א ו ר , להעלות נר תמיד. זה נ ר ת מ י ד שלנו.

אחים ואחיות, האזינו, המו אזניכם לקול שועת בת עמי מעבר הים אשר גם שאון גליו אינם יכולים להשביתה ולהשתיקה. מחורבת פולין בת קול מנהמת ביונה: "אחים הושיעו כי בולנו מתים!" — התשובה ל כ ם .

דרוש נד.

משתה תלמוד תורה "עץ חיים".

(א' ויקהל תרפ"ט).

אחים! אנחנו אלה פה היום נאספים וירשבים אל שלחן ערוך במשתה, שמחים ומובי לב ומדושני עונג. מה יום מיומים ולשמחה מה זה עשה? הן היום יום חול לא חודש ולא שבת. — שמחתנו זו איננה תלויה ביום מיוחד. המשתה נערך לעשות תעמולה לתמיכת מוסד תלמוד תורה "עץ חיים" והתורה איננה בת יום, "עתי" וזמן קבוע, יום יום, כל יום ובל עת ובל שעה היא דכר בעתו, כאשר אמרנו זה עתה בתפלת הערב "ונשמח בדברי תורתך לעולם ועד". הננו שמחים בשמחת התורה תמיד. שמחתנו בתורת חיים "עץ חיים". אנו מתענגים תמיד על פרי מגדים ם ע ץ ח ח י י ם .

ת ו ר ת ח י י ם : אין זה מליצה בעלמא, שם מצלצל, רק דברים ככתבם. פשוטו כמשמעו. בעולם אין מחסור בצרות. העולם עמס הבבא. מלא פגעים ואסונות. רבים מבאובים לאדם. "אדם קצר ימים ושבע רוגז". והאומלל אומלל בפלים יען שחוא אובד את אומץ לבו, הוא נכח רוח מתרפה ומתיאש. שלמה כותב פתקת תרופה סמי מרפא למחלת רוח זו. "תנו שכר לאובד ויין למר נפש". ישתכר, ישכח רישו ואסונו. אבל חשקוי חזה איננו סם חיים לשותחו, כי יכה אותו בתמהון. השכר מכלה את כחו וייגע לשר עצמותיו. עמודי גויתו ירופפו וכולו בסמום נוסס.

עמנו המלומד בצרות, חנודד הנצחי, המדוכא תמידי, יש לו רפואה אחרת מעולה, לא לשכוח עמל מתוך אבור הדעת, מתוך שכרות, רק מתוך פכחות, על ידי פקחות, על ידי עמל בחכמה בדעת ובכשרון:

אדם מר נפש, עני ורעב נקשה מקור וביתו ריק, אין לחם ואין נחלת לחמם, והוא מתענה תחת מצוקותיו, יפצא לו פנום ופפלט בבית המדרש.

שם הוא הונה בתלמוד, מתעסק בסוניא ובל מעינו בה. מפלפל עם רב ושמואל, מתוכח עם אביי ורבא והוא מבליג על תלאותיו ולא יחוש את מכאוביו. הוא נעשה בבריה חרשה וחי בארץ רחוקה בבבל. נוסע ומבקר את פומבדיתא נהרדעא סורא וסתווא, והוא מתרומם על המעשים ועל המציאות המרה. אמת שבל זה הוא רק בתווין הרות, ברמיון. אבל בל חיי האדם המה רק רמיונות וחלומות. וסוף סוף הוא שואף רוח לרוחה ושוקם במכונו וחילים יגבר ורוח לו, וטוב לו, בי התורה נתנה לו עוז ותעצומות. הודות לפלפולא תריפתא של התלמוד לא נרבא רוח ישראל, הודות להגמרא אנו חיים וקימים. התורה היא מקור חיינו. ה' עוז לעמו יתן, ובצדק נאמר: "ונשמח בדברי תורתך לעולם ועד".

אבל עלינו לדעת, כי יש בנו ארבעה חסרונות, ובולם מצות המה, ועלינו להתנצל ולהחלץ מהם.

א) אנו אנשי הפה בעלי "דברים". דבור יותר מדאי. אומרים תהלים שירים ותשבחות.

ב) איננו בעלי נאוה, אין אנו דורפים אתר הכבור. הננו ענוים ושפלי רות.

ג) אנו בעלי בטחון נפרז.

ד) אנו עוסקים בצדקה. דואגים דאגת אחרים, ושובחים את נפשנו לנמרי.

הבה נפרש אותם אחר אחר.

א) בל העמים אנשי מעשה המה. ואנחנו: המדברים. אנשי שפתים. שרוים בעולם הדבור, מסתפקים בדבור, באמירה בעלמא. "מה עושה יעקב"? — "הוא מגיד תהלים, אומר מעמרות". השאלה היא מה "מעשה" היהודי? והתשובה היא, כי הוא "מדבר". דבותי, אין די באמירות לבדן. מה התועלת באמרנו: "ונשמח בדברי תורתך לעולם ועד"? אם בפועל אין קיום לאמתת הדברים האלה. התורה דורשת מעשים ממשיים. "אסור מעם — ועשה הרבה"! בוראי אין להקל ראש בתפלות ברברי קורש, אבל אנו זקוקים למעשים. "הקול קול יעקב והידים ידי — יעקב". על יעקב מוטל גם לפעול ולעשות. ישראל נשתבחו בשיטת "נעשה ונשמע". המעשה קודמת והיא עיקר, ובמעשה דל חלקנו מאד.

אנו מברבים ברכת התורה "לעסוק ברברי תורה". אבל התלמוד אומר (ברכות מ:) "בל ברבה שאין בה מלכות אינה ברבה". לאהבה מ ל ם ו נ י ת

וברבה ריקה יש ערך קטן, שער הברבה וסחירה ושוויה הוא רק אם יש מתן בסף בצדה. "תנה לי ברבה" (יהושע טו. יט) ברבה עם שטר בסף של ה מ ל כ ו ת, אבל ברבה לברה, בלי מלכות, בלי שטר המלכות איננה ברבה, בי זה אות שאינה נאמנה "ק ו ל ד ב ר י ם אתם שומעים ו ת מ ו נ ה (תמונת בסף) אינכם רואים. זולתי ק ו ל "?

"שימני בחותם על ל ב ך" — מובה אהבת לב, מחשבה טובה. אבל סימן לאמתתה, היא "בחותם על ז ר ו ע ך". אם פתוחי החותם של האהבה הפנימית תצא אל הפועל על ידי אבר המעשה, ה ז ר ו ע, היד הנותנת, או הוא תותם תכנית, תותם אמת.

"שאו ידיכם קורש", אם תראה עבודת הידים, אם תשאו ידיכם, לתת, לעזור, לתמוך, או — "וברכו את ה'". זאת הברכה הרצויה, הדרושה, האמתית.

ב) התסרון השני בעוברנו, בי רבקה בנו מדת השפלות וקטנים אנו בעינינו. אם פונים אלינו בבקשה לעסוק ברבר מצוה רבה, נהי בעינינו בתגבים ובל אחר ספרב וסושך את ידיו בתשובה: "מי אנבי? ובי אני הגון לפעול ולעשות ברבר חשוב זה? זה ראוי לאנשים גרולים ממני". בעיני הצדקה לא נתהלך בגרולות ונצא ידי תובתנו בפרורים פעוטים, בפשהו בעלמא. אנו מחזיקים בפתגם "יאה עניותא לישראל" (חגיגה ט: ויק"ר פי"ג, פל"ה"ה). עניות, עדי ותכשיט לנו.

אבל מעות היא בפשט ואנו מתרגמים פסוק שלא בצורתו. לנו שני שמות: יעקב וישראל. יעקב לשון עקב, שפלות. ישראל לשון שררת, "בי שרית עם אלקים ועם אנשים". ב ל פ י ח ו ץ, בלפי אומות העולם, עלינו להתזיק בשם "יעקב" במדת הקטנות. "יאה עניותא". אל תתהדר בראשי הומיות, אל תערה נאון וגובה ולא תתהלך בעינים רמות. אל תמשוך עליך את עיני הגוי ואל תתחרה עמו בביתך היפה, לחיות נהדר בכבוד על הסרכבת במכונת "האומו" שלך, בי קשה בשאול קנאה ואת נפש תלאום אתה תובל. הנך מעורר קנאת עם ומרעיל את האויר בשנאת לאומים ורבת משטמת האנטי שמים. הצנע לבת, תיה רואה ואינו נראה ובמקום גרולים אל תעמוד. ותוא סמש מאמר יעקב לבניו: "ל מ ה ת ת ר א ו "?

אבל בלפי פנים, בתוך עמך, בנונע למצות, שמך י ש ר א ל, אל תהי נחבא אל הבלים, אל תהי שפל בעיניך. פוד בספך לתורה בפרהסיא, בפומבי, ועל פני בל העם תכבד. הוה נביר לאחיך! התודה מבקשת גרולות.

"ואנדלה שכך זה שאומרים אלקי יעקב". יעקב ישב אהלי שם ועבד. התגשמות התורה בצורת יעקב. יעקב סמל התורה, ועלינו להגדיל תורה ולהאדירה. ת נ ו בבוד לתורה, בקש כבוד ונדולה על ידי נתינות, על ידי נדבות. וינדל שמך.

ג) השלישי: אנו בוטחים יותר מדאי, אפטימיסטים. לעינינו הדוד הצעיר הולך ומתדחק סמחננו, לא הולך רק מעופף מועף ביעף הרחק מאתנו, יוצאים לתרבות רעה, עוזבים את התורה, מנתקים סוסרות הדת, משליכים עבותות היהדות. ואנו יושבים בשוויון נפש ומשלים את נפשנו בתקוות ומתברכים בלבבנו כי מסתם ייטב המצב, והדור החדש ישוב אלינו והכל על מקומו יבא בשלום.

הנט קוראים בסדרה זו על אודות הברובים "ויהיו הברובים פורשי כנפים למעלה סובבים בכנפיהם על הכפורת". סה סרמזים הברובים במשכן? וביותר יפלא, איכה עשו שם ברובים הלא התורה הזהירה על תמונות ופסילים "לא תעשה לך פסל וכל תמונה"? (עי' יומא נד. ותום' ד"ה ברובים. תום' ד"ה בד: לא תעשון).

התלמוד (תניגה יג:) מטפל בשאלה זו ושואל: סה ברוב? אמר ר' אבוה: ברביא (פני תינוק, תבנית ילד בעל כנפים) שכן בכבל קוראים לינוקא: דביא.

המשכן כולו קודש, אך פנת יקרת, המקצוע הקדוש ביותר, הוא במקום שהשבינה נועדה ודברה עם משה ומשם יצאו הפקודות אל בני ישראל. איזה המקום? אצל ארון הערות. שם קודש הקדשים. "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הברובים אשר על ארון הערות" (שמות כה בב). שם האוצר, אוצר ישראל, התורה, ושומרי האוצר, המה הברובים, ה י ל ד י ם בני הנוער. "סוכבים בכנפיהם על הכפורת". נצחיות התורה תלויה רק ב ב ד ו ב י ם, בדור הצעיר, אם יתחנך בחדרי תורה, במשמרת הדת, אם יהיו בניגו למורי ה', אז זה ערובה נאמנה, כי התורה שמורה ובטוחה, ומורשה קהלת יעקב.

"ברן יחד כוכבי בוקר" אם הכוכבים הצעירים, כוכבי בוקר ירוגו, ישירו שיר התורה, ישאו קולם בבתי תלמוד תורה, אז — "ויריעו כל בני האלקים". עם ה', בני אלים ידיעו לקולם ובמקהלות ברבו ה', ה ד י ע ו לה' כל הארץ. על ידי ועודת בני הנעורים, מתקיים עם ישראל לנצח.

ד) והרביעי: אנחנו אנשי חסר. רחמנים בני רחמנים. קודאי נדבות ועושי צדקה בכל עת, סחונני דלים, מרחמי יתומים זקנים וחולים, תומכים כל סטי יד. כל הדברים האלה נאים לעושיהם. נאוה תהלה. אבל הלא אדם קרוב לעצמו ולו משפט הבכורה "תיו קודמים". הן עלינו לזכור גם את עצמנו ובשרנו ונפשנו. על כל איש לשאוף להזכיר את שמו ולא יאבד ולא ימחה מספר תולדות אדם, והזכרון הזה ישיג וימצא על ידי בניו וזכרו לא יסוף מ ז ד ע ו. אם יתנהם בדרך התורה, בחנוך דתי אז יזכידו את שמו לברכה תמיד, כי יאמרו: הבנים הולכים בדדכי אביהם "ואשרי בניו א ח ר י ו". (הולכים אחריו, בעקבותיו).

תלמוד תורה "עץ חיים", איננו מוסר של צדקה. בל אשר תתנו לו, הוא בעדכם, לנפשכם. "לך ולך, לך בי לך". בל אשר תוציאו על חנוך בניכם תמצאו מאה שערים. "למען ת ח י ה אתה וזרעך", ולנצח "יעמוד זרעכם ושמכם".

מי האיש התפץ חיים, "מאן בעי למזכן סם חיים", בוזו בסף וקנו תורת חיים ואבלו ספרי ע ץ ה ח י י ם.

דרוש נה.

למלאות עשר שנים ליסוד תלמוד תורה.

(א' עקב י"ב אב תרפ"ה).

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו — זה היום. שעה היסטורית. יובל עשר שנים לתלמוד תורה טן יום הוסדו. "בן עשר למשנה" מאז קוראים ושונים בו ובמו שאמרו (פסחים סח:) "הבל מודים בעצרת דבעינן לכם משום יום שנתנה בו תורה הוא" ואנו שמחים ביום ההוא, להראות כי אין התורה למעמד לנו ושל על צוארנו, בן עתה "זה היום עשה ה'" לשם תודת ח', "נגילה ונשמחה בו", לבן ההמון תוגג זה היום בשמחה וטוב לבב, מפני חביבות התורה.

בנוהג שבעולם, בתי מסחר, בתי תרושת חוגגים חגינה בשהם הולכים ומתפתחים הולבים ומשביחים ומצליחים ועולים מעלה מעלה. הבה נבא חשבון גם אנו ונראה את הסך הבל מפעולת התלמוד תורה אם עלה וישנשנ נמעי נעמנים, ומה פריו ?

אם נסב עינינו לאחור זה עשר שנים ונתבונן מנקודת השקפת התורה, נראה כי אז בהוסדו, היה ראשיתו מצער בי היו בו מורה אחד ושמונה תלמידים, ועתה יש תשע מפלנות ובהן יותר משלש מאות נפש תלמידים ותשעה מלמדים, החל בקריאה ובלה בתלמוד ותוספות. אם בן העסק משביע רצון. במשנה (אבות ה. יד) "ארבע מדות בהולבי בית המדרש הולך ועושה הסיד". לתלמוד תורה זה יש הולבים ועושים, הולכים ולומדים. "והיה ע ק ב (הולבים) תשמעון" (לומדים). תלמוד תורה הנון.

אבל אם נבא להעריך את מצבו התומרי, מה נמצא ? בית נדול ובו דהיטים ישנים. בלשבה יש ארנז ברזל ובו אוצר הון, במבסת שהיתה באוצרו

של בעל הבמתן ביתי הבעל שם טוב. התלמוד תורה שקוע בחובות. יש לו נרעון אלף שקלים, תוץ התוב של חמשת אלפים שקל הרובץ על הבית וחקוף עליו במלוה. — רבוש התלמוד תורה פעום, קטן מאד. סכום שאדם רש ב ע ק כ י ו . והיה " ע ק ב " תשמעון.

בן אחי, מבחינת הרבוש, מצב התלמוד תורה שפל ודל. האמצעים מובלים מאד. אין לו קרן קיימת בטוחה במו שיש למוסדים אחרים. אין קנאת מתנדבים לעשות במעשה הנוים וכמנהג אנשים מוררנים. ותלמוד תורה שהוא נשמת האורתדקסיא, מנדל המאור של היהדות פה, סובל נרעון בסף, חולה במחלת חוסר דמים.

ואמנם דבר זה מענין ויש בזה ללמד, הן ידעתם, בי בימים האלה היה ב ר י ט ו ן משפט ההתפתחות, השתלשלות המינים בבעלי חיים, משפט קופי (מונקי ביזנעס), אם האדם הוא יוצא ידך הקוף ? — ומצב התלמוד תורה יוכל לשמש ראיה והוכחה, בי אין לנו סבע הקוף לחקות מעשי אחרים. לפני יותר משלשת אלפי שנה, חזר הקדוש ברוך הוא עם התורה על בל אומות העולם והם מאנו לקבלה, אבל ישראל לא חקה אותם ויקבל את התורה. נם עתה איננו הולכים בחוקות הגוי ואין אנו מחקים את התפשים שיש להם אופק רחב והשנות עצומות להתנרב נדבות נדולות. האם עלינו ללכת ב"עקבותיהם"? והיה "עקב" תשמעון ? בוראי לא ולא ! אלה ברכב ואלה בסוסים, אלה באלפיהם ואלה במאותיהם, ואנחנו — בפרוסות.

אין לנו פלנות וחלקות שונות, קצב אחד לבולנו, חלק בחלק, הבל שוים. נם "העשיר לא ירבה". כולנו נותנים פרוסות פרוסות, אנורות וששיטות, קמעא קמעא. איננו מתפרצים בנדבותינו בפסיעות נסות. אנו הולכים לאט לאט. "אתנהלה לאטי לרגל הילדים", והיה ע ק ב (פסיעות אטיות) תשמעון.

ויש להמליץ על זה מה שאמרו חבמים (שבת קר.) "מם וסמך שבלוחות בנם עומדים". מם פורה על התורה בכתוב שם "מאסר פתות מאסר סתום". התורה צריבה לסמך, לסמיבה, לתמיבה, בי אם אין בסף אין תורה "ובצל החבמה צל הבסף". וזה שאמרו (אבות א. ב) "על שלשה דברים העולם עומד על התורה — ועל נמילות חסדים". התורה מתקיימת על ידי נמילות חסדים. התורה היא ראשית ונמילות חסדים נחשבה בסוף, על ידי הסוף תקום התורה "והיה ע ק ב (הסוף) תשמעון". תשמעו קול התורה. ובן נאמר שם

(כשבת) "ס' ע', סמוך עניים", מכוון לתורה כמו שאמרו (נדרים פא.) "הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה".

אבל פה הסם (המאמר) והסמך (הסמיכה) אינם מאוחדים ומחוברים יחדו ודם רחוקים איש מאחיו, והבית הגדול הזה שהוצאותיו ארבע מאות שקלים לשבוע מתקיים ועומד רק בנס. וגם המפזרים ביד נדיבה לבית תולים, בית יתומים, קופת עניים, בית התיים, מפני פחד האפשר הרחוק, גן גם עליהם תעבור כוס ותקראנה אותם כאלה והם או בניהם יזדקקו לעזרת המוסדים האלה, אבל בבית תלמוד תורה אינם מסופקים בלל וסמוך לבם בטוח, כי בניהם לא יבאו שעריו ולא ישקדו על דלתותיו ולא יהיו בני תורה כלל, ולכן הם מתיחסים אליו באדישות וקרירות ואיננו חשוב ויקר להם "ולא ברכו בתורה תחלה" (נדרים שם) והוא בעיניהם רק אחרון שבאחרונים ו ע ק ב .

והננו מתפלאים "והיה ע ק ב (בכל שפלותו ועקבו) תשמעון? (בכל זאת שומעים את קול התורה במה מאות תלמידים), ואם במצב שפל כזה, בלי שרי אלפים ושרי מאות, בלי נדבות עשירים, המוסד מחזיק מעמד ומקיימים את התורה מעוני, הננו רואים במה גדול בחה של תורה. זו תורה! תורה גדולה של שלש מאות תלמידים — ו ו ו ש כ ד ה ! למרות שהנתינה והשכר פעום, כשהו, ע ק ב .

"זו תורה!" — לפני עשר שנים היו בזה שמונה תלמידים. ועתה יצדק לקרוא את הבתוב בפרה זו: "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלקיך ככוכבי השמים לרוב". בבית הזה מתחנכים שלש מאות נערים, בהם בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי תלמוד. לומדי פוסקים ומהם תצא תורה וישמוף זרם דת על כל הסביבה.

"אפריון עשה לו המלך" זה אפריון ה'. חופת המלך ושפרירו. עמודיו ל א עשה בסף, רפידתו א י ג נ ה זהב. מרכבו ל א ארגמן. אין פה כל יופי חיצוני, לא בתל ולא שרק ולא פרכוס. אבל — ת ו כ ו רצוף אהבה. הפנימיות יפה, כל כבודה פנימה, חבית מרכז החנוך, בית תרשת לתורה. פה משתקפת נשמת היהדות, תוכו רצוף אהבת תורה ודת.

וכאשר שכיחים מקרים, בי נגעי הסבע, רוחות ווועות וקור ושרב עוברים על נטיעות רבות ומחבלים אותן חבל נפרץ ובריהן יבשו ויסלו ונהפכו לירקון. כן גם עץ חיים זה נפגע מרוח עריצים ונגעי בני אדם, אנשים רעים וחמאים אשר קנו עליו וחשבו להשחיתו ויסיתו את ההמון לחרול מהחזיק בו. ומי יאמין בי תלמוד תורה שהוא קודש קדשים גם להיותר משחתים, יעיזו נרננים

ובני בליעל להתריבו? אבל לא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם. וברוך ה' אשר הציל אותו מיד מרעים.

* *
*

משנה מפורשת (יבמות סר.) אשה עקרה ולא ילדה עשר שנים, בעלה משלחה מעל פניו. אבל אשה שילדה לו בנים ובעלה מולול בפרנסתה, בצדק היא טוענת: אני עשיתי את שלי ומרוע אינך נותן לי די מחיתי ומתית הבנים במו שנטל עליך בספר הכתובה "ואנא אפלח ואוקיר ואפרנס יתיבי ליבי". התורה יש לה טענה זו: זה עשר שנים אנכי עמכם וילדתי לכם בנים טובים, ומרוע עלי לסבול מחסור ולחץ? שבועות עוברים והסלמדים לא ישינו שכרם בעתו", והיא מתאוננת ברבדי ההסמורה של השבוע: "ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה?" אני חנבתי את הבנים בקריאה, בלמוד תנ"ך, בתלמוד. "ואלה מי גדל?" מרוע אין מגדלים ומפרנסים אותם בראוי? והתלמוד תורה מנסח את הפסוק בסדרה זו "בי לא על כל מוצא פי ה' לברו יחיה האדם כי גם על הלחם". אי אפשר להסלמדים לחיות מתורה לבר, ממוצא פי ה' בלי לחם, באין נשם נדבות לא יעשה העץ "עץ חיים" פרי "וייבש המעין ויקצץ האילן". "ארוני יורע בי הילדים רכים" (וצדיבים חנוך טוב) "והצאן עלות עלי" (הוצאות התלמוד תורה והמלמדים טרלות עלי) "ורפקום יום אחד ומתו כל הצאן" אם יצד להם ואין להם שכר ולא תהי משבורתם שלימה, ויתעלפו חרועים וחצאן.

בל התלמידים שהצטיינו בלמודם השינו היום תשורות כמשפט, לעשות חזוק לתורה. מה התשורה שיקבל התלמוד תורה שתצטיין במשך עשר שנים באופן נעלה? ישר נדול להסיר מעליו משא ועול חתוב חזוף עליו ואז ישאף רוח ויאמר: "מעתה אני ברשות עצמי ולא עבד לאיש טלוח". אנו מתהללים ופינו מלא תמיד באהבת התורה, אך מה אהבת, שסעתי תמול בבחינת התלמידים בפרשת קריאת שמע שב"ואתחנן". "ואהבת — ובכל מאודך" בכל ממונך. אהבה שעולה ברמים היא א ה ב ת . ת"ת הוא תת, רק על ידי נתינת כסף יתקיים. ברכת התורה היא ברכה רק ע ק ב , בלועית איזה דבר. אם יתי רצוף נדבה עמה. והיה ע ק ב ת ש מ ע ו ן.

לישרים נאוה תהלה, להעסקנים הנכבדים, העושים באמונה תל פיהם

ישק כל הת"ת. ולא אקראם בשמותם כי אינם חפצים כבוד ועוברים לשם שמים. גם לכל הבאים אל הת"ת ויוצאים בעקבי הצאן, עקבותיהם נודעו, והיה ע ק ב תשמעון.

וברוכים בל המתגרבים איש ואשה, הרלים אשר בקצה המחנה, בסתר המדרגה, בעקב, והיה ע ק ב תשמעון, היו ברכה לעד.

וגדול המעשה, ההולכים ומאספים כסף ההתחייבות מאת כל איש ואיש. ולפי הדרך אשר ילכו בה, כן תהי המעשה והלמוד. והיה ע ק ב (ההליכה) תשמעון. ברוכים יהיו.

ב־כנו אתכם בשם ה', לא רק על אשר עשיתם בעבר, אך בער אשר תעשו מהיום והלאה, כי נקוה אשר תעבדו במרץ להגדיל תורה ולהאדירה בעתיד, והיה ע ק ב (בסוף) תשמעון.

למלאות עשר שנים ליסוד התלמוד תורה, שחל להיות היום יום א' ע ק ב נתבארו עשר פעמים תיבת "עקב". יור נוסף על עקב — הוא י ע ק ב. הן זה מקור שם יעקב וידו אוחזת ב ע ק ב עשו. אנו עומדים בבית יעקב, יעקב קראו בית, הקול קול יעקב תנוקות של בית רבן. יקוים נא: וידו אוחזת "בעקב". "שאלו להד מן אלין רבית סלוני: מי תופס המלבות אתרינו? הביא נייר חלק וכתב עליו "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו". כמהדה ביסינו תחוינה עינינו בשוב יעקב אל ארצו אל נוהו. והיה ע ק ב (בעקב, בעתיד הקרוב) תשמעון. נשמע קול מבשר את הקץ את העקב!

דרוש נו.

לחברת נשים "הלבשת ערומים".

(תנוכת תרפ"ו).

הנה נאספות בזה נשים בבורות ואנשים נכבדים לכבוד מצות "הלבשת ערומים" לנערי התלמוד תורה. הנני מקדים בברית שלומי את הנשים לאנשים אשר לא ברת. "לב חכם ליסינו זה יעקב שהקדים בניו לנשיו, ולב כסיל לשמאלו זה עשו שהקדים נשיו לבניו" (ב"ר ער, ר). מפני בי הן העוסקות במצוה, הן בעלות השמחה, לכן בדין הוא להקדימן בראש, וגם תסכתי יתרותי ויסורותי, זכר לדבר: האשה קודמת לאיש לכסות (הוריות פ"ג ס"ז).

* * *

מצוה זו בכלל גמילות חסדים ובפרטות נמצא איוב אומר: "אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון" (לא יט). וישעיה אומר: "כי תראה ערום וכסיתו" (נת. ז) ומנהג זה ללבוש בגד ולא ללכת ערום כחיה ובהמת, הוא עתיק ימים כי עוד ביום הראשון לבריאת אדם, אמר הכתוב: "ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם" והאדם אמר "ואירא כי עירום אנבי ואתבא". וכמה גדול ערך המצוה ומאר נעלה, כי ה' בכבודו ובעצמו כביכול עסק בת. "ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם".

ובסדרה זו רואים, בי המלבוש הביא עלילות גדולות וכל ההיסטוריה שלנו נבראת ממנו. ערות ביהוסף אשר עשה לו אביו כתונת פסים, והכתונת עוררה עליו קנאת אחים וכשביל זה נתגלגל הדבר וירדי אירינו למצרים.

בפולין ארץ מולדתנו לא היה מחסור במצוה זו. אבל פה אשר בעני כעשיר עוז והדר לבושם והנבבים מתאוננים על הרמאים, כי שולחים ידם בבים

והם כבורים כי עשיר הוא זה, ולסוף ביסו ריק ויניעם לריק — יראנו כי לא נוכל לקיים מצות הלבשת ערומים. אבל הצער היה לשוא ופתר לא היה בחר, ולהצלתנו מצאו הנשים גם פה ילדים לבושי קרעים ונעלים בלות וסטולאות ברגליהם, ומלבר צערם וחרפתם יש בזה בטול תורה כי איבכה תוכל אם לשלות את בנה ערום ויחף בקור ושלג החוצה לבית תלמוד תורה, ועל אזה הוא נשאר בבית ומבלה זמנו בבטלה ושעטום.

והנשים בחרו במצוה זאת ולקחו אותה לחלקן ועוסקות בה בשמחה. והנני חש ויודע כי אתם האנשים מתמרמרים וכועסים עליהן למה הסיגו גבולכם ומה להן לתלמוד תורה שנשים פטורות והיא שייבת רק לגברים.

אבל אנשים קשים, אל תתקוממו אל תרגזו, השביתו רוחכם, הרגעו, כי אין העולה גדולה כל כך. על פי הנמוקים האלה :

א) ה"מורה" של גזרת הבגדים. מי מעריך אותה מי שטוף בה ולהוט אחריה ? הלא הנשים ! הן עוברות אותה ומשועבדות לה, הן המתנוססות בחליפות שלמותיהן החמודות. ואם כן שייכת מצות הלבשה רק להן כי באין מלבוש אין "טורה".

ב) המשנה הנ"ל אומרת "האשה קודמת לאיש לבסות" מפני כי בושת האשה מרובה משל איש, וכיון שלעצמן הדין כן, הן מרגישות ביותר גם בושת אחרים, ונבון הוא שמצות הלבשה להסיר בושה תהי חלקן ונחלתן.

ג) תעודת האשה היא : התכונה, ה ה כ נ ה , הן מכינות כל דבר, והאנשים באים אל המוכן. לבבור שבת הן משכימות קום, מבשלות, רקחות מבחות ואופות, "והכינו את אשר יביאו", מסדרות השלחן, ואנו באים אל הסעודה. במה לילות עמל מנו להן לפני הפסח, הן עוברות בפרך, מטהרות, רוחצות, מנקות, מטאטאות ומכינות את הפסח, ואנו מסובים אל השלחן הערוך ומסדרים את הסדר, ועל כן, כיון שיש להן מ נ ם ו ל (רמאי ב"ה מ"ד) על המערכה, אף שאינן חייבות בלמוד תורה, יש זכות להן להלביש הילדים להנעילם, להכינם להכשידם לת"ת, והאנשים ילמדו ויורו אותם.

ואולי זה שנאמר במשנה שבסדור : "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה — — והשכמת בית המדרש — — ותלמוד תורה כנגד כולם". וקשה שתורה נמנית פעמים, השכמת בית המדרש, ותלמוד תורה ? — אך "השכמת בית המדרש". להשבים קום בראש אשמורות טרם יצא השמש ולהעריב אחרי החושך כסה ארץ ויהי לילה, אין לצאת התוצה בלי בגדים חמים מפני הקור, ובהשכמת בית המדרש נבללת הלבשת התלמידים ההולכים

ללמוד, וההלבשה מביאה לתודה — אבל תלמוד תורה עצמה, היא בנגד כולם.

ד) ובאמת הנשים ח י י ב ו ת לסייע לתלמוד תודה כמו שאמור (ברכות יו.) "נשים במאי זכיין ? באקדויי בנייהו לבי בנישתא" שסודחות על בניהן להביאן לבית הספר לקרוא מקרא ולשנות משנה (רש"י סוטה כא.) וכיון שאינן לומדות בעצמן, עלינו לזכותן במצות זו.

הלבשת מערומי ילדי התלמוד תודה חשובה כפני נמילות חסדים וכפלים ל ת ו ש י ה כי נודמת לת"ת וזה שאמרו "בתורתו של ד' מאיר מצאו כתוב כתנות א ו ד " (ב"ר כ, כם). הייגו שהמלבוש, בתנות עור מביא לאור תודה. ולכן נסמכו שתי ברבות : "עוקת עורים ומלביש ערומים". על ידי הלבשת ערומי בני העניים, יפקחו עיניהם לראות אור תודה.

נשים ערינות, הנכן בארץ של שווי זכיות. משפט אחד לאיש לאשה. ה' ברך אתכן בכל הוביות, בכל הזמן שהיו הנשים אומרות : "מה יכולה אשה לעשות"? התתרו עם הגברים בכל מעשים טובים. ואמנם מה טוב בי בחרתן במצות "הלבשת ערומים", עסקו במקצוע זה תמיד בי המעשים המובים המה הלבושים בכתוב : צרק לבשתי וילבשני (איוב כו. יד.). בבל עת יהיו בגריך לבנים" (קהלת ט. ח.) וכליל תפארת האשה, כי תעטה על נ פ ש ח מעטה יקר וקשוטית קרשם. זאת היא "הלבשת ערומים"!

דרוש נז.

יסוד מקוה.

(תרפ"ח).

הננו פותחים בסדר טהרות "מקואות". סדר טהרות הוא המאסף האחרון לכל סדרי המשניות. ואמרו (שבת לא.) "והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמה ו ד ע ת " היא טהרות במו שאומר שם על טהרות "הבנת דבר מתוך דבר". ואם אנו מדברים ב ט ה ד ו ת , למדנו דבר מתוך דבר, כי מהתמא נמדנו בל סדרי המשניות הראשונים, ובמאמר העולם: אם הסוף טוב -- הבל טוב והכל הולך אחר החתום.

איש אשר מתו עליו חמשת בניו ויותר לו רק בן אחד, הלא הוא יקר וחביב עליו בבבת עינו, כי יחיד הוא לו ואין לו זולתו.

בימים בזמן שבית המקדש היה קיים, היינו מקפים ומנדרים בחוקות הטהרה "להבדיל בין הטהור ובין הטמא". והזהירות היתה בכדה להשפר מהתגאל וננוע בשרץ ונבלה ומת וננעי העור וטומאות טבעיות, והיה שביח ונפרץ שהיו מונבלים ונבדלים איש מרעהו, ולא יכלו לשבח יחדו. עתה אין לנו לא שלש מחנות ולא אפר פרה, לא הזיה ולא זריקה, ומכל שתים עשרה מסבחות שבסדר טהרות, יש הלבה למעשה רק מקוואות, ומכל העתיקות מימי קדם נשארה, זולתי המקוה לנשים לבדה, שיש לה עבר נדול, ועור חבמינו הקדמונים שמאי והלל נפלנו והתוכחו בהלכותיה. (מקואות פ"ד מ"ה. נדה פ"א מ"א, פ"ב מ"ו, פ"ד מ"ב, פ"י מ"א). ועלינו לכבדה ולעשות לה יקר, בי א ח ת היא לנו ואין עוד. בדד ע י ן יעקב (מעין כמו שמבאר אבן עזרא שם).

ואמנם מבילת מקוה לא בנקל עלתה לאחיותינו בימים מקדם, כי פעמים

רבות היו המים קרים ולא נקיים בפי חוקי ההיגניה ועור מכשולים ותתתתים. אבל בל כובד לא העיק עליהן וכל מוקש לא עמד בפניהן ולא עצר אותן ממלא תובתן.

תייר אחד מספר בי ראה כוורמיזה (וורמס) מקומו של רש"י, את המקוה הישנה, אשר בשבעים מדרנות אבן יורדים אליה ואחיותינו הקדושות מבלו בה. בבה שמענו מפי נשים זקנות, בי אמותיהן מחוסר בית מבילה, מבלו בחודף בשלג, בנהר, ויחצבו את הקרח הנודא "תברו נזיזי דברדא" (ברבות יח:) ולא התאוננו רע ובמסירת נפשן קיימו את המצוה, וקור וקרח נמסו ומים קרים רבים לא יכלו לקרר את שלהבת יה הבוערת באשת ל פ י ד ו ת באש רת. זו נבורה! זו קדושה!

אבל בזמן הזה, האנשים והנשים נשתנו, אין בהם נבודי בח לעשות מצוה בחרף נפש. הרוחניות שבהם לקויה וחלושה והם מתאוננים, בי הדת עול קשה, היהדות מעופשה, בלה מזוקן. ועל כן עלינו להתאמץ לשפר וליפות את המצוות, למען לחבב אותן על הדור ולמשוך אותו אל היהדות. ואשר למקוה — לבנות בית הרחצה מהודד ומשוכלל, והמים מהודים וצחים כברולת, באופן שהדת והנקיות והיופי תהיינה מתאימות יחד, וגם הספונקות, האיסטניסות "הרכת בך והענונה" לא תמצאנה בו דופי, ובצדק נוכל להגיד להמתרשלות בטהרה דברי עברי נעמן הארמי (מלבים ב ה יג) "ואף בי אמר אליך רחץ ומהר"?

אך מקוה יפה ומהורה, צריכה הוצאה רבה ואל תאמרו, בי ה' יזרוק עלינו מים מהודים מגלוח עליות, בי העיקר, הן, גלות תחתיות והטהרה תלויה — בזהב מהור. וזה שאיתא (שבת לב:) "ויתן את פני חעיו, מרחצאות תיקן להם. ממבע תיקן להם". והדבר יפלא: מרחצאות ומקוואות ניתא, אלה על יעקב לתקן, אבל מה ליעקב ולממבע? זה שייך לשלחנים וחלפנים אבל לא ליושב אוהלים.

אך אם אין ממון אין מהרה, על בן אם תיקן מרחצאות היה עליו לתקן גם ממבע בי הכסף יענה את הבל.

ובאן מתחיל הוכות. על עצם המקוה, על המהרה על "זרוק עלינו מים מהודים", אין חלוקי דעות והבל מורים בדבר בי בן הוא. אך המענה על ההוצאות, על "וחב מהור", ונקודת הכובד במקום שיש בו חסרון כיס, וזה שבאבות (פ"ה מ"ו). תרשב "פי הארץ ופי הבאר". אלה שני בתות, זה לעומת זה, בנין ומתירה. "פי הבאר" מדבר בקול מים רבים בשם חמהרה

לבנות מקוה. אבל כל כמה שהרוחניות שואפת ומתרת למעלה, למבילה. — עומדת כנגדה התומריות, ה א ד צ י ו ת "פי הארץ" ומתנגדת ומעכבת. העפר מעפר וטוכר וטותם את פי הבאר. "וכל הבארות סתמום וימלאום עפר".

אבל אחי, אי אפשר למבילה בלי קדוש י ד י ם , בלי נ ט י ל ת י ד י ם , בלי נתינת כסף, וכנגד קמצנים אשר לבם אבן, דרוש לנו מטה משה אשר הכה את האבן ויצאו מים, ואבנים שחקו מים.

וזה שאמרה תורה בשירת הבאר. חעם הסכימו על הבאר וחפצו בה, אך חשבו, כי תעלה בנם, בלי עבודתם, בלי עזרתם.

"אז ישיר ישראל: "עלי באר" (מעצמך) — "ענו לה": התורה ענתה להם: "באר חפרוה שרים" להעלות הבאר, צריכים עבודה רבה, לחפוד בארץ. כרוה נ ד י ב י העם" (ונדבות בסף). "במחוקק" (ח ק י ק ה ותפירה) "במשענותם" ולתמוך, לעזור, לסייע.

אחי! הנה נאספתם בזה קהל נדול, אם תתנדרו איש לדעת חברו, אם לא תסכימו לדעה אחת, אז לא תהיה לנו מקוה רק מי מריבה. אך אם לא תתנודדו ותתאחדו בהסכמה אחת, נדול כח הרבים ויש תקוה ומקוה למקוה. "הוא הבאר אשר אמר ה' א ס ו ף את העם (בכח התבור, אספה, ובדית אחרות) ואתנה להם מים.

ואחנה אחיותי, נשים שאננות שמענה קולי, הן במדינה זו אתן השוררות ומושלות ברוח בעליכן (להפך ממאמר ממובן) "והכל מן האשה" (ב"ך פי"ז), הראו את כחכן במצוה זו שכולה שלכן. הראו כי הנכן בנות נאמנות לאמותיכן המהורות ואתן הולכות בעקבותיהן, קומנה לעזרת הבנין ואספו נדבות, עשו והצליחו, ותהי אם הבנים — אם חלמיש למעינו מים (בבית שמאי ובבית חלל, פתחים פ"י מ"ן).

ואז יזל מים מדליו וזרעו במים רבים, או יחיה זרעכם זרע אמת, זרע קודש, פרי טהור ואף אני מתכוון לנמור את השם "יהי נועם ה' עלינו ועליכם" ואומר: " ת ם ה ד ו "!

דרוש נת.

יום המלואים.

(יום שחוכתרו חלמידי חישיבת לרבנים. א' תצא תרפ"ט)

"כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבית שביו".

א) בארץ מולדתנו, בפולין וליטא, מי שהיה לרב אמרו עליו כי הוא יושב על בסא הרבנות. זו לא היתה סליצה בעלמא רק דברים כפשומן, כי באמת הרב ישב תמיד על כסאו בפועל, לא יצא לחוץ, לא חלך ברחוב. מי ראה את הרב בחוצות? איזה עסק לו שם? שבת לרב שלא ראה עוד פני השוק, שהוא רב חמשים שנה וגיננו יורע איפה הוא השוק, מפני שאין לו אלא ארבע אמות של חלכה. לא "הליכות עולם" לו אלא הלכות. תעודתו לשבת על הספר. הוא ראש י ש י ב ה , סרבה ישיבה, אוח ל ם ו ש ב לו, עיקר כ ם א הרבנות ל ש ב ת להגות בתורה יומם ולילה ומה טובו אוהליך יעקב.

ב) חרב היה איש מנוחה וכמו שאמרו: אין לך בן תורין אלא מי שעוסק בתורה. חרבנות היתה משמרת של מנוחה. ואת המנוחה והסרנעה. "ה' יעזור לי שאשב במנוחה ואשקוד על התורה". הרבנות לא עמדה על העבודה רק על התורה לברה. הצבור לא דרש מהרב כל עבודה, רק שיחיה דורש בתורת ה' וישיחדוש פעמים בשנה בשבת הנדול ושבת תשובה ובשתי שבתות אלו היה נגאל מכל עבודתו, והדרשה היתה קלה מאוד. בשבת הנדול הניד "פלפול" ואיזה חלבות חפסה. ובשבת תשובה חיה רב לו לתפום לשון קצרה "אם תאבו ושמעתם", אם תעשו תשובה מוסב ואם לא, מכלל חן אתה שומע לאו.

נ) לא היו להרב אויבים ומתנגדים לשיטתו. ביסוד ועיקר ושימה, לא

היתה כל מלחמה וחלוקי דעות. אין פרץ ואין יוצאת. הרב והצבור היו מין במינו כראש ואברי הגוף, ואם היה מעורר על איזה מצוה, כל בעלי הבתים היו מסכימים ושומעים לקולו, שאיפתו שאיפתם ומגמתו מגמתם. ובכן היתה הרבנות אומנות נקיה וקלה.

א) אבל עתה תקופה חדשה בארץ, הדור נשתנה תכלית שנוי. ההמון מזלזל בשמירת הדת ולא עור יתהלל הרב שיושב חדד בתרך. על הרב לצאת מרשות היחיד. תעורתו לצאת אל החברה, להשגית ולהבין אל כל מעשיהם. ואם ישב על כסאו לא יצא ידי חובתו ויפשע בשמירת עדרו, כי אז ילכו עקלקלות ויעשו מעשים רעים. עתה לא יאמר הרב: "פה אשב", עתה אין כ ס א רבנות רק יציאה אשר י צ א לפניהם.

ב) ולא נתנה הרבנות עתה למנוחה ושלוה. הרבנות היא עברות ושרה מלחמה. על הרב לערוך מלחמת ה' מלחמת מצוה על התנוך שבולו תולוני ולמודי הקודש טפל. על השבת המתעללת. על הליכות הבית וחיי המשפחה אשר לא כרת. ועליו לדעת בי יפגוש מכשולים רבים ותתחתים על דרכו, כי לשטן צבא רב. ואם הרב ערוך לקרב ויש לו כלי זיין אז שמו הולמו, ואם אין לו כשרון והוא אין אונים לצאת לקראת נשק, אז לא יצלח להיות לרב.

ג) ואל יתברך הרב בלבבו, כי התורה לא תבטל, ולא ישליך על ה' יהבו כי כת הדת נדול וכודאי ה' יושיע ומן השמים ירחמו "ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים". כי גם זאת היא מן הקללות המנויות כעקבי דמשיתא (בסוף נשניות סוטה), אשר לא ינרדו הפרצות, רק יסמרו רין הפורצים לשמים ויסמכו על ה'.

לא! אין סומכים על הנס, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. על הרב לא להבוש ידיו, רק לעשות ככל אשר לאל ידו להשיב רבים מעון. "והיה לך לאות על י ד ך". י ד י ו ד ב לו, לפי מעשי ידיו, אם יהיו ידיו אמונה, אז ד ב לו, יהי רב כרבעי. "והיה כאשר ירים משה ידו" (משה, התלמיד חכם, הרב בבל דור) אז "ונבר ישראל". "ואם יניח ידו", יתחבא בחדרו ולא יעשה מלחמה עם כתות ההפקדיות, יניחם כמו שהם — "ונבר עמלק".

ד) ולהיות לרב בדורנו במדינה זו לא דבר נקל הוא, בי על הרב להטיף צחות בלשון המדינה ולדעת הרבה למודי חול, בי לא כימים הראשונים בפולין הימים האלה פה. בפולין, למודי הקודש, גם"ת, לבדם היו רב לרב ולא היה

צריך לידיעות אחרות. אבל פה שתרור החדש מלומד, בלי הטפה בלשון המדינה בלי ידיעות חול לא יוכל הרב לבהן, בי יהיה ניבו נבנה וכוז יבוזו לו. ובנטרא ובתנ"ך לא יקה לבב הצבור. ומה בצע בפירוש הפסוק אם הם אינם יודעים את הפסוק, והוא במדבר אליהם בשפת הסינים, ויעזבו אותו וילבו לשמוע הטפות רבני הריפורמה אשר כתם בפיהם ומדברם נאוה.

הרב השואף למלא את תובתו, להיות לפרנס אמיתי, יזריין בכל מיני ידיעות וישתמש בהן למלאכת הקודש. "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". כל התכמות יתנו מהורם להאיר נר מצוה ותורה אור, אז יוכל הרב לאמור: "נירא בעינא דשטנא", ילחם עם צבא השטן ויוכל.

* * *

רבותינו התדשים! תעורתכם, רשימת חובותיכם, אמורה בפסוק הראשון בסדרה זו.

א) כי ת צ א: הרבנות איננה ישיבה על הבסא, רק תצא, יציאה, ללבת אל המחנה, היום אתם יוצאים.

ב) ל מ ל ח מ ה: הרבנות היא מלחמה, מלחמת הדת בהפקרות. מלחמת האור והתשך. מלחמת ה' בעמלק.

ג) על א ו י ב י ך: את הדור התדש תחשוב למחנת אויבים, ועליך להלחם בם בכל מיני תחבולות ולנצחם.

ד) ונתנו ה' אלקיך ב י ד ך: הנצחון תלוי רק בכתך, בעוצם ידך, אם תעשה כל אשר לאל ידך. "ונתנו ה' אלקיך רק — ב י ד ך!

ה) ו ש ב י ת ש ב י ו: תנצת את האויב רק אם תשמש בבלי נשקו. "ושבית שביו" תשבה אותו בשביו, בתחבולות שהאויב עושה לשבותך, לנצתך. אם ה ד ב י הריפורמי מסים את שומעיו בתן שפתיו ובכח לשונו. ו"רב מתולל, מטיף לכפירה ומוליך שולל, זקן ושולל" — עליך הרב תיוצא מישיבותינו, להצטיין ביתר שאת מסנו וללבב את השומעים ברדשות יפות, תתן תישן בקנקן חדש, בצורה מהודרה ותרבר מישרים לתוך תרת. אם תוא מקולקר ומלומר, תעלה אתה עליו שבעתים בקולטורה והשכלה, ואז אתה על בטותיו תדרוך ויחי השלטון לפניך ותשיב את הדור לבצרון.

אחי, רבנים חניכי הישיבה! אתם נושאי דגל העתיד. אתם מרבו הכובד באומה. הננו שומעים את משק כנפי העתיד קול מבשר מבשר ואומר: כי אתם תהיו התל שהכל פונים אליכם. הננו רואים "אשורנו וקרוב" כי אתם תהיו הרבנים היחידים במדינה.

זכרו כי הנכם בעלי חובות להישיבה. הנה כאתם בה נערים ערומים בלי תורה בלי דעת "ואת ערום ועריה", והישיבה גרלה טפחה וחנכה אתכם, ותלמדכם תורה שבכתב ובעל פה, פילוסופיה, חכמת ישראל, ותכשר אתכם לרבנים, "ותרבי ותגדלי ותבאי בערי ערויים". אל נא תהיו כפויי טובה, שלמו לה טכחכם ואונכם. בהיותכם לרבני הערות, שקדו על התלמוד יום יום, למדו את הערה תורה, תקנו כל ברק, הדליקו אבוקות במבואות האפלות, במחשכים. האירו גר מצוה ותורה אור. איננו דורשים מכם השתלמות בתלמוד בנאוני פולין וליטא, אבל אנו חפצים שתהיו מצדיקי הרבים ותשפיעו שפע דת ברבני אשכנז ד' שמשון הירש, ד' מאיר ליהמן, ד' שלמה פלעסנר, ד' נתן אדלר מלונדון ודומיהם. אל תבוישו את הודתכם, את הישיבה שגדלה אתכם כאם רחמניה. אמרו לה: אנו בניך ואת אמנו. אנו תלמידיך ואת מורתנו. כל תקותנו עליכם אנשי חילנו, צבא ח',

יהי נועם ה' עליכם, תהי המשרה הולמתכם, כהנו פאר, ובכם ישראל יתפאר.

דרוש נט.

אספת הרבנים בנויארק.

כל כנסיה שתיא לשם שמים סופה להתקיים.
(אבות פ"ד מי"א).

כל איש שמטרתו לבצע דבר טוב וכוונתו לשם מצוה ופעולתו אמת, יצליח ויעלה הרבר בידו אם מעט ואם הרבה. ואם רבים נאספים ועוסקים בזה, בודאי גדול כח הרבים יותר ויוסיפו אומץ ואין דומה מועטים העושים את התורה למרובים (רש"י בחוקותי כו ח).

יש טוענים, כי יש מגרעת באספה כי כל אחר מתאמץ להחזיק ברעתו ולנצח את דעהו ולא יודה לרבריו ולא יבאו לכלל דעה אחת, וספלגות הרעות תחלק לבם ותפוג האחרות.

אבל לחשש זה יש עצה ותלוי בתנאי אחר: ל ש ם ש מ י ם. אם כונת כל אחר להוציא האמת, או הוכוח ברבים טוב מאד, כי על ידי הוכוחים וחלוקי הרעות תצא האמת לאמתה, אין רבר המבדד את האמת כוכות. "אלו ואלו דברי אלקים חיים" (ערובין יג:). אחיים מלאים תגרה התנגשות ומלחמת תמידית בין יסודות שונים, ותבל בלי תגרה הוא קפאון כליון ונויעת. "אלו ואלו" — אם יש פרוד דעות — הם ח ח י י ם.

"לא תירא לביתה משלג". התורה במוחה מקרירות אשר תשלג בצלמון, מקפאון, "כי כל ביתה לבוש שנים". מראה שני, אדום, הוא תו הסלחמת, תלמידי חכמים עוסקים במלחמתה של תורה מתגנחים זה בזה בהלכה, ותתורה כולה חיים. ואולי גם זה בוונת מדרש תנחומא: "שנים — שנים", אם חכם אחד יוציא הלכה למי שקול דעתו, בא רעהו וחקרו ומתוכח עמו, ולכן לא תירא התורה משלג וקור כי איננה רשות חיחיד, רק מלאה ענין לוכוחים ומשא ומתן. "מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד". אספה של וכוחים טובה

מאד, לא רק בשכולם מסכימים יחד שפה אחת, אך "גם י ח ד", גם כשהם נפרדים בדבריהם ודעותיהם שונות, והם מ ת ח ד ד י ם ומתגברים איש לרעת רעהו (י ת ד, כמו "ברזל בברזל י ת ד ואיש י ח ד פני רעהו", משלי כז, יז), בכל זה, פרוד וחלוק הרעות יביא ברכה, כי יתברדו המושגים ויתלבנו הענינים, והאמת תצא לאור.

לפנים בישראל כשנאספו רבנים יחדו בפולין וליטא, היה כל שיחם ושינם רק בדברי תורה. האחד הציע קושיא עמוקה בתלמוד והשני תחר למצוא פתרון וישוב. זה מקשה וזה מפרק. זה כונה וזה סותר, ויתוכחו ויתפלפלו בעומק העיון בחריפות ובקיאות, וככה התבודדו בחדרם בארבע אמות של הלכה, ולא היה להם כל ענין ועסק עם העולם ולבל וכוחיהם ודבריהם לא היה כל יחס ושייכות אל ההמון כלל.

אבל עתה הנה נקהלו בזה מאה רבני המדינה הזאת וקול התורה לא נשמע בתוכנו. מפני, כי אם לפנינו שוכב חולה אנוש וצריכים לפקח על חייו — פקוח נפש דוחה למוד ועסק התורה. אחינו בארץ הזאת חולים חלי הנפש, זה רעה חולה: מזלזלים בשמירת שבת, אינם מניחים תפלין, תנוך בניהם פרוע ומקולקל, קול דמי אחינו צועקים אלינו לרפא ההרוס, לתקן הפרצות, וזה יקר יותר מהגות בתורה ועסק הלבה. "עת לעשות לה' הפרו תורתך". אל תקרי ה ל כ ו ת אלא ה ל י כ ו ת ע ו ל ם, לתקן עולם, את אומתנו, לקדש שם שמים המחולל, להשבין שם ה' במחנה ישראל.

"אז (לפנים) נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע". כל דברי תלמידי התבמים היו רק איש אל רעהו ובינם לבין המקום, שה' הקשיב ושמע ושכינה עמהם, אבל הרבנים לא היו נוגעים ומגיעים לתוך, אל רשות הרבים כלל.

אבל עתה דוד אחר, "ויבתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ו ת ו ש ב י ש מ ו", עתה צריכים "לתושבי שמו", לחשוב על אודות קדוש שם ה' ב ר ב י ם. "ושמו את שמי על בני ישראל". "ונקדשתי בתוך ב נ י י ש ר א ל". עתה עלינו לעשות מעשים ממשיים, פוזימיבים, לתקן תקנות "ויבתב ספר זכרון", זכרון לבני ישראל, עיקר "שמע ישראל"! שהעם ישמעו ויעשו.

חברי הרבנים! לא נרבה בהצעות ותקנות מתקנות שונות, אף בי בודאי כולן מוכות ונתוצות, בי ידוע פתגם החכם: "מעולם לא נצתני אלא

בעל מלאכה אחת" ותפסת מרובה לא תפסת ואי אפשר לקיים להוציא את כולן אל הפועל, טוב יותר להעמיד על אחת, לדבוק את כל הכחות ולצמצם את העבודה לענין אחד. הבה נבחר ב ש ב ת. "לקראת שבת לכו ונלכה" היא שקולה נגד הבל. ואציע לפניכם בדרך בלל את תבנית העבודה הדרושה ל ע ש ו ת את השבת.

א) הרבנים יוביחו את העם ב י ו ם ה ש ב ת בחוצות ובדחובות, במקום שהחניות פתוחות, "באותו מקום" במקום הרשע, על חלול השבת.

ב) הרבנים ירדשו בבתי בנסיות, בי מחללי שבת לא יובלו להיות נשיאים וגבאים.

ג) להשתדל לפני השלמון, כי שומרי שבת אשר תנויותיהם סגורות בשבת, תהי להם הרשות לפתוח תנויותיהם ביום הראשון.

ד) ליסד בכל המדינה אגודה שומרי שבת, והיא תבא ברברים וחשפיע על בעלי בתי חרושת, בי יפמרו בשבת את הפועלים העברים מעבודתם, ותחת יום השבת יוסיפו להם שעות עבודה בימי התול.

ה) ליסד לשבת עבודה שאליה יפנו שומרי שבת מבקשי פועלים ומבקשי עבודה.

* * *

רבותי! הנה נשמעו בזה הספות והצעות צריבות ודרושות, אבל הן הנה ענינים ישנים מדי שנה בשנה בגלגל קבוע, ונשמעו אשתקד, לפני שנתים ולפני שלש שנים. והם עומדים על הפרק גם עתה. מה יתרון בהאסיפות. "אסוף אסיפם" ובבל הרברות ובבל האמירות, אם המצב לא נשתנה ועולם במנהגו נוהג?

תועלת האספות, לא בקול ענות גבורה ב א ו ל ם (הוה) רק — ב ע ו ל ם. שיהיה הקול נשמע בהסונת של עיר, שנשפיע על ההמון שיוציא את התקונים אל הפועל.

"בנוס לצדיקים נאה להם ונאה לעולם". (סנהדרין פ"ת ס"ח). — בנוס של צדיקים בלבד, נאה רק ל ת ם. אבל התבלית תיא שיתית נאה ל ע ו ל ם, שתראת פעולת הבנוס בעולם הגדול.

האספת המעודרת היא ההתחלה, וההמון הוא ח ס ו ף, הנוסר. העיקר שיהיה תשנוי ניבר ברחוב, שיתגשמו התקונים בחיים. חנני מברך את האספה הנבבדה בי בבנסיה לשם שמים תהי ס ו ם ה להתקיים, אמן.

דרוש ס.

ספרות היפה.

גלוי וידוע כי רבות ועצומות התחבולות בין ישראל לעמים. אך הפעם ארבר על אופי מצוין שכינינו ובינם והוא הבי נכבר ויסודי.

חכמי העמים אף היותר שקרנים, רבי הפעלים, אינם רצינים ת מ י ד. יש להם עת וזמן, יש להם שעה של קלות ראש אשר אז יבלו בשעשועים, בספרות היפה המצויה להם. ומאז מעולם היו בכל לשון ספורים, מחזות, דרמות, פואמות, אירויליות ועור.

אבל אנו עם של רצינית תמידית, של עבודה מתמדת, ער זה מאה וחמשים שנה לא היתה לנו כל ספרות היפה בלל, וחכמינו חנכו את העם רק בספרי למוד, בספרי הלכה.

"דברי חימים", אין הכונה לשם היסטוריה רק לדרוש ולהוציא הלבות, כמו שאמרו: "לא ניתן דברי היטים אלא להרוש" (מדרש רות פ"כ א). "ר' שמעון בן פזי כי הוה פתח בדברי היטים אמר הבי: כל דבריך אחר הם ואנו יודעים לדורשן" (מגילה יג). "בין אצל לאצל מעינו ארבע מאה נמלי דדרשא". (פסחים סב:). "ווי להאי בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא" (זוהר בהעלותך קנב. וקמט:). "אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה". (בי עיקר התורה אינה אלא למצות. רש"י ראש בראשית, ילקוט פסוק התורש. זוהר בא לט:). "אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבר" (נדרים כב:). ולכן בקשה אסתר מחכמים: "כתבוני לדורות" (מגילה ז.), בי אם לא תהי המגילה בין כתבי הקודש תתבטל ולא יהגו בה. "והקורא בספרים החיצונים אין לו חלק לעולם הבא". (סנהדרין פ"א מ"א) ואף בספר בן סירא (שם ק: ועי' ירים פ"ד מ"ו ספרי המירם). ואפילו ספרי המדרש והאגדה לא רכשו להם מקום חשוב ועמדו כמדרגה

נמוכה. (שה"ש רבה פ"כ, יד. מס' סופרים פס"ו ה"ב וה"י, ירושלמי נזיר פ"ו ה"ב. שלחי הגבורים ע"ו סא"א ועור).

ואסור לבלות הזמן לרבר דברים בטלים במו שאמרו: "השח שיחת חולין עובר בעשה וכלאו" (יומא יט:) "וכל המרבה דברים מרבה חטא" (אבות פ"א מי"ו ורמב"ם באריכות). "כל פטטיא ביש ן", (ירושלמי סוף ברכות) "ושיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה למוד" (סוטה כא:) "ויכול יתגרה בשינה? תלמוד לומר ובתורתו יהגה" (ע"ז יח:) ו"כל לצנותא אסירא" (סנהדרין סט:) "ואסור לארם למלאות שחוק פיו" (ברכות לא.). — "מעירני עלי שמים וארץ שכל ימי לא עסקתי בספרי פילוסופיה רק ביומי רפגרא בשעה שבני ארם הולבים לטייל (שו"ת רמ"א ז).

ואף שהיו מגלת יוחסין (פסחים פב:) ומשלים (סוטה פט מט"ו) ומשלי שועלים (סוטה בח. סנהדרין לח:). אך נראה שיען שלא היו חשובים באופה נאבדו ואינם, וכן ספרי האפקריפה נאבדו בסקורם ונשארו רק העתקות מאותרות מאר, ובן ספרי יוסיפון וספר הישר מאוחרים ונתחברו לא לפני זמן הגאונים.

ספר הראשון בספרות היפה היה ת ח כ מ ו נ י לר' יהודה אלחריזי (ביטי הרמב"ם). וספר אגרת ב ע ל י ח י י ם לר' קלונימום. וספר כ ן ה מ ל ך ו ח נ ז י ר לר' אברהם חסראי. אחרי עבור במאתים שנה ספר עסנואל. ואחרי זמן יותר ממאתים שנה, ספר תפתה ערוך לר' משה זכות ואחריו ספר לישרים תהלה לר' משה חיים לוצטו.

והרבר פלא עצום שבמאה שנים האחרונות התפשטה והתרחבה ספרות שעשועים בתובנו ורדושה להעם בלהם, ואלפי שנים לא היתה ולא הורגש כל צורך בה. והעם עסק רק ברברי הגיון חמורים בכובר ראש ותעסיקו את מוחם בעיונים עטוקים. "תכבר העבודה על האנשים", ולא היו להם רגעי תולין ונשאו העול בלי הפסקה כלי מחאה והתמרמרות, כאנשי צבא העומדים על משמרתם.

ובבלל מענין מאר עיקר נדול, שאין לנו בל רבר רשות, ש מ ו ת ר לעשותו, ואשר בירינו אם לעשות ואם לחדול, רק שתי דרכים לפנינו: או מצות ותעבה, או אסור עלינו. כי להתעגג בשבת ולשמוח בחגים היא מצוה. לשאת אשה — מצוה. ואכילה ושתיה ושנה כרי להבריא הגוף, עבודת ה' היא וסקיימים בזה "בבל דרכיך דעהו". (רמב"ם פ"ג מרעות הל').

תבו נגדל לעם שככה לו, אכן זה עוז ותעצומות לעם. זו כתב לאלקיו.

דרוש סא.

תרגנה.

"שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצידך בגן עדן מקדם".

שמחת התן וכלה תהי כשמחת אדם הראשון בגן עדן. — המשל הזה תמוה, אם מציגים מעשה שהיה למשל ומופת, על הדבר להיות מפורסם ונודע, ופה המשל של שמחת אדם איננה ידועה בלל לא בסותה ולא איבותה. מי זוכר שמחת אדם הראשון ואין זכר לה בתורה. גם איך מברכים את הזוג בשמחת גן עדן שלא היתה רק לשעה קלה ודירת ארעי ובו ביום נורש משם ולשמחה מה זו עושה? אף גם אין מובן מאיזה סוג היא ברכת גן עדן, והחסר ברכות אנו, ברכות יצחק ויעקב ומשה, ולמה לנו ברכה חדשה?

בל עונג ימתק ויהי מחמדים לנפשנו, רק אם הוא לא נפרץ ואיננו שביח ומצוי תמיד, אבל אם נסבין בו ונשבע מטובו יום יום, נקוץ בו ונפשנו תזהם אותו. פרי העץ אשר בתורף לא יפרחו, כאשר נסעם אותם בקיץ הם חביבים עלינו. רע נאמן השב אלינו מארץ רחוקה נשמח בו ונברך עליו "שהחיינו". קחלת אתרי אשר שתה מכוס התענוגים לרויה באמרו: "תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי — עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם — וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם" — מתאונן "ושנאתי את החיים" וקורא: "הבל הבל". זו דרמה של ה ם ל ם, מתוך שהוא שבע תאוות ומנעמי החיים, לא ימצא בל תפץ בחיים ויאבד את שווי המשקל והוא שונה בפילוסופיה של הזיה ורעתו מטורפת עליו. "דכש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאותו". זה יסוד החיים. העונג יבא בעקב הנזירות ויוסיף תת מעצור לרוחו יוסיף הנאה. והרודף תענוגים ותפנוקים וישקע ביון התאוות, כל עונג יהפך לו לנגע ויתן טעם לפגם ואותריתו טפת נפש ויהי לו לזרא.

וזאת תלמדנו תורתנו: בל נתעם ותענוג יש לו גדר, נבול "עד פה תבא ולא תוסיף", ומעבר לגבול דובץ א י ס ו ר. אכול ושתה כנפשך אך מאכל ומשתה כשר ולא פגול. "בהיתר ולא באיסור", אם "לא באיסור" אם חכך לא יטעם איסור, אז ב ה י ת ר, ינעם לך ההיתר.

"שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך ביטי בחורותיך — ודע בי על בל אלה יביאך האלקים במשפט" (קהלת יא ט). לשמות ולהטיב לבך בנעימות תבל, תובל רק על ידי "ודע", אם תדע בי יש משפט ותמשול ברוחך ובמתג ודמן תבלום את מאוייך, תראה ותאבל במובה והיית אך שמח. "ודע" — הידיעה הזאת משלימה את השמחה.

והמקור הראשון ללמוד זה אנו מוצאים אצל אדם הראשון שצוה אותו אלקים "מבל עץ הגן אבול תאבל ומעץ הדעת לא תאבל". עונג ומעצור. אסור והיתר. עונג על ידי האסור. האסור הוא מפתח לעונג.

ואת הברבה הזאת הגנו מברבים את הצמד החרש הבאים לבנות ביתם ולהיות חיי משפחה: אבלו משמנים ושתו ממתקים, אך אל תהיו בזוללי בשר בסובאי יין, אל תריקו את הבוס עד תומו. לאם לבם, אז תהיו מאושרים תבלו ימיבם בטוב ושנותיבם בנעימים. — "שמח תשמח" — חיו על פי תבנית ואמת חמדה של גן חערן, לדעת טוב ורע, איסור והיתר, אז תהיו שמחים וטובים, טלאים תמיד לשר החיים.

זו שמחת תורה, לא שמחה של חוללות, לא זלילה וסביאה ושכרות, רק שמחה של בחות, של נחת רוח. שמחה טהורה. שמחה של חשבון. שמחת גן הערן מקדם.

תושתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים השש"א